

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

SONRADAN KAZANILMIŞ VATANDAŞLIKTA AİDİYET BİLİNCİ

Ayşenur KURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ

OCAK - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SONRADAN KAZANILMIŞ VATANDAŞLIKTA AİDİYET
BİLİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşenur KURT

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

“Bu tez 26/01/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Soner TAUSCHER	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Elif MADAKBAŞ GÜLENER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ayşenur KURT

26/01/2024

ÖN SÖZ

Beni göç alanı ve Diaspora Araştırmaları Merkezi ile tanıştıran, tez çalışmama rehberlik eden saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ'ye teşekkürlerimi sunarım. DİAM'da birlikte çalıştığım hocalarım ve öğrenci arkadaşlarıma gerek akademik gerekse motivasyon destekleri için teşekkür ederim.

Bu araştırmanın gerçekleşebilmesini sağlayan tüm katılımcılara teşekkür ederim. Araştırmaya katılmanın yanı sıra yeni katılımcılar bulmamı sağlayan fakat çalışma tamamlanmadan 6 Şubat'ta deprem ile aramızdan ayrılan katılımcının acısını derinden hissediyorum. Ülkece yaşadığımız bu büyük acıya ve kayıplara rağmen bir sene boyunca benimle tecrübelerini, duygu ve düşüncelerini paylaştılar, iletişimde kalarak yeni sorularımı sabırla ve içtenlikle cevapladılar. Onlar olmasaydı bu çalışma gerçekleşemezdi.

Araştırmanın saha çalışması bölümünde katılımcılara ulaşmam için tüm çevresini kontrol ederek bana destek olan; kardeşim Şeyma Nur Kurt'a, annem Ayşe Kurt'a, babam Mustafa Kurt'a, teyzelerime ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte her daim yanımda olan, beni motive eden, düştüğümde kaldıran canım arkadaşlarım Kübra, Nisa ve Esra'ya sonsuz teşekkürler.

Bu süreçte en büyük şükür sebebim ise ailem oldu. Annem ve babam zor günlerimde en güzel destekleri ile yanımda oldular, umudumu tazelediler ve işlerimi yoluna koymamı sağladılar. Kardeşlerim Şeyma ve Zeynep her zaman oldukları gibi bu süreçte de beni yalnız bırakmadılar. Ayrıca tüm hayatım boyunca yaslanabileceğim dağ olan ve Sakarya'da bana anılarla dolu huzurlu bir yuva bırakan rahmetli ananem Feriha ve dedem Alaettin Yılmaz'a ömrüm boyunca minnettar kalacağım.

Ayşenur KURT

26/01/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
GRAFİK LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: AİDİYET	14
1.1. Aidiyet Kavramı Üzerine.....	14
1.2. Aidiyet Duygusu ve İhtiyacı.....	16
1.3. Göçmen Aidiyetini Etkileyen Faktörler.....	21
1.4. Devlet, Vatandaşlık ve Aidiyet.....	33
2. BÖLÜM: VATANDAŞLIK	42
2.1. Vatandaşlık Kavramı	42
2.2. Vatandaşlığın Değişen Anlam Dünyası.....	43
2.2.1. Fransız İhtilali ve Ulusal Vatandaşlık	45
2.3. Vatandaşlık Tartışmaları.....	47
2.4. Türkiye Vatandaşından Ne Bekliyor?	61
2.5. Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Göçmenler	65
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI	71
3.1. Bulgular ve Analiz.....	71
3.1.1. Sosyodemografik Veriler	71
3.1.2. Göç, Aidiyet ve Vatandaşlık	77
3.1.2.1. Köken Ülke ile Bağlar	78
3.1.2.2. Dil	88
3.1.2.3. Din.....	95
3.1.2.4. Sosyal Hayat	104
3.1.2.5. Göç Motivasyonu ve Göç süreci.....	127
3.1.2.6. Vatan Kabulünün Aidiyet ile İlişkisi	132

3.1.2.6.1. Asimilasyon Profili	134
3.1.2.6.2. Entegrasyon Profili.....	136
3.1.2.6.3. Marjinalizasyon Profili.....	138
3.1.2.6.4. Ayrılma Profili	141
3.1.2.7. Vatandaşlık	142
3.1.2.7.1. Vatandaşlığın Haklar Boyutu: Çalışma, Seyahat Özgürlüğü, Oy Hakkı	151
3.1.2.7.2. Vatandaşlığın Ödev Boyutu: Askerlik ve Savaş Hali	155
3.1.2.7.3. Vatandaşlığın Duygusal Boyutu	157
3.1.2.8. Gelecek	162
SONUÇ	164
KAYNAKÇA.....	170
ÖZ GEÇMİŞ	185

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
Bkz	: Bakınız
BAL-GÖÇ	: Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
G	: Görüşmeci
IOM	: International Organization for Migration
K	: Katılımcı
NVİGM	: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
STK	: Sivil toplum kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÖMER	: Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü
YÖS	: Yabancı Öğrenci Sınavı
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Vatandaşlık Başvuru Yolu	10
Tablo 2: Katılımcıların Köken Ülkelerinin Bölge Sınıflandırmasına Göre Sayısı.....	10
Tablo 3: İçişleri Bakanlığı'ndan Yapılan Düzensiz Açıklamalara Göre Vatandaşlık Verilen Suriyeli Sayısı	69
Tablo 4: Katılımcıların Köken Ülkeleri.....	72
Tablo 5: Katılımcıların Cinsiyetlerine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	72
Tablo 6: Katılımcıların Eğitim Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu	73
Tablo 7: Katılımcıların Medeni Haline Dair Belge Temelli Frekans Tablosu	74
Tablo 8: Katılımcıların Çalışma Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	74
Tablo 9: Katılımcıların Aile Gelir Düzeylerine Dair Belge Temelli Kod Frekans Tablosu.....	75
Tablo 10: Katılımcıların Göç Etme Yaş Aralığına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu	76
Tablo 11: Katılımcıların İnanç Tanımlamalarına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu	77

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Vatandaşlık Kazanma Yolları.....	66
Şekil 2: Vatandaşlık Ve Aidiyet Kategori Ve Kodların Kod-Teori Modeli İle Gösterimi	77
Şekil 3: Köken Ülke İle Bağların Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli İle Gösterimi	79
Şekil 4: Katılımcıların Türkçe Bilme Seviyeleri Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi	88
Şekil 5: Katılımcıların Günlük Hayatlarında En Çok Kullandıkları Dilin Kod-Alt Kod- Bölümler Modeli İle Gösterimi	91
Şekil 6: Katılımcıların Çocuklarının Dil Öğreniminin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi.....	92
Şekil 7: Katılımcıların Köken Ülkesinden İnsanlar Arasında Dil Kullanımının Kod-Alt Kod- Bölümler Modeli İle Gösterimi	94
Şekil 8: Dinin Hayatındaki Yeri- İnanç Tanımlaması Ve Türkiye’de Yaşamada Dinin Etkisi Kodlarının Kod Birlikte Oluşturma Modeli.....	96
Şekil 9: Katılımcıların Stk Üyeliğinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi	105
Şekil 10: Katılımcıların Üye Oldukları Stk Türlerinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi.....	106
Şekil 11: Katılımcıların Eş Uyuşuğu Tercihlerinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi	121
Şekil 12: Katılımcıların Türkiye'ye Alışmalarına Yardımcı Olan Şeylerin Kod-Alt Kod- Bölümler Modeli İle Gösterimi	125
Şekil 13: Katılımcıların Göç Sebeplerinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi	128
Şekil 14: Katılımcıların Vatan Algısının Kod- Alt Kod- Bölümler Modeli İle Gösterimi	133
Şekil 15: Aidiyet Ve Vatan Kabulü Kodlarının Kod Birlikte Oluşturma Modeli.....	134
Şekil 16: Katılımcılara Göre Türk Vatandaşlığının Anlamının Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi	152
Şekil 17: Vatandaşlığın Duygusal Boyutuna Dair Kod Bulutu	157
Şekil 18: Eşitsiz Vatandaşlık Algısının Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli İle Gösterimi	159

Şekil 19: Vatan Kabulü, Başka Ülkede Yaşama İsteği Ve Yeni Vatandaşlık Alma İsteği
Kodlarının Kod Birlikte Oluşturma Modeli 162

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Katılımcıların Yaş Aralığı	73
Grafik 2: Katılımcıların Türkiye’de Yaşama Süresi	76

ÖZET

Başlık: Sonradan Kazanılmış Vatandaşlık Aidiyet Bilinci

Yazar: Ayşenur KURT

Danışman: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ

Kabul Tarihi: 26/01/2024

Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 185 (ana kısım) + 5 (ek)

Çalışmanın amacı sonradan vatandaşlık kazanmış olan göçmenlerin Türkiye'ye aidiyetlerinin gelişim süreçlerinin incelenmesidir. Bu kapsamda aidiyete etki eden köken ülke ile bağlar, dil, din, sosyal hayat pratikleri, göç ve vatandaşlık deneyimleri ve gelecek planları çerçevesinde aidiyetleri incelenmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada araştırma deseni olarak fenomenoloji kullanılmıştır. Amaçlı örneklem seçimi ile farklı kökenlerde, farklı statüler ile göç ederek vatandaşlık alan 15 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA programı ile kodlanarak analiz edilmiştir. Ortaya çıkan temalar üzerinden analiz yapılmıştır. Göçmenlerin vatandaşlık alma sebeplerinin aidiyetlerinden çok yaşam kolaylığı olduğu görülmüştür. Vatandaşlığın sağladığı kolaylıkların ise aidiyet gelişimine olumlu katkıları olmaktadır. Köken ülke ile bağların sürdürülüyor olması çoklu aidiyetlere yol açabilirken etnik ayrışmanın düzeyinin ev sahibi ülkeyle aidiyet kurmayı etkilediği görülmüştür. Dil yeterliliği, dini inançları özgürce yaşayabilme, yerliler ile olumlu ilişkiler, sivil toplum kuruluşları ve dini cemaatler aidiyet gelişimini olumlu etkilerken siyasilerin ve toplumun göçmen karşıtı söylemlerinin bağ kurmayı zorlaştırdığı görülmüştür. Vatan kabulü ile aidiyet arasındaki pozitif bir ilişki vardır ve bu doğrultuda gelecek planları şekillenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, Göçmen, Vatandaşlık

ABSTRACT

Title of Thesis: Awareness of Belonging in Acquired Citizenship

Author of Thesis: Ayşenur KURT

Supervisor: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ

Accepted Date: 26/01/2024

Number of Pages: ix (pre text) + 185
(main body) + 5 (add)

The aim of the study is to examine the development processes of the belonging of immigrants who have acquired citizenship to Turkey. In this context, ties with the country of origin, language, religion, social life practices, migration and citizenship experiences and future plans that affect belonging are analyzed. In this qualitative study, phenomenology was used as the research design. Through purposive sampling, semi-structured interviews were conducted with 15 participants with different origins, migrated with different statuses and received citizenship. The data obtained from the interviews were coded and analyzed with the MAXQDA program. Descriptive analysis was conducted on the emerging themes. It was observed that the reasons for immigrants to obtain citizenship were ease of living rather than belonging. The facilities provided by citizenship contribute positively to the development of belonging. Maintaining ties with the country of origin can lead to multiple belonging, while the level of ethnic segregation is seen to affect belonging to the host country. Language proficiency, the ability to freely practice religious beliefs, positive relations with locals, non-governmental organizations and religious communities positively affect the development of belonging, while anti-immigrant discourses of politicians and society make it difficult to establish ties. There is a positive relationship between homeland acceptance and belonging and future plans are shaped accordingly.

Keywords: Belonging, Immigrant, Citizenship

GİRİŞ

Göç; geride bırakılan ülkeyi, ev sahibi ülkeyi ve toplumunu değiştirip dönüştüren bir olgudur. Göçün hükümetler tarafından ev sahibi ülkenin ekonomik ve güvenlik sorunu olarak ele alınması devletlerin vatandaşlık verme politikalarında da değişimlere yol açmaktadır. Birçok ülkeye girişler sınırlandırılmakta, mülteci kabullerinden kaçınılmakta ve vatandaşlık başvurusu şartları zorlaştırılmaktadır. Fakat kuruluşu itibari ile çok etnikli ve dinli bir topluma sahip olan Türkiye, uyguladığı açık kapı politikası ve görece kolay vatandaşlık şartları ile homojen ulus fikrinden oldukça uzak olan yapısını sürdürmektedir. 2022-2023 verilerine göre Türkiye, en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke unvanını korumaktadır (UNHCR, 2023). Türkiye, komşu ülkelerde yaşanan krizler nedeniyle mültecilerin ve Türk Vatandaşlığı Kanunu ile kabul ettiği “Türk soylu ve Türk kültürüne yakın” göçmenlerin hedef ülkesidir. Türkiye’nin mülteci hukuku Uluslararası Mültecilerin Statülerine İlişkin 1951 Sözleşmesi’ne dayanmasına rağmen sözleşmeye coğrafi çekince konulması ve iç kanunlarla yeni statü oluşturması nedeniyle büyük ölçüde farklılaşmıştır. Türk soyundan gelenler, Avrupa’dan gelenler, Avrupa dışından gelenler ve Suriyeliler farklı statülere sahiptir ve farklı muamele görmektedir. Göçmenlerin vatandaşlık alma şartlarını etkileyen bu statüler ve sağladığı haklar göçmenlerin aidiyetlerinin gelişmesine doğrudan ve dolaylı olarak etkide bulunmaktadır. Göçlerin bir bölümünün kalıcı olduğu düşünüldüğünde özellikle Türkiye gibi vatandaşlık verme konusunda sıkı olmayan ülkelerde vatandaştan beklentinin belirlenmesi, göç ve entegrasyon politikalarının aidiyet gelişimlerini teşvik edici unsurların göz önüne alınarak geliştirilmesi oldukça önemlidir.

Göçmenler üzerine literatürde sayısız çalışma vardır. Bu çalışmaların küçük bir bölümü göçmen aidiyetlerine odaklanmaktadır. Göçmen aidiyetleri konusundaki çalışmalar ilk iki kuşaktaki aidiyet gelişimi farklılıkları (Afonso, Barros, & Albert, 2022), aidiyette yaşam memnuniyeti, dil yeterliliği ve dini motivasyonların etkisi (Amit & Bar-Lev, 2015), aidiyet ihtiyacının tatmin edilmediği durumlarda oluşan yalnızlık (Gierveld, Pas, & Keating, 2015), köken ülkenin niteliklerinin aidiyete etkisi (Hou, Schellenberg, & Berry, 2018) gibi bir çok bağlamda ele alınmıştır. Bu çalışmaların birçoğunda göçmen grubu tek bir etnik kökenden gelmekte veya çalışma etnik kökenin etkisine dayanmaktadır. Söz konusu eserler aidiyeti etkileyen çeşitli faktörlere (göç motivasyonları, etnik köken, dil yeterliliği, yaşam memnuniyeti gibi) odaklanırken çalışma grubunun seçimi bazı

faktörleri (eğitim düzeyi, göç yaşı, ev sahibi ülkenin genelinden farklı bir dine sahip olmak gibi) dışarıda bırakmaktadır. Uluslararası literatürdeki çalışmaların yanında Türkiye’de göçmen aidiyetlerine ilişkin çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bunun nedenlerinden birisi kimlik ve aidiyet kavramlarının eş anlamlı kullanılmasıdır. Göçmen aidiyetleri üzerine literatür Türk diasporasına yönelirken (Yazgan, 2010; Sauer, 2020; Uysal, 2015) Türkiye’ye gelen göçmenlerin aidiyetleri çalışmaların çoğu zaman ana konusu olmamakla birlikte alt başlık olarak incelenmiştir (Parla, 2023; Balcı, 2022; Demir & Bolat, 2017). Türkiye’nin göç politikasının uzun yıllar soydaşlığa dayanması nedeniyle çalışmalarda da soydaşlık üzerinden aidiyet vurgusu daha fazladır. Türkiye’deki göçmenler üzerine yapılan çalışmaların da genellikle tek bir göçmen grubuna odaklandığını görülmektedir. Türkiye’deki göçmen grupları birçok açıdan çeşitlidir ve aidiyet gelişimini etkileyen faktörler bu gruplar için farklı etki düzeylerindedir. Ayrıca göçmenlerin farklılaştığı bir eksen de vatandaşlık almadır. Türkiye’den vatandaşlık almış göçmenlere ilişkin çalışmalar az sayıdadır ve bu çalışmalar ya tek bir etnik kökene odaklanmakta ya da aidiyeti çok yönlü olarak incelenmemektedir (Bozkurt, 2018; Aydın, 2023; İlhan & Seçmez, 2022). Bu çalışma, Türkiye’deki farklı etnik kökene sahip vatandaşlık almış göçmenlerin aidiyet gelişimlerinin incelenmesi ile alandaki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Göçmenlerin aidiyetlerinden söz edildiğinde iki temel yaklaşımın söz konusu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki bireylerin tek bir ulusa ve ülkeye ait olabileceğine dair modern devlet teorisinin gereğine yaslanan görüştür. Bu görüşe göre göçmen, köken ülkesine dair aidiyetlerinden kopup ev sahibi ülkeye aidiyet geliştirmelidir. Fakat günümüzde uluslararası hareketlilik hiç olmadığı kadar artmıştır ve göç sebepleri çeşitlenmiştir. Bireyler ekonomik, siyasi ve sosyal sebeplerden hem ülke içinde hem de küresel ölçekte göç etmeye başlamıştır. Bu nedenle günümüzde ikinci temel yaklaşım olan çoklu aidiyetler giderek artmaktadır. Çoklu aidiyet, aynı anda iki ülkeye ve iki topluma da ait hissetmek olarak kısaca özetlenebilir. Göçmenler gelişen teknoloji ile birlikte köken ülkeleri ile bağlarını kopartmadan başka bir ülkede yaşayabilmektedir. Bu durumda köken ülke ile bağlar kopmazken ev sahibi toplumla etkileşimler sonucu yeni bir aidiyet geliştirebilmektedir. Fakat aidiyet gelişimi göçmenler için farklı süreçlerden geçerek gerçekleşmektedir. Aidiyetin gelişimini etkileyen birçok faktör vardır ve bu faktörlerin göçmeni etkileme oranları birbirinden farklıdır. Aidiyetin gelişimi için toplum

ve göçmen karşılıklı bir çaba içinde olmalıdır. Göçmenin algıları kadar toplumun göçmen hakkındaki algıları da durumu şekillendirmektedir. Göçmenin köken ülkesinden ayrılma nedeni köken ülkesi ile bağlarının durumuna etki ettiği gibi ev sahibi toplumda gördüğü muamele veya beklentilerinin karşılanıp karşılanmaması da ev sahibi toplumla olan bağlarını etkilemektedir. Bu nedenle günümüzde iki yaklaşıma ait örnekler mevcuttur. Bu durumda kişilerin aidiyetleri ile vatandaşlıkları arasındaki bağın belirsizleştiğini söylemek mümkündür. Vatandaşlık konusu tartışılırken vatandaşlığın hak ve ödevler boyutlarının yanı sıra ev sahibi ülkenin vatandaştan beklentisinin vatandaşlık verme politikası ile ilişkisini göz önüne almak gerekmektedir. Vatandaşlığın bir diğer boyutları olarak görülen kimlik ve aidiyetin nasıl geliştiğini ve gelişmesi için neler yapılması gerektiği tartışılmalıdır.

Araştırmanın Konusu

Aidiyet, başta psikoloji olmak üzere farklı birçok disiplinin üzerinde durduğu oldukça geniş kullanıma sahip bir kavramdır. En genel tanımı ile aidiyet, kendini evinde hissedebilmektir. Bireyler bir kuruma, ulusa, ülkeye, kişiye, ilişkiye, mekâna, gruba, statüye ait hissedebildiği gibi bunların eksikliğinde aidiyet yoksunluğu çekerler. Siyaset psikolojisi alanında yapılan bu çalışmada aidiyet, göçmen psikolojisi kapsamında göçmenin ev sahibi topluma ve ülkeye aidiyetini tanımlamak için kullanılmıştır. Bireylerin tek bir ülkeye ve topluma aidiyet hissedebilecekleri varsayımı nedeniyle uzun yıllar aidiyet vatandaşlık ile ilişkilendirilmiş, göçmenlerin asimile edilmesi savunulmuştur. Uluslararası hareketliliğin boyut değiştirdiği günümüzde ise bireylerin çoklu aidiyetleri olabileceği kabul edilmiş ve çokkültürlülük kapsamında bu aidiyetlerini korumalarının teşvik edilmesi tartışılmaktadır (Parekh, 2002; Doytcheva, 2020; Kaya, 2000; Kymlicka, 2020). Fakat aidiyet duygusu ve ihtiyacının büyük ölçüde öznel olmasının etkisiyle göçmen aidiyetleri konusu teoride ve pratikte geri planda kalmıştır. Türkiye, nüfus mübadelesi ile başlayan bir göç tarihine sahiptir. Kuruluşunun ilk yıllarında nüfus arttırmak amacıyla ülkeye göç teşvik edilmiş daha sonraları bölgede yaşanan krizler nedeniyle mülteci akınları yaşamıştır. 2011 yılında Suriye’de yaşanan karışıklıklar nedeniyle şimdiye kadar ki en büyük kitlesel göç dalgası ile karşılaşmıştır. Misafir olarak kabul ettiği Suriyeli mülteci sayısı 2023 Ağustos itibari ile 3.303.034’tür (GİB, Geçici Koruma, 2023). Benzer şekilde 2022 yılında 19.400 Afgana, 7.131

Ukraynalıya ve 4.083 Iraklıya olmak üzere toplamda 33.246 kişiye uluslararası koruma kapsamında ev sahipliği yapmaktadır (GİB, Uluslararası Koruma, 2023). Bunun dışında ikamet izni ile ülkede yaşayan 1.235.895 göçmen vardır (GİB, İkamet İzinleri, 2023). Büyük bir göçmen kitlesi olan Türkiye'nin günümüzde göç politikaları ise asimilasyonu içermese de çokkültürlülük politikalarına geçtiği veya geçmeyi hedeflediği söylenemez. Türkiye'de göç politikaları entegrasyon ve uyum çerçevesinde şekillendirildiği belirtilmektedir (GİB, Uyum Hakkında, 2023).¹ Buna karşılık vatandaşlık verme düzenlemelerinin temeli aynı kalmış, küçük ölçekli değişiklikler yapılmıştır. Vatandaşlık verme konusunda katı politikalar izlememekle birlikte Türkiye'nin vatandaşından beklentisi ise son yıllarda belirsizleştiği gözlemlenmektedir.

Çalışmada Türkiye'nin vatandaşından beklentisi ile aidiyet oluşumunu destekleyen faktörleri sorgulanmış ve göçmenler için vatandaşlık ile aidiyet bağı arasındaki ilişkinin durumu değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde aidiyetin kavramsal analizi yapılmış, aidiyeti etkilediği düşünülen faktörler sınıflandırılmış ve bu faktörlere ilişkin farklı çalışmaların sonuçları karşılaştırmalı bir şekilde açıklanmıştır. İkinci bölümde vatandaşlığın tarihsel gelişimi açıklanarak vatandaşlık anlayışının değişimi gösterilmiştir. Vatandaşlık teorileri sınıflandırılarak açıklanmış ve bu şekilde Türkiye'de hakim olan vatandaşlık anlayışının ne olduğunu anlama adına temel hazırlanmıştır. Türkiye'nin kuruluş itibari ile vatandaşından beklentisi tartışılarak sonradan vatandaşlık kazanan göçmenlerden beklentinin ne olabileceği tartışılmıştır. Son olarak çalışmanın bulguları değerlendirilmiş ve göçmenlerin Türkiye'ye aidiyet hissetmelerini sağlayan faktörler ortaya çıkarılmış ve vatandaşlık ile aidiyet arasında ilişki olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye'den vatandaşlık alan Türkiye kökenli olmayan kişilerin aidiyet gelişimlerini belirlenmesidir. Aidiyet kişiden kişiye değişebilen, kişisel

---

¹ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 96. maddesindeki “..yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak...” cümlesi uyarınca Göç İdaresi Başkanlığı göçmenlerin uyumu ile görevlendirilmiştir. Ayrıca GİB Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı doğrultusunda uyum faaliyetleri yönettiğini belirtmektedir. Bilgi için bkz. <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda> Erişim Tarihi: 29/12/2023

deneyimler ile şekillenen bir güdü olmakla birlikte gelişimi birçok dış faktörden etkilenmektedir. Aidiyet, kimlik gibi tek yönlü değil iki yönlü çalışmaktadır. Kişinin kendini ait hissetmesinin yanı sıra ait hissettiği toplumunda bunu kabul etmesi gerekmektedir. Bu nedenle aidiyet gelişimi kişisel olarak incelendiğinde farklı sonuçlar ortaya çıktığı gibi bu incelemede ortak bazı temel ipuçlarının yakalanabileceğini görülmektedir. Araştırmanın sonucunda göçmenlerin aidiyetlerini etkileyen ortak faktörlerin belirlenmesi ve Türkiye'nin bu faktörler konusundaki durumunun ortaya konması hedeflenmektedir.

Araştırma Soruları

Genel soru: Türkiye'den sonradan vatandaşlık kazanan kişilerin aidiyet bilinçleri nelerden etkilenmektedir?

Alt sorular:

1. Türkiye kökenli olmayan vatandaşların Türkiye algısı nasıldır?
2. Türkiye kökenli olmayan vatandaşların köken ülke algısı nedir?
3. Türkiye kökenli olmayan vatandaşlar için vatandaşlık alma ile aidiyet arasındaki ilişki ne yönde işlemektedir?
4. Türkiye kökenli olmayan vatandaşların Türkiye'ye aidiyet hissetmelerini kolaylaştıran veya zorlaştıran faktörler nelerdir?
5. Türkiye'de sonradan kazanılmış vatandaşlıkta tekli aidiyet, çoklu aidiyet ve hiçbir yere aidiyet hissedememe durumlarının gerçekleşme durumları nasıldır?

Araştırmanın Önemi

Türkiye son yıllarda aldığı yoğun göç ile birlikte göç politikalarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Toplum ise ilk defa bu ölçüde büyük göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. Sürecin başlangıcında yardımlaşma ve dayanışma duyguları uyandığı gibi ilerleyen dönemlerde olumsuz göçmen algıları güçlenmiş ve göçmen karşıtı hareketler artmıştır. Türkiye'de nüfus mübadeleleri ile başlayan göç tarihi; sığınma talepleri, iş gücü göçleri gibi nedenlerle giderek çeşitlenmiş, göç politikaları da bu doğrultuda değişim göstermiştir. Göçmenler yıllardır Türklerle iç içe yaşamaktadır ve bir kesimi vatandaşlık almıştır. Bu nedenle Türkiye kökenli olmayan vatandaşların deneyimlerinden yola çıkarak, kendilerine ait olmayan veya kendi kültürlerinden

farklılıklar içeren bir kültüre neden ve nasıl geldiklerini, nasıl uyum sağlandıklarını, özdeşleşme veya ayrışmalarını, hangi ülkeyi yurt saydıklarını, ülkede yaşadıkları zorlukları ve bu zorlukları aşma süreçlerini, gelecek planlarının nasıl şekillendiğini anlamak ve bu aidiyet gelişiminde vatandaşlık almış olmanın katkısını tespit etmek önem taşımaktadır.

Vatandaşlık çalışmaları genellikle vatandaşlığın hukuki kazanımlarına dikkat çekmektedir. Vatandaşlığın aidiyet boyutu geri planda kalmakta veya kimlik üzerinden tek yönlü incelenmektedir. Bu araştırma ise vatandaşlığın aidiyet boyutu üzerinde durulması nedeniyle bulguları aracılığıyla vatandaşlığın aidiyet ile bağının olup olmadığı, var ise bu bağın nasıl geliştiği, vatandaşlığın aidiyetin gelişimini etkileyen faktörlere nasıl ve ne ölçüde etki ettiği açılarından katkı sunmaktadır. Araştırmanın sonuçları vatandaşlık literatüründe aidiyetin incelenmesinin önemine dikkat çekilmesi, göçmen toplum ilişkisinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma vatandaşlık ve aidiyet gibi bireyler için görece hassas bir konu üzerine yapılmaktadır. Yerli olarak nitelendirilebilecek vatandaşlar için tanımlamak ve belirtmenin kolay olduğu bu konular, sonradan vatandaşlık kazananlar için bir yıkım ve inşa sürecine işaret etmekte ve konuşmanın psikolojik ve çevresel faktörler nedeniyle zorlaştığı alanlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenler çalışma boyunca katılımcı bulmayı, kabul edenlerin çekincelerini gidermeyi ve cevap almayı zorlaştırmıştır.

Türkiye Müslüman bir ülke olarak tanınması nedeniyle göçmenlerin büyük bir bölümü Müslümandır. Fakat hâlihazırda çok dinli bir yapısı olması nedeniyle Müslüman olmayan vatandaşlarının yoğun olduğu bölgelerde farklı dinlere ait ibadet yerleri bulunmaktadır. Çalışma için farklı dinlerden göçmenlere ulaşılmaya çalışılmış fakat ibadet yerlerine gidenler haricinde yeterli sayıda farklı dinlere mensup göçmenlere ulaşmakta zorluk yaşanmıştır. Bu nedenle çalışmada yer alan farklı dinden katılımcıların ağırlıklı olarak ibadet yeri olan şehirlerden gelmiş, ibadet yeri olmayan şehirlerde yaşayan göçmenlerin aidiyetlerini karşılaştırmak için yeterli bilgi edinilememiştir.

Türkiye’de sonradan vatandaşlık kazanmanın bir yolu da evlat edinilmektir. Fakat evlat edinilmenin hukuken ergin olmadan önce gerçekleşmesi gerekmektedir. Evlat edinilme kişisel bir veri olduğundan ve paylaşılmaya çok açık bir konu olmadığından bu kişileri

bulmakta zorlanılmıştır. Göçmenler aracılığıyla iletişime geçilen kişi ise 15 yaş altında olduğundan ve ailenin izni olmadığından çalışmaya dahil edilememiştir.

Çalışmada olabildiğince farklı kökenlerden kişilere ulaşmak hedeflenmiştir. Fakat belirlenen coğrafi bölgelerden olan Afrika'dan gelen katılımcı bulunamamıştır. Ayrıca yatırım yolu ile vatandaşlık almış kişilerin büyük çoğunluğu çalışmanın içeriği nedeniyle geri çevirmiştir. Bunun ise toplumdaki önyargıdan dolayı bir çekince olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Türkiye kökenli olmayan vatandaşların Türkiye'ye hangi statü ile geldikleri, vatandaşlık alma süreçleri, ne zamandır ikamet ettikleri ve gelecek planlarının nasıl şekillendiği, köken ülke ile bağlarının ne durumda olduğu, dil, din, ekonomi, sosyal hayat gibi aidiyetin gelişiminde etkili olan faktörlerdeki öznel deneyimleri kendi perspektiflerinden incelemek hedeflenmiştir. Oldukça öznel olan aidiyet konusunu araştırmak için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma olayların ve olguların keşfi ve derinlemesine kavranılmasında elverişli bir yöntemdir. Bu nedenle çalışma için tercih edilen nitel yöntemle, birçok yönden birbirinden ayrılan göçmenlerin Türkiye'ye aidiyetlerinin nasıl ve ne ölçüde gerçekleştiğini tespit etmek, göçmen algılarını, duygu ve düşüncelerini göz önünde bulundurarak araştırmak için iyi bir zemin olarak görülmüştür.

Aidiyet, dinamik bir ruh sağlığı olgusu olarak kabul edilmekte ve araştırılmaktadır (Hagerty, Lynch-Sauer, Patusky, Bouwsema, & Collier, 1992; Hill, 2006). Aidiyet günlük hayatımızda olan fakat çoğu zaman sorgulama ihtiyacı hissetmediğimiz, değişip geliştiğini bu sorgulama olmadan fark etmeyebileceğimiz bir olgudur. Bu nedenle göçmen aidiyetlerinin derinlemesine sorgulamak ve anlamak için bu çalışmada araştırma deseni olarak fenomenoloji kullanılmıştır. Bir ülkeye ve topluma aidiyet göçmenler için kabul edilme- reddedilme baskısı nedeniyle hassas bir konudur ve derinlemesine incelenerek ortaya çıkarılabilir. Ayrıca bilinç bir idrak durumunu ifade etmektedir. Aidiyet bilinci denildiğinde bu aidiyetin ne kadar idrakında bulunduğu da sorgulanmalıdır. Çalışmada göçmenlerin aidiyetleri incelenirken aynı zamanda aidiyet bilinçlerinin düzeyinin de ortaya konması hedeflendiğinden fenomenoloji araştırma için uygun bir desen olarak görülmüştür. Fenomenoloji deseni, günlük hayatımızda yer almasına

rağmen derin bir kavrayışa sahip olmadığımız fenomenlere odaklanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Fenomenolojide katılımcı farkında olmadığı veya üzerinde düşünmediği duygu, düşünce, algı ve inançlarını güven ve empatinin hâkim olduğu görüşme esnasında ortaya çıkarabilir, bu nedenle katılımcı ve araştırmacı arasındaki iletişim yoğun ve genellikle uzun sürelidir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu yaklaşımda söz konusu fenomeni deneyimleyen kişiler veri kaynaklarını oluştururken, kişilerin deneyimini ve bu deneyime dair algısını analiz edebilmek için görüşme, gözlem ve doküman analizi kullanılmaktadır. Çalışmada katılımcılar ile birebir temasın, duygu, düşünce ve algıları anlamada önemli olması nedeniyle görüşme tekniği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu teknik, araştırmacıyla katılımcının temasının güven ve yakınlık içeren bir ortam sağlamasının yanı sıra gözlem için de gerekli imkânı da oluşturmaktadır. Araştırmacı hâlihazırda vatandaşlık almış göçmenlerin içinde yaşadığından deneyimleri ve gözlemleri de araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu durum göçmenlerin bakış açılarını anlama ve yorumlama da araştırmacıya avantaj sağlamıştır.

Araştırma Evren ve Örnekleme

Türkiye farklı kökenlerden birçok göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Kuruluş itibarı ile başlayan göçler geçici olduğu kadar kalıcı da olmuştur. Yahudiler gibi bazı göçmenler ülkeden ayrılırken Balkan göçmenlerinin büyük bir kısmı gibi bazıları da vatandaşlık alarak Türkiye’de ikamete devam etmiştir. Çalışmanın araştırma bölgesi araştırma kolaylığı açısından Türkiye seçilmiştir. Türkiye içinde dini yaşama kolaylığı, sosyal hayat imkânları, ekonomik imkânlar değişkenlik gösterebildiğinden alan olabildiğince geniş tutulmuştur.

Çalışmanın amacı doğrultusunda araştırma evreninden örneklem belirlemede amaçsal örneklem tekniği ile kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme araştırma evreninde araştırma amacına uygun kişilerin seçimi için ideal olan bir tekniktir. Bu sayede Türkiye’de farklı kökenlerde ve bu kökenlerden de farklı yollarla vatandaşlık almış kişiler seçilebilmiştir. Ayrıca yine çalışma amacına uygun aidiyeti etkilediği belirlenen faktörler göz önünde bulundurularak karşılaştırma yapılabilmesine imkân sağlayacak şekilde çeşitlendirme yapılabilmektedir. Literatürde aidiyetin gelişimine dair belirlenebilmiş net bir süre yoktur. Fakat aidiyetin gelişebilmesi için kişilerin toplumun içine girmiş olmaları ve bir süre birlikte yaşamaları gerekmektedir. Türkiye’de vatandaşlık almanın çeşitli yolları olduğu

ve hepsinde sürekli ikametın zorunluğu olmadığı göz önüne alındığında her vatandaş olanın Türkiye’de bir süre yaşamış olduğu gerçeği yansıtmamaktadır. Aidiyetin gelişimini ve aidiyeti etkileyen faktörleri inceleyebilmek adına örneklem oluşturulurken genel başvuru yolu ile vatandaşlık almanın asgari şartı olan beş yıl Türkiye’de yaşamış olma kriteri eklenmiştir. Bu özelliklere uygun 15 kişi örneklem olarak belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, Türkiye kökenli olmayıp sonradan Türkiye’den vatandaşlık alan cinsiyet, yaş, göç etme yaşı, Türkiye’ye geliş statüsü, köken ülke, dil ve din gibi farklılıkları olan 15 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma grubu, çeşitliliği sağlayabilmek adına coğrafi kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilere özellikle Türkiye’de bulunma sıklığı göz önüne alınarak bazı eklemeler yapılmıştır.

Coğrafi kategori

1. Bulgaristan-Yunanistan göçmenleri
2. Batı ülkelerinden gelen göçmenler
3. Doğu ülkelerinden gelen göçmenleri
4. Arap göçmenler
5. Afrika kıtasından gelen göçmenler
6. Türki Cumhuriyetlerden gelen göçmenler

Coğrafi kategoriler ise kendi içinde vatandaşlık alma yollarına göre ayrıştırılmıştır.

1. Genel başvuru yoluyla
2. Evlilik yoluyla
3. İstisnai haller ile
4. Evlat edinilme ile
5. Seçme hakkını kullanma yoluyla

Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların kategorilere göre dağılımı şu şekildedir:

Vatandaşlık Başvuru Yolu	Kişi Sayısı
Evlilik yoluyla	3
Genel Başvuru yoluyla	5
İstisnai haller ile	6
Seçme Hakkı	1
Evlad Edinilme	0
Toplam	15

Tablo 1: Katılımcıların Vatandaşlık Başvuru Yolu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Köken	Kişi Sayısı
Türki Cumhuriyetler	1
Bulgaristan- Yunanistan	4
Avrupa- Amerika	5
Doğu	3
Afrika	0
Arap	2
Toplam	15

Tablo 2: Katılımcıların Köken Ülkelerinin Bölge Sınıflandırmasına Göre Sayısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama yöntemi olan görüşme, Patton (1987) tarafından üç grup altında açıklanmıştır: bunlardan ilki sohbet tarzında, ikincisi görüşme formu ile üçüncüsü ise standartlaştırılmış açık uçlu görüşmedir. Görüşme formu yaklaşımı bir diğer adıyla yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcılardan benzer konularda

bilgi alabilmek amacıyla önceden hazırlanmış temel soruların ve görüşme esnekliği içinde ek sorularla genişletilmesi ile gerçekleştirilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu sayede görüşmecilerden karşılaştırılabilir benzer türde bilgiler edinileceği gibi görüşme esnasında tekrara düşülecek soruların sorulmaması veya bazı soruları sormaktan vazgeçebilme esnekliği sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu çalışmada, Türkiye kökenli olmayan vatandaşların Türkiye’de yaşadıkları süreç boyunca aidiyet gelişimlerinin nasıl seyrettiği, algıları, duygu ve düşüncelerini derinlemesine anlamak için veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler gözlemler ile desteklenmiştir. Görüşmeler önceden hazırlanmış temel sorular ve görüşme esnasında konunun derinine inmeye yaracak ilave sorular ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin sorularının hazırlanmasında literatürdeki aidiyet çalışmalarından yararlanılmıştır. Aidiyeti etkilediği tespit edilen faktörler sınıflandırılmış ve katılımcılara yöneltilecek sorular bu faktörlere göre hazırlanıp kategorize edilmiştir. Önceden hazırlanan soru formu uzman görüşleri alınarak etik kurula gönderilmiş ve gerekli resmi onaylar alınmıştır. Farklı kökenlerden ve kültürlerden insanlarla yapılan görüşmelerde; değer ve dil farklılıkları nedeniyle anlamların açığa çıkarılması oldukça zordur. Araştırmacı Türk kültüründe yetiştiği için katılımcıların dünyasını doğru anlamlandırabilmek ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla pilot bir çalışma yürütmüş ve araştırma sorularını bu doğrultuda düzenleyerek geliştirmiştir. Bu amaçla öncelikle Türkiye’de 10 ve üzeri senedir yaşayan; Türkmenistan, Bulgaristan, Almanya, Suriye ve Ukrayna kökenli olmak üzere 5 kişi ile yapılandırılmamış görüşme gerçekleştirilmiştir. Sahada gerçekleştirilecek görüşmelerde üzerinde durulması gereken önemli temalar ortaya çıkarılmış ve araştırma soruları düzenlenmiştir. Çalışma grubunun oluşturulması için öncelikle araştırmacının çevresindeki göçmenlerle görüşmeler yapılmış ardından göçmen gruplarına ulaşılmış ve katılım daveti yapılmıştır. Çalışma grubu oluşturulurken coğrafi kategorinin yanı sıra vatandaşlık alma yolunun da kriter olarak belirlenmesi katılımcı bulma konusunu zorlaştırmıştır. Fakat farklı yollarla vatandaşlık almanın oluşturduğu farklılıklar göz ardı edilemeyeceğinden her alanda yeterli çeşitlilik sağlanamasa da kriter korunmuştur.

Çalışma için toplamda 15 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden önce katılımcılara çalışmanın içeriğinden ve sorulardan bahsedilmiş, talep edenlere görüşme sorularının listesi iletilmiştir. Katılımcılardan 6 tanesi görüşmeyi online yapmak istediği

için ve bir tanesi yurtdışında yaşadığı için görüşmeler Google Meet üzerinden görüntülü olarak gerçekleştirilmiştir. Bir görüşmeci kendini ifade etmekte zorlandığını ve duygusal olarak rahat hissetmediğini belirttiğinden kendisi gibi sonradan vatandaş olmuş ailesi ile birlikte grup görüşmesi yapılmıştır. Bu şekilde görüşmecinin cevap vermekte zorlandığı veya çekindiği konularda aile bireylerinin cevap vermesi kendisini de cesaretlendirdiği görülmüştür. Ayrıca görüşme esnasında aile içindeki diyaloglara tanık olunmuş ve alınan izinle bu notlarda araştırmaya dahil edilmiştir. Görüşmeler ortalama bir buçuk saat sürmüştür. En kısa görüşme 47 dakika, en uzun görüşme 2 saat 56 dakika olmak üzere toplamda 1357 dakika sürmüştür. Görüşme öncesinde 14 katılımcı ses kaydının alınmasına sözlü onay verirken 1 katılımcı not alınmasını istemiştir. Görüşmeler tek bir araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş olup sorular Türkçe yöneltilmiştir. Türkçesi yeterli olmayan ve İngilizce konuşabilen katılımcı ile İngilizce mülakat yapılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşmelerinde şu sorular yer almıştır: önce katılımcının kişisel bilgilerini içeren demografik sorular, ardından köken ülke ile bağlara dair sorular, dil yeterliliği ve dil kullanımına içeren sorular, dini inançların etkisini anlamaya yardımcı olacak sorular, sosyal hayat pratiklerine dair sorular, göç deneyimine ilişkin sorular, katılımcıların vatandaşlık alma süreçlerine yönelik sorular ve son olarak gelecek beklentilerine dair sorular. Bu çerçevede öncelikle kişisel bilgiler alınmış sonra katılımcının Türkiye’de yaşadığı deneyimler dinlenmiş ve son olarak geleceğe dair beklenti ve planları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma Stratejisi ve Verilerin Analizi

Veri analizi araştırmanın en önemli aşamalarından biridir. Araştırma kapsamında belirlenen kriterlere göre seçilmiş 15 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme kayıtları ve notları deşifre edilerek Microsoft Word’e yazılmış, İngilizce yapılan görüşme Türkçeye çevrilerek aktarılmıştır. Katılımcı ifadeleri olduğu gibi yazıya geçirilmiştir, herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Görüşmelerin kodlanmasında tümdengelim stratejisi kullanılmıştır. Bu doğrultuda görüşme sorularının kategorize edilmesinde kullanılan temel kodları içeren bir kod listesi oluşturulmuştur. Deşifreler birkaç defa okunmuş ve kod listesine eklemeler yapılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde MAXQDA 2018 programı kullanılmıştır. Veriler programa aktarılmış ve oluşturulan kod

listesine göre kodlamalar yapılmaya başlanmıştır. Kodlama sürecinde öne çıkan ve listede yer almayan kodlar kodlama süreci boyunca listeye eklenmiştir. Belirlenen kategoriler içerisinde birleştirmeler yapıldığı gibi bazı kodlar değiştirilmiştir. Bunun neticesinde 8 kategoride toplamda 699 kodlama yapılmıştır. MAXQDA programının görselleştirme araçları kullanılarak veriler grselleştirilebilmiştir. Bulgular birebir alıntılar ile aktararak yorumlanmıştır.

1. BÖLÜM: AİDİYET

1.1. Aidiyet Kavramı Üzerine

Aidiyet başta psikoloji, sosyoloji, siyaset, mimarlık, dini ilimler ve eğitim gibi birçok disiplinin araştırma konusudur. Aidiyet kavramı, bireylerin sosyalleşme eğilimleri çerçevesinde psikolojik, topluluğa üyelik çerçevesinde sosyal, söz konusu üyeliğin sürdürülmesi çerçevesinde siyasaldır (Taşkesen, 2021, s. 10). Öğrencilerin okul hayatlarındaki verimliliğin ana belirleyicisi olarak okula aidiyetten veya iş verimini arttırmak için çalışanların kurumlarına olan aidiyetlerinden veya mimarilerde kimlik ve aidiyet sorunlarından bahsedilebilmektedir. Aidiyetin insan davranışlarının temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmesi son yıllarda kabul görmüş olsa da ne olduğunu tanımlama çalışmaları oldukça geniş bir literatür oluşturmuştur. Fakat bireylerin aidiyetlerinin öznel oluşu, aidiyetin üzerinde fikir birliği oluşmuş bir tanımının olmasının ve ölçülebilir olmasının önündeki en büyük engeldir.

Aidiyet, ait olmaktan türeyen ve Türkçeye Arapçadan geçmiş bir kelime olup Türk Dil Kurumu'nun (TDK) sözlüğünde “ilişkinlik ve ilgi olarak” tanımlanmaktadır (TDK, 2022). İlgi kelimesine bakıldığında ise “İki şey arasında bulunan herhangi bir bağlılık, ilişki, alaka, taalluk, aidiyet.” tanımı karşımıza çıkmaktadır (TDK, 2022). Cambridge sözlüğünde ise aidiyet “belirli bir grubun parçası olarak mutlu veya rahat olma ve hoş karşılandığından ve kabul edildiğinden dolayı grubun diğer üyeleri ile iyi bir ilişkiye sahip olmak” olarak tanımlanmaktadır (Cambridge, 2023).

Baumeister ve Leary'nin *The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachment as a Fundamental Human Motivation* (1995) adlı makalesi, kapsamlı bir aidiyet teorisi oluşturmak için gereken ampirik verileri bir araya getirmesinden dolayı aidiyet literatüründe çokça atıf verilen önemli bir çalışmadır. Birçok araştırma ile hipotezleri test edilmiş ve büyük ölçüde doğrulanmıştır. Baumeister ve Leary (1995), aidiyeti; “en azından asgari düzeyde kalıcı, anlamlı ve çatışmalı olmayan kişilerarası ilişkiler kurmak ve sürdürmek isteği” olarak tanımlamış, temel bir insan güdüsü olduğunu belirtmişlerdir. Leary ve Cox (2008) bu güdünün insan davranışlarının büyük bir bölümünün altında yatan sebep olduğunu savunmaktadır. Maslow (2001) ise ihtiyaçlar hiyerarşisinde aidiyeti üçüncü basamağa yerleştirmiştir. Fiziksel ve güvenlik ihtiyaçları karşılanan kişiler için hiyerarşinin bir üst basamağı olan ilişkiler boyutunun tatmin edilmesi gerekmektedir.

Maslow bu basamağa ait olma ve sevgi ihtiyaçları adını vermiştir. Çocukların ait olma ihtiyaçları karşılandığı takdirde kendilerini tehlikeden uzak, bağımsız hissedebileceğini belirten Maslow'a (2001) göre hiyerarşideki sonraki basamaklar olan saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı ancak sevgi ve aidiyet gerçekleştikten sonra ortaya çıkabilecektir. Baumeister ve Leary (1995), aidiyet yoksunluğunun olası sonuçları ve ilişkilerin tatmin edici olması üzerine; mahkûmlar, evli çiftler, boşanma sonrası süreçler dâhil olmak üzere geniş bir yelpazede doğrudan ve dolaylı kanıtlar ileri sürmektedir. Grup içi kayırmacılığın rastgele oluşturulmuş gruplarda bile hemen ortaya çıktığını gösteren çalışmanın (Tajfel, Billig, Bundy, & Flament, 1971) ortaya koyduğu üzere bağlanma güdüsü insani temel bir güdüdür. Günümüzde de aidiyet ihtiyacı, bir dizi bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkiyi etkileyen yaygın bir insan güdüsü olarak kabul edilmeye devam etmektedir (Gardner, Pickett, & Brewer, 2000; Walton & Cohen 2007 akt. Yazgan, 2010).

İnsan doğası gereği sosyal bağlar kurma eğilimindedir ve tarih boyunca küçük veya büyük gruplar içinde yaşamıştır. Aidiyet, en genel olarak kişinin belirli bir topluluğun parçası gibi hissetmesi olarak anlaşılabilir (Hurtado & Carter, 1997; Cueto, Guerrero, Sugimaru, & Zevallos, 2010; Bollen & Hoyle, 1990; Cajax & Berman, 2010; Chavis, Hogge, McMillan, & Wandersman, 1986). Bireylerin toplulukla kurdukları sosyal bağların aidiyet ihtiyacını gidermesi için belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Fakat aidiyet duygusu büyük ölçüde öznedir, kişiden kişiye aidiyet ihtiyacının düzeyleri değiştiği gibi tatmini için gerekenler de farklıdır (Baumeister & Leary, 1995; Afonso, Barros, & Albert, 2022; Mahar, Cobigo, & Stuart, 2013; Sedgwick & Yonge, 2008; Levett-Jones, Lathlean, Higgins, & McMillan, 2009). Bu ihtiyaç; bireyin, belirlediği bir grup tarafından kabul edilmiş, değerli ve saygıya değer görüldüğü, grubun değerleri ile kendi kişisel değerlerinin uyumlu olduğunu düşündüğü ve grubun ayrılmaz bir parçası olduğunu hissettiği zaman giderilmektedir (Levett-Jones, Lathlean, Higgins, & McMillan, 2009). Ayrıca bu ihtiyacın tatmini için karşılıklı olarak refah endişesi duyulan birkaç insanla sık sık ve duygusal anlamda olumlu iletişim gerekmektedir (Baumeister & Leary, 1995). Fakat insan ilişkilerinde çatışmalar veya kopmalar yaşanabilir. Kurulu ilişkilerde aidiyet ihtiyacı karşılanmayabilir, aidiyet bağları tamamen kopabilir, yerine yeni aidiyet bağları oluşturulabilir ve hatta birden fazla aidiyet ilişkisi kurulabilir. Bu nedenle de aidiyet dinamik bir süreci ifade etmektedir (Baumeister & Leary, 1995; Afonso, Barros, & Albert, 2022).

O halde aidiyetin içinde barındırdığı özellikleri; öznellik, belirli bir bağlamsal varlığa yönelik olma, karşılıklı kabule dayanma, istikrarlı etkileşim, dinamizm olarak sıralanabilir.

1.2. Aidiyet Duygusu ve İhtiyacı

Aidiyet büyük ölçüde kişisel özellikler, deneyimler ve değerler temelinde inşa edilir (Afonso, Barros, & Albert, 2022). Hagerty (1992), aidiyet duygusunun iki kritik özelliği olduğunu ve bunların; değerli katılım ya da değer verilme, ihtiyaç duyulma deneyimi ve uyum -kişinin kendi özelliklerinin sistem ya da ortamla örtüştüğü ya da tamamladığı algısı- olduğunu söylemektedir. Hagerty'ye (1995) göre aidiyet duygusu, sisteme veya bir çevreye kişisel katılım deneyimidir. Bazı bireyler içe dönük ve birkaç kişi ile kaliteli iletişim kurarak yaşayabilirken bazı bireyler dışa dönüktür ve sosyal ilişkileri oldukça geniş bir ağ oluşturur. Başkaları ile tatmin edici ilişkiler geliştirmek ait olma hissini en önemli geliştiricilerindendir. Bireylerin kişilerarası ilişkilere katılım düzeyleri, ilişki doyumu noktaları, ilişkilerin boyutu ve işleyişi hakkında birbirinden farklı beklentileri vardır ve bu beklentiler hem kişisel özelliklere hem de çevreye bağlıdır. Bireyler arası bu farklılıklar ve aidiyetin büyük ölçüde öznel olması sebebiyle ihtiyacın giderilmesi için gereken iletişim yoğunluğu da kişiden kişiye değişmektedir² (Kelly, 2001). Kişilerin aidiyet yoksunluğunda olmaları hiçbir sosyal bağının olmadığı göstermemekte, sadece ihtiyacın beklenen düzeyde karşılanmadığına işaret etmektedir. Bir diğer deyişle aidiyet ihtiyacı kişinin beklentisini gösterirken aidiyet duygusu ihtiyacın karşılanma düzeyine göre gerçekleşen durumu ifade etmektedir. Sosyal bağların, iletişimin olması aidiyet ihtiyacının karşılanması için yeterli değildir. Sosyal bağların çokluğundan ziyade kalitesinin daha önemli olduğu birçok araştırma ile desteklenmiştir (Perlman & Peplau, 1981). Söz konusu iletişimin tatmin edici sıklıkta, çatışmasız ve istikrarlı olması gerekmektedir (Baumeister & Leary, 1995). Aidiyet duygusunun ve ihtiyacının karşılanmasının refah, mutluluk ve özsaygı ile pozitif bir ilişki içinde olduğunu gösteren birçok çalışma olduğu gibi (Afonso, Barros, & Albert, 2022) aidiyet duygusundan yoksun

---

² Fakat daha düşük aidiyet ihtiyacının daha kolay tatmin edilebileceği görüşü gerçeği yansıtmamaktadır. Mellor'un çalışmasında (2008) daha yüksek aidiyet ihtiyacı bildiren kişilerin daha fazla yalnızlık bildirdikleri görülmüştür. Bu ilişki anlamlı fakat zayıftır. Aynı şekilde aidiyet ihtiyacı ve ilişkilerden tatmin olma arasında ilişki de anlamlı negatif ve zayıftır.

kişilerin daha yüksek oranda ruhsal ve fiziksel hastalıklara sahip olma, suça bulaşma ve intihar gibi davranışsal sorunlara sahip olmaya eğilimleri olduğu görülmektedir (Afonso, Barros, & Albert, 2022; Mellor, Stokes, Firth, Hayashi, & Cummins, 2008). Maslow (2001) psikopatolojinin kaynaklarını sorguladığında “birçok nevrozda, diğer karmaşık belirleyicilerin yanı sıra güvenliğe, ait olmaya ve özdeşleşmeye, yoğun sevgi ilişkilerine, saygınlık ve itibara duyulan ve doyurulmamış bir özlem...” (s. 26) olduğunu keşfetmiştir. Baumeister ve Leary (1995) aidiyet ihtiyacının herhangi bir insana yöneltilebileceği gibi, kaybedilen bir ilişkinin başka bir ilişki ile ikame edilebileceğini ileri sürer. Bu durum göçmenlerin kaybettikleri sosyal ağlarını yeniden oluşturabilmelerini açıklamaktadır. Aidiyeti geliştiren şeyin yakınlık ve paylaşılan deneyimler olması nedeniyle ikame etme süreci zaman almaktadır ve bireyin bu yeni ilişkiyi arzulamasını gerektirmektedir. İkame süreci boyunca aidiyet yoksunluğu yaşanabileceğinden bireyler kurmuş oldukları bağları koparmaya karşı direnirler -şiddete başvuran eşi bırakmamak gibi-.³ Antik Yunan’da ölüm cezası ile bir tutulan sürgün, insanların sahip oldukları bağlar koptuğunda veya koparıldığında yaşayacakları duyguların ölümle eş değer görülmesine bir örnektir. Sosyal kabul görme ile ilgili kaygılar belli davranışları doğrudan belirlediği gibi aynı zamanda davranış şekillerini de büyük ölçüde kısıtlar. Leary ve Cox (2008), insan eylemlerinin birçoğu aidiyet kaygısı ile doğrudan ilişkili olmasa da aidiyetin kaybını minimuma indirecek şekilde eylemlere güdülendiklerini, eylemdeki ana hedef ait olma değilse bile eylemi şekillendiren unsurlardan birisinin aidiyet kaybı kaygısı olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca insanların ilişkileri sürdürme çabalarının ikame edilebilir başka ilişkilerin olup olmasına bağlı olarak değiştiği ileri sürülmektedir (Leary & Cox, 2008). Bu durumda göç eden insanlar, farklı kültürler içerisinde yeni ilişkiler kuramayacağını düşündüklerinde eski arkadaşlıklarını sürdürmekte daha istekli olmalıdır. Leary’ye (2008) göre ilişkiler belirli ölçüde diğerinin yerine geçebilir, belirli ölçüde ikame edilebilir. Kirkpatrick ve Ellis makalelerinde (2001) insanların ait olmak istedikleri dört temel sosyal kolektif türü olduğundan bahsetmişlerdir. Bunlardan ilki makro düzeydeki kabile, ulus gibi insan toplulukları; ikincisi ortak hedeflere ulaşmak için oluşturulan araçsal koalisyonlar; üçüncüsü çiftleşme amacıyla kurulan ilişkiler ve son

---

³ Sosyal bağların kopmasına direnmek, aidiyet ihtiyacının köklü ve güçlü bir güdü olduğunu göstermektedir (Baumeister & Leary, 1995).

olarak dördüncüsü akrabalık temelinde oluşturulan gruplardır. Beşinci kategori olarak arkadaş gruplarını Leary ve Cox (2008) eklemiştir. Leary ve Cox'a (2008) göre ikame edilebilirliğin derecesini ilişkinin kategorisi belirlemektedir ve aynı kategori içindeki ilişkiler birbirlerini daha çok ikame edebilirler. Aidiyet, ikame edilebilirliğin yanı sıra doyunluk ile de ilişkilidir (Leary & Cox, 2008). İki yakın ilişki olduğunda diğer ilişkilere karşı çabanın azaldığı doğrulanmaktayken, kopan ilişkilerin yaralarının yeni ilişkililerle daha hızlı iyileştiği görülmektedir (Baumeister & Leary, 1995).

Aidiyet hipotezinin temel varsayımı olan insanlarla sık sık etkileşimde bulunma ve bu insanlarla kalıcı ve istikrarlı bir bağlanma istemenin etkileşimsiz bir ilişkisellik durumunda ne kadar tatmin edildiği sorusunu araştıran Baumeister (1995), insanların bu bağları değerli gördüğünü fakat etkileşimsizlikten dolayı acı çektiklerini görmüştür. Göçmenlerin geride bıraktıkları insanlarla bağlarının devam etmesi fakat etkileşimlerinin eskiye oranla düşmesinin aidiyet ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği ve kopmayan bağın acı çekmelerini engellemediği sonucu çıkarılabilir. Tersine şekilde bağlılık olmadan etkileşimin etkilerine bakıldığında ise yalnızlık araştırmalarına eğilmek gerekmektedir. Yalnızlığın sosyal temasın niceliği ile değil niteliği ile ilgili olduğu birçok araştırma ile ortaya konmuştur (Perlman & Peplau, 1981). Ayrıca Baumeister ve Leary (1995) sık sık etkileşimde bulunulan ve sıkı bir bağlılık içeren ilişkilerin de aidiyet ihtiyacını giderme konusunda kesinliği olmadığını; bağın olumlu, şefkatli olmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Örneğin evli olmak her zaman aidiyeti sağlamayabilir, evliliğin mutluluk verici, şefkatli, destekleyici olması kişinin o evliliğe dair bağını güçlendirirken ilişkiyi sürdürme motivasyonunu da arttırmaktadır. Etkileşimin olduğu fakat bağlılığın olmadığı ilişkilerde aile bağının, önemsenmenin etkileri yadsınamaz olmakla birlikte bu bağın karşılıklı olması gerektiğine dair net bir kanıt olduğu söylenemez. Karşılıklı olması sadece daha tercih edilebilir gözükmemektedir (Baumeister & Leary, 1995).

Aidiyet ihtiyacının kişinin sosyal dünyayla etkileşimini nasıl yönlendirdiğine dair iki farklı yönelimin öne çıktığını belirten Lavigne ve arkadaşları (2011) bu iki yönelimin büyüme ve eksiklik azaltma olduğunu ileri sürer. Büyüme yönelimi kişiyi başkalarıyla iletişimde olmaya ve gerçek bir ilgi göstermeye yönlendirirken eksiklik azaltma yönelimi sosyal boşluğu doldurmak için başkalarıyla yakınlığı arzular. Açıklığı kapatmak için başkalarına karşı olan bu yüksek düzeyde ilgi, aidiyet yoksunluğu ile ilişkilidir. Fakat büyümeden farklı olarak eksiklik azaltma yönelimi, reddedilme korkusu ve güvenlik

ihtiyacını yatıştırmak amacını taşır. Büyüme ihtiyacı uyum sağlayıcı sonuçlar getirirken eksiklik azaltıcı yönelimin daha az uyumlu veya uyumsuz sonuçlara yol açacağı iddia edilmektedir (Lavigne, Vallerand, & Crevier-Braud, 2011). Lavigne ve arkadaşları (2011) tarafından bu iki yönelimin birbirine dönüşümünü, sosyal deneyimlerin belirlediğini ve dönüşümün başkaları tarafından nasıl algılandığını etkilediği savunulmaktadır. Göçmenler, göç sürecinin başlarında eksiklik azaltma eğilimi ile bağlar kurmaya çalıştıkları ve daha sonrasında güven duygusu geliştiğinde, reddedilme korkusu yenildiğinde büyüme yönelimi gösterdikleri çıkarımı yapılabilir. İlk temasların niteliği olumlu oldukça yönelimin büyümeye dönüşeceği ve dolayısıyla uyumu geliştireceği, olumsuz oldukça reddedilme korkusu ve güvensizlikten dolayı toplumla göçmen arasında uçurumun derinleşeceği öngörülebilir bir sonuçtur.

Sosyal ilişkilerin başarılı olması için bireylerin diğerinin duygu ve düşüncelerine karşı duyarlı olması gerekir. Pickett ve arkadaşlarının çalışmasında (2004) aidiyet ihtiyacı ile sosyal ipuçlarına duyarlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Aidiyet ihtiyacının sosyal bilgilerin akılda tutulması üzerindeki etkisini inceleyen araştırmada (2004) aidiyet eksikliğinin ve reddedilmenin sosyal olan uyaranlar için seçici bir hafızaya yol açtığı ileri sürülmektedir. Sosyal bilgilerin tercihli olarak işlenmesinde Baumeister ve Leary (1995); sosyal bağlantıların bilgi akışlarından çıkarıldığı, bilgi miktarlarının ilişkiyel kayıdan etkilendiği ve bilişsel sürecin ait hissettiğimiz kişileri kayırmaya meyilli olduğunu ifade etmektedirler. Bu durum aidiyetin bilişsel faaliyetleri şekillendirildiğini göstermektedir. Gardner ve arkadaşları (2000) bilgi işlenmesinin aidiyet ihtiyacının karşılanma düzeyinden önemli ölçüde etkilendiğini ileri sürmektedir. Bu çalışmada reddedilme deneyimi yaşayanların daha çok hatırladığı fakat yakın zamanda kabul görmüş olanların aidiyet için daha az seçici hafıza gösterdiği görülmüştür. Ayrıca kişiler arası olayların toplu olaylardan daha fazla hatırlandığı, olumsuz olayların kabul veya ret durumunda olumlu olaylardan daha fazla hatırlandığı ortaya konmuştur. Araştırmanın bir başka sonucu ise aidiyet ihtiyaçlarının sosyal olaylara ilişkin hafızada önyargılı bir etkisinin olmasıdır. Bu ise reddedilmiş insanların reddedilme ve kabul görme olaylarını kabul görmüş insanlardan daha fazla hatırlıyor olması ile ilişkilendirilmiştir (Gardner, Pickett, & Brewer, 2000). Bilişsel kalıplar üzerinde grup üyeliklerinin de önemi etkileri olduğu görülmektedir. İnsanlar grup içindekilere dışarıdakilere kıyasla daha fazla olumlu ve daha az sakıncalı eylem beklemekte ve grup içi yapılan olumsuzlukları iyi

şeylere oranla daha fazla unutma eğiliminde olduğu görülmüştür (Howard & Rothbart, 1980 akr. Baumeister & Leary, 1995). Göçmenler topluma dahil edilmediklerinde gruptan sakıncalı eylem beklentilerinin arttığını ve güvende hissetme olanağını düşürdüğü çıkarımı yapılabilir. Ayrıca gruba alınanların -aidiyet hissedenlerin- daha önceleri yaşadıkları kötü deneyimleri unutma eğiliminin artması grupla bütünleşmesini sağlayabilmektedir. Bu durumlar olayın değerliliğinden ziyade doğasının önemli olduğu fikrini desteklemektedir (Perlman & Peplau, 1981). Ayrıca Baumeister ve Leary'nin bahsettiği gibi (1995, s. 499) belirli bir asgari nicelik ve niteliğe ulaşıldığında motivasyonun azalması aidiyetin bir temel güdü olduğunun kanıtlarındandır.

Sosyal çevre izlenerek sosyal bağ kurma fırsatlarını yakalamak aidiyet ihtiyacını karşılamak için hayati önem taşımaktadır. Pickett ve arkadaşları (2004) sosyal dışlanmaya maruz kalanların ilişkileri yeniden kurmak için bilgi işlemeyi yönlendiren sosyal izleme sistemi oluşturduklarını iddia etmektedir. Sosyal izleme sistemleri yemeksiz kalındığında açlık hissetme gibi bir sinyale ve daha sonrasında gıdaya ulaşabilmeye yönelik mekanizmalara izin vermeye benzer bir mekanizmadır (Pickett, Gardner, & Knowles, 2004). Gardner ve arkadaşlarının çalışmasında (2000) sosyal bilgilerin doğru hatırlanmasının reddetme deneyiminden sonra yaşandığı tespit edilmiştir. Kabul edilme veya reddedilmek her zaman açık göstergelerle ortaya çıkmamaktadır. Ses tonu, mimikler gibi küçük ipuçlarını çözmek; daha fazla reddedilmenin önüne geçilmesi, olası kabul edilme davranışlarını teşvik ederek dahil olma konusunda avantajlar sağlamaktadır. Pickett ve arkadaşlarının araştırmasında (2004) sosyal temelli dışlanma koşulundaki katılımcılar, sosyal olmayan dışlanma koşulundakilere göre daha yüksek aidiyet ihtiyacı bildirmişlerdir.⁴ Daha büyük bir topluluk tarafından dışlanıyor olmak kişilerin bağ kurma seçeneklerini kısıtladığını ve bağ kurma denemelerinde cesaretlerini kırdığını; bireysel düzeyde dışlanmaların ise olumsuz etkileri olmakla birlikte görece daha telafi edilebilir sonuçlar doğurduğunu söylenebilir. Pickett ve arkadaşlarının çalışmasında (2004) dışlanma ve reddedilme deneyimlerinin daha fazla sosyal ipuçlarına dikkat etmeyi teşvik ettiği ve özellikle ses tonuna dikkati arttırdığı görülmektedir. Bu

---

⁴ Fakat iki dışlanma türü yaşayanlarda da yüz ifadesi ve ses tonu tanımlamada anlamlı bir fark bulunmamıştır.

araştırmaya göre aidiyet ihtiyacının düzeyi arttıkça ses tonu tanılama doğruluğu ve duygusal yüz ifadelerini tanımlama doğruluğu artmaktadır.

Bireylerin gruba dahil edilmemesi, sosyal olarak dışlanması bir cezalandırma biçimi olarak görülebilir. Fakat kişinin kendisi olduğu için cezalandırılması kendi olarak var olmaması gerektiği inancını pekiştirmekte ve benlik saygısını olumsuz etkilemektedir. Bireylerin aidiyet ihtiyacının olumlu ilişkilerle giderilmesi benlik saygısını arttırdığına dair araştırmalar mevcuttur (Leary, Tambor, Terdal, & Downs, 1995). Sosyal dışlanmanın kaygıyı ortaya çıkardığını içermenin ise kaygıyı ortadan kaldırdığını araştırmalar ile gösterilmiştir (Barden, Garber, Leiman, Ford, & Masters, 1985 akt. Baumeister & Leary, 1995, s. 506).

İnsanların, içinde yaşadıkları toplumun normlarına uygun olarak davranmasının nedenlerinden birisi de normlardan sapmanın cezalandırılmasıdır. Bu cezalandırma sosyal dışlanmayı içermektedir. Bu nedenle insanlar uyum sağlamaya eğilimli olmaktadır. Pekiştirme teorisine göre kişilerin davranışları onaylanma, cezalandırma veya yok etme ile değiştirilebilmektedir (Gordan & Krishanan, 2014). Dışlanma ve reddedilme deneyimi içinde olan bireyler için kabul edilme deneyimi daha fazla uyum sağlamaya yöneltici olabilir. Buna göre tehdit anında bir kişinin yanında olmasını istemek aidiyet ihtiyacını tetikleyebilir. Bir başka deyişle dış tehditlerin olması güçlü bağlar kurma eğilimini arttırıyor gibi görünmektedir (Baumeister & Leary, 1995, s. 502). Aidiyet bu uyum sağlamanın doğal ve uyarlanabilir olduğunu göstermektedir. Çünkü asgari düzeyde bile olsa uyum sağlamayan insanın temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi mümkün gözükmemektedir. Aidiyet ihtiyacının karşılanmaması sosyal izolasyon, yabancılaşma ve yalnızlık duygularına yol açabilir. Dolayısıyla aidiyet yalnızca sosyal bağlılığın öncüsü değil aynı zamanda yalnızlığın tamponudur. (Mellor, Stokes, Firth, Hayashi, & Cummins, 2008). Aidiyet ihtiyacı ve iyi olma hali arasındaki ilişkiye de yalnızlığın aracılık ettiği söylenebilir. Bir başka deyişle aidiyet iyi olma haline etki etmektedir fakat bu etkinin bir kısmı karşılanmamış aidiyetin oluşturduğu yalnızlıktan kaynaklanmaktadır (Mellor, Stokes, Firth, Hayashi, & Cummins, 2008).

1.3. Göçmen Aidiyetini Etkileyen Faktörler

Göçmenlere karşı belirgin olarak öne çıkan iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki homojen kültürün bozulmasıdır ki kültürlerin çoğu zaman homojen olmadığı

düşünüldüğünde bu yaklaşımın gerçeklikten uzak olduğu anlaşılmaktadır. Fakat modern devletlerin inşasının temeli kabul edilen milli egemenlik teorisi ile ortak geçmiş ve gelecek arzusu olarak ulusa vurgu gelişmiştir. Ulus, halk kavramına göre daha soyut olması nedeniyle tanımlanması zorlaşmakla birlikte etkili bir propaganda zemini oluşturmaktadır. Bu nedenle duygusal bir zeminde vatandaşları birbirine bağlayan bir idealdir. Ulusun kendi içindeki uyumunu bozanlar göçmenlerdir. Göçmenlerin gelişini engellenemediğinde veya göçmenlere ihtiyaç duyulduğu için ülkeye alındıklarında yapılması gereken göçmenin kendi kültürünü tamamen bırakarak ev sahibi ülkenin kültürünü benimsemesidir, bu sayede ulusal uyum bozulmayacaktır. Fakat göçmenlerin kendi kültürlerini bırakmadan da ev sahibi ülkenin kültürü ile uyum içinde yaşayabildikleri özellikle Kanada ve Avusturalya gibi ülkelerde görülebilmektedir. Bu ülkelerin benimsediğı yaklaşım ise asimilasyonun diğer ucunda konumlanan çokkültürlü yaklaşımlardır. Ancak çokkültürlülük, kültürlerin bir aradalığına vurgu yapmakla birlikte bireyleri kültürel aidiyetlerine indirgeme gibi bir tehlikeyi doğurabilmektedir. Bireylerin toplum içerisinde farklılaştıkları noktalar olduğu kadar ortaklaştıkları noktalar da vardır. Bireyin farklı kültürden olmasının altının çiziliyor olması, ortak noktaların görülmesine engel teşkil edebilmektedir.

Öte yandan göçmenlerin sosyal yaşamlarının iki temel boyut üzerine inşa edildiğı varsayılmaktadır (Hou, Schellenberg, & Berry, 2018). Bunlardan ilki kendi grubunun kültür mirasını sürdürme bir diğeri de evsahibi toplumun kültürüne katılmadır. Hou (Hou, Schellenberg, & Berry, 2018) köken ülke kültürünü korumayı köken ülkeye aidiyet olarak, ev sahibi topluma temas ve katılımı ise ev sahibi ülkeye aidiyet olarak tanımlamaktadır. Bu iki boyutun birbirini dışlamaları gerekmediğı gibi bir arada var olabileceklerini savunmaktadır. Fakat bir kültüre temas ve katılımın o ülkeye aidiyet hissetmekle aynı şey olmayabileceğı göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle iki temel boyutun kesişimi “asimilasyon, entegrasyon, marjinalizasyon ve ayrılma” olarak dört olasılığa yol açılabildiğı tartışılmaktadır (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006). Asimilasyon evsahibi toplumla aktif etkileşim içinde olup kendi kültür mirasından kopma veya çok az bağı kalma ile açıklanırken entegrasyon ev sahibi topluma aktif katılımı birlikte kendi kültür mirasına da bağı kalmayı ifade eder. Marjinalizasyon iki kültüre de uzaklaşmayı içerirken ayrılma ev sahibi toplumla ilişki minimumken kendi kültür mirasına güçlü bağılılığı ifade eder. Berry ve arkadaşlarının araştırmasında (2006) iki

ülkeyede aidiyet konusunun birbirini dışlamadığı ortaya çıkmış, ayrıca gerçekleşme yüzdeleri açısından entegrasyon kategorisi (%69) birinci iken onu sırasıyla asimilasyon (%24) marjinalleşme (%4) ayrılma (%3) izlemiştir.

Çokkültürlü olmaya dair pek çok çalışma yapılmıştır ve insanların iki veya daha fazla kültürü benimseyebileceği iddia edilmiştir. Bu çalışmalara örnek olarak Berry'nin kültürleşme çalışması (2006), LaFromboise ve arkadaşlarının kültürel adaptasyonun dönüşüm modeli (1993), Phinney ve Devich-Navarro'nun Afrika kökenli ve Meksika kökenli Amerikalı ergenleri karşılaştırdığı çalışması (1997) gösterilebilir. Göçün gruplar tarafından kültürleşme ve kültürel olarak çoğulcu toplumlar olmak üzere iki önemli sonucu olduğunu ifade eden Berry ve arkadaşları (2006) kültürleşmeyi, kültürlerarası teması takip eden kültürel ve psikolojik bir değişim süreci olarak tanımlamaktadır. İki boyutlu anlayışın bir örneği olan kültürleşme, iki kültüre dâhil olma tercihleri – kültürleşme tutumları- ve kültüre katılma davranışları olarak iki boyut üzerinde şekillenmektedir. Berry ve arkadaşlarının göçmen gençler üzerinden yaptıkları araştırmada (2006) ortaya çıkan kültürleşme profilleri; etnik (ayrılma), ulusal (asimilasyon), entegrasyon ve dağılık⁵ (marjinalleşme) profillerdir. Bunun yanı sıra psikolojik ve sosyokültürel olmak üzere iki farklı adaptasyon şekli görülmüştür.

Benzer şekilde iki boyutlu bir başka çalışma ise Phinney'e aittir. Phinney göçmenin ne derece kendi mirasını korumak istediği ve ne derece ev sahibi topluma dâhil olmak istediğine göre sürecin şekillendiğini savunmaktadır (Phinney, Horenczyj, Liebkind, & Vedder, 2001). Buna göre iki temel kategori ortaya çıkmaktadır: ilki karma iki kültürlülüdür (blended biculturals) ve bu bireyler iki kültürü de birbirinden çok farklı görmemektedir. İkinci kategori ise dönüşümlü iki kültürlülüdür (alternating biculturals) ki bu grup iki kültür arasında hızlı ve kolayca değişim yapabilmektedir. Karma ve dönüşümlü olan gruptakiler, başkalarıyla olan etkileşimlere ve olaylara bağlı olarak zaman ve mekan içinde dalgalanan kimlikler olarak tanımlanmıştır. Bu iki grupta etnik köken duygusuna sahip olmakla birlikte kendilerini buldukları topluma ait hissetmektedir. Bu gruplara ek olarak ayrılmış (separated) olarak belirtilen bir üçüncü

---

⁵ Dağılık profil etnik dil konusunda yüksek yeterliliğe sahipken düşük etnik kimlik bildirmekte, ulusal dilde düşük yeterlilik bildirilirken bir miktar düşük ulusal kimlik bağına sahiptirler. Bu grup asimilasyon, marjinalleşme ve ayrılma tutumlarını göstermektedir.

grup söz konusudur. Bu grup topluma entegre olmalarına rağmen onlarla özdeşleşmemiş, aidiyet kurmamıştır (Phinney, Horenczyj, Liebkind, & Vedder, 2001). Barros ve Albert'in çalışmasında⁶ (2020) Phinney'in (2001) kategorilerinde olmayan kararsızlar (ambivalent) grubu ortaya çıkmıştır. Kararsız grup için uyarıcılar çifte kültürel sistem ve aidiyet olarak görülmektedir. Bu grup hem uyumlu hem çatışmalı yönelimlere sahiptir ve uyumlu olduklarında bile kültürle arasında bir mesafe olduğunu algılamaktadır (Barros & Albert, 2020). Özellikle ikinci nesil göçmenler ebeveynlerinden daha fazla maruz kaldıkları ikinci kültür ile evde yaşanan kültür arasında daha kararsız olabilmektedirler. İki kültüre de tam bir aidiyet hissedememekte, kendisini "buna aitim fakat diğer ait olanlardan farklıyım" şeklinde tanımlamasına yol açmaktadır. Kültürel kimlikteki bu kararsızlıklar aidiyet bağının dış referansı hakkında da kararsız tutumlara yol açmaktadır. İki kültür arasındaki çatışmalar arttığında aidiyet konusundaki kararsızlıkları arttıracak gibi görünmektedir.

Günümüzde artan şekilde gözlemlendiği üzere göçmenler, köken ülkesindeki kimliklerini ve bağlarını kolayca terk etmemektedir. Ayrıca günümüzde köken ülke ile derin bağları olmamasına rağmen çift vatandaşlığı olan insan sayısı da azımsanamayacak kadar fazladır. Bu durum sınırları aşan ve karmaşıklaşan uluslararası hareketlilik sonucunda göçmenlerin kimlik ve aidiyet inşalarında etnisitenin rolünü sorgulatmaktadır.

Göçmen çocuklarının çokkültürlü olarak yetişmekle birlikte sürekli olarak etnisite veya din üzerinden ayrıştırılması onları kendileri ile savaşa sürüklemektedir. Kimlikte neresinin yazdığı önemli olmamakla birlikte toplumun bir bölümüne göre hala köken ülkeleriyle anılmaktadırlar. Almanya'da doğmuş büyümüş, Almanya vatandaşı olan göçmen çocukları hala olumsuz anlamda Türk olarak etiketlenmektedir. Bu durum bireyler için kendini kanıtlama mücadelesine dönmekte kişinin kendi olarak var olmasını engellemektedir. Kendisine yeni bir yer edinmeye çalışan, yeni bir aitlik oluşturmak isteyen kişi aynı zamanda kendini kaybetmeden bunu yapabilme savaşı vermektedir. Bu durum içine girilen toplumun geçişkenliği ile orantılıdır. Yer edinmek sadece göçmenin

---

⁶ Barros ve Albert çalışmalarında (2020) katılımcıların yaşı arttıkça ayrılmışlar kümesine dahil olma olasılıklarının arttığını göstermiştir. Bir diğer önemli sonuç ise karma gruptakilerin yaşam memnuniyetleri dönüşümlülere göre daha yüksek olduğunun görülmesidir.

elinde olan bir durum değildir. Aynı şekilde toplumun ona sunduğu imkânlar da önemlidir.

Karmaşık, çok yönlü ve temel bir güdü olan aidiyet, göçmenler için belirli bağlamlar tarafından şekillenmektedir (Afonso, Barros, & Albert, 2022; Cajax & Berman, 2010). Alandaki araştırmalar incelendiğinde bu bağlamlardan öne çıkanların; eğitim, etnik köken, etnik ayrışma, yaşam memnuniyeti, tatmin edici sosyal ağlar, kimlik, geçmiş deneyimler, yaşam standardı, din, dil, yaş ve kültür olduğunu söylenebilir (Afonso, Barros, & Albert, 2022; Amit & Bar-Lev, 2015; Barros & Albert, 2020; Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006; Chow, 2007; Gierveld, Pas, & Keating, 2015; Haas & Fokkema, 2010; Hou, Schellenberg, & Berry, 2018; Mellor, Stokes, Firth, Hayashi, & Cummins, 2008).

Aidiyetin gelişmesinde öne çıkan faktörlerden ilki yaşam memnuniyetidir. Yaşam memnuniyetinden bir başka deyişle iyi olma halinden bahsedebilmek için kişinin bulunduğu durumda minimum seviyede bile olsa refah içinde olduğunu düşünmesi gerekmektedir. Bireylerin yaşam memnuniyetleri bir takım nesnel ve öznel değişkenlerden etkilenmektedir. Bonini'nin araştırması (2008) bu değişkenlerin %80'inin öznel olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu öznel değişkenlerden başlıcaları dini aidiyetler, katılım ve sosyal bağlarken eğitim ve yaşam standardı nesnel değişkenler olarak gösterilmiştir (Bonini, 2008). Göçmenlerin köken ülkelerinin sosyo ekonomik durumu ve kültürleri kişinin mutluluk, refah algılarını şekillendirmektedir. Köken ülkesinden daha elverişli bir ülkeye göçen bireylerin yaşamdan memnuniyetlerinin artması muhtemelken, gelişmiş ülkelere göç edenlerin memnuniyet düzeyleri azalabilmektedir. Ayrıca iki ülke arasındaki kültürel mesafenin fazlalığı ev sahibi toplumun kültürünü öğrenme konusunda zorluk çıkarabileceği gibi çatışmaların olma ihtimalini de arttırmaktadır. Amit ve Bar-Lev (2015) dini bağlılıklar, dini motivasyonlar, dil yeterliliği ve etnik ayrımların yaşam memnuniyetinin arka planındaki değişkenleri oluşturduğunu söylemektedir.

Zorunlu olarak ülkesini terkedenler ile kendi isteği ile göç eden göçmenler arasında birtakım farklılıklar vardır. Öncelikle kendi isteği ile gelen göçmenin ev sahibi ülkeyi bilerek seçmiş olma olasılığı daha yüksektir ve bu nedenle topluma adapte olma konusunda motivasyonu daha yüksektir. Zorunlu olarak göç etmiş kişiler ise psikolojik olarak zorluk yaşamamanın yanında büyük olasılıkla ekonomik olarak zorluklar içerisinde

ülkeye giriş yapmaktadırlar. Bu nedenle ülkeye girişleri itibari ile refah içinde yaşamaya başlamaları zaman almaktadır. Nitelikli olmayan veya eğitim düzeyi olarak denkliği olmayan yerlerden gelen göçmenler köken ülkedeki eşdeğer işlere girme konusunda zorluklar yaşamaktadır. Göçmenlerin ülkeye giriş statülerinin göç sonrası deneyimi büyük ölçüde şekillendirmesi nedeniyle aidiyeti etkileyen önemli bir faktör olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Göç sonrası deneyim büyük ölçüde ev sahibi toplumla karşılıklı ilişkiler ile şekillenmektedir. Ev sahibi toplumda nasıl karşılandıkları ve nasıl muamele gördükleri, ayrımcılığa uğrayıp uğramadıkları önemli konular arasında yer almaktadır. Ayrımcılık ve ırkçılık aidiyet duygusunun gelişmesini engellemektedir (Reitz & Banerjee, 2007). Ayrımcılık sonucunda topluma katılamayan göçmenler kendi etnik kökenlerine veya benzer kökenlere doğru sosyalleşmeye başlamaktadır ki bu da ayrılma profiline, etnik kökeninden bir çevresi yoksa da marjinalleşme profiline eğilimi arttırmaktadır (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006). Irksal azınlık statüsü de ayrımcılığa maruz kalmaya neden olmaktadır. Bu durum toplumdan kopmaya neden olabildiği gibi aidiyet duygusunun gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Kanada’da azınlık statüsündekilerin aidiyetleri incelendiğinde görünür olan azınlıkların aidiyetlerinin görünmez olan azınlıklardan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Reitz & Banerjee, 2007). Bu durumda önemli olanın azınlık olarak kabul edilip edilmemeden ziyade görünürlülük olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de Lozan Antlaşması ile kabul edilen azınlıklar Ermeni, Rum ve Yahudilerdir. Türkiye’de Kürt, Arap, Arnavut, Çerkes ve Gürcü gibi bir çok büyük etnik grup olmasına rağmen politik kimlik olarak Türk sayılmaları sebebi ile azınlık statüsüne alınmamaktadır. Ayrıca Türkiye nüfus sayımında etnik köken sorgulamadığı için bu grupların net sayıları bilinmemektedir. Azınlıklar içerisinde ise en görünür azınlık Ermenilerdir. Etyen Mahçupyan (2004), azınlık statüsünde olan Ermenilere “gayri vatandaş” gibi hissetmelerine neden olacak olan uygulamaların süregeldiğini ve eşit vatandaşlık talep ettiklerini belirtmektedir. Vatandaşlık uygulamalarında görünür azınlıklar konusu, Türkiye’de Kanada’daki gibi aidiyeti arttırıcı⁷ bir işlevde

---

⁷ Literatürde Türkiye için çokkültürlülüğün imkanı üzerine tartışmaların yanı sıra alternatif modeller üretilmektedir. Bu modellerden birisi Özensel’in Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri için dinin etkisinin de eklenerek tasarladığı Halat Kültür modelidir. Çokkültürlülük hakkındaki bu çalışmalar konumuzun dışına çıktığı için kaynak verilmek ile yetinilecektir. Detaylı bilgi için bkz. Özensel, E. (2013). Doğu

olmayabileceği, görünmeyen azınlıkların -Türk sayılmaları nedeniyle- uygulamada Türklerden farklı muamele görmemelerinin bir sonucu olarak devlete daha ait hissedebilecekleri muhtemel olmakla birlikte araştırılması gereken bir başka konuyu oluşturmaktadır.

Yüksek eğitim ve işgücü piyasasında başarı, göçmenlerin sosyal katılımını arttırması ve yaşam standartlarını yükseltmesi nedeniyle yaşam memnuniyetlerini arttırabilir. Fakat Fauser'ın (2015) belirttiği gibi yüksek eğitim bireyciliği arttırabileceğinden ülkeye bağlılığı azaltma olasılığı da vardır. Kolektivist kültürlerde aile bağları önemlidir ve bu durum kolektivist kültürlerden gelen göçmenlerin akrabaları ev sahibi ülkede bulunduğu toplumla yeni bağlar kurmak yerine aile bağlarını güçlendirici bir etkiye neden olabilir.⁸ Bu tercihi iletişime dışlanma da eklendiğinde “dışlayan dış gruplar pahasına iç gruplar güçlendirildiğinden” (Meindl & Lerner, 1984 akt. Baumeister & Leary, 1995) aidiyetin gelişiminin büyük ölçüde yavaşlayacağı öngörülebilir. Türkiye'nin kolektivist kültüre sahip olması nedeniyle bireyci kültürlerden gelen göçmenlerin Türkiye'ye aidiyetleri kolektivist kültürden gelenlere göre daha zor gerçekleştiği söylenebilir. Kolektivist kültürlerde gruplaşmalar ve yabancıyı tehlike olarak görme söz konusudur. Bu nedenle kolektivist kültürler dışarıdan gelen insanların gruba dâhil edilmesinde birtakım zorluklar yaşanmaktadır.

Göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin ve dolayısıyla da aidiyetlerinin üzerinde etkiye sahip olabilecek önemli değişkenlerden birisi de dindir (Amit & Bar-Lev, 2015). Dinin; toplumsal hayatı düzenlemesi, kişilere belirli düzeylerde sosyalleşme fırsatları oluşturması gibi nedenlerle aidiyetin gelişimine olumlu katkıları vardır. Bunun yanı sıra dini motivasyonlar ile yapılan göçlerde diğer faktörler zayıf kalsa bile dini beklenti karşılanıyorsa evsahibi ülkeye aidiyet görece hızlı gelişmektedir (Amit & Bar-Lev, 2015). Eğitim ve iş gücü piyasasına erişimlerinde büyük farklar olmayan Rus ve Fransız göçmenlerden oluşan bir çalışma grubu üzerinde İsrail'e aidiyeti değerlendiren Amit ve Bar-Lev (2015) Fransız göçmenlerin İsrail'de sıkı bağlar kurduğu ve yaşam

---

Toplumlarında ve Türkiye'de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük Mü? Yoksa Yeni Bir Model Mi?. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8, (3), 1-17.; Erkal, Mustafa E (2005). *Küreselleşme, Etniklik, Çokkültürlülük*. İstanbul: Derin Yayınları.

⁸ Litwin'in (1997), göçmenlerde akraba olmayan ağ türlerinin aile temelli ağlara kaydığını ve bunun zorunlu olan bir ağ olarak görüldüğünü gösteren bir çalışması vardır.

memnuniyetlerinin yüksek olduğu fakat Rus göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Fransız göçmenler ile Rus göçmenler arasındaki en temel farklılığın⁹ Fransızların dini motivasyonlarla Rusların ise ülkelerindeki ekonomik ve siyasi huzursuzluk nedeniyle göçmeleri olduğu ortaya çıkarılmıştır (Amit & Bar-Lev, 2015). Dini faaliyetlere katılım, sosyal ağlar kurmak için bir fırsat oluşturmakla birlikte bu ağlar göç sonrası sosyal destek sağlamaktadır. Ayrıca dini faaliyetlere katılımın psikolojik olarak olumlu etkileri olduğu, dini eğitim alan çocukların seküler büyüyen çocuklara göre yaşam memnuniyeti açısından çok daha iyimser oldukları görülmüştür (Amit & Bar-Lev, 2015). Aslan'ın gerçekleştirdiği bir saha çalışmasında (2021) da dindarlık ile ülkeye aidiyet arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Almanya'daki Türkler hakkında yapılan bu çalışmada (2021) dindar olanların büyük çoğunluğunun Almanya'ya aidiyet konusunda kararsız kaldığı ya da Türkiye'ye ait hissettikleri ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde dinin gereklerine inanmayanların ise büyük bir yüzde ile Almanya'ya ait hissettikleri görülmüştür. Fakat Sauer'in çalışması (2020, s. 45) bunun küçük bir oran olduğunu belirtir. Buradaki önemli belirleyicinin göçmen ile ev sahibi toplumun büyük çoğunluğunun dininin farklı olması olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Göçmenlerin yeni geldikleri toplum içinde sosyal sermaye eksiliği çekmeleri aidiyet açısından olumsuz bir belirleyicidir. Bu sosyal sermaye dini cemaatler aracılığıyla oluşturulabildiği gibi başka örgüt ve ağlarla da sağlanabilir. İnsanlar, en çok kendilerini sevebilecek ve anlayabilecek olduğuna inandığı insanlarla ilişki kurma ve sürdürme eğilimi içerisindedirler (Aron, Dutton, Aron, & Iverson, 1989 akt. Leary & Cox, 2008). Bu durumda göçmenler öncelikle kendilerine benzeyen insanlara çekilme olasılığı taşırlar. Etnik kökene dayalı sosyal ağların yaşam memnuniyetine olumlu katkıda bulunduğu dair çalışmalar olmakla birlikte anlamlı bir etkisi olmadığına dair kanıtlar da mevcuttur. Poyraz'ın (2020) Fransa'nın kenar mahallelerinde yaptığı gözlemlerde

---

⁹ Diğer değişkenler Amit ve Barlev tarafından dindarlık düzeyi, akademik düzey, etnik ayrışma, etnik köken, dini göç motifi, göç ettikten sonra geçen süre ve dil yeterliliği olarak belirlenmiştir.

¹⁰ Göçmen, ev sahibi toplum ile farklı dini inançlara sahip olmasına rağmen dinin gereklerini rahatlıkla yerine getirebildiği ve dini konusunda ayrımcılığa uğramadığı takdirde ev sahibi topluma aidiyetinin nasıl geliştiğini anlamak için yeterli araştırma yoktur. Aslan'ın çalışmasında ve birçok çalışmada olduğu gibi Almanya'daki Türklerin Almanya'ya aidiyetlerini etkileyen birçok değişken vardır. Bunların başında ırksal ayrımcılık ve İslamofobi gelmektedir. İslamofobi veya diğer dinlere karşı ciddi düşmanlık dışlanma ve hatta yaşam tehdidi içermesi nedeniyle ülkeye aidiyeti olumsuz etkileyecek en önemli faktörlerdendir.

etnik ayrışmaların ve etnik gruplar arasında birbirinden kopuk mekânların oluşturulmasının grupların önyargılarını arttığı gibi farklılıklarını kapatmak yerine derinleştirdiği, ortak kamusal alanların inşasına engel olduğunu belirtmektedir. Bireyler farklı mekân ve ilişkiler içinde bulunduğu davranışlarını ve ilişkilerini sorgulayacak karşı veriyi elde edebilirler. Bu nedenle de göçmenlerin içine geldikleri toplumla en azından çatışmasız bir ilişki kurabilmesi, önyargılarını yıkabilmesi için toplumla temas etmesi gerektiği iddia edilmektedir (Poyraz, 2020). Wilder ve Thompson'da insanların birbirlerine yakın yaşadıklarında dış grubun üyeleri bile olsalar birbirlerine karşı olumlu görüşler geliştirdiklerini görmüş, temas halinde – grup içi temaslar azaldığında-, önyargıların azaldığı tespit edilmiştir (Wilder & Thompson, 1980 akt. Baumeister & Leary, 1995). Fakat etnik ayrışmanın her göçmen için olumlu etkisinden söz etmenin mümkün değildir. Amit ve Bar-Lev'in çalışmasının (2015) sonuçlarına göre etnik ayrışmanın bir görünümü olan etnik yerleşme, entegrasyon ile önemli ölçüde ilişkili değildir. Ev sahibi toplumla temasların aidiyeti kesin olarak olumlu yönde etkilediği söylenemez. Bazı göçmen grupları için bu temasların yabancılaştırıcı etkileri olduğu gözlemlenmektedir. Etiyopyalı ve Batılı göçmenlerin ev sahibi İsrail toplumu ile temaslarının İsrail'e aidiyetlerini olumlu etkilerken Rus göçmenleri olumsuz etkilemiştir (Amit & Bar-Lev, 2015). Ayrışma ve temasın aidiyete etkisinin etnik kökene ve ev sahibi toplumun kültürüne göre değişiklik arz eden bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ilişkiye, göç etme motivasyonu ve beklentiler de etki etmektedir. Sosyal ağlara erişimi kolaylaştırması açısından dil yeterliliği ve yaşam standardının köken ülkeye göre durumu, aidiyeti etkileyen faktörler olduğundan yabancılaşma ve bütünleşmeye etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Göç sonucunda göçten beklentinin karşılanıyor olması, yaşam memnuniyetinin olması ev sahibi ülkeye minnettarlığı arttırmaktadır. Topluluk üyeleri "sana borçluyum" denildiğindeki gibi bir yükümlülük ile birleşmektedir. Esposito "Communis" kelimesinin kökeninin "bir sorumluluğu, bir yükü, bir atanmayı paylaşan kişi" anlamına geldiğini yazmıştır (Esposito, 2018, s. 16). Buna göre topluluk anlamında communisin sadece iyiliği ve çıkarları değil aynı zamanda yükü de paylaşması onu topluluk yapmaktadır. Communis ile munus'un ilişkili olduğunu belirtmektedir. Üzerinde birleşilen söz konusu yükümlülük -munus- başkasıyla yapılmış bir sözleşmedir. Minnettarlıkta baskın olan şey vermenin karşılıklı olmasıdır. Minnet; almak için vermek anlamında bir armağan, yeni

bağışlar talep eden bir süreç oluşturur. Minnettarlık yükümlülüğünden kurtulmaya çalışmak için çabalama gerektirir (Esposito, 2018). Yaşam memnuniyeti düşerse veya göçmen için alma-verme dengesi bozulursa aidiyetin hala orada olup olmayacağı belirsizdir. Bu nedenle Afonso ve arkadaşları (2022) bu minnet duygusunun devam ettiği göç etmenin üzerinden geçen süreyi önemli görmektedir. Bu zaman diliminde alışkanlıklar oluştuğunu ve alışkanlıkların da aidiyeti güçlendirdiğini iddia etmektedir. Daha uzun ikamet etmenin evsahibi ülke toplumu ile güçlü aidiyet, köken ülke ile ise zayıf aidiyetle ilişkili olduğu ileri sürülürken (Afonso, Barros, & Albert, 2022) şaşırtıcı bir şekilde İsrail’de daha az kalmış ve dil yeterliliği bulunmayan Fransız göçmenlerin aidiyetleri ve yaşam memnuniyetleri Ruslardan daha yüksek çıkmıştır (Amit & Bar-Lev, 2015). Amit Bar-Lev’in araştırmasında (2015) ev sahibi ülkede geçirilen süre arttıkça yaşam memnuniyetinin düştüğüne dair sonucu aidiyetle ilişkili olmayabilir. Bu durum daha ziyade ev sahibi ülkeden beklentilerin zaman içerisinde değişimi ile ilişkilendirilebilir. Uzun süreli ikamet ev sahibi ülkeyi tanıma, alışkanlıklar kazanma, ülkedeki yaşam standardını yükseltme fırsatı gibi aidiyeti etkileyebilecek konularda önemli olduğunu fakat uzun dönem ikamet birincil derecede etkili bir faktör olmadığı söylenebilir.

Geleneksel entegrasyon çalışmalarındansa göçmenlerin algısına odaklanması nedeniyle literatürde önemli bir yere sahip olan Amit ve Bar-Lev’in çalışması (2015) yaşam memnuniyeti ile dini motivasyonlar, etnik köken ve dil yeterliliğinin anlamlı ve pozitif ilişki içinde olduğunu ortaya koyarken etnik ayrışma ile anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Fakat bu çalışma eğitim ve iş başarısı olarak yüksek kesimlerle gerçekleştirildiğinden aidiyetin önemli olan iki faktörünün etkisini açıklayamamaktadır. İşsizlik ve düşük gelire sahip olmak marjinalize olmanın tipik özelliklerinden olup zayıf aidiyet ile ilişkilendirilmektedir (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006). Eğitim durumu ev sahibi ülkede iş fırsatlarının önünü açabildiği gibi toplum içerisinde saygınlık kazandırması nedeniyle toplumsal kabul adına avantaj oluşturmakta, daha az engelle karşılaşmalarını sağlamaktadır. Eğitim düzeyinin yüksekliğinin toplumsal kabule yardımcı olması sadece göçmen grubuna özgü bir sonuç olarak değerlendirilemez olsa da göçmenlerin kabulü konusunda diğer insanlardan daha önemli hale gelmektedir.

Ev sahibi ülkenin göç süresindeki durumu, ülkenin kültürel olarak çeşitlenmesi de göçmenlerin ülkeye alışmasında bir etkiye sahiptir. Kültürel çeşitliliğin olduğu Lüksemburg’daki Portekiz kökenli göçmenlerle çalışan Afonso ve arkadaşları (2022) ev

sahibi ülkede etnik kökenden izler görmenin aidiyeti olumlu yönde etkilediğini fakat şaşırtıcı bir şekilde Portekiz'e ve Portekizce'ye bağlılık gösteren göçmenlerin Lüksemburg'da yaşayan diğer Portekizlilere olan bağlılıklarının oldukça düşük olduğunu tespit etmiştir. Bu durum etnik ayrışmanın her köken için olumlu etkilerinin olmadığı fikrini desteklemekle birlikte ev sahibi ülke kadar köken ülkede de tam kabul görmeme, yabancı sayılma durumu ile ilişkilendirilebilecek bir sonuç olarak gözükmektedir. Afonso'nun araştırması (2022) ev sahibi topluma daha fazla maruz kalmanın aidiyetin gelişmesine olumlu katkılar sağladığını göstermekte ve aynı zamanda günümüzde göçmenlerin köken ülke aidiyetlerini koruyarak yeni bir aidiyet geliştirebildiklerinin iyi bir örneğini sunmaktadır.

Göç deneyimi hayatın akışında bir “kırılma ve yerinden edilme” olarak görülebilir (Kokanovic & Bozic-Vrbancic, 2015). Göçle birlikte “mekansal, iç mekansal ve zamansal olarak yerinden edilme” söz konusudur. Bu ev algısı ve evinden edilme, kabul edilmeme deneyimi ve aidiyet ihtiyacının yeterince giderilmediğinde ortaya çıkabilecek kimlik krizleri ile birleştiği takdirde “yersiz yurtsuzlaşma, evsizleşme” yaşanmakta (Kokanovic & Bozic-Vrbancic, 2015) ve marjinalleşme profiline yol açmaktadır. Göçmenler bazı durumlarda geldikleri ülkede kabul edilmek üzere çabalarken aynı şekilde köken ülkede de aidiyetlerini kanıtlamak zorunda kalabilmektedir. Köken ülkede ayrımcılığa maruz kalmanın yanında ev sahibi ülkede de ayrımcılık ve ırkçılık ile mücadele etmek zorunda kalabilen göçmenler için yaşanan her yeni olay eskinin acılarını da hatırlatmakta ve toplumlara bakışlarını ve aidiyetlerini etkilemektedir. Bu durum özellikle göçü başlatan kişi kadar motive olmama ihtimali olan “bağlı göçmen” (göçenin yanında gelen göçmen) için zorlayıcı olabilmektedir. Göç mutluluk vaadi, iyi yaşam umudu ile ilişkilidir. Fakat bu, başarısızlık ve hayal kırıklığı duyguları yaratabildiğinden reddedilme kaygısıyla birlikte kendinden şüphe etmeye neden olabilir. “İyi olarak atfedilen nesnelere yakınlıktan zevk alamadığımızda diğerleri ile aynı hizada olmadığımızda ya da doğru yöne bakmadığımızda yabancılaşmış hissederiz” (Ahmed, 2010 akt. Kokanovic & Bozic-Vrbancic, 2015). Yabancılaşma ile yalnızlık paralel olarak ilerlemektedir. Göçmenler ev sahibi ülkeye yabancı olmanın yanı sıra değerler çatıştıkça yabancılaşmakta, köken ülkeleri ile etkileşimleri kısıtlı şekilde sürdürdükleri veya bağları koptukça yalnızlık sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Yalnızlık çeken insanların aidiyet ihtiyaçlarının tatmin edilmediği söylenebilir. Gierveld ve arkadaşlarının Kanada'daki

yaşlı göçmenlerin yalnızlığını araştırdığı çalışmasında (2015) benzer dil ve kültüre sahip olan göçmenlerin yalnızlık düzeyleri yerliler ile anlamlı düzeyde farklılaşmazken anadil ve kültür bakımından farklı ülkelerden gelenler göçmenlerin yalnızlık düzeylerinin önemli ölçüde yüksek olduğu görülmüştür. Yalnızlığı açıklamada kültürel geçmiş, sosyal ağlar, yerel katılımlar ve ev sahibi topluma aidiyetin önemini gösteren bu araştırmada (Gierveld, Pas, & Keating, 2015) benzer olmayan kültürden gelen göçmenlerin ev sahibi topluma alışma ve dâhil olma konularında benzer kültürlerden gelenlere göre daha fazla zorluk yaşadıkları ve bunun sonucunda aidiyet yoksunluğu çekme olasılıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Thomese ve arkadaşlarının çalışması (2003) gösteriyor ki komşularının iyiliği hakkında karşılıklı olan endişe ve yerel olarak topluluğa aidiyet, göçmenlerin yalnızlık riskini azaltmaktadır. Fakat Gierveld'in çalışmasında (2015) bu bağlamda anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır. Çocuk veya genç olarak göç edenlerin eğitim, sosyal çevre ve iş hayatı gibi nedenlerle ev sahibi topluma ve kültürüne daha fazla maruz kalmalarından dolayı daha güçlü bir aidiyetle bağlandıkları, yetişkinlerin ise gençliklerini geçirdikleri ülkelere olan bağlarını koruma da daha dirençli oldukları ve emeklilik yaşı geldiğinde ev sahibi toplum ile yeni sosyal ağlar kurma fırsatlarının engellerle karşılaştığı söylenebilir. Güçlü ve kalıcı sosyal bağlar kuramayan göçmenler yaşlılık dönemlerinde daha fazla yalnızlık riski ile karşı karşıya kalmakta ve bunun sonucunda da köken ülkeye dönerek eski bağlarını onararak yalnızlıktan korunmaya çalışmaktadırlar (Haas & Fokkema, 2010). Haas ve Fokkema (2010), Fas'tan Avrupa'ya işçi göçüyle gidenlerin emeklilik yaşına geldiklerinde Fas'a temelli döndüklerini veya en azından yılın birkaç ayını Fas'ta geçirerek sarkaç göç stratejisi (pendulum) uyguladıklarını belirtmektedir.

Sonuç olarak aidiyeti etkileyen faktörler çeşitli ve karmaşık bir süreci oluşturmaktadır. Literatür incelendiğinde aidiyeti etkilediği görülen faktörlerden öne çıkanlarını; göç yaşı, göç motivasyonu, yaşam memnuniyeti, göç statüsü, ev sahibi ülkede ikamet süresi, eğitim, iş hayatı, dil yeterliliği, din, kültürel yakınlık, ev sahibi ülkenin kültürel çeşitliliği, etnik köken, etnik ayrışma, ırkçılık ve ayrımcılık olarak sıralamak mümkündür (Afonso, Barros, & Albert, 2022; Amit & Bar-Lev, 2015; Barros & Albert, 2020; Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006; Chow, 2007; Cueto, Guerrero, Sugimaru, & Zevallos, 2010; Gierveld, Pas, & Keating, 2015; Haas & Fokkema, 2010; Hou, Schellenberg, & Berry, 2018; Mellor, Stokes, Firth, Hayashi, & Cummins, 2008; Poyraz, 2020; Reitz & Banerjee,

2007;Yazgan, 2010). Konu gereği göçmenlerin aidiyetlerinin gelişmelerine odaklanıldığında bu faktörler bir çok araştırmada ortak olarak çıkmakla birlikte yine birçok araştırma da çelişkili sonuçlar göstermektedir. Aidiyet büyük ölçüde öznel değişkenlerden etkilendiğinden bu çelişkiler anlaşılabilir. Geniş bir kullanım alanı olan aidiyetin ev sahibi ülkeye ve toplumuna aidiyet boyutunu ele alan bu çalışmada aidiyet; ev sahibi toplum ile karşılıklı kabüle dayanarak kurulan sıkı bağlar, toplumun ve ülkenin ayrılmaz bir parçası olarak kendini tanımlama ve hissetme, ev sahibi toplumun değerleri ile çatışmadan uyum içinde olma olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda göçmen aidiyetlerini doğrudan etkileyen faktörler din, dil, toplumsal hayata istekli katılım, kültürel yakınlık, göç motivasyonu ve ev sahibi ülkenin sunduğu imkanlar olarak kategorize edilmektedir.

1.4. Devlet, Vatandaşlık ve Aidiyet

Devlet ve üyelik biçimi olarak vatandaşlık hakkında siyaset bilimi alanında geniş bir literatür olduğu söylenebilir. Bu literatürün önemli bir bölümü ulus devlet ile oluşan devlete üyelik üzerine kuruludur. Ulus devletler çoğunlukla çok uluslu büyük devletlerin yıkılması ile oluştuğundan kuruluş itibari ile homojen bir ulusa sahip değildir. Fakat ulus olmak, içeride bulunan hâkim kültüre “uyumlulaştırma” ile gerçekleştirilmeye çalışmıştır. Sınırlar içerisinde görünmez hale getirme politikaları kimi zaman asimilasyon kimi zaman ise uyum ve entegrasyon adıyla yürütülmüştür. Söz konusu bu dönemlerde uluslararası göç eden kişinin geldiği topluma “uyumu” kendisine ait bir zorunluluk olarak algılanmaya başlamıştır. “Uyum”un tam olarak neyi içerdiği ise devletlerin kendi sınırları içerisindeki kurallara göre değişiklik göstermiştir. Uyumun sınırlarının muğlaklığı nedeniyle bazen kendi kültürünü tamamen unutma anlamına gelmekte ve asimilasyonla arasındaki çizgi bulanıklaşmaktadır. Uluslararası göç ile başlayan bu bağlamın önemli bir boyutu da vatandaşlıktır. Yabancı olarak tanımlanan göçmenler ne kadar yaşadıklarına bakılmaksızın ulusun bir parçası olmaktan uzak bırakılmıştır. Fakat 20. yüzyılın ortasından itibaren çıkan savaşların sonucu olarak önceleri işgücü göçü yaşanmış, yüzyılın sonlarına doğru küreselleşmenin de içinde bulunduğu değişimler yaşanmış ve ulus devletlerin kurulu düzeni dönüşmeye başlamıştır. Gelişen teknoloji, ulaşım ve iletişim ağları ile birlikte uluslararası insan hareketliliği de artmış ulus devletlerin sınırları eski anlamını ifade etmemeye başlamıştır. Devlet sınırları içerisinde yaşayan kültür

çeşitliliği artarken göçmenler yerleştikleri ülkede gruplaşarak diasporik alanlar oluşturmuşlardır. Bazıları ilerleyen zamanlarda yerleştikleri ülkelere vatandaşlık almış ve yeni bir vatan edinmişlerdir. Diasporanın temel özelliklerinden birisi bağın sürdürülmesi gerektiği bilincidir (Pamuk, 2019, s. 19). Yeni vatanın edinimi anavatanın bırakılması anlamına gelmemiş ve anavatan ile bağlar bu bilinç ile devam ettirilmiştir.

Göçmenlerin bu yeni durumunu anlamak ve yönetebilmek için asimilasyon, uyum ve entegrasyon gibi yöntemler yetersiz kalmaktadır. Artık göçmenlerin birden fazla vatani vardır ve göçmenler geri dönmeyi düşünmeseler de anavatan ile maddi veya manevi bağlarını koparmamaktadırlar. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin de etkisiyle göçmenler anavatanları ve toplumlarıyla daha yakın ilişkiler kurabilmektedir. Aslan'ın ifade ettiği gibi "resmen ve hukuken yeni 'vatana', fakat geleneksel olarak 'anavatan' ait olmak gibi özgün bir durum söz konusudur" (Aslan Ş. , 2020). Anavatan bağı etkisinin yüksekliği, günümüz göçmenleri üzerinden tartışmaya açılacak bir konu olmakla birlikte, vatandaşlık olarak "yerlileşen" göçmenler için artık uyum ve entegrasyondan bahsetmek yerine kendisi olarak var olabilme biçimlerinden bahsetmek gerekmektedir. Aslan her ne kadar aidiyet kelimesini kullanmak yerine kimliği tercih ediyor olsa da söz edilen kendi olarak var olabilme biçimi aidiyetle ilgilidir.

Literatürde vatandaşlığa geçme isteği, aidiyetin ölçülerinden biri olarak görülmektedir (Chow, 2007). Fakat bu anlayış daha çok tek aidiyet bakış açısını yansıtmaktadır. Ayrıca vatandaşlık almanın altında yatan sebepler aidiyetin değişmesinden kaynaklanmak zorunda değildir. Bu sebepler ekonomik olabileceği gibi haklardan yararlanmak, oturumu devam ettirmek veya vize serbestliği isteği de olabilmektedir. Ülkenin vatandaşı olmak da zorunlu olarak aidiyeti gerektirmemektedir. Fakat aidiyetin güçlü olması vatandaşlık alma isteği uyandırabilir. Chow'un araştırması (2007) vatandaşlığa geçiş isteğinin aidiyet göstergesi olmayabileceğini kanıtlar niteliktedir. Kanada'daki Hong Konglu ergen göçmenlerin Kanada'ya yeni gelmelerine rağmen vatandaşlık alma konusunda çok istekli oldukları görülmüştür (Chow, 2007). Bu nedenle aidiyeti ölçmek için vatandaşlığa geçiş isteğinden ziyade ev sahibi toplumun işlerine ilgi, çeşitli kurumlarına olan katılım sıklığı ve ev sahibi ülke ile özdeşleşme derecesi ile ölçmek gerekmektedir.

Amit ve Bar-Lev (2015) göçmenlerin aidiyet duygularını anlamak için üç temel bileşenden oluşan bir endeks geliştirmiştir. Ulusal kimlik ülkeye aidiyeti, evde hissetmek öz kimliğin belirli bir yere bağlılığını, ev sahibi ülkede kalma taahhüdü ise topluma

aidiyeti test etmek için kullanılmaktadır (Amit & Bar-Lev, 2015). Göçmenler göç ettikleri toplumdan dışlandıkları gibi köken ülke toplumu tarafından da “tam bir yerli” olmadıkları gerekçesiyle dışlanıyor olabilirler, bu nedenle de iki ülkede de evde hissedemeyebilirler. Ulusal kimlik ile evde hissetmek farklı ülkelere ait olabilir, topluma ait hissediyor olsa bile kalmaması için başka sebepleri olabilir. Örneğin bağlı göçmenler kendi istekleri olmasa bile göçe eşlik etmek durumundadır. Ev sahibi ülkede kalma taahhüdünün vatandaşlığa geçme ile resmiyet kazandığı söylenebilir. Fakat Wahlage’in belirttiği gibi aidiyetin “teknik kayıttan” ziyade bulunduğu yerde önemli olduğunun algılanmasına atıfta bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır (Wehlage, 1989 akt. Goodenow & Grady, 1993, s. 61).

Almanya’da 2000 yılında yapılan vatandaşlık reformundan sonra Türk kökenlilerin vatandaşlığa geçişlerinin azaldığı gözlenmiştir (Sauer, 2020, s. 44). Vatandaşlık alma karşılığında Türk vatandaşlığını bırakmak zorunda kalmalarının bunun nedenlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Sauer’e göre (2020) bu durum Türkiye’ye geri dönmeyi düşünmese bile Türk vatandaşlığının önemsendiğini göstermektedir. Türkiye’deki Balkan göçmenleri de bu noktada Almanya’daki Türkler ile benzerdir. Özellikle Bulgaristan ve Yunanistan göçmenleri çift vatandaşlığa sahiptir ve iki ülkenin de vatandaşlığını önemsemektedirler. Ailelerinin büyük bir kısmının köken ülkede kaldığı bu göçmenler; iki ülke arasındaki ziyaretlerin engelle karşılaşmaması, maaş alımları gibi sebeplerle çift vatandaşlığı tercih etmektedirler. Fakat bu çift vatandaşlık uygulamasında aidiyetin durumunu söylemek oldukça zordur. Sauer’in araştırmasında (2020) da Alman vatandaşlığı alma ile ülkeye aidiyet arasındaki korelasyonun oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Ayrıca Türklerin Almanya’da kaldığı yıllar arttığında vatandaşlığa geçiş isteklerinin azaldığı gözlemlenmiştir (Sauer, 2020, s. 45). Bu durum Amit ve Bar-Lev’in İsrail üzerinden gerçekleştirdiği araştırmasının (2015) sonuçları ile uyumludur. Fakat daha önce belirtildiği gibi bu durumun sebebi aidiyet değil ülkeden beklentilerin dönüşümü veya karşılaşılan kötü muamelenin etkisi olabilir.

Afonso’nun araştırmasında (2022) Lüksemburg’a göç eden Portekizlilerden yaşlı neslin her iki ülkeye de aidiyet hissettiklerini ancak çalışma durumunu iyileştirmeyeceğinden dolayı vatandaşlığa geçmedikleri görülmüştür. Yeni neslin ise çoğunlukla çift vatandaşlık aldığını, kendilerini büyük çoğunlukla Lüksemburg’a ait hissetmelerine rağmen vatandaşlığın onların nereye ait olduğunu belirlemediğini söyledikleri aktarılmaktadır

(Afonso, Barros, & Albert, 2022). Bu nedenle aslında aidiyet ile vatandaşlığın herkes için açık bir bağına sahip olmadığı söylenebilir.

Günümüzde Türkiye'nin toplam nüfusunun % 6,28'i göçmenlerden oluşmaktadır.¹¹ Bu denli büyük bir göçmen kitlesine sahip olan Türkiye'nin göç alma tarihi 2000'lere kadar özellikle Türk soyluların ülkeye kabulünü içermektedir. Bunun nedeni kurucuların homojen bir ulusal kimlik oluşturma hedefidir. Büyük oranla Müslüman, Türkçe konuşabilen ve Türk kimliğine kolayca asimile olabileceği düşünülen göçmenler kabul edilmiştir. 1920'lerde Yunanistan ile gerçekleştirilen nüfus mübadelesi ile yaklaşık 350.000 (Bozdağlıoğlu, 2014) Müslüman Türk kabul edilmiş ve Balkanlarda kalan Müslümanların ve Türklerin göç edilmesi teşvik edilmiştir. 1934 İskân Kanunu "Türk soylu ve kültüründen" (madde 3) olarak belirtmesine rağmen Gagavuz Türkleri Hristiyan kimliklerinden dolayı makbul görülmemiş ve göçe teşvik edilmemiştir (Saygılı, 2022). Cumhuriyetin ilanından 1997'ye kadar büyük çoğunluğu Balkanlardan gelen 1,6 milyondan fazla göçmenin olduğu bilinmektedir (Kirişçi, 2003). Türkiye, Alman işgali sonrası Avrupa'dan kaçan Yahudilerin sığınma ülkesi olmuş fakat büyük çoğunluğu yeniden yerleşme ile Türkiye'den ayrılmıştır (Efe, 2018). 1970'lerde nüfusun yeterince artması nedeniyle göç teşvikleri azaltılmıştır fakat Komünist rejimin asimile olmayanları sürmesi nedeniyle Bulgaristan'dan sayıları 200 bini aşan Türk ve Pomak Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır (Efe, 2018). 1980'lerin sonunda yaşanan gelişmeler sonrası İran ve Irak'tan gelen sığınmacılar ile göçün içeriği değişmeye başlamıştır. 1988-1991 arasında yarım milyon Iraklı, 1989, 1992-1995 ve 1999'da Arnavut, Boşnak, Pomak ve Türk göçmenler kabul edilmiştir (Kirişçi, 2003). 2011 yılında başlayan Suriye'deki yaşanan iç savaş ile komşu ülke olarak Türkiye'ye sığınma talepleri gelmeye başlamıştır. Savaşın ilk yıllarında Türkiye açık kapı politikası uygulamış ve bu sığınmacılara ensar-muhacir söylemi ile kucak açmıştır. İlk yıllarda Esad rejiminin uzun süre kalmayacağı tahminiyle göçün geçiciliği düşüncesi hâkimdir ve buna göre hareket edilmiştir. Fakat son 10 yılda Türkiye daha önce hiç yaşamadığı bir ölçekte göç dalgasıyla karşı karşıya

---

¹¹ 2022 verilerine göre Türkiye'nin nüfusu -Geçici Koruma altında bulunan Suriyeliler hariç- 85. 279.553 kişidir (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685> Erişim Tarihi: 10/09/2023) ve ülkede ikamet eden yabancı sayısı 1.823.863 kişi (<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> Erişim Tarihi: 10/09/2023), geçici korumada olan Suriyeli sayısı ise 2022 yılında 3.535.898 kişidir (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 10/09/2023). Güncel veriler için bkz. Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi

kalmıştır. Kitleler halinde sınırlara gelen insanlara sözleşmeler gereği kapılarını açan Türkiye, halihazırda var olan göç yasalarının bu kitlesel göçü yönetmede yetersiz kalması sonucu yeni gelen Suriyelilere özel yeni bir statü oluşturmuştur. Fakat Geçici Koruma Yönetmeliği ile oluşturulan bu statü, diğer statülerin sağladığı birçok imkânı bu “geçici” göçmenlere sağlamamaktadır. 2023 itibari ile neredeyse 12. yılını tamamlayan iç savaş hala bitmemiş, çoğunluğu geri gönderecek kadar güvenli bölge oluşturulamamıştır. Geçen bu sürede geçici koruma statüsü altında ikinci nesil dünyaya gelmiş, bazıları vatansız statüsünde kalmıştır. Geçici koruma statüsü vatandaşlığa geçmek için doğrudan bir hak vermemektedir. Bu nedenle mülteciler gibi ikamet şartı süresince kalmaları vatandaşlığa hak kazandırmamaktadır. Çalışma izni alma ve çalışma koşullarındaki zorluklar bir kenara bırakıldığında bile niteliksiz kalan bu göçmen grubunun Türkiye’de istenmeyen öteki konumuna gelmesi sosyal hayatlarını, ev bulmalarını, okullarda eğitim almaları zorlaşmaktadır. Ayrıca statüleri uluslararası mülteci hukukundan kaynaklanmadığından her an statü kaybı yaşayabilme korkusu ile hayatlarını sürdürmektedirler.

Türkiye, Suriye’de savaş başlamadan uzun yıllar önce de Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS) ile üniversitelere öğrenci almaktadır. Fakat Suriyelilerin bu sınav ile üniversiteye girmesine tepki gösterilmektedir. Oysa Türkiye’de özellikle Edirne’de bulunan Trakya Üniversitesi Yunanistan ve Bulgaristan vatandaşı olan birçok öğrenciye sınav yapmaksızın diploma notu ile üniversiteye giriş imkânı sunmaktadır. Göçmenler arasındaki bu hiyerarşide Suriyelilerin ve son zamanlarda Afganların en alt katmanlarda yer aldığı görülmektedir. Suriyelilerin ve Afganların geçici veya kaçak olarak görülmesi onların kabullenilmesinde olumsuz bir etki yaratmakta ve onları tüm göçmen nefretlerinin hedefi haline getirmektedir. Buna rağmen UNHCR’nin 2020 yılında yaptığı ankete göre geri dönmeyi düşünen Suriyeli sayısı giderek azalmaktadır (Erdoğan, 2021). Geri dönmek istememe, ev sahibi ülkede kalma ve vatandaşlık alma isteklerinin, -bu şartlarda yaşarken- Türkiye’ye aidiyet düzeylerinin artmasından ziyade köken ülke ile bağlarının kopması, umutlarının tükenmesi ve yeniden hayata başlama zorluğundan kaynaklanması muhtemel gözükmektedir. Bu nedenle vatandaşlık alma isteğinin her statüdeki göçmen için aidiyetle doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkün değildir.

Türk toplumunda büyük oranda Suriyeliler mülteci, Afganlar -uluslararası koruma statüsünde olmalarına rağmen¹² ise kaçak olarak kabul edilmektedir. Fakat göçmen denildiğinde akla gelen ilk gruplar Balkan ve Kafkas göçmenleridir. Özellikle Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk'tan gelen göçmen grubunun büyük bölümü Türk soylu kabul edilmektedir. Aynı şekilde Ahıska Türkleri ve Irak Türkmenleri Türk soylu göçmen gruplarının içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Türk soylu olmanın Türkiye'de vatandaşlığa geçmenin en kolay yollarından biri olduğu söylenebilir. Dil, kültür ve din benzerliği nedeniyle Türkiye'ye alışma süreçleri diğer göçmenlere göre oldukça kolay geçmektedir. Soydaş göçmen gruplarının kendi içlerinde bir sosyal ağları vardır ve birbirleriyle iletişimleri güçlüdür. Mübadele nedeniyle kendilerine Türkiye'den toprak verilen göçmenler için muhacir mahalleleri oluşturulmuştur. Etnik olarak ayrıştırılan bu göçmen grubunun ikinci ve sonraki nesilleri çeşitli yerlere dağılmış olsalar bile yeni gelen göçmenlerle birbirlerine yakın oturmayı tercih ettikleri gözlemlenebilir. İki ülke sınır komşusu olduğundan köken ülkeyi ziyaret etmek ve bağları sürdürmek birçok göçmene göre oldukça kolaydır. Bu göçmen grupları büyük ölçüde Türk vatandaşdır ve vatandaşlığı Türkiye'ye geldikten hemen sonra alabilmişlerdir. Bu durumda aidiyet ile vatandaşlığın ilişkisini sorgulamak zorlaşmaktadır. Bu göçmenlerin Türkiye'ye gelmeden önce de Türkiye'ye bir aidiyet besledikleri söylenebilir mi? Gelişmemiş bir aidiyet, toplumdan uzakken geliştirilebilir mi? Aidiyetin gelişiminin süresine dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir fakat aidiyet sıklıkla üzerinde durulduğu üzere karşılıklı kabule dayalı bir ilişki ile gelişmektedir. Bu göçmen grupları Türk soylu olmaları nedeniyle bir ön kabul aldıkları varsayılmaktadır. Fakat Suriye'den göçen Türkmen grupları için bu ön kabulün olup olmadığı tartışmalıdır.

Türkiye'de tercihli göçmen dışlama olduğu söylenebilir. Günümüzde göçmenler arasında bir hiyerarşi vardır ve göçmenler bile diğer göçmen gruplarının gitmesini istemektedir.¹³ Türkiye'de Afrika kökenli birçok göçmen bulunmaktadır ve bunların birçoğunun işportacılık yaptığı görülmektedir. Aynı şekilde Türkmenistan, Özbekistan gibi

---

¹² Türkiye'ye kaçak olarak gelen Afganlar haberleri nedeniyle bu algının oluştuğu düşünülmektedir. Fakat Afganlar uzun yıllardır Türkiye'de uluslararası koruma kapsamında gelen büyük göçmen grubunu oluşturmaktadır.

¹³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından gerçekleştirilen ankette Türk vatandaşlarının %48'inin geçici korumadakilere geri gönderilmesini istediği sonucuna ulaşılmıştır. Bkz. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/91511> Erişim Tarihi: 22/06/2023)

ülkelerden gelen ve yaşlı, çocuk bakımı alanında vergi ödemediği olarak çalışan birçok kişi olduğu bilinmektedir. Fakat vergisiz çalışma konusunda nefret Suriye, Afganistan, Pakistan gibi kökenlere sahip göçmenlere yöneltilmektedir. Göçmenlerin yerlilerin işlerini ellerinden aldığı, ülke kaynaklarını sömürdüğünü söyleyen bu göçmen grupların kendilerini Türk toplumu ile özdeşleştirdikleri söylenebilir. Fakat dikkate değer olan sosyal dışlanmaya maruz kalabilecek iki dezavantajlı grubun birbirini anlama ve destekleme sürecinden bu kadar uzak olmasıdır. Tümtaş'ın (2020) "nöbetleşe dışlama" olarak tanımladığı bu durum; önce yerlilerin göçmenleri dışlaması, daha sonra dışlanan bu göçmen grubunun kendilerinden daha sonra gelen göçmen grubunu dışlaması ile oluşan silsile olduğunu aktarmaktadır. Bu ise toplumdaki dışlanan göçmen kesimlerinin kendileri ile benzer olan bir diğer göçmen grubu ile sosyalleşmesinin önüne geçerek sosyal bağ kurma fırsatlarını kısıtlamakta ve aidiyet gelişiminin önünde bir engel olarak durmaktadır.

Etnik köken ayrımcılığının dışında bir diğer önemli konu ev sahibi ülkedeki baskın dini inanış ile göçmenin inanışlarının farklı olmasıdır. Göçmenlerin aidiyet geliştirmeleri için önemli olan politikalardan birisi de inançların tanınmasıdır. Türkiye'de tanınan bir inanç kimliği yoktur. Devlet laikdir fakat Diyanet İşleri Başkanlığı Sünni İslam'a göre hareket etmektedir. Avusturya'nın Aleviliği bir inanç kimliği olarak tanınması sonrasında Aşure, hızır ve nevruz günlerini tatil ilan etmesi (Aslan Ş. , 2020, s. 168) gibi bir durum Türkiye'de yaşayan Sünni İslam harici inançlar için söz konusu değildir. Bu durumda İslam dinine mensup olanların bir kısmı ile diğer dinlerden olan insanlar için bayramların önemli günlerin tatil olmaması aidiyetin gelişmesini yavaşlatabileceği söylenebilir. Ayrıca Türkiye'deki her ilde diğer inançlara sahip insanların ibadet edebilecekleri mekânlar bulunmamaktadır. İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara gibi büyük illerde veya Mardin, Diyarbakır gibi çok dinli olan yerlerde bu imkânlar bulunabilse de her ilde Katolik ve Protestanlar için kilise, Yahudiler için havra veya İslam dininin çeşitli mezheplerine ait camiler bulunmamaktadır. Almanya'daki Türkler için camilerin sosyalleşme merkezleri olmaları gibi Türkiye'deki göçmenler içinde ibadethaneler bir sosyalleşme imkanı sunabilir. Fakat Türkiye'deki mevcut durum göçmenlerin kendi dinlerine ait insanlar ile tanışarak sosyalleşme olasılıklarını azaltmaktadır. Ayrıca dini ibadethanelerin olmaması dinin gereklerini yerine getirmek isteyen bir göçmen için Türkiye ile aidiyet bağı kurmayı zorlaştırabilir.

Türkiye’de göçmen politikaları toplumsal uyum ve bütünleşmeyi amaçlamaktan ziyade sorunlara anlık çözümler getirecek kısa vadeli şekilde üretilmektedir. Bu nedenle Türkiye’de göç tarihi incelendiğinde uygulanmış etkili bir göç politikası bulmak oldukça zordur. Aynı şekilde vatandaşlık verme uygulamalarının da sabit bir prosedüre ve sonuca sahip olduğu söylenemez. Türkiye’nin göçmen kabul etme ve göçmenlere vatandaşlık verme uygulamaları genellikle günün siyasi ve ekonomik durumundan etkilenecek şekilde şekillendirilmiştir. Bir dönem Balkan göçmenlerine yardımlar sağlanarak ülkeye girişlerine yardım edilmiş, Türkiye’deki hayatları düzenlenmişken bir dönem ülkeye girişlerinde yardım edilmemiş, vatandaşlık verme süreçleri zorlaştırılmıştır. Irak Türkmenlerine vatandaşlık verilmesi Türk soylu olmalarına rağmen her dönem Balkan göçmenleri kadar kolay olmamıştır. Aynı şey İran’dan gelen Azeri Türkleri için de geçerli olmuştur. Kanunlarda birçok ucu açık madde bulunması bu keyfiliğin nedeni olarak görülebilir. Ayrıca vatandaşlık işlemlerinin devlet sırrı gibi korunuyor olması, şeffaflıktan uzak olması, bilgi edinme hakkı kapsamında bile tutulmuyor oluşu bu uygulamalardaki keyfiliği göstermektedir.

Sonuç olarak vatandaşlık resmi bir aidiyet belirtmesine rağmen göçmenlerin iç dünyasında gerçek aidiyetlerini gösterdiğini söylemenin zor olduğu ortadadır. Türkiye’de göçmenlerin uyum ve adaptasyonu için etkili bir çalışmaya olmaması, sorunlara kısa vadeli çözümler getirilmesi, göçmenlerin kalıcı olabileceğinin bilincinde olunmaması nedenleriyle göçmenlerin aidiyet geliştirmeleri için çaba sarf edilmemektedir. Bu süreçte göçmenlerin aidiyet geliştirmeleri kendilerine bırakıldığı veya önemsenmediği anlaşılmaktadır. Her göçmen grubu kendiliğinden sosyal ağlar oluşturacak kadar fırsata sahip değildir. Aynı şekilde her göçmen grubu da toplum tarafından aynı şekilde muamele görmemektedir. Bu durumda göçmenlerin aidiyet hissettikleri için vatandaşlık aldıkları varsayımı büyük ölçüde hatalıdır. Vatandaşlık almanın altında yatan sebeplerden bir tanesinin aidiyet olduğu reddedilemez olsa da günümüzde vatandaşlık getirileri nedeniyle tercih edildiği görülmektedir. Çifte vatandaşlık uygulamalarında da açık bir şekilde görüldüğü gibi yaşanılmayan köken ülke vatandaşlığı ekonomik ve sosyal çıkarlar doğrultusunda sahiplenilmekte, yaşanılan ülke de ise haklardan yararlanmak ve güvence için vatandaşlık alınmaktadır. Özellikle evlilik yoluyla gelen göçmenlerin başvuru süresi olan 3 yıl tamamlandığında vakit kaybetmeden vatandaşlık başvurusunda bulunuyor olmasında gelecekte de bu ülkede yaşayacaklarına dair zorunluluk veya inanç, güvence

altında yaşamak gibi nedenler etkili oluyor gibi gözükmektedir. Bu görünüm göz önünde bulundurularak bu çalışmada göçmenler için aidiyet ile vatandaşlık arasında zorunlu ve güçlü bir ilişki olup olmadığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

2. BÖLÜM: VATANDAŞLIK

2.1. Vatandaşlık Kavramı

Vatandaş terimi, etimolojik köken olarak Antik Yunan'daki "cite" veya "city" kelimesinden türemiş olup şehir devletine üyeliği tanımlayan "citizen" kelimesinin karşılığıdır. TDK'ye göre vatandaş, yurttaş ile eş anlamlı olup "yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri" olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşlık ise "vatandaş olma, bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu"nu ifade etmektedir. (TDK, 2022) Vatandaşlık, Fransız Devrimi ile birlikte günümüzdeki anlamıyla siyasi kimlik olarak kullanılmaya başlamıştır. Terimin içeriği tartışmalar içinde değişkenlik gösterse de "bir ulus devletin ya da şehir üyelerinin hakları ve ödevlerini anlatmak için" (Marshall T. H., 2000) kullanımında ortak bir kabul hâkimdir (Marshall ve Bottomore, 2000; Desforges, 2004; Kaya, 2000). Kadioğlu (2012) vatandaşlık kavramının literatürde; ulusal kimlik veya milliyet, evrak, hak, görev ve sorumluluklar temelinde tanımlandığını tespit etmiştir.

Vatandaşlık, modern siyasal düşüncelerde üzerinde en çok durulan konulardan biridir. Bunun sebebi her vatandaşlık rejiminin aynı zamanda bir devlet teorisini de gerektirmesidir (Brubaker W. R., 1989). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimler, uygulanan politikaları sorgulatırken tüm bunlarla bağıntılı olarak var olan vatandaşlık yaklaşımının da sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu döneme kadar hak ve ödevler temelinde tanımlanan vatandaşlığa İkinci Dünya Savaşı sırasında sadakat eklenerek genişletilmiş, geçici düzenlemeler yerine anayasa ile düzenlenmesi yaygınlaşmıştır. Savaş sonrası dönemde vatandaşlığın niteliği kazanılan olmaktan çıkarak "...toplumun üyelerine bağışlanan bir statü..." (Marshall T. H., 2000) olarak pasif şekilde tanımlanmaya başlamıştır. Üstel (1999), vatandaşlığın devlet ile birey arasındaki ilişkinin yanında aynı zamanda toplumla da ilişkiyi içerdiğini söyleyerek kavramın çerçevesini genişletmiş, vatandaşlığı "bireyin topluluğa eklenmesi, siyasal ve kamusal alanda kurduğu ilişkinin de ifadesi" (s. 80) olarak açıklamıştır.

Tanımlar çeşitlenmekle birlikte devletlerin her biri için dönemsel ihtiyaçlar doğrultusunda vatandaşlığın ne olduğu, neyi içerdiği dolayısıyla da neyi dışladığı değişmektedir. Bireyler, vatandaşı olduğu ülkede bir hukuk öznesi olarak kabul edilmekte

ve bir takım hak ve ödevlere sahip olmaktadır. Bu statü bireyin siyasal hayata katılımının yanı sıra ülkenin ekonomisinden de pay alabilmesini sağlamaktadır. Vatandaşlığın sadece siyasal bir anlam ifade ettiği dönemlerde bile siyasal konum dolaylı olarak ekonomiden alınan payı etkilemiştir. Bu nedenle ekonomik pay, vatandaşlığın ortaya çıkışından bu yana vatandaş olma mücadelesinin ana sebeplerinden biri olmuştur. Vatandaşlık zamanla kamusal ve özel alan ayrımının net olmaması nedeniyle sadece siyasal ve ekonomik hayatı değil aynı zamanda sosyal hayatı da etkilemiş, yaşamın hemen her alanını şekillendirmeye başlamıştır. Vatandaşlık kavramı aynı zamanda birey ve devlet arasındaki aidiyet ilişkisini ortaya koyması nedeniyle de özellikle yabancıları dışlamak için kullanışlı bir kavram olarak görülmüştür (Üstel, 1999). Fransız Devrimi ile birlikte milliyetçiliğin gelişmesi hem ulus devletlerin kurulması hem de bireysel boyutta yabancı kavramının yeniden yorumlanmasıyla vatandaşlığın siyasal ve sosyal alanda etkilerini şekillendirmiştir.

19. yüzyılda Fransız Devrimi'nin sonucu olan ulus devletlerin kurulmasının vatandaşlığı doğurduğu yaygın bir düşünce olsa da "...ulusal vatandaşlık Fransız Devrimi ile birlikte icat edilmemiş, antik rejimdeki devlet üyeliği teorisi ve pratiği üzerine inşa edilmiştir." (Brubaker W. R., 1989). Bu nedenle günümüz vatandaşlık rejimini incelemeyen önce vatandaşlığın değişen anlam dünyasını incelemekte fayda vardır.

2.2. Vatandaşlığın Değişen Anlam Dünyası

Vatandaşlığın doğuşu Antik Yunan'da kamusal alanın oluşumu ile ilişkilendirilmektedir. Sparta'nın önde gelen liderlerinden Lykurgos'un eşitlik ilkesini temel alan reformlarıyla bilenen ilk vatandaşlık rejimi ortaya çıkmıştır (Heater, 2007, s. 16-17). Sparta'nın vatandaşlık rejimi kadınları, çocukları, köleleri ve aynı zamanda gelir seviyesine göre de alt kesimi dışlayan yapıdadır (Heater, 2007). Vatandaşlığın temelinde askeri hizmet, güçlü aidiyet ve sadakat bulunduğundan asker vatandaş modeline sahip olduğu söylenebilir.

Bir başka büyük polis olan Atina'da ise vatandaşlık, siyasal katılım hakkı ile eş görülmüştür. Ekonomik düzeyi düşük olanların da siyasete katılmasının sağlanması ve kişilerin yaşadıkları topraklarla tanımlanmaya başlaması ile her kesimin polise aidiyetlerinin artarak sağlanacağı düşünülmüştür (Üstel, 1999, s. 54). Atina'da kadınlar,

çocuklar, köleler vatandaşlıktan dışlandığı gibi ikamet eden yabancılar da siyasal katılımın dışında bırakılmıştır (Heater, 2007, s. 38-41).¹⁴

Antik Yunan'da vatandaşlık rejimi ve algısı incelendiğinde vatandaşlığın toplumun büyük bir kesimini siyasal alandan dışlayan bir yapıda olduğu, eşitliğin sadece vatandaş olan erkekler arasında anlam kazandığı, bir ayrıcalık olarak öne sürüldüğü söylenebilir. Atina'da katılım öne çıkarken askeri bir toplum tahayyül eden Sparta için sadakat ön plana çıkmıştır (Güngör, 2017). Antik Yunan'daki vatandaşlık anlayışı; katılım, sadakat ve kamusal alan vurgularına sahip olması nedeniyle modern dönem vatandaşlığa bir adım olarak görülebilir.

Polis devlet ile karşılaştırılmayacak boyuta ulaşan Roma İmparatorluğu'nda ise vatandaşlık anlayışı büyük bir değişime uğramıştır. İşgal edilen yerlerdeki halk için kamusal ve siyasal haklardan yararlanmalarına izin verilmeyen sadece özel haklar tanıyan kısmi vatandaşlık düzenlemiştir fakat ikili vatandaşlık sisteminin ilerleyen dönemlerde aidiyetin gelişmesine engel olduğu fark edilmiş, eşit vatandaşlığın kabulü ve bazı kesimlere oy hakkı verilmesi gibi değişimler gerçekleştirilmiştir (Heater, 2007, s. 57). Özetle Roma İmparatorluğunun ilk dönemlerinde vatandaşlık aidiyet ve koruma ilişkisini ifade ederken daha sonraları toprak temelli vatandaşlığa¹⁵ ve son dönemlerde de bir üst kimliğe¹⁶ dönüşmüştür.

16-18. yüzyıllarda Fransa'da vatandaşlık, belli ayrımlar üzerinden şekillenmekle birlikte sadece mülk edinme, mirastan pay alabilme konularında öneme sahip olmuştur (Brubaker W. R., 1989). Mirastan pay alabilmek diğer bir deyişle vatandaş olabilmek doğum yeri, soy bağı gibi şartlara bağlanmıştır. Fakat vatandaşlığın önceki dönemler gibi siyasal ve ekonomik sınıf yerine sosyal bir sınıfa referans etmesi nedeniyle yabancı ile vatandaşın yararlandığı haklar arasında büyük bir uçurumdan söz etmek mümkün değildir (Brubaker W. R., 1989).

---

¹⁴ Siyasal katılım hakkına ise yalnızca belirli yaş üstü, belirli ekonomik şartlara sahip özgür erkekler sahip olabilmektedir.

¹⁵ Roma'nın son dönemlerinde Hristiyanlığın yayılması ve devlet dini olarak benimsenmesi ile vatandaşlık önemini yitirmeye başlamış ve "gerçek Hristiyan'ın ancak gökler ülkesi vatandaşı olabileceği .." (Polat, Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı, 2011, s. 131) anlayışı hakim olmuştur.

¹⁶ Vatandaşlığın üst kimlik olarak görülmesi Cicero'nun ileri sürdüğü bir görüştür bkz. Cicero, M.T. (2014). *Devlet Üzerine*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Fransız devrimine kadar tarihsel süreç incelendiğinde vatandaşlık genel olarak siyasal sisteme katılım olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal sistemde söz sahibi olmak, kaynaklardan pay alabilmeye olanak tanınması nedeniyle toplumun ayrıcalıklı bir üyesi olma anlamına gelmektedir. Bu ayrıcalıklı zümrede genellikle kadınlara, çocuklara, kölelere ve yabancılara yer yoktur. Askerlik hizmeti ile bağdaştırılan vatandaşlık, görev yükleyici bir pratik olarak değerlendirilebilir olsa da her zaman bu görevlerin gerçekleştirilebilmesi için birtakım hakları da beraberinde getirmiştir. İncelenen bu dönemler modern vatandaşlık anlayışından uzak görünmesine rağmen Brubaker'ın (1989) vurguladığı gibi vatandaşlığın temelini oluşturması nedeniyle önem arz etmektedir.

2.2.1. Fransız İhtilali ve Ulusal Vatandaşlık

Fransız İhtilali ile toplumun dışlanan kesimlerinin eşitlik talepleri hak ve sorumluluklar çerçevesinde vatandaşlığın etki alanının gelişimine katkıda bulunmuştur. Literatürde farklı bağlamlarda ele alınan Fransız İhtilali, burjuva devrimi okumasıyla kanun önünde eşitlik prensibinin kaynağı olarak görülmektedir (Brubaker W. R., 1989). Devrim ile birlikte ortak hak ve ödevlere sahip anayasal bir vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmıştır (Polat, 2010, s. 29).¹⁷ Demokratik bir devrim niteliği ise yönetimin genele yayılmasında ifade bulmaktadır. Brubaker'a (1989) göre özel¹⁸ ve genel olarak iki üyelik statüsü vardır ve genel üyelik statüsü merkezi bir güç etrafında ortak hak ve ödevlere sahip, devletin kalıcı ve geçici nüfusunu ifade etmektedir. Devrim, monarşiler döneminde oluşturulan bu genel üyelik statüsünü geliştirerek devam ettirmiştir (Polat, 2010).¹⁹ Devlet kuran bir olay olarak okunduğunda devletle bireyi dolaysız bir ilişki içine sokması ön plana çıkmaktadır (Brubaker W. R., 1989). Bu dolaysız ilişki devlete daha fazla güç ve kaynak akışı

---

¹⁷ Sieyès bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "...yasayı devasa bir kürenin merkezindeymiş gibi hayal ediyorum; istisnasız tüm yurttaşlar yüzeyde ondan eşit uzaklıkta durur ve orada eşit konumlarda bulunurlar; hepsi yasaya eşit derecede bağımlıdır, hepsi yasaya özgürlüklerini ve korunacak mülklerini sunarlar; işte ben buna yurttaşların ortak hakları, hepsinin aynı olduğu haklar diyorum." (Brubaker W. R., 1989).

¹⁸ Özel bir üyelik statüsü olarak vatandaşlık Antik Yunan'daki gibi şehir devletlerine referans etmektedir. Bu anlayışta vatandaş olanlar, yabancılar ve ne yabancı ne de vatandaş olan ara gruplar vardır. Antik Yunanda bu ara kategoriyi kadınlar çocuklar ve köleler oluşturmaktaydı. Özsel olan bu yurttaşlık siyasi haklara sahip olma ve yönetime katılabilme ile oluşabilmektedir.

¹⁹ Devrim ile genel bir statü olarak kanun önünde eşitlik ilkesi benimsenmiş, özel bir statü olarak siyasal hakları vatandaşların kullanabilmesi ise genişletilmiştir. Fakat burada siyasal hakların kullanımından yine pasif vatandaşlar ve kadınlar dışlanmaya devam etmiştir (Polat, 2010).

anlamına gelmektedir. Askeri güç ve vergilerin de dolaysız olarak devlete intikali devletin yabancılar ile ilgili konuları doğrudan düzenlemesi anlamına gelmektedir. Devrim sonrası kabul edilen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Bildirgesi'nde doğumla kazanılan evrensel haklardan bahsederken “egemenliğin temeli, esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz” (madde 3) (Die Gaste, 2023) maddesiyle bu hakların kullanımını ulustan olma şartına bağlamıştır. Bu Bildirge ile kimin vatandaş olduğu, kimin hangi şartlarda vatandaş olabileceği gibi konularda yetki devlete geçtiği için vatandaşlığın gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Febvre (1973, s. 213-214), devrim ile oluşturulan “...ulusal sınır çizgisi, birbirinden oldukça farklı olan milliyetler arasında bir tür hendek haline geldi ve ikinci bir ahlaki sınırla desteklendi. Çok geçmeden bu sınır kendisini, Fransız Devrimi'nin Fransa'da ve diğer ülkelerde uyandırdığı tüm acı ve korku kapılarıyla donatacaktı.” yazarak milliyetçilik ve ulus devletin uluslararası sınırları giderek keskinleştirmesinin sonuçlarını göstermektedir. Özetle devrim ve bildiri sonrası Fransa, kanun önünde eşitliğe dayalı ve resmi sınırlara sahip genel üyelik statüsü yaratmasıyla, aktif yurttaşlık anlayışını canlandırmasıyla²⁰ - fakat bunu genele yaymasıyla- sınırları keskinleştirmesiyle, kültürel olarak homojenliği hedeflemesi nedeniyle milliyetçi ve dışlayıcı olmasıyla ve diğer devletlerin vatandaşları ile karşıtlıkları derinleştirmesiyle²¹, devlet üyeliğini doğrudanlaştırmasıyla ulusal vatandaşlığı oluşturmuştur denebilir.

Brubaker (2012) bir ideal olarak ulus devlet üyeliğini eşitlikçi, kutsal, milli demokratik, tek ve sosyal olarak önemli olması gerektiğini vurgulamaktadır (s. 55-60). Buna göre eşitlik tam üyelik içermeli, vatandaş devlete karşı kutsal görevlerini yerine getirmeli, siyasal olduğu kadar kültürel de bir topluluk olmalı – eğer doğuştan veya yetiştirme ile olmadıysa asimilasyon ile gerçekleşmelidir-, uzun süreli ikamet edenler üye olmalıdır, kişi sadece tek devlete üye olabilmeli ve son olarak da üyelik ayrıcalıklı bir statü

---

²⁰ Fransa'da vatandaşlar ile yabancılar arasında yapılan ayrımın yanında vatandaşlar arasında da ayrım yapılmıştır. Aktif vatandaşların yanında pasif vatandaş denilen kadınlar ve mülksüzler bulunmaktadır. Vatandaşlık, bu aktif-pasif ikiliğine sahip olduğundan başından itibaren eşit vatandaş anlayışı ile gelişmektedir, ayrımcı ve dışlayıcıdır.

²¹ 1791 anayasasına göre yabancılar siyasi haklar haricinde vatandaşlar ile aynı hukuk kurallarına tabi iken 1793 düzenlemesinde bazı yabancılara da siyasi haklar verilmeye başlamıştır. Devrimin bu liberal ve kozmopolit dönemi savaş, iç ayaklanma korkularının paranoyaya dönüşmesi ile radikalleşmiş ve giderek yabancı düşmanlığına varan bir milliyetçilik oluşmuştur (Brubaker W. R., 1989).

sağlamalıdır (Brubaker W. R., 2012). Fakat uygulamada, ideal olan bu tip bir vatandaşlıktan ciddi sapmalar ortaya çıkmaktadır. Vatandaşlığın kutsal tek ve milli olması göçmenlerin vatandaşlığa kabulünde zorlaştırıcı sebep olarak gösterilebilirken, uzun süreli ikamet edenlerin vatandaşlığa kabul edilmiyor oluşu eşitlik ve demokratiklik ilkelerini bozmaktadır. Sosyoekonomik açıdan bakıldığında ise göçmenler için önemli olanın vatandaşlık olmadığı; yaşamsal olanın iş, sosyal yardım, emeklilik, sağlık, konut ve eğitim gibi piyasalara erişimi olduğu görülmektedir. Fakat resmi vatandaşlık statüsüne sahip olunması tüm bu yaşamsal ihtiyaçlara erişimde kolaylık sağlamaktadır. Devlet bu ihtiyaçların karşılanmasında önemli düzeyde kontrole sahiptir. Ayrıca uzun yıllar boyunca vatandaşlık, sınır dışı edilme korkusundan kurtulmak ve devlet kurumlarında görevlendirilmek gibi fırsatlar için zorunluydu. Fakat günümüzde devletlerin göç ve vatandaşlık yasalarında değişimlere gitmek istediği görülmektedir. Bu doğrultuda adımlardan biri de Fransa'nın 2023 yılında sunduğu yeni göç yasası tasarısıdır. Bu tasarıya göre vatandaşlık almanın önüne engeller konulurken aynı zamanda sonradan vatandaşlık kazananların vatandaşlıktan çıkarılmasının önü açılmaktadır. Bu durumda sonradan vatandaşlık kazanmanın sağladığı faydalar güvencesiz hale gelmektedir. Brubaker (1989) da vatandaşlığın kazanımlarının marjinal faydasının nadiren belirleyici olduğunu savunmaktadır.

2.3. Vatandaşlık Tartışmaları

20. yüzyılın en önemli vatandaşlık kuramcılarında biri Thomas Humphrey Marshall'dır. Marshall günümüzde de vatandaşlık tartışmalarında öne çıkmakta ve çokça referans gösterilmektedir. Birçok vatandaşlık teorisi ve tartışması Marshall'ın görüşlerinin ileri götürülmesi veya eleştirilmesi ile şekillenmiştir. 1950 yılında kaleme aldığı Citizenship and Social Class makalesi İngiltere'nin tarihsel gelişimini ve o günkü şartlarını yansıtmaya rağmen vatandaşlığın bileşenlerini açıklaması ve tartışmalar için gerekli çerçeveyi sunması açısından oldukça değerlidir. Savaş sonrası sosyal refah devleti anlayışının yavaş yavaş değer görmeye başladığı bir dönemde yazılan makale, kapitalizmin neden olduğu sosyal ve ekonomik eşitsizlik ile demokrasinin sağladığı siyasal eşitliğin çatışmasına çözüm olarak vatandaşlık kurumunu sunmaktadır. Marshall'a (2000) göre vatandaşlık sivil, siyasal ve sosyal alanlardaki haklar üzerinden okunmalıdır. Sivil, siyasi ve sosyal haklar sırasıyla 18,19 ve 20. yüzyıllarda kazanılmış

ve vatandaşlık gelişimini tamamlamıştır (s. 25).²² Fakat İngiltere üzerinden yaptığı bu sıranın herkes için geçerli olan sıralama olmayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Zira Sovyetlerde vatandaşlık gelişiminde öncelikle sosyal haklar verilmiş ve hatta siyasal ve ekonomik haklar geriye çekilmiştir (Turner, 2012; Bottomore, 2000).

Marshall'a (2000) göre vatandaşlık, siyasal, ekonomik ve sosyal kaynakların paylaşılmasında oluşan bu çatışmanın yönetici siyasal elit tarafından kullanılarak çözecek ideolojik bir kurumdur. Marshall'ın eşitsizlikleri giderme çözümü ise eksiksiz vatandaşlığın -tam vatandaşlığın- sivil, siyasi ve sosyal hakların var olmasıyla gerçekleştirilmesidir (Marshall T. H., 2000). Marshall'ın teorisini geliştirdiği dönemlerde işçi sınıfının eşitsizlikler nedeni ile dışlanması son bulduğu ve refah devleti vaadiyle iktidara geldiği dönemdir. Vatandaşlığa eksiksiz katılım ile işçiler de kaynaklardan pay alacak ve bu toplumsal eşitsizlikleri giderecektir. Vatandaşlığın kaynaklara erişimde kilit bir rol oynadığı aşikârdır. Antik Yunan'dan günümüze kadar vatandaşlığın tartışıldığı önceki bölümde gösterildiği üzere vatandaş olanlar bazı dönemler siyasal kaynaklara erişimde, mülk edinme ve mirastan pay alabilmek gibi birçok konuda avantajlı durumda olmuşlardır. Fakat Marshall'ın sınıfları yok etmekten ziyade sınıflar arası eşitsizliği azaltmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Marshall vatandaşlara verilen hak eşitliğinin fırsat eşitliği getirmediğini ve hatta içsel bir çelişki taşıdığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Yurttaşın sahip olmak istediği, fırsat eşitliği hakkıdır. Hak eşitliğinin amacı, kalıtsallaştırılmış ayrıcalıkların ortadan kaldırmaktır. Hak eşitliği denilen şey, aslında, özü itibarıyla farklılıkları ve eşitsizlikleri sergilemek ve sürdürmektedir; hak eşitliği bir başka deyişle eşitsizliğin kabul edilmesidir... yoksul bir çocuğun varıl bir çocuk kadar iyi bir durumda olduğuna inandırılması mümkün olmuştur. Ancak ortaya çıkan sonuç, eşit olmayan yeteneklerin eşit olmayan statüleri beraberinde getirdiği bir yapı olmuştur” (Marshall T. H., 2000)

---

²² Mann, Marshall'ın vatandaşlık tartışmasının tamamen Büyük Britanya hakkında olduğu ve evrimsel bir yaklaşım sergilediği için eleştirmektedir (Mann, 1987). Uri Davis (1998) ise Marshall'ın teorisine ülkenin su ve toprak gibi kaynaklarından pay alma hakkının da eklenmesi gerektiğini düşünmektedir. Zira örnekleri çoğaltılabileceği gibi vatandaş sayılmak İsrail vatandaşı sayılan Filistinliler için kaynaklardan yararlanma hakkını doğal olarak getirmemektedir.

Vatandaşlık teorisini üzerine geliştirdiği işçi sınıfının dışlanma sebebi sosyoekonomik konum iken göçmenlerin ve etnik grupların dışlanma sebepleri sosyokültürel yapıları, farklılıklarıdır. Bu nedenle Marshall'ın refah çözümü etnik gruplar için yeterli değildir. Marshall'ın vatandaşlık yaklaşımının (2000) İngiltere üzerinden oluşturulduğu ve karşılaştırmalı bir tartışma yürütmediği için yeterince kapsayıcı olmadığı iddialarını tartışan Turner (2012), ulus devletin getirdiği yerel ve etnik özelliklere dikkat çeken vatandaşlık anlayışının küreselleşme ile birlikte bir dönüşüme girdiğini ve küresel bir özellik gösterdiğini ifade etmektedir. Turner'ın bakış açısı göçmenlerin vatandaşlık talebi açısından Marshall'ın görüşüne göre daha kapsayıcı olduğunu söylemek mümkündür fakat bu evrimsel gelişimin göçmenler için ne zaman umut vaat eden noktaya geleceği ve hangi koşulları beklediğini belirtmek güçtür. Byran Turner'a (2012, s. 114) göre, Marshall'ın kuramındaki esas sorunun günümüz örgütsüz kapitalizm döneminde anlamsız olmasıdır. Ayrıca Marshall'ın belirlediği üç temel – sivil, siyasal, sosyal haklar- üzerinde fazlasıyla durduğunu fakat kültürel hakları göz ardı ettiğini düşünmektedir. Kültürel hakların bu şekilde kenarda bırakılması ve diğer temel hakların sıralamasının değişmezlik içinde değerlendirilmesinin dünya üzerindeki tek bir gerçek vatandaşlığın var olduğu yanlına götürmemesi için Turner (2012, s. 130), tek bir vatandaşlık anlayışından söz edilemeyeceğini, vatandaşlığın dört farklı tipinin olabileceğini ileri sürmüştür. Bu dört tip ise iki farklı kriter üzerinden birbirinden ayrıştırılmaktadır. Buna göre vatandaşlık yukarıdan ve aşağıdan gelen değişimlerle oluşmasına göre aktif (devrimci) veya pasif şekilde gerçekleşebilir. Bir diğer kriter ise özel ve kamusal alanda oluşmasına göre liberal çoğulculuk ve plebisiter otoriterizm olmak üzere iki vatandaşlık tipi oluşturur (Turner, 2012).

Turner'a (2012) göre aşağıdan gelen aktif vatandaşlık, kamusal alan vurgusu ile toplumun taleplerini birleştirmektedir fakat totalitarizme dönüşebilmektedir. Liberal çoğulculukta ise aşağıdan gelen hak talepleri vardır fakat bu bireysel hakların korunması ile sınırlandırılır. Yukarıdan gelen pasif vatandaşlıkta halktan gelen taleplerle oluşturulmuş bir sistem yoktur. Bunun yerine devletin sunduğu bir haklar dizisi mevcuttur. Plebisiter otoriterlik vatandaşların liderleri seçtiği fakat liderin vatandaşlara karşı sorumlu olmadığı bir demokrasi şekli olarak tanımlanmaktadır. Bu tipte özel alan kısıtlı da olsa devlete karşı bir sığınak işlevi görmektedir.

Turner'ın özel, kamusal ayrımı Mouffe (2005) ve Young (1989) gibi düşünürler tarafından kadınlara karşı negatif bir ayrımcılığa yol açtığı için eleştirilmiştir. Young'a (1989) göre bu ayrımlar genişleyerek tüm dezavantajlı grupları olumsuz yönde etkilemektedir. Young (1989, s. 251) herkesin kamusal karar alma süreçlerine dâhil edilmesi ve grup temsilcileri için gerekli mekanizmaların oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.

Marshall'ın eksiksiz vatandaşlığının işçilerin vatandaşlığa dâhil edilmesi üzerinden tanımlamasının günümüz için geçerli olmadığını yazan Joppke (2007, s. 38) artık yabancıların ya da göçmenlerin nasıl vatandaş olacaklarını tartışmamız gerektiğini düşünmektedir. Vatandaşlığın boyutları arasında gelişmeleri ilişkilendirebilecek kapsamlı bir teoriye olan ihtiyaca işaret etmektedir. Bu teoride vatandaşlığın en az şu üç boyutunu birbirinden ayırmalıdır: ilk olarak resmi devlet üyeliğini ifade eden statü boyutu, ikinci olarak bu statü ile bağlantılı olan haklar boyutu ve son olarak kendilerini bir topluluğun üyesi olarak gören insanlar açısından kimlik boyutu (Joppke, 2007, s. 38). Joppke'ye göre (2007, s. 39) son zamanlarda vatandaşlık soy kutsallığından arındırılmış ve sonradan vatandaşlık verilmesinin rutinleşmesi ile daha az milliyetçi hale gelmiştir. Ulus devletlerin artık ulus sonrası devletlere dönüştüğünü belirtmektedir. Vatandaşlığa erişimin serbestleşmesi haklar düzeyinde etnik çeşitliliği arttırırken her bir vatandaşın elde edebileceği faydayı azaltmıştır (Joppke, 2007, s. 41). Bazı ülkeler vatandaşlık kısıtı bulunmadan hakları vermektedir fakat sosyal haklar göçmen yasaları ile kısıtlanmaktadır. Bu durumda çalışmayanların, maddi durumları yeterli olmayanların ikametlerine izin verilmemesi gibi kısıtlayıcı önlemler söz konusudur.

Déloye (1998, s. 170-171) de Marshall'ın teorisi üzerinden vatandaşlık kavramını incelemektedir ve ona göre vatandaşlık üç farklı statüden oluşmaktadır: ilki klasik anlamda kabul edilen siyasi topluluğa üyeliktir. Bu statü genellikle soy bağına dayanmaktadır ve hak ile sorumluluklar çerçevesi çizmektedir. İkinci statü demokratik süreçlere katılımın şartı olan vatandaşlıktır ki bu statü, yönetilen olarak yönetim üzerinde söz hakkı olmasını anlatmaktadır. Üçüncü ve son statü ise bireylerin kendi sosyal ve kültürel kimliklerinden ayrı olarak bir üyeliğini tanımlamaktadır. Bu statü göçmenlerin vatandaşlıkları açısından özellikle önemlidir. Farklı kimliklere sahip insanların vatandaşlık – devlete üyelik- çatısı altında birleşebileceklerini öngörmektedir (Déloye, 1998).

Vatandaşlık kavramı modern dönemlerde aidiyeti benzerliklerin üzerinde durarak kurarken farklılıkları vurgulayarak yabancıları dışlamayı içermektedir. Günümüz toplumları, 21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan uluslararası hareketlilik ve 1980'lerden itibaren etkisini göstermeye başlayan küreselleşme ile birlikte homojenliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Ulusal vatandaşlık ulus devletlerin inşasında katılımı arttırmak gibi bir işlev görmüşse de günümüzde katılımı azaltıcı bir işlevdedir (Kadıoğlu, 2012). Ulusal vatandaşlığın günümüz sorun ve ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kalması nedeniyle yeni vatandaşlık yaklaşımları geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımlar ise özellikle liberal ve cumhuriyetçi olmak üzere iki ana akım temelinde şekillenmektedir (Oldfield, 2012; Doytcheva, 2020, s. 43). Kymlicka ve Norman (2012) liberal-cumhuriyetçi tartışmaların genel içeriğini üç grupta toplamıştır. Bunlardan ilki sorumlu vatandaşlık denilen Yeni Sağ'ın benimsediği vatandaşlık anlayışıdır. Bu anlayış kişilerin yeterlilikleri üzerinden haklar tanınması gerektiğini düşünmektedir. Bir diğer anlayış sosyal vatandaşlıktır ve refah devletini benimseyen cumhuriyetçi komüniteryenler tarafından ileri sürülmektedir. Bu anlayış çoğulculuğu benimsemesi nedeniyle katılımın artırılmasını ve katılımın artması için de sosyal hakların tanınması gerektiğini savunmaktadır. Üçüncüsü olan farklılaştırılmış vatandaşlık ise kültürel çoğulcuların düşüncelerini yansıtır ve farklı gruplara imtiyazların sağlanmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır (Kymlicka & Norman, 2012).

Liberal düşüncede vatandaşlık “bireylere, asgari derecede vatandaşlık ödevi ve diğer bireylere egemen ve özerk vatandaşlar olarak -karşılığında onların da görmesi gereken-saygıyı göstermenin ötesinde hiçbir ‘vazife’ yüklemez” (Kadıoğlu, 2012). Bireyler sosyal bağlarını sözleşme temelinde kurduğundan kamusal katılım bir tercihtir ve ortak amaç gütmeye zorunluluğu yoktur. Liberalizmin bir türü olan Yeni sağ ise eşitlik ve sosyal haklar yerine bireysel özgürlükler ve sosyal ödevleri önceler (Kaya, 2000).

19. yüzyılda liberal vatandaşlık anlayışının sosyal bir varlık olan insan için fazla zayıf kaldığını düşünen sosyalist kesim, vatandaşlığın sosyal bağlar bağlamında topluluğa daha fazla vurgu yapması gerektiğini ileri süren cumhuriyetçi anlayışı temsil etmektedir. Cumhuriyetçilere göre vatandaşlık, haklardan ziyade görev yükleyici bir pratiktir, üye olunan topluluğun sürekliliği için ortak hedef ve sorumluluklar söz konusudur ve kamusal katılım tercihe bırakılmamalıdır (Oldfield, 2012). Vatandaşların hakları, bu zorunlu görevi yerine getirebilmesi için vardır.

Liberal özgürlüğün kültürel bağların koparılmasını istemesinin, tek tipleştirilmiş bir toplum oluşturacağından ve bağlarını koparmayanların marjinalleştireceğinden liberal anlayış ile toplumun tamamını kapsayan bir özgürlük olmayacağını düşünen bir grup sosyal bilimci farklılaştırılmış vatandaşlık anlayışını savunmaktadır.²³ Bu yaklaşıma göre herkesin haklardan eşit yararlanabilmesi için herkesin farklılıkları göz önünde bulundurularak haklar tanımlanmalıdır. Young'a (1989) göre hâkim grupların azınlıkta kalan gruplara dayattığı baskı²⁴ içeren vatandaşlık anlayışı, azınlıkların veya dezavantajlı grupların ikincil bir vatandaşlık konumuna itilmesine neden olmaktadır. Farklı gruplara temsil garantisinin verilmesi, kamu ödeneğinin ayrılması, grupları ilgilendiren konularda veto hakkının verilmesi onların potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri bir hayat için gereklidir.²⁵

Bu üçlü çerçevenin sentezlerinden veya eleştirilerinden doğan birçok vatandaşlık anlayışı vardır. Sassen (2002) ulusal çerçevenin dışına çıkan aktörlerin artması nedeniyle ulus devlet ile vatandaşlık bağının sorgulanır hale geldiğini fakat ulus sonrası vatandaşlık türleri için de küresel bir devleti beklemeye gerek olmadığını düşünmektedir. Sassen'e göre (2002) çözüm büyük ölçüde ulusal olanın temel teşkil ettiği fakat küreselleşme ve bazı başka dinamikler ile ulusal olanın dönüştüğü ulusallıktan arındırılmış vatandaşlık anlayışında yatmaktadır. Özellikle küreselleşmenin modern vatandaşlığın çerçevesini ve içeriğinin büyük ölçüde değiştirdiği, ulus devletlerin katılımı sınırlayıcı etkisinin yanında ulus devlet sınırlarını aşan konularda katılım gerektiren yeni vatandaşlık alanlarının oluştuğu görülmektedir. 21. yüzyıla gelindiğinde ulus devlet ile vatandaşlık hak ve ödevleri arasında zorunlu bir bağ olmadığı tartışılmaya başlanmış, vatandaşlığın sadece hak ve ödevler çerçevesinde değil aynı zamanda birçok topluluk içinde tam katılımla aidiyetlerini tartıştıkları, belirli hakları talep ettikleri, uygulamaya geçirdikleri bir sosyal

---

²³ Soysal bu farklılaştırılmış vatandaşlık modelinin korporatist vatandaşlık modeli olarak Hollanda ve İsveç'te uygulandığını belirtmektedir (Soysal, 2000).

²⁴ Bu baskı türlerini şiddet, marjinalleştirme, güçsüzleştirme, kültürel emperyalizm ve sömürü olarak sıralamıştır.

²⁵ Young'ın bu görüşleri vatandaşlığın özünde olan eşitlik ile çeliştiği düşünüldüğünden eleştirilmektedir. Her grubun farklı talepleri doğrultusunda düzenlenen haklar eşitlik zemini ile tezatlık içerisindedir. Aynı şekilde hakların bazılarını tanınıp bazılarını tanınmıyor olmasının bir hiyerarşi oluşturabileceği, devletin kültürel meselelerin bu kadar içinde bulunmasının tarafsızlığını bozabileceği, farklılaştırılmış hakların uygulamada keyfiliğe yol açabileceği gibi toplumunda kendi grubunun taleplerine fazla odaklanmasından kaynaklı birlik ve beraberliğinin zedelenebileceği endişeleri belirtilmektedir (Young, 1989).

süreç olarak tanımlanması gerektiği savunulmuştur (Desforges, 2004; Sassen, 2002; Isin ve Wood 1999). Ulusötesilik çoğunlukla ulus devletin sınırlarını aşan bir şekilde insanları ve kurumları birbirine bağlayan çoklu bağ ve etkileşimler olarak tanımlanmaktadır (Vertovec, 1999).²⁶ Fakat ulusötesilikte ulusal sınırlar ihlal edilmemektedir. Yasal katılımın ve vatandaşlığın ulus devletin sınırlarını aşan şekilde yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir (Aksürmeli, 2018). Bir diğer deyişle vatandaşlığına sahip olunan ulus devletin sınırları dışında da vatandaşlık hak ve ödevlerin gerçekleştirilebilmesi ulusötesi vatandaşlığın temelini oluşturmaktadır. Küresel ölçekte etkiye sahip konuların çözümü küresel ölçekte bir siyasal katılım gerektirdiği ortadadır. Bu temelde oluşturulan küresel-ulusötesi-ulusüstü-kozmopolit vatandaşlık anlayışları küresel çevre sorunları, ulus devlet sınırlarını aşan bilgi ve iletişim teknolojileri, serbest sermaye piyasaları, uluslararası insan hakları rejimleri ve uluslararası hareketlilik içinde olan aktörleri içermektedir. Tüm bunlar ulusal vatandaşlık ile yürütülmesi zor konulardır.²⁷ Urry'e (2000, s. 178) göre

---

²⁶ Vertovec'e göre ulusötesilik açıklamalarından özellikle altı tanesi farklı kavramsal öncüllere dayandırılması nedeniyle tartışmaya değerdir. 1)Ulusötesilik ulus devlet sınırlarını aşan sosyal oluşumları anlatmak için kullanılır. Örnek olarak; eski dönemlerin diasporaları artık sosyal örgütlenmeler, sosyal hareketlilik ve iletişim ile birlikte ulusötesi topluluklar oluşturmaları gösterilebilir. 2) Ulusötesilik çok yerliliğin farkındalığını ifade etmek için kullanılır. Çok yerlilik farkındalığı burada ve oradayken aynı yol ve kökeni paylaşan insanlar ile bağ kurma arzusunu geliştirir (Gilroy P. , 1987; Gilroy P. , 1993 akt. Vertovec, 1999). 3) Ulusötesilik farklı kültürlerin iç içe geçme süreçlerini anlatmak amacıyla da kullanılmaktadır. Hall'ın tanımlamasıyla (Hall, 1991) bu "yeni etnisiteler"i daha çok birincil sosyalleşmeleri farklı kültürel alanlarda gerçekleşen ulusötesi gençler tarafından bilinçli olarak oluşturulur. Ve bu melezleştirme süreci medya ve iletişim araçlarının gelişmesiyle hızlanmaktadır. 4) Ulusötesilik çok uluslu şirketlerin sermaye bulvarları oluşturması ve buradaki kişilerin yeni bir ulusötesi kapitalist sınıfı ortaya çıkardığını ifade etmek için kullanılmaktadır. 5) Günümüzde ulusal siyasetin çözmekte yeterli olamayacağı tüm insanlığı ilgilendiren siyasal sorunlar vardır ve bu sorunlar uluslararası sivil toplum kuruluşlarının desteği ile ulusötesi bir siyasal katılım oluşturmaktadır. 6) Ulusötesilik gelişen teknolojiler ile farklı ülkelerdeki aktörleri bağlayan yeni sosyal alanların oluşmasını yani yerelötesiliklerin oluşmasını ifade etmek için de kullanılır. Vertovec'e göre ulusötesilik; bu altı tanımlamanın haricinde yasadışı grupları ve terör örgütlerini de kapsayan çok yönlü bir kavramdır.

²⁷ Sivil toplum kuruluşları, küresel ölçekte etkiye sahip konularda tartışmalar ve eylemler için alan yaratma yeteneğine sahip olmaları nedeniyle kilit kurumlar niteliği taşımaktadırlar (Linklater, 1998).Linklater'ın ifade ettiği gibi dünya için güçlü ortak ve bireysel sorumluluk duygusunun gelişmesi için küresel ölçekte kurumların geliştirilmesi gerekmektedir. İnsani yardımların ve kalkınma projelerinin devletten çok sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmesi ve bireylerin sesini duyurmada bir kanal görevi görmesi sivil toplum kuruluşlarının küresel ölçekte katılımı sağlayan alanlar açabileceğinin kanıtı olarak gösterilmektedir. Urry sivil toplumlar sayesinde geliştirilen bu vatandaşlık anlayışını Albrow'un önerdiği "aşağıdan inşa edilen ve vicdan temelinde geliştirilen görevleri içeren yeni bir tür performans vatandaşlığı"na benzetmekte ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere markaların, şirketlerin devletlerden daha güçlü bir çok uluslu devlet oluşturduklarını belirtmektedir. Fakat bunların bir vatandaşlık empoze etmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir (Urry, 2000, s. 177). Desforges'in yaptığı çalışmada benzer bir sonuç olarak "uluslararası kalkınma sivil toplum kuruluşları gibi uluslararası sivil toplum kuruluşlarının da küresel sivil toplumun inşasında kilit aktör olmadığını" göstermiştir (Desforges, 2004). Bunun nedeni ise sivil toplum kuruluşlarının kaynaklarını artırmak için halkın katılımı pahasına

küresel vatandaşlık bir kültürdür ve ulusal vatandaşlıktaki ortak kader duygusunu geliştiren kültürel kaynakları olduğu gibi küresel ölçekte de sorumluluk kültürünün geliştirilmesi, kültürel kaynakların oluşturulması ve dolaşıma sokulması gerekmektedir.²⁸ Bu anlamda gerçekleştirilmeye çalışılan Avrupa Birliği vatandaşlığı da ulusal vatandaşlıkla birlikte ulusların birleşiminden doğan bir birliğin içinde ortak bir vatandaşlığın daha kurulması anlamına gelmektedir (Urry, 2000).²⁹ Bir birliğin veya küresel ölçekte bir oluşumun vatandaşlığının ulusal vatandaşlık üzerinden tanımlanması mümkün değildir. Ulusal vatandaşlığın bireye yüklediği sorumlulukları aynı şekilde küresel ölçekte taşımak anlamlı değildir.³⁰ Günümüzde ulusötesilik olarak anlaşılan çift vatandaşlık konusunda bireyin birden fazla ülkenin siyasal hayatında aktif olarak rol almasının mümkün olup olmadığı tartışılırken bu gibi oluşumlarda bireyin küresel ölçekte aktif olarak sorumluluk alması oldukça zordur. Bu nedenle kozmopolit dünya vatandaşlığı bir üst kimlik olarak yorumlanmaktadır (Linklater, 1998). Kozmopolitliği savunan birçok yaklaşım olmakla birlikte bunların birçoğu toplumların fiziki sınırlarının kaldırılmasından veya siyasi sınırlarının genişletilmesinden ziyade ahlaki sınırların genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu temelde kozmopolitler ulusal vatandaşlık çerçevesindeki görevlerin, diğer insanlar için bir kenara bırakılmasını gerektiren evrensel ahlaki yükümlülüklerin olması gerektiğini düşünmektedirler (Linklater, 1998). Bu durum günümüzde ulusları aşan konularda sivil toplum kuruluşlarının ve bir takım sosyal hareketlerin gelişmesine olanak sağlamaktadır.³¹ Bireylerin dünyanın geleceği için bazı

---

profesyonelleri tercih etmesi olduğu ifade edilmektedir. Bir başka ifade ile kurumlar meşruiyetlerini sağlayan davalarından ziyade kendilerinin aktör konumlarını korumaya yönelmektedirler. Fakat küresel vatandaşlığın kurulması için sivil toplum kuruluşlarının halk desteğini alması gerekmektedir. Desforges sivil toplum kuruluşları aracılığı ile gerçekleşecek olan vatandaşlık biçiminin parasal destekten ziyade fiziksel bir katılım ile daha iyi bir alternatif oluşturabileceğini düşünmektedir.

²⁸ Urry'nin (2000) aktardığına göre 1990 yılında gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırmasına göre Batı Avrupa'da 1:1,5-2 gibi bir oranla insanların kendilerini milliyetçi ve kozmopolit olarak tanımlamıştır. Bu ise birçok insanın kendisini ulusötesi bir vatandaşlık içinde hayal ettiklerini göstermektedir.

²⁹ Maastricht Antlaşmasının 2. Bölümü olan Birlik vatandaşlığı başlığı altında üye ülkelerin vatandaşlarının birlik vatandaşı olduğu, antlaşma ve uygulama düzenlemelerinde belirlenen şartlar ve sınırlamalar haricinde üye devletler arasında serbestçe dolaşabileceği ve ikamet edebileceği yazılmıştır.

³⁰ Deloye (1998) Avrupa vatandaşlığının geleneksel vatandaşlığın tüm unsurlarını kapsama niyetinde olmadığını esasen vatandaşlığın sosyal ve ekonomik boyutu ile ilerlediğini ifade etmektedir.

³¹ Linklater'a göre ulusal haklar örgütleri içerisinde kendi ulusal çıkarlarıyla çatışan gelişmeye onay vermeme konusundaki mutlak egemenlik iddiasından vazgeçmelidir. Yabancı ve vatandaş arasındaki farka ahlaki bir önem atfetmekten rahatsız olmalıdırlar. Yabancılar karşı hayırsever ve şefkatli olmaktan ziyade onlar için uluslararası kamusal alanlar yaratmalıdırlar. Evrenselleşme mantığını ekonomik ve kültürel dışlanmalara karşı önemlerle birleştirmeleri gerektirmektedir (Linklater, 1998).

ahlaki yükümlülükler ile bireysel sorumluluklar üstlenmeleri gerekmektedir. Uluslararası örgütlerin kararlarının halkın onayından geçmediği için demokratik bir eksikliğe sahip olduğunu fakat bunda örgütlerin halk tarafından kontrol edilmesini sağlayacak bir ulusötesi vatandaşlık ile çözülebileceğini düşünülmektedir (Linklater, 1998; Desforges, 2004).

Benhabib (2018) ise devlet sınırları genişledikçe insanlar arasındaki bağların zayıflayacağı ve birbirlerinin kaderleri konusunda daha umursamaz olacaklarını düşünmekte küresel ölçekte bir sınıra sahip olunmaması gerektiğini savunmaktadır. Toprağa bağlılık ilkesine bağlı temsili güçlendirmeye alternatif bulamamakla birlikte yeni temsil modellerinin AB vatandaşlığı, esnek vatandaşlık gibi girişimlerin oluşturduğu alanlarda üretilebileceğini düşünmektedir. Demokrasinin getirdiği birleşik bir demos idealinin ve demosun idaresi altında bulunan etrafı başka ülkelerle çevrili ve yerli toprak düşüncesinin normatif ve ampirik olarak savunulamaz olduğunu, demosun birleşik oluşunun homojenlik olarak yorumlanmaması gerektiğini bilinçli dışlama ve içirme ile kendini inşa süreci olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir (Benhabib, 2018). Buradan Benhabib'in devletin dışlama mekanizmalarını reddetmeden bir vatandaşlık oluşumunu desteklediği anlamı çıkmaktadır. Aynı şekilde eseri (2018) boyunca adil üyelik için; mülteci ve sığınmacıların ilk kabul taleplerinin tanınması gerektiğini, kapalı değil geçirgen sınır rejimlerinin olması gerektiğini, vatandaşlıktan çıkarılma durumunda hak ihlallerini engelleyecek tedbirlerin alınması gerektiğini ve Arendt'e referansla "hakka sahip olma haklarının" korunması gerektiğini ve koşulları sağlayan yabancılara vatandaşlığın verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca ilk kabul haklarının insan hakları rejimlerine uygun yapılmasını talep ederken tam üyeliğe geçişi devletlerin kendisinin belirlediği kuralların olması gerektiğini söylemektedir (Benhabib, 2018). Burada koşulları karşılama durumunda koşulların muğlaklığı birçok keyfi uygulamaya mahal verebileceği gibi kendisinin de belirttiği gibi insan hakları anlaşmalarının açık bıraktığı noktalarda devletler dışlayıcı mekanizmalar üretebildiğinden – mülteci statüsü yerine farklı statüler verme, güvenli üçüncü ülkeye gönderilme gibi- yeni ve daha kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışı geliştirebildiğini söylemek zordur.

Chantal Mouffe'un *The Return of the Political* adlı eserinde (2005) ileri sürülen radikal demokratik vatandaşlık önerisine göre ortak fayda asla gerçekleşmeyecek bir idealdir ve "modern demokrasinin etik-siyasal ilkeleriyle, yani özgürlük ve eşitlikle uyum sağlayan

bir davranış gramerini” (Mouffe, 2005, s. 85) belirlemek gerekmektedir. Buna göre özgürlüğün, eşitlik ve adalet çerçevesinde herkese verilmesi, cumhuriyetçi anlayışın ikili karşıtlığı içeren anlayışı reddedilmesi, her azınlığın kendini ifade edebileceği bir zeminin olması ve bireylerin ortak ahlaki ve siyasal değerler ile birbirine bağlanması gerekmektedir (Kaya, 2000, s. 164).

Lockwood’un Civic Integration and Class Formation Source (1996) adlı makalesinde ortaya attığı ve Morris’in (2002) geliştirdiği tabakalı vatandaşlık tezi tabakalaşmanın “yaşam fırsatlarının ve sosyal kimliklerin yapılandırılmasının, sosyal ve ekonomik eşitsizlik koşulları altında vatandaşlığın kurumsallaşmasının doğrudan veya dolaylı bir sonucu olduğunu” (Lockwood, 1996) ileri sürmektedir. Lockwood tezini kapitalizm ile vatandaşlık statüsü arasındaki gerilimlerin, eşitsiz kaynak dağılımı ile vatandaşlıkta tabakalaşmaya nasıl yol açtığını açıklamaktadır. Dolayısıyla bu sistemin temel belirleyicileri vatandaşlık kurumu, piyasa ve bürokrasi üçlüsüdür. Morris ise bu tezi göçmenler üzerinden değerlendirerek yeni bir perspektif sağlamıştır. Ona göre tabakalı vatandaşlık “bazı özel göçmen gruplarının haklarının genişletilmesi veya daraltılmasına yol açan bir sistem” (Morris, 2002) olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde göçmenler; kabul şartları, oturma izni verilmesi, çalışma izninin düzenlenmesi gibi konularda birbirinden farklı statülerde ve ilişkili haklardan yararlanmaktadır. Hakların dağılımı köken ülke, eğitim seviyesi, gelir düzeyi gibi çeşitli değişkenlere göre belirlenmektedir. Giderek artan bu kategorilerin eşitsizlikler doğurmakta ve bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Ayrıca başından beri uygulanan kademeli ayrımcılık göçmenlerin – hepsinin olmasa bile- çalışma hayatına dâhil edilmesi fakat birçok sosyal hak ve siyasal katılımdan dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Bu kademeli ayrımcılık ise göçmen gruplarının hayatın büyük çoğunluğuna tam katılım sağlama izni olmayan, dışlanan etnik bir gruba dönüştürülmesine neden olmaktadır.

Güllüpınar’a (2014) göre göçmenler açısından bu eşitsizlikler üç tür gerilim oluşturmaktadır. Bunlar; resmi içme ve dışlamalar, resmi olmayan dolaylı kazanım ve yoksunluklar ve son olarak hakların genişlemesi ve sınırlandırılmasıdır. Türkiye özelinde bu eşitsizlikler göçmen ve mülteci kategorisinin kısıtlılığı ve oluşturulan yeni statüler ile

kanuni bir temelde inşa edilmiştir.³² Geçici statüde bulunanlar hiyerarşinin en altında yer almaktadırlar. Vatandaşlık başvuru hakları ya kapatılmış ya da reddedilmiştir, fakat sınır dışı edilememektedirler. Oturum izni süresine tabi olmadıklarından bu statü onların vatandaşlığa geçişlerinin önüne bir engel olarak konulabilmektedir. Ayrıca işgücü piyasasına erişimlerinin de kısıtlı olması nedeniyle kayıt dışı çalışma olasılıkları büyüktür. Bu ise vatandaşlığa geçişin veya uzun süreli oturum izni alma şartlarını ekonomik olarak sağlamalarının zor olduğunu göstermektedir. Diploma denkliklerini verilmemesi yoluyla niteliksizleştirilmekte ve çalışma hayatlarında vasıfsız işçi olarak çalıştırılmalarına neden olmaktadır. Ayrıca aynı işi yapanlarla eşdeğer ücret alamamaları veya işe alımda göçmen kotalarının olması gibi nedenlerle ekonomik hayattan büyük ölçüde dışlanmaktadır. Göçmen olma nedeniyle işe alınmama ise birçok ülkede - özellikle ekonomik kriz dönemlerinde aşırı sağın yükselen söylemleri nedeniyle- yaygın bir durumdur. Bu gibi durumlar ise göçmenlerin toplumla bütünleşmesinin önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Güllüpınar'a (2014) göre kabul edilmeme durumu göçmenlerde bazı tepkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Bunlardan ilki yükselen öfke ve nefret neticesinde saldırganlıktır. Bu tepki göçmenin bir döngü içinde yeniden dışlanmasına neden olmaktadır. Bir diğer tepki ise göçmenlerin buldukları ülkeden yeniden göçmek istemeleridir. Birçok ülkede aile birleşiminin vatandaş olan göçmenler için bir hak olarak sunulmaması da kalıcı yerleşimleri oldukça zorlaştırmakta ve duygusal olarak göçmenlerin dayanaklarını yok etmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısı ile artan uluslararası göç, göç alan ülkelerde ve toplumlarda bazı dönüşümlere yol açmaktadır. 2020 yılında IOM (2023) tarafından hazırlanan rapora göre dünyadaki uluslararası göçmen sayısı 281 milyon ile dünya nüfusunun %3,6sını oluşturmaktadır. Bu yüksek oranlar ve göçlerin sürekliliği devletlerin göç politikalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Toplumlar giderek daha fazla heterojenleşmekte ve gelen göçmenlerin asimilasyon eğilimleri giderek düşmektedir. Bu nedenle devlet

---

³² 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaş nedeniyle Ukrayna'dan kitlesel göçler yaşanmıştır. Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesini aktifleştirmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde Ukrayna'dan kaçan göçmenler geçici koruma statüsüne sahiptirler. Türkiye'den farklı olarak bu statü en çok 3 yıl için geçerlidir. Fakat yönerge geçici koruma uygulamalarında birlik üyesi devletlere geniş yetkiler tanıdığından statünün sağladığı haklar ülkelere göre farklılaşmaktadır. Bazı ülkeler geçici koruma kapsamında geniş haklar verirken bazı ülkeler özellikle çalışma izni konusunda katı bir politika izlemiştir.

politikalarının çokkültürlü olması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. 1970’lerde Kanada ve Avusturalya hükümetlerinin kültürel farklılıkları teşvik eden politikaları ile doğan çokkültürlülük, ülke içindeki birkaç topluluğun değil tüm bireylerin kültürel olarak tanınmasını içermektedir. Bu bireyselci boyutu kültürel çoğulculuktan farklılaşmasını sağlamaktadır. Çokkültürlülük “modern demokrasilerin, kurumlarını yeniden biçimlendirerek ve kişilere farklılıklarını geliştirmek ve aktarma imkanını vererek farklı kültürlerin tanınması gerektiği düşüncesini temel alan tarihsel bir siyasi program, entelektüel bir tartışma ve pratik deneyim bütünü” (Doytcheva, 2020, s. 25) olarak tanımlanmaktadır.

Çokkültürlülük politikaları tartışmalarında öne çıkan Kymlicka (2020) siyasi hakların ve vatandaşlık haklarının korunarak kültürel farklılıkların gözetilmesini garanti altına almayı savunur. Bunun için çokkültürlülük politikaları çokkültürlü vatandaşlık rejimi ile desteklenmelidir. Kymlicka’ya (2020) göre bu tür vatandaşlık farklı toplumsal gruplara özel haklar tanımlanması olarak tanımlanan farklılaştırılmış vatandaşlık haklarını içermektedir. Çokkültürlülük evrensel eşitlik prensibini temel almaktadır ve bu ideali gerçekleştirmek için devletin müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kymlicka azınlıkların kendi kimliklerini ve aidiyetlerinin değerli olduğunu ve bunların asimile edilmeden topluma üye olunması için çokkültürlü bir vatandaşlığın gelişmesi gerektiğini ileri sürer. Bu hakların tanımlanmasında ise çok ulusluluk ile çok etniklilik arasındaki ayrımın önemli olduğunu düşünmektedir. Bu ayrımın yapılmamasının çokkültürlülüğe dair bir önyargıyı oluşturduğu kanaatindedir. Çok ulusluluk birden çok ulusu bünyesinde barındırmayı ifade ederken çok etniklilik göç ile gelen, ulus ölçüsünde olmayan etnik grupları barındıran durumu açıklamak için kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında etnik gruplar egemen kültürün kamusal kurumlarında yer alan ve egemen kültürün dilini kullanan, paralel bir toplum oluşturmayı istemeyen göçmenleri tanımlamaktadır. Devlet “üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çok etnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa...” (Kymlicka, 2020, s. 53) çok kültürlü bir devlet olarak tanımlanabilir. Etnik ve ulusal grupların talep edebilecekleri hakları; özyönetim hakları, çok etniklilik hakları ve özel temsil hakları olarak göstermektedir (s. 66). Etnik gruplar özyönetim hakkı talep etmezken uluslar edebilmektedir ve bu durumda bu hakkın verilmesinin daha olumlu

sonuçlanacağını düşünmektedir.³³ Çok etniklilik hakları topluma entegre olmalarını sağlayacak teşvikleri içermektedir. Bunlar “toplum içinde başarı şansları azalmadan farklılıklarını ve kültürleriyle duydukları gururu ifade etmeleri” (Doytcheva, 2020, s. 54), sivil toplum kuruluşlarına devletin finansman sağlaması ve geleneksel icraları için (başörtüsü, tatil günleri gibi) muafiyetleri sağlamaktır.

Fakat Karadeniz ve Çiçek'in (2021) belirttiği gibi Kymlicka'nın bu kapsayıcılığı arttırılmış teorisi de göçmenler için yeterince kapsayıcı değildir. Teorisi “hükümetin vatandaşlık vaadiyle davet ettiği ve ülkenin sınırlarını yasal yollardan geçen göçmenler ile mevcut etnik azınlıkları kapsamaktadır” (Çiçek & Karadeniz, 2021). Kymlicka (2020) kalıcılık vaat etmeyen göçmenlerin kendi rızaları ile kültürlerini geride bırakıp geldikleri için ev sahibi ülkeden kendi kültürlerini koruma hakkını talep edemeyeceklerini belirtmektedir. Kalıcılık vaat edenler, göçmenler içinde küçük bir azınlığa işaret etmektedir. Bu görüşteki temel sorun göçmenlerin kalıcı olma düşüncesinin temellerinden biri olan aidiyet gelişimlerinin göz ardı edilmesidir. Kymlicka hali hazırda vatandaş olan göçmen kökenlileri dikkate almakta ve diğer göçmenlerle aralarındaki uçurumu derinleştirmektedir. Parekh'in (2002) belirttiği gibi göçmenler turist olmadıklarından “beklemedeki vatandaşlar” olarak kültürel taleplerde bulunma hakkına sahiptir (s. 133). Kymlicka'nın hükümetin daveti gibi düşüncelerinden vatandaşlığın bir hükümet tercihi olarak yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Hükümetlerin göçmen politikalarındaki ülke kültürüne asimilasyon şartını olumlamaktadır. Bu durumda çokkültürlülükten söz edilmesi çoğu ülkenin vatandaşlık anlayışı açısından anlamlı gözükmemektedir. Çokkültürlü vatandaşlık, ulus devleti korumaya çalışan yeni bir milliyetçilik türü olarak yorumlanmaktadır (Kaya, 2000). Fakat Doytcheva'ya (2020) göre çoğulculuk ve milli entegrasyon arasındaki denge noktası gibi yorumlanmalıdır, özel kimliklere saygı gösterilirken vatandaşlık ve aidiyet rejimlerini de göz ardı etmemektedir. Çokkültürlülük, toplumsal eşitsizlikleri kültürel farklılıkların sonucu olmaya indirgemektedir. Kültürler bu teoride değişip gelişmeyen sabit bir yapı olarak ele alınmaktadır. Oysa kültürler yaşamaktadır ve değişmektedir. Ayrıca kamusal alanda

---

³³ Kymlicka, tüm azınlıkları ulus olarak tanımlaması, vatandaşlığı haklar temelinde okuması, koruma ve kısıtlama arasındaki ayrımın net olmaması ve son olarak göçmen kültürlerinin tanınmasının gerekliliğini tam kanıtlayamaması nedeniyle Doytcheva (2020) tarafından eleştirilmektedir.

hâkim kültüre itaat beklenirken sadece özel alanda kültürlerin özgürce yaşanması kültürleri kendi içlerine hapsetmektedir. Çokkültürlülüğün çıkmazlarını yeniden tartışan Parekh (2002), günümüzde çoğu toplumun zaten çokkültürlü olduğunu fakat bunu politik sistemde başarıyla yürütemediğini belirtmekte ve bunun çözümünün diyalogdan geçtiğini savunmaktadır. Parekh'in çokkültürlülük bakışı "insanların kültürle iç içe olduğu, kültürel çeşitlilik ve kültürlerarası diyalogun kaçınılmaz ve arzu edilir olduğu ve tüm kültürlerin iç çoğulculuğa sahip olduğu görüşlerinin" (Parekh, 2002, s. 430) birleşiminden oluşmaktadır. Ona göre söz konusu "diyalog, her kültür diğerlerini, yeni fikir kaynakları olarak, ciddiye alınması gereken eşit konuşma ortakları olarak görürse ve onlara kendisini açıklama ihtiyacı hissederse mümkündür." (Parekh, 2002, s. 430). Ayrıca Parekh'e (2002) göre "Diyalog, yalnızca katılımcılar eşit özgüvene, ekonomik ve politik güce ve toplumsal alana giriş hakkına sahipse amaçlarına ulaşabilir" (s. 430). Çokkültürlü toplumların ortak aidiyet oluşturmadan ayakta kalmasının mümkün olmadığını, çeşitlilikten dolayı aidiyetin kaynağının politik yapıda ve politik topluluk olması gerektiğini savunmaktadır. Politik yaşamın diyalogun sürdürülebilmesi için toplu olarak kabul edilebilecek ilke, kurum ve politikalar ile yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir. Fakat Parekh bu diyalogun nasıl sağlanabileceğine dair açıklayıcı bir öneri getirmemektedir.

Karadeniz ve Çiçek'e (2021) göre vatandaşlığın farklı olana karşı içeridekilerin refahını ve zenginliğini korumak olan anlamı eksiktir zira Antik Yunandan günümüze vatandaş sayılmayanların da bu zenginliğin ve refahın oluşmasında bir payı vardır. Fakat vatandaş olmayanlar bu paydan çok azına erişebilmektedir. Günümüzde vatandaş olmayan göçmenlerin sosyal ve ekonomik hayattan aldıkları pay da bu ölçülerde azdır ve vatandaş olmak eşit pay almanın bir yolu olarak görülmektedir. Fakat toplumsal açıdan bakıldığında kâğıt üzerinde vatandaş olmak payların hepsinden eşit yararlanmayı garanti etmemektedir. Göçmen tüm sorumluluklarını yerine getirirse bile ev sahiplerinden biri olarak görülmemektedir. Köken ülkesinden isteyerek veya mecburen ayrılan göçmenler, içinde buldukları ülkenin tam üyesi de sayılmadıkları için toplumun geri kalanı ile aynı hareket serbestliğine sahip değillerdir. Mecburen ayrılan ve köken ülkesine geri dönemeyecekler için ise bu durum daha da kötüleşmektedir. Aynı şekilde nitelikli göçmen olarak nitelendirilemeyecek olan göçmenler için durum zorlaşmaktadır. Bu nedenle göçmenler için vatandaşlığın anlamı ile "yerli olarak" vatandaş olanların

vatandaşlık algılarının bir olması beklenmemelidir. Göçmenler için vatandaşlık salt siyasal katılım, hak ve sorumluluklar değil aynı zamanda içinde buldukları toplumda insani bir yaşam sürebilmeleri ve bir özne olarak kabul edilmeleri için kolaylaştırıcı bir adım olarak görülmektedir. Göçmenlerin vatandaşlığı tartışmaları genellikle göçmenin varış ülkesinin hükümeti veya toplumu açısından değerlendirilmektedir. Göz ardı edilen tartışma ise göçmen için vatandaşlığın ne ifade ettiğidir.

2.4. Türkiye Vatandaşından Ne Bekliyor?

Osmanlı döneminde vatandaşlık, I. Meşrutiyete kadar bir üst aidiyet olarak İmparatorluk topraklarında yaşayan herkesi tanımlamaktadır ve anayasal düzeye 1876 Kanuni Esasi ile kavuşmuştur (Polat, 2011). II. Meşrutiyet ile eşitlik ilkesi ön plana çıkmış ve vatandaşlar görev eşitliğine sahip olmuştur. Buna göre temelde görevler; kanuna itaat, askerlik yapmak ve vergi vermek olarak belirlenmiştir (Polat, 2011). Milli Mücadele döneminde ise Misakı Milli sınırlar içerisinde devlet kurma fikri ile ülke sınırlarındaki herkesin ülkeye bağlanabilmesi için toprak temelli bir vatandaşlık anlayış hâkim olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tabiiyet, yerini modern anlamda vatandaşlığa bırakmış, 1924 Anayasası'nın "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur" olarak düzenlenen 88. maddesiyle laik ve modern bir vatandaşlık anlayışı kabul görmüştür.³⁴ Füsun Üstel'in (2002) Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana vatandaşlık eğitimi üzerinden incelediği "makbul vatandaş" profilinde tespit ettiği üzere Cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşlık "medenilik ve vatanseverlik" üzerine inşa edilmiştir ve bunun için ilkokul seviyesine konulan Türkiye Tarihi, Coğrafyası ve yurt bilgisi dersleri ile "...vatandaş yetiştirmek, gençleri mensup oldukları vatan ve millete intibak ettirmek..." (s. 131) amaçlanmaktadır. Medenilik vurgusu ile vatandaşlığın sadece devlet birey arasındaki işler ile sınırlı kalmadığı aynı zamanda bireyin kamusal alandaki davranışlarını ve hatta özel alandaki hayatını da ilgilendiren bir düzenleme söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Üstel'e (2002) göre bu dönemde makbul vatandaş militan vatandaştır ve vatanseverlik, vatandaşlık hak ve

---

³⁴ Ancak vatandaşların din ve ırksal temelde eşit olmaları bazı uygulamalara yansımamıştır. Örneğin Yunanistan ile yapılan mübadelede din bağı esas alınmış, Milli mücadele döneminde işgal kuvvetlerinin yanında olan azınlıklara şüphayla yaklaşılmış ve kamuda görev verilmesinden çekinilmiştir (Polat, 2011, s. 145).

ödevleri, tehlike düşünceleri üzerinde oluşturulmaktadır. Vatanseverlik toprak temelli olmasının yanında aynı zamanda Türk etnik kimliği ve kültürü ile de bağlıdır. Vatandaşlık hakları, ödevleri yerine getirebilmesi için vardır. Son olarak tehlike ise ötekinin düşmanlığı üzerinden oluşturulan duygusal ve zihinsel teyakkuz halini göstermektedir (Üstel, 2002). İlk yıllarda vatandaş, özgür olmaktan çok ortak iyiyi gözeten pasif bir role sahiptir. 1930'lara kadar hakim olan "toplumsal yarara hizmet etme misyonunu üstlenmiş ve devletin toplum üzerinde egemen ve aktif olmasına meşruiyet" (Polat, 2011, s. 143) sağlayan vatandaşlık anlayışı çok partili döneme kadar daha çok ırka dayanan bir anlayışa yaklaştırılmıştır. Önceki yıllarda soydaşlığın altı çizilse bile dini ve ırksal bir ayırım yapılmadığı gösterilmekteyken bu yıllarda millileşme yolunda atılan bir adım olarak Türklük vurgusu oluşturulmuştur. 1930'lu yıllarda Atatürk'ün destekleri ile oluşturulan milli Türk tarihi yorumu olarak anılan Türk Tarih Tezi ve bu tezin destekleyicisi Türkçe'nin en eski dillerden olduğu varsayımına dayanan Güneş Dil Teorisi bu dönemde Türk milliyetçiliğinin yükselişinin bir örneğini oluşturmaktadır. Bu millileşmenin sonucunda en önemli öge vatanseverlik olmakla birlikte Atatürk ilke ve inkılaplarını doğrultusunda yeni bir vatandaş profili yetiştirmek hedeflenmiştir. Üstel'in (2002) tanımlamasıyla bu hedef "parti vatandaş" yaratmaktır.

Özetle ilk yıllarda kamusal ve özel alan arasında ayırım yapılmaksızın her alanın düzenlendiği, kültürel aidiyetlere yönelen, militan özellikler taşıyan bir yapı söz konusudur. Ortak yararın bireysel yararın önüne konulması nedeniyle toplulukçu, devlet tarafından belirlenen kurguya göre yaşaması ve katılımcılığın oy verme ve seçilmeye indirgenmesi nedeniyle katılımcı yönü eksik ve büyük ölçüde apolitik bir vatandaş anlayışı olduğu söylenebilir.

Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte "vatan" anlayışı misakı milli sınırlarına referans vermeye başlamıştır. 1961 Anayasası'nda ve 1964 yılında kabul edilen 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda vatandaşlık konusu ilk defa ayrıntıları ile birlikte düzenlenmiş ve vatandaş 1961 Anayasası'nda "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes" (madde 54) olarak tanımlanmıştır. Yeni kabul edilen 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) eski kanunda olduğu gibi soy bağına dayanmakla birlikte uluslararası kabul gören ilkelere de dayandırılmıştır. Bireyin hak ve özgürlükleri genişletilmiş, kamusal ve özel alan arasına bir miktar mesafe konulmuştur. Fakat bu durum bireyin vatandaşlığının iki boyuta indirgenmesine engel olmamıştır. İlk yıllarda görevlere yapılan vurgu bu dönemde

hak ve görevlere yapılmış ve vatandaşlık bu alanda anlam kazanmıştır. Genişletilen haklara rağmen vatandaşlığı tanımlayan hak ve görevler; oy verme, askerlik ve vergi verme olarak belirtilmiştir (Güngör, 2017). Vatandaşlığın diğer boyutları ihmal edilmiştir. Bu yeni anayasada Türkler ve yabancılar, önceki dönemin aksine bir birey olarak görülmüş fakat yabancıların üzerindeki hak kısıtlamaları kısmen devam etmiştir. 403 sayılı TVK'ye eklenen “iyi ahlak sahibi olmak, yeteri kadar Türkçe okuyup yazabilmek” (madde 6) gibi belirsiz şartlar vatandaşlığa alınmada objektif olmayan uygulamaların yolunu açmıştır.

1980'lerde ise ilk yıllarda hâkim olan kültürel vurgu geri gelmiştir. 1961 Anayasası ile aynı vatandaşlık tanımı kullanmasına rağmen 1980'li yıllarda daha milli bir yaklaşım sergilenmiş birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir rol atfedilen dil ve ırka bir de din olgusu eklenmiştir. Bu anlayış ise “ötekinin” oluşturulmasına yeni bir kriter eklemiştir. İlk yıllarda tehlike bir dış faktör olarak görülürken 1980'lerde söz konusu bu dış tehlikeye iç tehlike de eklenmiş ve bölücü yıkıcı iç unsurların da tehlike olarak altı çizilmiştir (Üstel, 2002). Haklardan ziyade görev ve sorumluluklara vurgu arttırılmıştır. Bu dönemdeki vatandaşlık anlayışını militan, milliyetçi, toplulukçu olarak nitelendirmek mümkündür.

1990'lara gelindiğinde yükselişe geçen İslamcılığı önceleyen partiler ile asker arasındaki gerilim artmış ve laiklik ilkesi ön plana çıkarılarak vatandaşlık haklarına müdahaleler başlamıştır. Bu dönemde makbul vatandaş, dini özel alanda yaşayanlar olarak görülmüş, kamusal alanda dini temsil eden kıyafet ve davranışlardan uzak durulması emredilmiştir. 2000'lerde Avrupa Birliği adaylık süreci vatandaşlık hakları açısından bir değişim dönemi başlatmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ilk döneminde AB üyeliği süreci kapsamında çeşitli reformlar yapılmış ve bu önceki dönemlerdeki cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışından liberal anlayışa kaymanın başlangıcını oluşturmuştur. 2002 yılından itibaren iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi vatandaşlık kanununda ilk olarak evlilik yoluyla vatandaşlık alma için 3 yıllık evlilik birliği şartını getirmiştir. Bu uygulama özellikle Sovyetlerin dağılmasından dolayı ekonomik sebeplerle ülkeye gelen göçmenlerin sahte evlilikler ile vatandaşlık almasını zorlaştırmak için yapılmıştır (İçduygu, Soyarik, Çoban, & Gökçek, 2014, s. 39). Göçmenler için bir diğer önemli düzenleme ise çalışma izinleri hakkındadır. Farklı koşullara göre 8 veya 5 yıl kesintisiz ikamet şartı ile süresiz çalışma izni verilmesi hükme bağlanmıştır. Bu durum vatandaşlık

almayan veya alamayan yabancıların Türkiye’de ikamet ettikleri sürece çalışabilme güvencesine kavuşmalarına ve güvende hissedebilmelerine, Türkiye’de kalıcı bir düzen ve gelecek kurma planlarına sahip olmalarını sağlamıştır. Yıllar içinde kanunda yapılan ek düzenlemeler ve vatandaşlığı içeren konuların farklı birçok kanunla eş zamanlı olarak düzenlenmeye çalışması 403 sayılı Kanunu işlevsiz kıldığından 2009 yılında yeni 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni kanun, eski kanunlar gibi -5543 sayılı İskan Kanununa atıfla- “Türk soylu ve Türk kültürüne yakın” olanları göçmen olarak kabul ederken Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi’ne konan coğrafi çekinceyi de devam ettirmiştir. Bu çekince AB Katılım Ortaklığı belgesinin kabulüne yönelik olarak 2004 yılına kadar coğrafi çekinceyi kaldırmayı kabul etmiş olmasına rağmen süreç nedeniyle bu gerçekleşmemiştir. Hala yürürlükte olan bu çekince nedeniyle Türkiye yeniden yerleştirme veya geri gönderme umuduyla mültecilere ev sahipliği yapmakta fakat mülteciler uzayan bu süreçte Türk toplumuyla bütünleşmemektedir. Göçmenler açısından eşitsizlik devam ettirmektedir. Yeni vatandaşlık kanununda vatandaşlık alma şartları incelendiğinde vatandaşın beklentinin iyi ahlaklı olması, Türk diline bir ölçüde hâkim olması, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayabilir olması yeterlidir. Bunun dışında askerlik hizmet süresinin azaltılması ve bedelli askerlik uygulamasının getirilmesi nedeniyle vatandaş üzerindeki askeri yükümlülükler azaltıldığı söylenebilir.

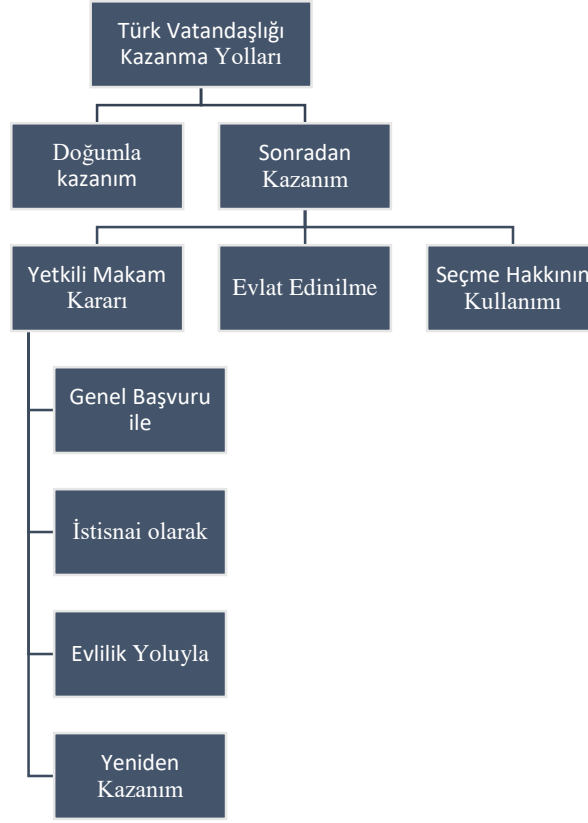
Sonuç olarak Osmanlı döneminden günümüze kadar geçen dönemde birliğin tesisinde vatandaşlığın bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda da ulusal birliğin tesisi amacı ile Türk kimliğine vurgu yapılmayan bir vatandaşlık söylemi geliştirilmiştir. Birliğin sağlanabilmesine yarar sağlayacak olan görevlere vurgu yapılmıştır. Bu nedenle de Osmanlı’da ve Türkiye’nin yakın tarihine kadar cumhuriyetçi bir anlayışın hâkim olduğu söylenebilir. 2000’lerde yapılan düzenlemeler ile liberal anlayışa kayma yaşandığı gözlemlense de cumhuriyetçi anlayış varlığını korumaktadır. Ayrıca Türkiye’de vatandaşlık hakları bir haklar mücadelesinin sonucu gelişmediğinden ve günümüzde de hala yukarıdan aşağı sunulduğundan pasif bir vatandaşlık söz konusudur.

Günümüzde Türkiye’de vatandaşların devletin kendisinden ne beklediği konusunda net bir kavrayışı olmadığı gözlemlenmekle birlikte ekonomik sorunların yaşanması nedeniyle vergi verme görevinin öne çıktığı söylenebilir. Toplumun göçmenlere karşı

yaptığı eleştirilerin büyük bir kısmının vergi vermemeleri veya yerlilerin vergileri ile yaşamaları olduğu görülmektedir. Ekonomik payın devlet ve vatandaş arasındaki güçlü bağlardan biri olduğu, vatandaşlık alma ve verme durumunun günümüzde daha çok ekonomik çıkarlara yöneldiğini söylemek yanlış gözükmemektedir. Ayrıca daha önceleri de var olan fakat son dönemlerde artan “yerli ve milli” vurgusu, değişen ama hep var olan dış düşmana karşı sürekli tetikte olma hali ve öteki olarak nitelendirilenlere karşı şüphe duyma paranoyası vatandaşların göçmenlere karşı tutumlarını etkilemektedir. Türkiye’nin son seçim süreçlerinde parti liderlerinin demeçlerine dikkat edildiğinde vatandaşın kamusal alanda sadece oy vererek var olması gerektiğine dair çeşitli ipuçları yakalanabilir. Bu durumda Türkiye’nin son dönemlerinde vatandaşların bir özne olarak görülmediği, her partinin kendi “biz”i olduğu ve geri kalanların ötekileştirildiği, bazen vatandaştan sayılmadığı söylenebilir. Bu durumda Türkiye’nin vatandaştan beklentisinin oy kullanma ve vergi verme olarak sıralanabilir.

2.5. Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Göçmenler

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda göçmenlere vatandaşlık verilmesi sonradan kazanım olarak düzenlenmiştir. Sonradan kazanım ise üç temel yol ile mümkündür: “yetkili makam kararı, evlat edinilme veya seçim hakkı”.

Şekil 1: Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Vatandaşlık Kazanma Yolları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kanunda belirtilen başvuru şartlarını karşılayan kişiler genel başvuru yapmaları halinde yetkili makam kararı ile vatandaşlık kazanabilir. Bu şartlar, “beş yıl kesintisiz ikamet, yerleşme kararını davranışıyla kanıtlamak, iyi ahlak sahibi olmak, yeteri kadar Türkçe konuşabilmek, geçimi sağlayacak gelir veya mesleğe sahip olmak, genel sağlığı tehdit edecek hastalığa sahip olmamak ve milli güvenliğe kamu düzenine engel teşkil edecek durumunun olmamasından” (madde 11) ibarettir. İstisnai hallerde genel başvuru şartları aranmadan Cumhurbaşkanı kararı ile vatandaşlık kazanılabilmektedir (5901 sayılı TVK madde 12). İstisnai vatandaşlıkta yalnızca “milli güvenlik ve kamu düzenine engel teşkil edecek durumun olmaması” aranmaktadır. İstisnai vatandaşlık için Türkiye’ye “olağanüstü hizmeti geçen veya geçebileceği düşünülen kişiler, belirlenen tutarlarda yatırım yapanlar ve ailesi, Turkuaz kartlılar ve ailesi, vatandaşlığa alınması zorunlu olanlar ve göçmen olarak kabul edilen kişilerden olmak” (madde 12) gerekmektedir. Bu maddede görüldüğü üzere “olağanüstü hizmet, vatandaşlığı zorunlu görülenler” sınırları belirlenmemiş bir alana işaret etmektedir. Ayrıca göçmen kabul edilenlerin diğer başvuru şartlarından muaf tutulması diğer yabancı uyruklular için büyük bir eşitsizlik

oluşturmaktadır. Anlaşıldığı üzere Türk soylu olup Türk kültürüne hâkim olmayan Türkiye’de kullanılan Türkçeyi bilmeyen kişilerin, Türk kültürüne hâkim olup iyi seviyede Türkçe bilen diğer uyruklulardan daha iyi uyum sağlayacağına dair temel ön kabul söz konusudur.

İstisnai haller ile vatandaşlık almanın bir yolu olan Türkiye’de belirlenen tutarda yatırım yapmak hukuk çevreleri tarafından da sorunlu bulunmaktadır. Bunun sebebi ise TVK’nin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa atıfla ilgili 12. maddenin b bendini düzenlemesidir. YUKK’a atıf verilen bu bend kısa dönem ikamet izni ile ilgilidir. Anlaşıldığı üzere yatırım yapanlar kısa dönem ikamet izni alabilir ve bu ikamet iznine sahip olanlar vatandaşlık başvurusunda bulunabilir. Fakat Türk Vatandaşlığı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte kısa dönem ikamet izninden bahsetmeksizin yatırım yapılarak vatandaşlık başvurusu yapılabileceği aktarılmaktadır. Bu durumda vatandaşlık konusu doğrudan yönetmelikle düzenlenemeyeceğinden “kanunilik” sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle uygulama konusunda ihtilafli görüşler mevcuttur fakat kanunda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

Bir Türk vatandaşı ile evliliği üç yıldır devam eden yabancılar evlilik yolu ile vatandaşlık alabilmek için başvuru yapabilmektedir (madde 16). Bu yolla vatandaşlık başvurusu yapan kişiler için dil bilme şartı kanunda yer almamaktadır. Kanunda geçen bir diğer yol evlat edinilme yoludur. “Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan kişi” hemen vatandaşlığa geçirilmektedir (madde 17). Seçme hakkı ile vatandaşlık ise “anne babasından dolayı Türk vatandaşlığını kaybeden çocukların erginlikten itibaren üç yıl içerisinde Türk vatandaşlığını geri kazanmalarını” (madde 21) ifade etmektedir.

Genel bir bakışla kanundaki başvuru şartlarını taşıyor olmak vatandaşlık kazanmak için mutlak bir hak sağlamamanın yanında halihazırda var olan değerlendirme konusunda kriterleri muğlak olan maddelere sahiptir. Başvuru şartlarından olan “iyi ahlak sahibi olmak” ve “yeteri kadar Türkçe konuşabilmek” Türk Vatandaşlığı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’te; “Toplum içinde birlikte yaşamanın gerektirdiği sorumluluk duygusu ile davranarak iyi ahlak sahibi olduğunu göstermek, davranışları ile çevresine güven vermek, toplumca hoş karşılanmayan ve toplum değerlerine aykırı kötü alışkanlığı bulunmamak.” (madde 15/d) ve “Toplumsal yaşama uyum sağlayabilecek düzeyde Türkçe konuşabilmek” (madde 15/e) olarak açıklanmaktadır. Bu muğlak maddeler uygulamada keyfiliğe yol açabilmekte ve idarenin geniş yetkisi nedeniyle

değerlendiren kişilere göre değişim arz edebilmektedir. Türkiye, kültürü ve tarihi belirli bir seviyede bilmek gibi birçok ülkede olan şarta sahip değildir. Türkçe konuşabilmek ve ikamet şartları sadece genel başvuru yolu ile vatandaşlık kazanabileceklere özeldir. “Yeteri kadar” Türkçe’nin tespiti için standart bir prosedür olmadığı için dil şartı anlamsız bir noktada durmaktadır. Bu durumda vatandaşlık başvurusu yapan kişilerin ülkeye ilk defa ve yeni gelmiş olmalarına, Türkçeye hiç hâkim olmamalarına, Türkiye tarihini ve kültürünü bilmiyor olmalarına rağmen vatandaşlık alabilmeleri göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’nin oldukça esnek bir vatandaşlık verme politikası olduğu söylenebilir. Fakat Türkiye’de farklı kanunlar ile düzenlemeler yapılması nedeniyle yabancıların durumu, iskânı, çalışma izinleri, vatandaşlıkları, statüleri karmaşıktır. Örneğin Suriyelilerin geçici koruma statüleri onların ikamet süresinden yararlanarak genel başvuru yapmasına engel olurken aynı zamanda 1062 sayılı Hudutları Dahilinde Tebaamızın Emlakine Vaziyet Eden Devletlerin Türkiye'deki Tebaaları Emlakine Karşı Mukabelei Bilmisil Tedabiri İttihazı Hakkında Kanun nedeniyle gayrimenkul alımı ile vatandaşlık kazanmalarının da önüne geçmektedir.

Türkiye’de vatandaşlık verme verileri istatistik olarak yayınlanmamaktadır. Bunun yanı sıra bilgi edinme hakkı kapsamında da talep halinde kamu ile paylaşılmamaktadır.³⁵ Fakat yıllar içerisinde İçişleri Bakanı ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü’nden (NVİGM) gelen açıklamalar ile elimizde kısıtlı vatandaşlık verisi bulunmaktadır. NVİGM tarafından 2022 yılının Ağustos ayında yapılan açıklamada 7 bin 1 Uygur Türkü’nün, 104 bin 976 Ahıska Türkü’nün, 39 bin 294 Afgan’ın Türk vatandaşlığı aldığı bildirilmiştir (MültecilerDerneği, 2023). Vatandaşlık verilmesi tartışmaları daha çok Suriyeliler üzerinden yapıldığından İçişleri Bakanlığı dönem dönem Suriyelilere dair bilgiler paylaşmıştır. Açıklamalara göre ilgili veriler şu şekildedir:

---

³⁵ Bu araştırmada veri olarak kullanmak amacıyla 23.05.2023 tarihinde bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur. 2303868411 sayılı başvuruya yasal süre içinde cevap verilememiştir. Bunun üzerine 25.06.2023 tarihinde ikinci bir başvuru yapılmıştır. 2304560003 sayılı başvuruya 1 Kasım 2023 tarihinde başvurudan yaklaşık dört ay sonra cevap verilmiş ve “Bilgi Edinme Kanununun 7. Maddesi uyarınca özel çalışma neticesinde elde edilebilecek olması sebebi ile” verilerin gönderilemediği belirtilmiştir.

Açıklama Tarihi	Vatandaşlık Verilen Suriyeli Sayısı
30 Aralık 2019	110.000
31 Aralık 2021	193.293
31 Mart 2022	200.950
19 Ağustos 2022	211.908
2 Aralık 2022	221.671
19 Aralık 2022	223.881
15 Nisan 2023 ³⁶	230.998

Tablo 3: İçişleri Bakanlığı’ndan Yapılan Düzensiz Açıklamalara Göre Vatandaşlık Verilen Suriyeli Sayısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türk toplumu, yatırım yoluyla vatandaşlık verilmesi konusunda özellikle sosyal medyada tepki vermektedir. Bu itirazların sebeplerinden birisi Türk toplumunun sadakat ve yoğun milli duyguları vatandaşlık ile özdeşleştirmesidir. Özellikle büyük bir kesim, köken ülkesinde savaş olan kişileri kendi ülkeleri için savaşmamak, ülke kötü haldeyken oradan kaçmak ve Türkiye’de keyif sürmek ile suçlamakta ve yadırganmaktadır. Bunun dışında zengin ülkelerden yatırım yaparak vatandaşlık alanlar için ise devlet suçlanmakta, vatan toprağının satılıyor olması düşüncesi ile karşı çıkılmaktadır. Bunların yanı sıra büyük göç dalgası ve ekonomik krizin birleşmesi nedeniyle kriz sebebi olarak göçmenler görülmekte ve göçmen karşıtlığı büyümektedir. 2023 seçimlerinde Suriyelilerin vatandaşlığa alınmasıyla iktidarın oy çıkarları olduğu spekülasyonları yapılmıştır. Seçim dönemi göçmenler – özellikle mülteciler, sığınmacılar ve işgalciler olarak isimlendirilen Suriyeliler- seçim kampanyalarının ana konusu haline gelmiş, geri gönderilme vaatleri sıralanmıştır. Ümit Özdağ göçmen karşıtlığı ile özdeşleşmiş ve partisinin il başkanlıkları göçmen karşıtlığını körükleyecek faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bolu Belediyesi ise

---

³⁶ Verilerin kontrol edilebileceği haber için bkz. https://www.ntv.com.tr/turkiye/kac-yabanciya-vatandaslik-verildi-icisleri-bakani-suleyman-soyly-acikladi,aHo7eEl_xEmS9OgBdmKWSw Erişim Tarihi: 20/07/2023

hizmetlerini göçmenlere daha pahalıya satacağını duyurmuşlardır³⁷. Tüketimin artmasından göçmenler sorumlu tutulmuş, göçmenler hedef tahtasına oturtulmuştur. Siyasilerin bu tartışmalarının yanı sıra işletmeler fiyatlandırma politikalarını Türk ve yabancı olarak ayırmış bunun reklamını yapmışlardır. Bu gibi birçok olayın sonucunda Türkiye’de göçmen karşıtlığı ve nefreti giderek büyümüş ve zarar verici boyutlara ulaşmıştır. Sosyal medyada yayılan spekülasyon haberleri nedeniyle göçmenlerin ev ve işyerlerine zarar verilmiş, vücut bütünlüklerine zarar verilmiş, linç edilerek öldürülenler olmuştur.³⁸

Kanunun uygulanması ve toplumun taleplerinin çakıştığı bu noktada devletin göç politikasının ve vatandaşlık verme politikasını büyük bir gizlilikle yürütmesi spekülasyonları arttırmış, devletin dezenformasyonu engelleme çabaları yetersiz kalmıştır. Bu durum vatandaşlık almış olan göçmenler içinde eşitsiz vatandaşlık muamelesinin önünü açmıştır.

---

³⁷ Bolu Belediyesi’nin ilgili kararları için bkz. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/boluda-yabancilarin-faydalandigi-belediye-hizmetlerine-zam-yapilacak-599536.html> Erişim Tarihi: 20/09/2023

³⁸ Yaşanan saldırılara yönelik bazı örnekler için bkz. https://www.ntv.com.tr/turkiye/ikitellide-suriyeli-gerginligi.vLvq4MhR5km5oG4jiz_Alg ; <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bagcilarda-cinayet-suriyeli-genc-sokak-ortasinda-olduruldu,yrmaf1xZUUWobar725kO3g> Erişim Tarihi: 20/09/2023

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Aidiyet, karşılıklı kabule dayanan bir olgu olması nedeniyle sadece göçmenlere sorumluluk yüklenerek geliştirilemez. Göçmenin aidiyet gelişimi istemesi önemli bir nokta olmasının yanı sıra içine girdiği toplumun da ona bu konuda yardımcı olması gerekmektedir. Toplum göçmenden nefret ederken, göçmenin hayatını zorlaştırırken, yaşamını tehdit ederken aidiyetin gelişmesi oldukça zordur. Aidiyet için iki tarafın da birbirinin hayatı hakkında endişeye sahip olması gerekmektedir. Endişe ise değer verilmesi ile mümkündür. Kişi değersiz hissettiği noktada aidiyetin tanımında yer aldığı üzere kendisini “grubun ayrılmaz bir parçası” olarak görme olasılığı kalmaz. Bu ise aidiyet gelişimini olumsuz etkilemektedir. Aidiyetin, toplum ve ev sahibi ülkenin göçmen ile ilişkisine bağlı olarak geliştiği varsayımı ile çalışmada hem toplumun ve ev sahibi ülkenin göçmene sağladığı imkânlar hem de göçmenin bu imkânlara karşı algısına yer verilmektedir. Bu bölümde sonradan vatandaşlık kazanmış olan göçmenler ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilere ve bunların değerlendirilmesine yer verilecektir.

3.1. Bulgular ve Analiz

3.1.1. Sosyodemografik Veriler

Çalışmanın alan araştırması bölümünde 15 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.

Katılımcılar	Köken Ülke
Katılımcı 1	Doğu Türkistan
Katılımcı 2	Bulgaristan
Katılımcı 3	Türkmenistan
Katılımcı 4	Makedonya
Katılımcı 5	Yunanistan
Katılımcı 6	Yunanistan
Katılımcı 7	Fransa
Katılımcı 8	Avusturya
Katılımcı 9	Ukrayna
Katılımcı 10	Filistin
Katılımcı 11	Bulgaristan
Katılımcı 12	Birleşik Arap Emirlikleri
Katılımcı 13	Güney Kore
Katılımcı 14	Suriye
Katılımcı 15	İngiltere

Tablo 4: Katılımcıların Köken Ülkeleri

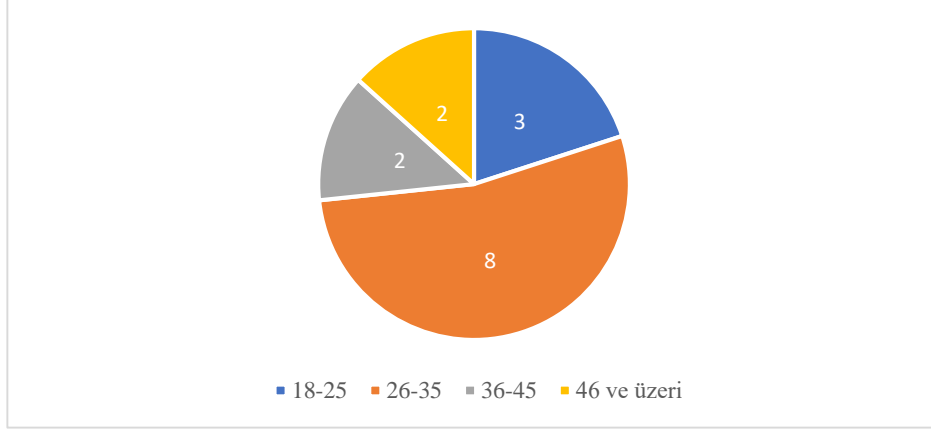
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Cinsiyet	Belgeler
Kadın	8
Erkek	7
Analiz Edilen Belgeler	15

Tablo 5: Katılımcıların Cinsiyetlerine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'den sonradan vatandaşlık kazanmış olan katılımcıların 8'i kadın, 7'si erkeklerden oluşmaktadır. Çalışmada erkek katılımcılar deneyimlerini anlatma konusunda zorlanmazken duygularını ifade etme konusunda kadınlara göre daha çekimser kaldıkları görülmüştür. Kadın katılımcılar yaşadıkları olumsuz duyguları ve olayları anlatma konusunda erkeklere oranla daha istekli olmuştur.

Grafik 1: Katılımcıların Yaş Aralığı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde 26-35 yaş aralığında katılımın daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yaş aralığının üstündeki katılımcılar çalışmaya katılma konusunda daha az istekli olmuştur. Özellikle 45 yaş üzeri olan katılımcı adaylarından bazıları önceden soruları görmek istemiş ve inceledikten sonra vatandaşlık aldıkları zamanları hatırlamadığı gerekçesi ile araştırmadan çekilmişlerdir. Üniversite okumuş genç katılımcılar katılım teklifi sunulduğunda hemen kabul etmişlerdir. Bunun nedeni gençlerin akademik araştırmalara daha hâkim olması bu nedenle daha güvenilir bulması olabilir.

Eğitim Durumu	Belgeler
Ortaöğretim	3
Lise	1
Lisans	7
Yüksek Lisans ve Doktora	4
Analiz Edilen Belgeler	15

Tablo 6: Katılımcıların Eğitim Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların eğitim durumları her kademedede mevcut olmakla birlikte lisans eğitimi alanlar çoğunluktadır. Fakat bu bilgi Türkiye’de alınan eğitimle birleştirildiğinde Türkiye’de ortaöğretimini veya lise eğitimini tamamlamış olanlar 5 kişidir. Bu durumda

Türkiye’de vatandaşlık eğitiminden geçenlerin sayısının az olduğu söylenebilir. Türkiye’de lisans eğitimi gören 8 kişiden 7’si uluslararası öğrenci statüsü ile Türkiye’ye göç etmişlerdir. Diğer iki kişi ise lisans eğitiminden önce vatandaşlık almışlardır.

Medeni Hal	Belgeler
Evli	6
Bekâr	9
Analiz Edilen Belgeler	15

Tablo 7: Katılımcıların Medeni Haline Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların evli ve bekâr oranları yakındır. 30 yaş ve altında yer alan katılımcılardan bir tanesi evli, sekizi bekârdır. Evli olan kadın katılımcılar evlilikleri nedeniyle Türkiye’ye göç eden bağılı göçmenken evli erkek katılımcılar göçü başlatan kişidir.

Çalışma Durumu	Belgeler
İşsiz	3
Ev Hanımı	3
Çalışıyor	9
Analiz Edilen Belgeler	15

Tablo 8: Katılımcıların Çalışma Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılardan 3 tanesi çalışmamaktadır. Bunlardan iki tanesi henüz öğrenci olduğundan bir diğeri ise iş bulamadığından dolayı çalışmamaktadır. Öğrenci olmayan erkek katılımcıların hepsi çalışırken öğrenci olmayan kadın katılımcıların sadece ikisi çalışmaktadır.

Aile Gelir Düzeyi	
Yetersiz	2
Orta	7
İyi	4
Çok İyi	2
Analiz Edilen Belgeler	15

Tablo 9: Katılımcıların Aile Gelir Düzeylerine Dair Belge Temelli Kod Frekans

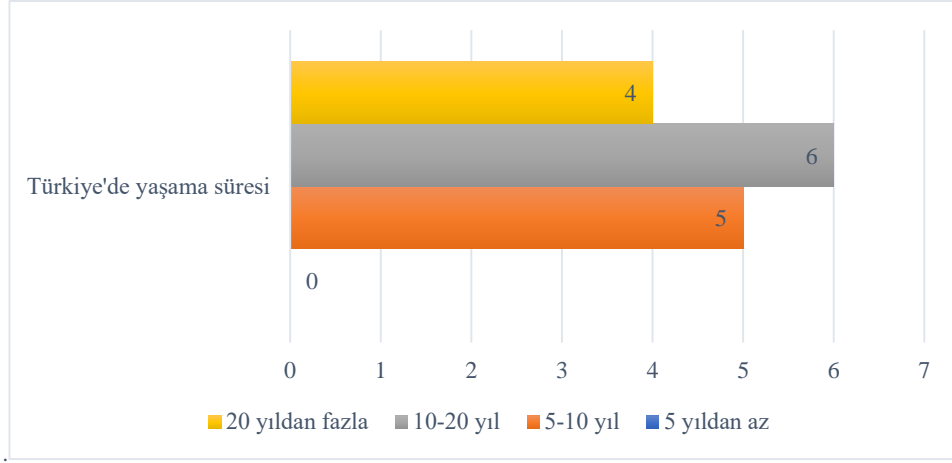
Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılardan 2 tanesi gelir düzeyini yetersiz olarak belirtmiştir. Bu iki katılımcının da ülkesi işgal altındadır. Katılımcılar maddi destek sağlayabilecek aile üyelerini ve mal varlıklarını geride bıraktıklarını veya aile üyelerinin Türkiye’de kendi vafına uygun iş yapmadığını bu nedenle gelirlerinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Gelir düzeyi çok iyi olarak belirten iki kişi de şirket sahibidir ve bunlardan biri yatırım yolu ile vatandaşlık almış olup Türkiye’de yaşamamaktadır. Geçimini sınırda karşılayan ve kirada oturan kişiler gibi gelir getiren gayrimenkulleri olup birçok ev ve arabaya sahip katılımcılar da kendilerini orta düzeyde tanımlamışlardır. Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz nedeniyle maddi durumlarını değerlendirmekte zorlanıldığı görülmektedir.

Türkiye vatandaşlık alan göçmenlerin çoğunluğunun kanundaki anlamıyla göçmen olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Türk soylu veya Türk kültürüne yakın kişilerden bazıları göçmen statüsü ile değil evlilik yoluyla veya çıkarılan çeşitli genlgeler ile vatandaşlık almıştır. Suriye kökenli olup Geçici Koruma Yönetmeliği çıkmadan önce Türkiye’ye gelen ve pasaport süresi engeline takılmayanlar vatandaşlıklarını genel başvuru yoluyla alabilmiştir. TVK’ye göre mülteci statüsü sadece Avrupa’dan gelenlere verilmektedir fakat mülteci olup vatandaşlık almış olan kişilere ulaşamamıştır. Avrupa’dan gelenler genel başvuru yoluyla vatandaşlık almış olup çalışmak için Türkiye’ye gelmiştir.

Grafik 2: Katılımcıların Türkiye’de Yaşama Süresi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılardan hepsi Türkiye’de 5 yıldan fazla kalmıştır. En kısa süre kalan katılımcı 7 yıl Türkiye’de yaşamış ve ülkeden ayrılmıştır. En uzun süre kalan katılımcı 44 yıldır Türkiye’dedir.

Göç Edilen Yaş Aralığı	Belgeler
18 yaş altı	7
18-25	5
25-45	3
45 üzeri	0
Analiz Edilen Belgeler	15

Tablo 10: Katılımcıların Göç Etme Yaş Aralığına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Göç yaşı küçüldükçe köken ülkede geçirilen sürenin az olması, çocukluk ve gençlik dönemi sosyalleşmelerini Türkiye’de gerçekleşmesi, dil öğreniminin görece daha kolay olması gibi nedenlerle aidiyet açısından önemlidir. Katılımcılardan büyük çoğunluğu çocukluk ve gençlik yıllarında Türkiye’ye göç etmişlerdir. Katılımcılardan göç yaşı 25 yaş üzeri olanların göç motivasyonları evlilik veya iştir.

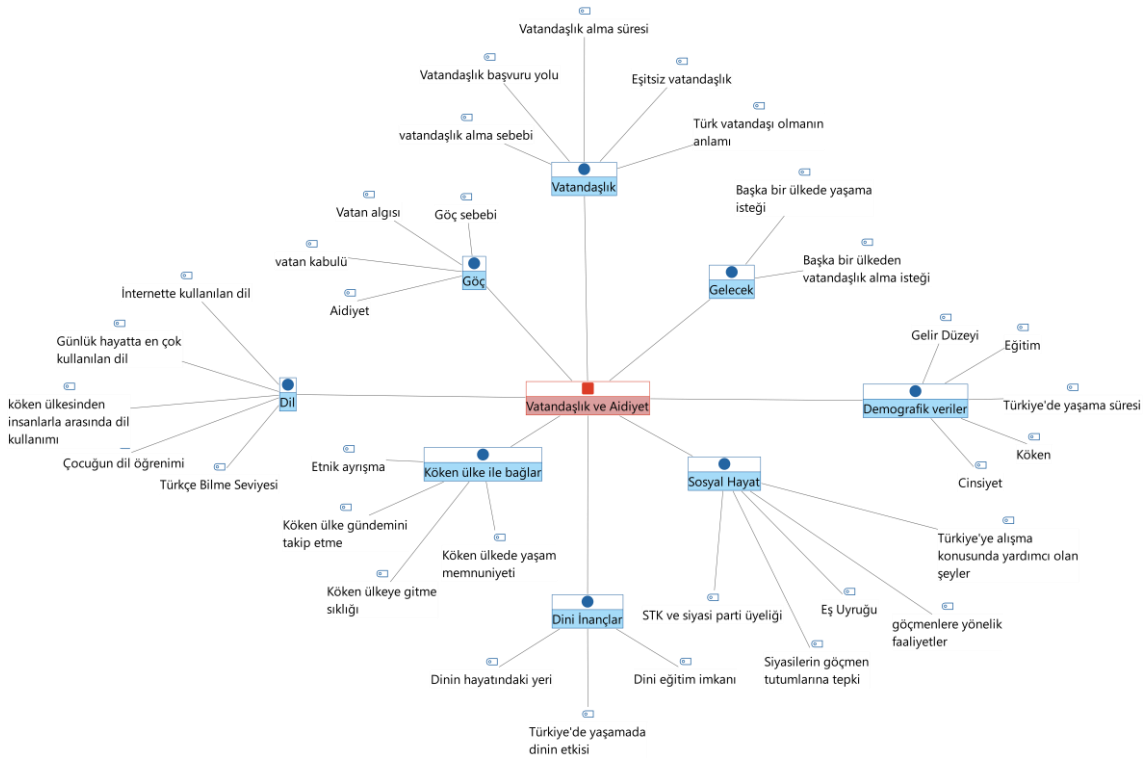
İnanç Tanımlaması	Belgeler
İslam	11
Hristiyan	3
İnanmıyor	1
Analiz Edilen Belgeler	15

Tablo 11: Katılımcıların İnanç Tanımlamalarına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların büyük çoğunluğu Müslümandır. Üç katılımcı Hristiyan, bir katılımcı ise herhangi bir dine inanmamaktadır.

3.1.2. Göç, Aidiyet ve Vatandaşlık

Şekil 2: Vatandaşlık ve Aidiyet Kategori ve Kodların Kod-Teori Modeli ile Gösterimi

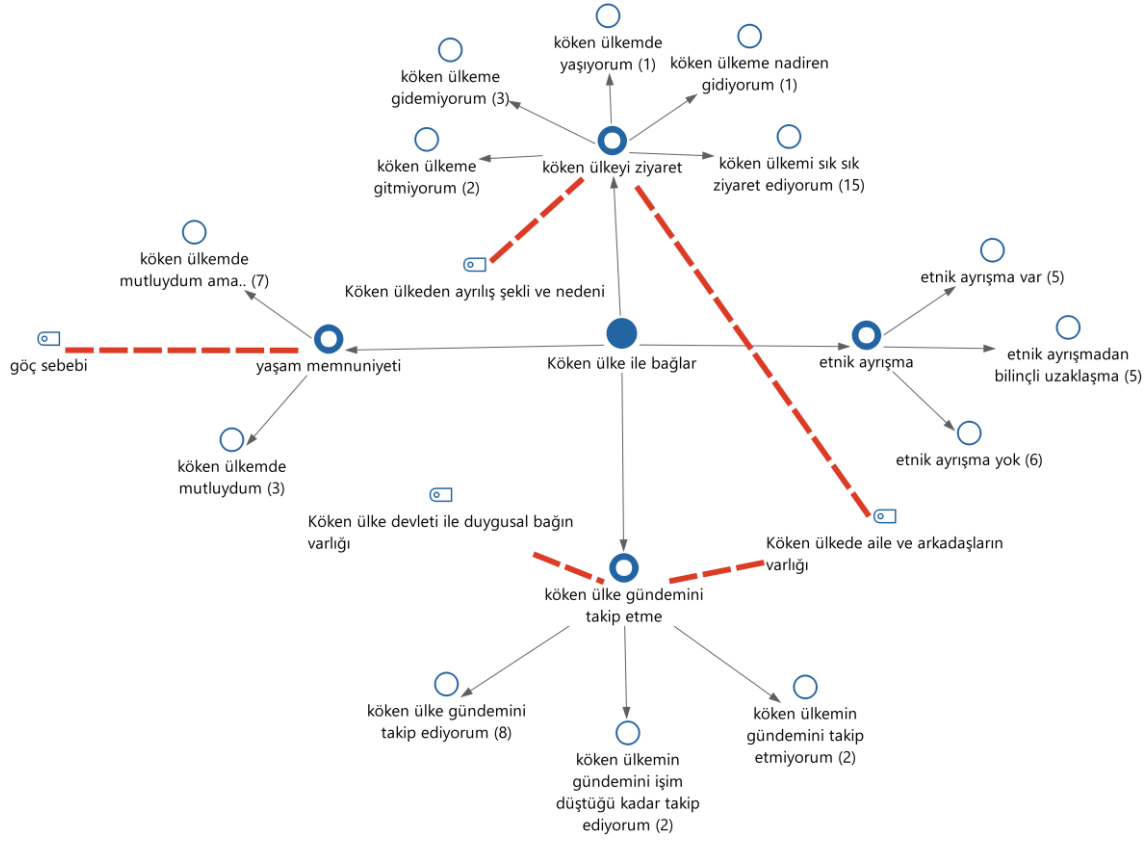
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Göç deneyimi vatandaşlık alma ile sonuçlanan katılımcılarla gerçekleştirilen çalışma sekiz tema ve bu temalara ait kod ve alt kodlar ile analiz edilmiştir. Buna göre vatandaşlık alan göçmenlerin aidiyetlerini etkileyen faktörlerin başında gelen *köken ülke ile bağlar*

teması altında köken ülkede yaşam memnuniyeti, köken ülkeyi ziyaret, köken ülkenin gündemini takip etmek ve Türkiye’de etnik olarak ayrışma incelenmiştir. Ardından Türkiye’ye uyum sağlamak için önemli bir faktör olan *dil* başlığı altında Türkçe yeterliliği, günlük hayatta kullanılan dil, internette kullanılan dil, köken ülkesinden insanlar arasında kullanılan dil ve son olarak çocukların dil öğrenimi sorgulanmıştır. *Dini inançlar* teması altında ise dinin katılımcının hayatındaki yeri, Türkiye’de yaşamada dinin etkisi ve dini eğitim imkânlarının yeterliliği araştırılmıştır. Ardından *sosyal hayat* teması altında STK ve siyasi parti üyelikleri, siyasilerin göçmenlere karşı tutumları, eş uyruğu, göçmenlere yönelik faaliyetler ve son olarak Türkiye’ye alışma konusunda yardımcı olan şeyler sorgulanmıştır. *Göç* teması altında göç sebebi, aidiyet, vatan algısı ve vatan kabulü irdelenmiş olup *vatandaşlık* temasında ise vatandaşlık alma sebebi, vatandaşlık başvuru yolu, vatandaşlık alma süresi, eşit vatandaşlık ve Türk vatandaşı olmanın anlamı sorgulanmıştır. Son olarak göçmenlerin *gelecekte* kendilerini nerede konumlandığını öğrenmek amacıyla başka ülkelerde yaşamak ve vatandaşlık alma istekleri incelenmiştir.

3.1.2.1. Köken Ülke ile Bağlar

Bireyler yaşamlarında göç gibi büyük bir kırılma yaşadıklarında aidiyet ihtiyaçlarının karşılanma düzeyleri dönüşüm geçirmektedir. Aidiyet kalıcı ve istikrarlı bir etkileşim gerektirmektedir. Fakat göç etkileşimi azaltabilecek ve hatta koparabilecek bir deneyim olarak karşımıza çıkar. Bireyler aidiyetlerini mümkün olduğunca koruma eğilimindedir ve olası kopmaya karşı direnirler. Günümüzde gelişmiş iletişim ve ulaşım teknolojileri bu etkileşimi korumak için göçmenlere büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu sayede göçmenler “yabancı” ülkeye geldiklerinde aidiyet yoksunluğu yaşamamak için köken ülke ile bağlarını koruma ve iletişimi devam ettirme şansına sahiptir. Çalışma, vatandaşlık almış göçmenlere odaklandığından göçmenin köken ülke ile bağını koruyor olması, ev sahibi ülke ile bağ kurmasına engel olup olmadığı sorusu tartışılmaya değer görülmektedir. Ayrıca alt sorgulamalar olarak öncelikle köken ülke ile bağların durumunu anlamak için; ülke ile ilgili gelişmeleri takip ediyor olmak, ülkeye ziyaretlerde bulunmak ve ev sahibi ülkede köken ülke toplumu ile bir arada yaşama isteği (etnik ayrışma) değerlendirilmiştir. Daha sonra ise köken ülkedeki yaşam memnuniyetinin durumu ile göç motivasyonu arasındaki ilişkinin ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 3: Köken Ülke ile Bağların Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli ile Gösterimi³⁹

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Göçmenlerde aidiyet yoksunluğunun ve bunun sonucunda acı çekme ve yalnızlaşmanın en önemli sebebi aidiyet ihtiyacının etkileşimsizlikten dolayı tatmin edilmemesi veya kopmasıdır. Köken ülkeyi ziyaret etmek hem ülke ile iletişimi hem de toplumu ile etkileşimi devam ettirmek adına önemli bir eylemdir. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde köken ülkeyi ziyaret etmenin ülkeden ayrılış nedenine ve şekline bağlı olduğu görülmüştür. Köken ülkesinden sorunsuz bir şekilde ayrılmış ve seyahat engeli olmayan katılımcılar çeşitli nedenlerle köken ülkesini ziyaret edebilmektedir. Fakat bazı katılımcılar köken ülkesindeki yönetim sebebi ile bir nevi kaçarak gelmiş ve ülkeye giriş yapmaları halinde güvenliklerinden endişe duymaktadır. Bu nedenle de köken ülkesini ziyaret etmesi mümkün gözükmemektedir. Çalışmada bir istisna olarak Katılımcı 1'in ülkesi, ülkesindeki akrabaları ile tüm iletişim ve ulaşım olanakları kesilmiştir. Ülkeden

³⁹ Kırmızı tireli çizgi ile bağlantı kurulan kodlar ilgili kodun alt kodları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Kodların yanında yer alan parantez içindeki sayılar ise kodun frekansını bir diğer deyişle tekrarlanma sıklığını göstermektedir.

ayrılma nedeni eğitim olan Katılımcı 1 devletten izin alarak çıkmıştır fakat Çin'in 2017 yılında tüm ülke sınırlarını kapatması ve artan şiddeti nedeniyle geri dönememiştir. Sadece ziyaret için bile gidenlerin tutuklandığını ve bir daha haber alamadıklarını aktarmaktadır.

“Doğu Türkistan’a geldiğimden beri hiç gitmedim. Şimdi Doğu Türkistan Çin’in işgali altında olduğundan o yüzden çok sorunlar yaşıyoruz. Oradayken de yaşıyorduk hala devam ediyor biz geldikten sonra daha beter devam ediyor bu yüzden geldiğimizden beri geri gidemiyoruz. Biz kaçak olarak gelmedik devletin izniyle gelmiştik ama öyle sonradan biz geri gidersek gideceğimiz yer belli zaten hemen hapishane. Onun gibi bir yerde olacağız onu bildiğimiz için gitmedik gitmek için de vize almamız çok büyük bir sorun yani.” (Katılımcı 1)

Ülkeden ayrılmaya karar vermesinin altında yatan sebep ülkesinin yönetimi olan Katılımcı 3, evliliğini ülkesinin kabul etmeyişi ve eşinin ülkesi olan Türkiye’ye seyahat etmesine izin verilmemesi nedeniyle eğitim bahanesi ile çıkış yapabildiği. Vatandaşlık almış olmasına rağmen ülkeye gittiğinde tutuklanacağını düşündüğünden ziyaret etmemektedir. Ayrıca Katılımcı 3 ülkesindeki arkadaşları ve akrabaları ile hiç konuşmamakta yalnızca kardeşi ile ara sıra iletişim kurmaktadır.

“10 sene oldu gitmedim. Her an tutuklanabilirsin, tutuklanman için de yani bir sebep olmasına gerek yok uyuşturucuyu koyar cebine bulmuş gibi yapar. Sonra hangi hücrede öldün kaldın ne oldu haber alınmaz.” (Katılımcı 3)

Ülkesindeki savaştan kaçarak gelen Katılımcı 14 ise ülkesinde devletin kendi halkı ile savaştığını ve ülkesine geri dönerse devletin ona zarar vereceğini veya korumayacağını düşündüğünden imkânı olmasına rağmen gitmemeyi tercih etmektedir. Fakat oradaki akraba ve arkadaşları ile iletişimi devam etmektedir.

“Gitmek istersek de gidemiyoruz çünkü neden ben ve ailem bu Esed olduğu sürece oraya gidemeyiz. ...Oraya gidersek ne canımıza ne dinimize ne şerefimize ne onurumuza tecavüz meselesi bunları güvende koyamayız. Orada tutuklanabiliriz.”

(Katılımcı 14)

Anlaşıldığı üzere göçmenlerin bazıları için köken ülke ve toplumu ile bağ zorunlu olarak kopmuşken bazıları fiziki olarak görüşemese bile iletişimi sürdürebilmektedir. Baumeister’ın mahkûm ve ailesi arasındaki bağın etkileşimsizlikten dolayı acıya neden olduğunu belirten çalışması, etkileşim sıklığının ve türünün değişmesinin aidiyet ihtiyaçlarının karşılanma düzeyini etkilediğini göstermektedir (Baumeister & Leary,

1995). Katılımcı 1 görüşme esnasında “kalbim titriyor”, “içim içime çöküyor” gibi duygusal ifadeleri sıklıkla kullanıyor olması bu etkileşimsizliğin acısını yaşadığını göstermektedir. Katılımcı 1 köken ülkesi ile bağlarını Türkiye’de yaşayan çekirdek ailesine ve köken ülkesinden insanlara daha çok sarılarak güçlendirmekte ve kopmasına engel olmaktadır. Bu ise “bireylerin aidiyet kaybını minimuma indirecek eylemlere güdülendiği” tezini (Leary & Cox, 2008) desteklemektedir. Katılımcı 3 ise ülkesinden insanlara güvenmediği için Türkiye’de yaşayan Türkmenlerle de iletişim kurmamaktadır. Fakat görüşme esnasında hiçbir duygusal ifadeye yer vermemekle birlikte köken ülkesi hakkında “o derece soğuttular” diyerek etkileşimsizlikten dolayı acı çekmediğini belirtmiştir. Görüşme verileri incelendiğinde ve gözlemler ile desteklendiğinde ise Katılımcı 3’ün köken ülkesinde yaşarken de devlete ve insanlarına dair bir aidiyeti olmadığı, ülkesinin Sovyet döneminden daha memnun olduğu ve bağının Rusya ile daha güçlü olduğu anlaşılmıştır.

Köken ülkeye dair gündem takibinin “köken ülke devleti ile duygusal bağın kopmamasının” ve “ülkede akrabaların, arkadaşların olmasının” önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu grupta yer alan katılımcılar özel olarak ülke hakkındaki gelişmeleri takip etmektedir. Bu takip gerek internet gerekse orada yaşayan tanıdıklar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Katılımcı 1 ülkesi ile iletişimi tamamen engellenmesine rağmen küçük de olsa haber alabileceği tüm kanalları taramaktadır.

“Gündemi takip edebiliyorum edebildiğim kadar ediyorum. Çünkü orada sosyal medya erişimi yok. Uygulamalar üzerinden akraba, arkadaşlarımızın tanıdıklarımızın bir tanesi oradan bulursak oradan fotoğraf paylaşmış mı diye bakıyoruz. Onu bulamazsak bilemiyoruz, orada durum ne, neler oluyor. Ama şimdi Tiktok veya Çin’in kendi uygulamaları üzerinden son üç dört yıldır -oraya gidip takip edemiyoruz da- biraz güncel haberlerden bulabiliyoruz. Onun dışında İstanbul’da İstiklal TV diye bir tane Youtube kanalı var Uygurların açtığı. Orada da haftalık olarak neler olduğunu gösteriyorlar. 10 dakikalık haber oluyor bu hafta şu şu şeyler oldu diye. Ekonomi, siyasi, önemli bir sel, deprem, patlama oldu diye haber veriyor. Onlar büyük platform olduğu için daha hızlı haberdar oluyor, bize iletiyorlar. Buradan Youtube’dan izliyoruz.” (Katılımcı 1)

“Gündemi çok sıkı takip ediyorum. Ailemden, arkadaşlarımdan haberler alıyorum. Twitter’den her şeyi öğreniyorum, gazetecileri takip ediyorum. Her gün kontrol ediyorum desem yeri.” (Katılımcı 15)

“Tabi ki kesinlikle takip ediyorum. Zaten ben burada yaşadığım sürece sürekli karşılaştırmalı yaşıyorum. Oradaki nasıl buradaki nasıl, orada fiyatlar nasıl burada nasıl, orada siyaset nasıl buradaki nasıl, oradaki gelişmeler nasıl gidiyor buradakiler nasıl. Ben hep karşılaştırmalı gittiğim için bağım hiç kopmadı yani” (Katılımcı 9)

Köken ülke devleti ile duygusal bağı kopmuş fakat ülkede akraba ve arkadaşları bulunanlar ise gelişmelerin sadece “kendilerini ilgilendirdiği kadarını” takip etmektedir. Bu ilgi genellikle ülkeye giriş çıkışların zorlaştırılması üzerine yoğunlaştırılmıştır. Köken ülkesinde azınlık olarak tanımlananlar giriş çıkışlara ek olarak kendi azınlıklarının ilgilendiren haberleri ve azınlıkların haklarını etkileyecek seçimleri takip etmektedir. Katılımcı 5’in bir çocuğu çifte vatandaş bir çocuğu ise Mavi Kartlı olmasına rağmen köken ülkesindeki gelişmeleri “iş i düştüğü kadar” takip etmektedir. Köken ülkesinden geniş ailesi ile birlikte çocuk yaşta göçmüş olan Katılımcı 2 ise Bulgaristan’da yakın akrabasının kalmaması ve ülkesinde azınlık olarak yaşadıkları zorlukların “olumsuz anılarının” etkisiyle ülkeye ilgisini tamamen kaybetmiştir, ziyaret için de gitmemektedir.

“Çok takip etmiyoruz. Özellikle siyasi konuda hayır. Öyle karşımıza haber çıkarsa falan anca okuyoruz. İşimizin düştüğü şeyleri takip ediyoruz işte. Ailemin yerinde bir felaket oldu mu bir şey oldu mu onlar.” (Katılımcı 5)

“Mecbur takip ediyorum çünkü eşim ve çocuklar çifte vatandaş annem babam oranın vatandaşı. Git gel falan hep sıkıntı oluyor. Bakıyorsun Yunanistan sınırı şöyle oldu Bulgaristan sınırı kapandı diyorlar. Zıtlasmalar olduğundan takip ediyorum. Ama sürekli de onlara bakmıyorum. Bizim balkan göçmenleri sayfaları var dernekle yakınız haberler bize geliyor. Seçim olduğunda dernek araba kaldırıyor öyle bizde ülkeyi ziyaret için fırsat buluyoruz. İlgimiz bu kadar.” (Katılımcı 11)

Göçmenlerin ev sahibi ülkeye ve köken ülkeye olan bağlarını etkilediği düşünülen bir diğer faktör etnik ayrışmadır. Etnik ayrışma göçmenler için mekânsal olarak bir arada yaşama isteği olarak tanımlanabilir. İnsanlar anlaşılma istediğinin etkisiyle kendine en çok benzeyen insanlarla etkileşim kurmaya meyillidir. Bu istek göçmenlerin etnik ayrışmasındaki motivasyonlardan biridir. Anlaşılmanın yanı sıra köken ülkesinden izler görmek, göçmenin ev sahibi ülkede kendinden olana yer verildiğini bilmesi ev sahibi topluma aidiyet gelişimini olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, özellikle de göçün ilk yıllarında yabancılık çekmemesi için faydalı olabilir. Fakat etnik ayrışmanın bir diğer etkisi de göçmenin kendi içine kapanması, ev sahibi toplum ile arasına set çekmesidir. Ev

sahibi ülkenin kültürünü ve dilini öğrenmemek, ev sahibi toplumla sağlıklı ve karşılıklı iletişim kurabilmeye ihtiyaç duymamak ve bunun için çaba göstermemek göçmenlerin aidiyet gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu ayrışmanın göçmen ve ev sahibi toplumun birbirleri hakkında önyargılarını ve grup içi kayırmacılığı arttırması da öngörülen sonuçlardandır.

Katılımcı 1 ve ailesinin yaşam yeri seçmesinde etnik kökeninden insanların bulunması etkilidir. Onlarla birlikte yaşamak psikolojik durumuna olumlu etki yaratmakta ve birlikte yaşamayı şükür sebebi saymaktadır. Ayrıca etnik ayrışmanın köken kültürünü ve dilini korumada etkili olduğunu da belirtmektedir. Fakat Katılımcı 1'in okula gitmeyen ablası ve annesi sadece köken ülkesinden insanlar ile görüştüğünden dil öğrenme ihtiyaç duymamıştır. Bu durumda etnik ayrışmanın zorunlu sosyalleşme durumu yoksa -iş, okul gibi- ev sahibi toplum ile bütünleşmeyi engelleyebildiği söylenebilir. Ayrıca bu örnekte Afonso'nun (2022) belirttiğinin aksine kökenden izler görmek katılımcının ev sahibi ülkeye aidiyetini yükseltmek yerine kendi içine kapanmasına neden olmuştur.

“Çok şükür birlikteyiz Uygurların 20-30 senedir birlikte yaşadıkları mahalleler var ya da 10-15 hane olarak yaşıyoruz. Burada hemen marketlerde var kendi kardeşlerimizin açtığı. Uygur marketler, yemekhane, lokantalar, Uygur mutfağı falan. Üç senedir bunlarda iyileşmeye başladı. Benim için burada onlarla birlikte yaşamak bir sokağa çıktığımda kendi dilimde, kendi anne dilimde konuşmak, alışveriş yapmak ya da bir sokakta kendi memleketimden birini görmek -yüzünden tanıyorum zaten- kendi tanıdığımı görmek, ‘abla nasılsın?’ denmesi bunlar moralime iyi geliyor. Her açıdan destekliyor böyle kardeşlerini görmek... . Onların burada olması kökenlerimi korumak için faydalı. Buraya alışmama fayda sağlama konusunda bir şey diyemem ama kendi kökenimizi korumak için önemli mesela kardeşlerim var onlar Uygur komşumuzun kardeşleriyle oynuyorlar kendi aile dilimizi konuşuyorlar onu koruyor kendi kültürünü kendi değerlerini korumak için yararı var.” (Katılımcı 1)

Katılımcılardan Balkan göçmeni olarak anılan Bulgaristan ve Yunanistan göçmenlerinin Türkiye'ye göçmeden önce kalacakları yeri “muhacir mahallesi” olarak adlandırılan bölgelerden seçtikleri görülmüştür. Göçmenlerin kendi kökenleri ile dayanışma halinde olması Türkiye'ye alışma ve uyum sağlama konusunda büyük öneme sahiptir. Balkan göçmenlerinde bu durum önce göçenin yol göstericiliği şeklinde işlemektedir. Türkiye tarihinde belirli dönemlerde Bulgaristan göçmenlerine ikamet edecekleri adresler

gösterilmiştir. Fakat Katılımcı 2 bu tarihten önce parçalanmış ailelerin birleşimi olarak bilinen “Yakın Akraba Göçü Anlaşması” ile göçmüştür. Neredeyse kendisinden 90 yıl önce Türkiye’ye göçmüş olan akrabasının çocukları vasıtası ile kalacağı yer belirlenmiştir. Katılımcı 2 uzun yıllar sonra o evden taşınsa da yine Bulgaristan göçmenlerinin yoğun olduğu ve derneklerinin bulunduğu mahallede yaşamaktadır. Yine Bulgaristan göçmeni olan ve muhacir mahallesine taşınan Katılımcı 11’in bu bilinçli tercihinin nedeni göç sürecinde güvendiği, tanıdığı kişilerin yanına gelmektir. Göçün özellikle ilk yıllarında güvenlik hissinin sağlanması ve yabancılaşmanın getireceği duygusal yükün azaltılması için etnik ayrışmayı destekledikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca bir göçmen olarak iş bulmanın zor olduğunu, bu tanıdıklar vasıtası ile aşabileceğinden etnik ayrışmayı seçmenin göçmenin refahı için faydalı olduğunu göstermektedir.

“Şöyle diyeyim 1978’de devlet bize herhangi bir yer göstermedi. 1891 yılında babaannemizin abisi buraya kaçak olarak gelmiş, onların vasıtasıyla herhangi gösterdikleri yerde ikamet ettik ve 33 yıl bir şekilde kaldık daha sonra şu an da oturduğum yere taşındım.” (Katılımcı 2)

“Bizim göçmenlerin yanına geldim. Zaten oradayken konuşup yeri ayarlayarak gelmiştim. Benim gelişim biraz olaylıydı da bildiğimiz güvendiğimiz insanların yanına geldim. Bursa’da göçmen mahalleleri vardır zaten. Tanıdıklarımız var, şimdi de üniversite okumaya ya Bursa’ya ya Edirne, Tekirdağ’a gider bizim göçmenler. Burada bizden çok var. Babamda bir zamanlar burada çalışmış arkadaşları falan iş buldu onların yanında çalıştım. Bilmediğin bir yere gitmek öyle zor.” (Katılımcı 11)

Katılımcı 5 evlilik yoluyla geldiğinden eşinin hazırdaki çevresine girmiştir fakat eşinin tercihi de köken ülkesinden insanlara yakın olmaktır. Fakat Katılımcı 5’in kiracıları başından beri Türklerdir. Köken ülkesinden insanlarla görüşmekten çok Türk komşusu ile iletişim kurmaktadır. Bu nedenle Wilder ve Thompson’ın ifade ettiği gibi (1980) dış grupla temasın yoğunluğu arttığında gruplar arası olumlu görüşler oluşmaktadır. Bu durum ise görüşmenin bütününde Türklere karşı önyargılarından bahseden Katılımcı 5 ve ailesinin bir Türk aile ile “kardeş” ilişkisi kurabilmesi ile uyumludur.

“Ben evlendiğim için buraya geldim. Eşim zaten buraya gelmişti, bu evde oturuyordu. Eşimde Yunanistanlılar burada, muhacir mahallesi diye gelmiş. Hepsi yürüme mesafesinde oturuyorlar.” (Katılımcı 5)

Türkiye'ye okumak için gelenlerin kökeninden olan insanlar ile bir arada yaşama imkânlarının sınırlı olduğu, yaşam yeri seçiminde çok fazla seçenekleri olmadığı görülmektedir. Katılımcılardan yurttan kalan öğrencilerin ise genellikle Türkler ile değil diğer yabancı uyruklu öğrenciler ile aynı odaya konulması dikkat çekicidir. Türkler ile doğrudan temasları bu şekilde engellenen öğrenciler Türklerle etkileşim konusunda eksik kalırken iki taraf içinde birlikte yaşamayı benimseme deneyiminde ilerleme kaydedilmesi zorlaşmaktadır. Birlikte yaşamak, göçmenler için hem kültürün doğrudan deneyimlenmesi hem de dil yeterliliğini geliştirmesi için önemli bir fırsattır. Katılımcı 8 Uluslararası İlahiyat okumasından dolayı okulda yabancı uyruklu öğrenciler ile eğitim almaktadır ve yurttan da bu şekilde ayrıştırılmıştır. Katılımcı 10 ise yurttan bu ayrıştırma nedeniyle "tam olarak kültürün içinde" olamadığını belirtmiştir. Katılımcı 1, yurt idaresinin Türk öğrenciler ile yabancılar arasında yaşanabilecek olası anlaşmazlıkların önüne geçmek için bunu yaptığını, Türkler ile "çok iyi arkadaş" olmaları koşulu ile bu arkadaşları ile kalabileceğinin söylendiğini belirtmiştir. Fakat yurt idaresinin bu ayrımı yabancı öğrencilerin Türkler ile "çok iyi arkadaş" olma olasılıklarını büyük ölçüde azaltmaktadır. Aynı zamanda Türk hariç köken ayırt etmeksizin yabancı öğrencilerin aynı odaya konulması, onlar arasında çıkabilecek olası anlaşmazlıkların ikincil derecede önemli görüldüğünü göstermektedir ve ayrımcılık olarak yorumlanabilir.

"Yurt bizi böyle ayırdı hala böyle yapıyorlar. Ben neden böyle bizi ayırıyorsunuz dediğimde öyle Türklerle yabancılar anlaşmıyor sonradan bir sıkıntı çıkıyorlar farklı kültürde olduğumuz için. Yabancıları bir odaya koyduğumuzda daha iyi anlaşılıyorlar sizin de başımız az ağrıyor. Kendinize çok iyi arkadaş edinin ki sizi de Türklerle aynı odaya koyalım derlerdi. Yurtdışından gelen öğrencilerin çoğu soğuğu seviyor Türkler sıcağı daha çok seviyor bu yüzden kışın anlaşmıyorlarmış biri klimayı açıyor biri pencereyi açıyor böyle kavgaya dönüyor bu. Bu yüzden bizim yöneticiler başından bizi ayırıyorlardı." (Katılımcı 1)

Katılımcılardan bazıları ise etnik ayrışmadan bilinçli olarak uzak durduklarını belirtmişlerdir. Sebepleri ise kendi kökeninden olan insanlardan korkmak, çekinmek veya değerlerin çatışmasıdır. Vatandaşlık almadan önce sınır dışı edilme korkusu olan Katılımcı 3 Türkiye'ye geldikten sonra "Bir olay olur adım geçer ne gerek var" diyerek kendi kökeninden insanlar ile iletişimini durdurmuştur. Türkiye'de yaşadığı süreç boyunca inançlarında -köken ülkesindeki insanlara göre- değişimler yaşayan Katılımcı 9 ise yargılanacağı veya baskı göreceğinden şüphe ettiği için bilinçli olarak köken ülkesinden

insanlardan uzak durmaktadır. Katılımcı 9'un Ukrayna'ya ve anadillerine (Ahıska Türkçesi ve Ukraynaca) bağlılık göstermesine rağmen Ukraynalı ve Ahıska Türkü insanlardan uzak durması Afonso'nun (2022) köken ülkede "dışlanma" veya "yabancılaşma" yaşayanlar hakkındaki sonucu ile uyumlu gözükmektedir. Köken ülkelerinin insanlarıyla sıkı iletişim kuran göçmen grupları bazen göçmen için baskı aracı olabilmektedir. Türkiye'de kendi kökenindekilere "yakalanan" göçmenlerin haberlerinin köken ülkesine gittiği, hareketlerinin sürekli takip edildiği, sorgulandığı veya dedikodusunun yapıldığı korkusu yaşadıkları birkaç katılımcıda ortak kaygı olarak göze çarpmıştır.

"Nedeni şöyle bu muhtemelen galiba daha önceden ben böyle bir ortama alıştığım için benim kendi yaşantımda kendi görüşüm var. Böyle daha rahat hissediyorum diğer türlü benim üzerimde en azında psikolojik etkileri olacağından yakın bir yeri tercih etmiyorum onları." (Katılımcı 9)

Katılımcı 9 gibi Katılımcı 4'de köken ülkede dışlanma ve onaylanmanın köken ülke insanlarından uzaklaştırıcı etkisine örnektir. Katılımcı 4 Makedonya'dan daha Müslüman olmak için ayrıldığından ailesinin ona "dargın olduğunu" belirtmiştir. Türkiye'de yaşamının en büyük hayali olduğunu söyleyen Katılımcı 4, kendi kökeninden insanların etnik ayrışmaya çok meyilli olduğunu fakat Türkiye'de yaşamak istediği hayatı onaylamadıklarını bildiği için bilinçli bir strateji geliştirmiş ve sadece Türklerle yakın iletişim kurmuştur. Uyguladığı strateji sonucunda Türklerle tam uyumu yakalamasının daha kolay olduğu, kültürünü, dil farklılıklarını daha kolay çözdüğünü belirtmiştir. Bu durum göçmenlerin ev sahibi toplumla daha fazla iletişime maruz kaldıklarında daha kolay entegre olabileceklerine dair literatürü (Afonso, Barros, & Albert, 2022) desteklemektedir.

"Neden? Çünkü özellikle Balkanlıların çünkü zaten biliyordum yapılarını kafa şekillerin vs. ama gönül hatırdan dolayı oturup yanlarına çay içerdim fakat benim her şeyim Türklerle oldu; oturmam, kalkmam, alışverişim, her şeyim. Benim kendimi adadığım için bizimkilerden hep biraz uzaktı." (Katılımcı 4)

Aidiyeti etkileyen önemli faktörlerden biri de yaşam memnuniyetidir. Yaşam memnuniyeti asgari de olsa ekonomik ve psikolojik olarak refah içinde olduğunu düşünme olarak tanımlanabilecek "iyi olma hali"dir. Yaşam standartlarının iyi olması yaşam memnuniyetini olumlu etkilerken psikolojik refahın düşük olması daha büyük ölçüde olumsuz etkilemektedir. Bonini'nin (2008) ifade ettiği gibi yaşam memnuniyetini

etkileyen faktörlerin yalnızca %20'si nesnel koşullardır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında da yaşam memnuniyeti denildiğinde akıllarına daha çok psikolojik refahın geldiği görülmektedir. Katılımcılar yoksulluk, yetersiz eğitim, ağır çalışma koşulları gibi sorunların varlığını belirtmelerine rağmen yaşam memnuniyetlerini “mutluydum” olarak ifade etmektedirler. Fakat bazen bu mutluluklara “ama” ekleyerek kendilerini etkileyen öznel koşullardan bahsetmektedirler. Katılımcıların ifadelerindeki öznel koşullar; iş yerinde yaşanan mobbing, dinini yaşayamamak, değer çatışmaları, kendini gerçekleştirememek, özgür hissetmemektir. Bu koşullar katılımcıların göç etmesinin itici gücü, cesaretlendiricisi veya göçü rahatlatıcı bir kurtuluş olarak görmesinin nedenidir. Fakat köken ülkedeki yaşam memnuniyetlerinin köken ülke ve Türkiye'ye dair aidiyetlerini önemli ölçüde etkilediğini söylemek mümkün değildir.

Katılımcı 7 yaşam standartlarının köken ülkesinde iyi olduğunu fakat iş yerindeki mobbing nedeniyle işini bırakıp Türkiye'ye “göçmeye cesaret” edebildiğini belirtmektedir. Katılımcı 1 ise ülkesinde maddi koşulları iyi olmasına rağmen ülkesinde dini özgürlüklerinin kısıtlanması nedeniyle psikolojik olarak yıpranmıştır. Dinini rahat yaşayamamak ve istediği ölçüde kaliteli dini eğitim alamıyor olmak göçün itici gücü olmuştur.

“Kendi memleketimde bana göre çok güzel hayatım vardı. Ekonomik standartlarımız da ailecek olarak da orada çok iyiydi. Kendi memleketimde her yönden iyiydim ama ruhen değildim. Kendi dini inancımı yaşama açısından çok sıkıntılıydı o zaman, yani bizim açımızdan çok zordu. Bir insanın özgür nefes alabilmesi açısından çok zorlanıyorduk. O yüzden yani hep gitme ya da istediğimiz eğitimi alamıyorduk. Okumak istiyorduk ama istediğimiz eğitimi alamıyorduk Başörtüsü sorunu, dini inancımı yaşama sorunu her gün çektiğimiz eziyet zulümler sıradan olsa bile sokağa çıktığımızda çektiğimiz zulümler. O yüzden hep bir özgürce nefes alabilmek istedik...” (Katılımcı 1)

Ülkesindeki iç savaş nedeni ile Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Katılımcı 14, savaş öncesinde ülkesinden ayrılmak gibi bir düşüncesi olmamasına rağmen özgürlüğünü kısıtlayan baskılardan dolayı göç sonrası rahatlamış hissetmektedir.

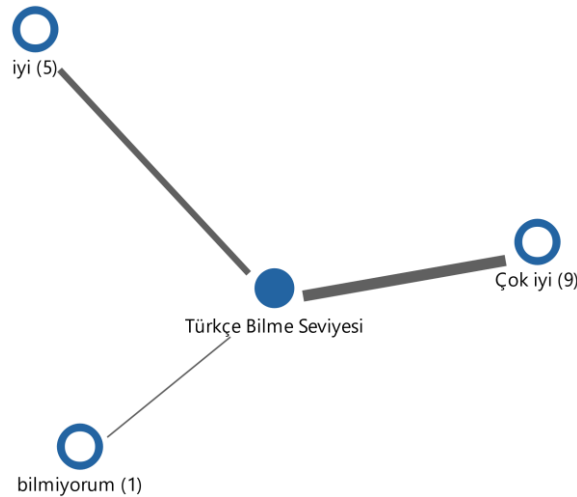
“... bu durum olmadan önce (Suriye'deki karışıklıklardan bahsediyor) hayatım Suriye'de orada doğdum büyüdüm orada akrabalarım arkadaşlarım var. Mutlu yaşıyorduk yani sosyal hayat maddi hayatım eğitim açısından hayatım güzeldi. Ama ona rağmen hep bize boğazımızda duran bir özgürlüksüzlük vardı. Onu görmesek de

her zaman hissediyorduk her zaman konuşamazsın sesini çıkartamazsın dikkat et bir şey var algısı vardı.” (Katılımcı 14)

Katılımcı 3 ise ülkedeki yaşam memnuniyetini “o ülkede yaşayınca başkasını bilmiyorsun, herkes öyle sanıyorsun, mecbur memnunsun” şeklinde açıklamıştır. Katılımcı 3 görece dünyaya kapalı bir ülkeden gelmektedir ve “Türkiye’ye geldikten sonra oradaki yaşam memnuniyetini nasıl yorumlarsın” sorusu yöneltildiğinde “orada o ülkenin şartlarına göre yaşıyordum, rahat değildim” olarak cevaplamıştır. Ülkesi ile iletişimi kesmesinin sebebi de bu rahat olmama halidir.

Anlaşıldığı üzere köken ülke ile bağların devam ettirilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Köken ülkede yaşam memnuniyetinin olması, ülkeye ve anılara dair nostaljik bir sevgiyi ifade edebilirken aynı zamanda kişinin köken ülkeyi ziyaret etme isteğini de etkilemektedir. Köken ülkeyi ziyaret genellikle akrabaların varlığı ile ilişkilendirilmiştir. Aynı şekilde akrabaların varlığı ülkenin gündemini takip etme konusunda önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik ayrışma ise daha çok yabancılık çekmeme ile ilişkilendirilirken genellikle Türkiye’de sayıca fazla olan göçmen grupları arasında yaşanmaktadır. Göç edilen dönemde etnik grubu ile yaşama şansı olmayan göçmenlerin ilerleyen yıllarda da bu çabaya girmemiş olması etnik ayrışmanın özellikle göçün ilk yıllarında tercih edildiğini göstermektedir.

3.1.2.2. Dil

Şekil 4: Katılımcıların Türkçe Bilme Seviyeleri Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ev sahibi ülkenin dilini bilmek yaşam koşullarını büyük ölçüde iyileştirmektedir. Dil bilmek göçmene; iş bulma, arkadaşlık kurma, günlük hayat icralarını kolaylaştırma gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Dil yeterliliği aidiyetin gelişimi açısından önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ev sahibi ülkenin dilini bilmek toplumla iletişim kurma çabasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Öte yandan anadilin kullanımı köken ülke ile en azından sosyokültürel bağın korunuyor olduğuna bir işarettir. Türk Vatandaşlığı Kanununa göre bir kısım göçmenin vatandaşlık kazanabilmesi için “yeteri kadar Türkçe konuşabildiğini” kanıtlaması gerekmektedir. Katılımcılardan bir tanesi hariç hepsi yeterince ve hatta iyi düzeyde Türkçe konuşabilmektedir. Katılımcılardan bazıları Türk soylu olmaları nedeniyle Türkçe bilmektedir. Fakat şive veya alfabe farklılıklarını Türkiye’ye geldikten sonra öğrenmişlerdir. Bazı katılımcılar ise Türkçeyi ilk defa, Türkiye’ye geldikten sonra duymuştur. Türkçeyi bilerek gelen katılımcılar ile sonradan öğrenen katılımcıların dil deneyimleri karşılaştırıldığında Türkçe bilenlerin Türkiye’ye alışma konusunda daha avantajlı oldukları görülmektedir. Ayrıca Türkçeyi bilerek gelenlerin sosyalleşmeleri çok daha erken gerçekleşmiştir. Bu nedenle yabancılık hissi ve yalıtılmışlığı daha az hissetmişlerdir.

“Ben Türkçe biliyordum zaten. Bizim orada da Türkçe konuşulurdu. Burada biraz farklılıklar var ama çok değil hiç zorlanmadım burada konuşurken. Fark var ama anlaşılmayacak gibi değil şive farkı sadece.” (Katılımcı 5)

“Zorluk çekmedim. Çünkü Türkmence ve Özbekçe bildiğim için benzer diller olduğu için daha kolay anlıyorsun da öğreniyorsun da. Evde de kayınvalidem ve kayınpederimle yaşadığım için sürekli konuşmaların içindeydim. Burası küçük yer komşularla konuşmak zorundasın. Markette pazarda başka dil bilen yok.”

(Katılımcı 3)

Türkçe bilmeden göç eden katılımcıların dil öğrenmelerinin sebeplerinden birisi Türkiye’de İngilizce bilme oranının düşük olmasıdır. İngilizce bilen katılımcılar göçün ilk zamanlarında İngilizce iletişim kurarak günlük hayat icralarını (alışveriş yapmak, arkadaş edinmek, yol sormak gibi) gerçekleştirmeye çalışmış fakat bunun mümkün olmadığını gördüklerinde Türkçe öğrenmişlerdir. Bu süreçte arkadaş edinmekte zorluklar yaşanmış ve bir süre yalnızlık çekmişlerdir.

“Buraya taşındıktan üç dört ay sonra zorlanınca kursa başladım. Burada herkes İngilizce bilmiyor. Markette sözlükle iletişim kuruyordum yanlış anlaşılma

yaşanıyordu. Eşimin arkadaşlarıyla tanıştığımda iletişimi İngilizce kuruyorduk ama İngilizcem de iyi değil sohbet edecek kadar. O yüzden ortak bir dili öğrenmek zorundasınız yoksa yalnız kalıyorsunuz. Kendi kendime konuşmaya başlamıştım evin içinde. Eşim gelsin de onunla konuşayım diye zor bekliyordum. Dil öğrenmeye başlayınca rahatladım. Bir de konuşabiliyor olmak daha da girişken yapıyor insanı. Bir bankta teyzeyle muhabbet etmeye başladığımda çok mutlu olmuşum. Aa arkadaşta ihtiyacım yokmuş herkesle konuşabiliyorum demiştim.” (Katılımcı 7)

Türkiye’ye lisans eğitimi almak için gelen katılımcıların ortak noktası dil öğrenmek için TÖMER’de eğitim almalarıdır. Bu katılımcıların tamamı günlük konuşma dilini bir düzeyde öğrenmekle birlikte asıl gelişimleri dil bilmeyen insanlarla konuşmak zorunda kaldıklarına göstermişlerdir. Ayrıca TÖMER’de aldıkları eğitimin akademik çalışmalarını için yeterli olmadığını ve çok zorlandıklarını belirtmişlerdir. Lisans ve yüksek lisans derslerinde dil yetersizliğinden dolayı çekingenleştiklerini, ödevlerini yardım almadan tamamlayamadıklarını söyleyen katılımcılar bu nedenle de dili iyi bilmedikleri dönemleri zor olarak tanımlamaktadırlar.

“Yurtta da yabancı dil bilen görevli vardı. Sorun yaşamadık başta. Sonra dersler başladı işte TÖMER’de. Orada bize günlük konuşma gibi öğretildi bence. Çünkü ben bölümde kitapları okurken anlamakta zorlandım. Sürekli sunum yapıyoruz, kimse anlamıyor gibi bakıyordu. Utanıyorduk, sunum yapmak istemiyorduk. Hoca yavaş konuşmam için beni uyarıp dururdu. Ödevleri Türk arkadaşlar kontrol ediyordu, öyle yolluyorduk hocaya. Yoksa hocalar ne yazdın diye sorup duruyordu bize. Öyle baya zordu okulda. Onun dışında arkadaşlarla ya İngilizce ya Arapça konuşuyorduk. Bir faydası olmadı. Ben kolaya kaçtım biraz bilenlerle konuşarak. Sonra artık dil bilmeyen insanlarla da konuşmam gerekince gelişti Türkçem. Yurttan ayrılıp eve çıkınca, eşimin ailesiyle tanışınca, eşimin arkadaşlarıyla tanışınca mecburen Türkçem gelişti.” (Katılımcı 10)

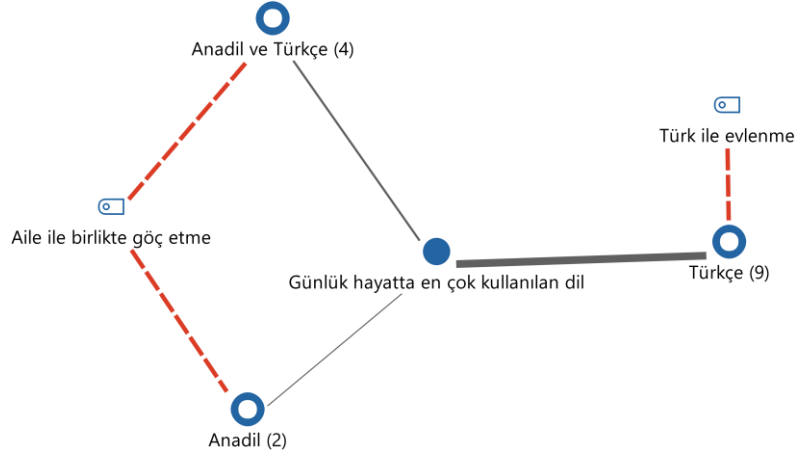
“K: Ben güçlük çektim, İstanbul Türkçesinde çektim. Daha çok akademik dilde çektim diyebilirim çünkü akademik Türkçem önceleri daha da çok zayıftı. O yüzden sorun çekiyorduk, ifade edemiyorduk daha okulda olsun, resmi dili kullanmakta zorluk.

G: Tezinizi Türkçe mi yazdınız?

K: Tezi Türkçe yazdım evet. O sırada zorluk çektim. Yardımcı oldu yerli arkadaşlar olsun Türkçeyi daha iyi bilen olsun. Ama şimdi kitap tercüme ediyorum o kadar geliştim.” (Katılımcı 9)

Türkiye’de uluslararası bir şirkette çalışan ve İngilizce kullanarak tüm hayatını idame ettirebilen Katılımcı 15 ise “Türkçe öğrenmeye vaktim hiç olmadı ama ihtiyaç da olmadı. Olsaydı öğrenebilirdim. Arkadaşlarım yabancı, işim İngilizce, gerekirse tercüman var” demiştir. Anlaşıldığı üzere etnik ayrışma olmamakla birlikte Türklerle ortak alanları olmayan veya çevresinde Türkçe ve kendi anadilini bilen insanların tercüman olabilme ihtimali olan göçmenlerin Türkçe öğrenme ihtiyacı azalmaktadır. Aynı şekilde göçmen ailelerinde de bu durum görülmektedir. Aileden en azından bir kişinin Türkçeyi biliyor olması diğerlerinin işlerini de yapabilmesi anlamına gelmektedir. Evin alışverişi ve resmi işlerini kendisi yapan Katılımcı 1’in 10 yılı aşkın süredir Türkiye’de yaşamalarına rağmen ailesinin Türkiye’de eğitim almamış, çalışmayan fertlerinin Türkçe öğrenmeye gerek duymadığı görülmektedir.

“Ben 5 senedir Ankara’da yaşadığım için yabancılarla Türk arkadaşlarımla yaşadığım için sadece kendi kardeşlerimle konuşmuyorum ama mesela annem, ablam onlar hep kendi köken kardeşlerimizle konuştukları için Türkçede iyileşemediler çünkü başka bir dili öğrenmene gerek kalmıyor.” (Katılımcı 1)

Şekil 5: Katılımcıların Günlük Hayatlarında En Çok Kullandıkları Dilin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

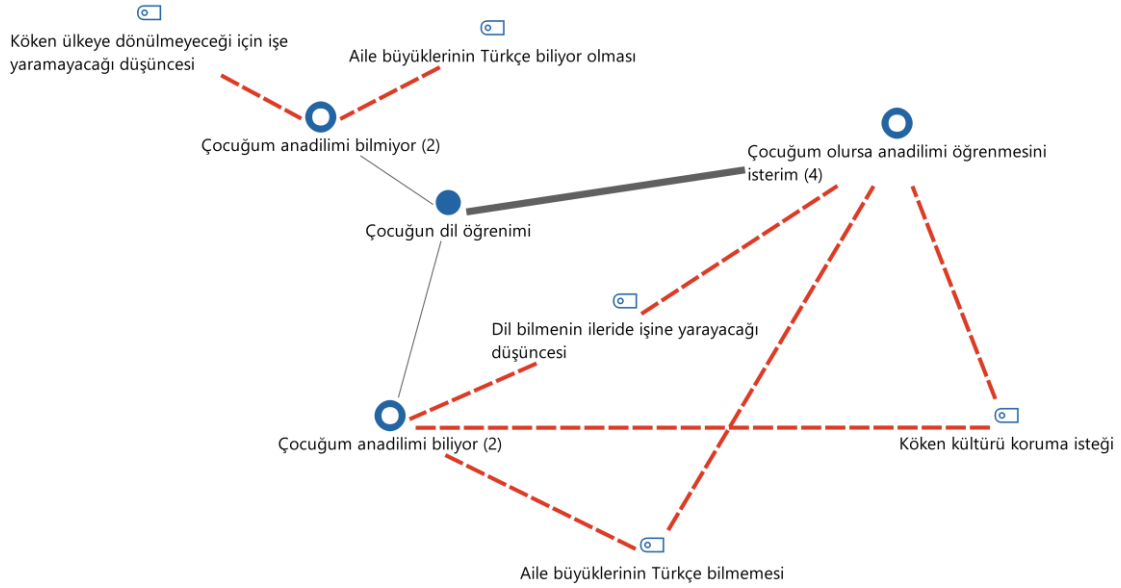
Günlük hayatta dil kullanımı; ev içinde konuşulan dil, sosyal hayatta kullanılan dil, internette (TV, sosyal medya, müzik dinleme vs.) kullanılan dil, iş hayatında kullanılan dil ve köken ülkeden insanlarla kullanılan dil olarak alt başlıklara ayrılabilir. Türkçe bilen katılımcıların ev-aile içinde dil kullanımları koşullardan etkilenmektedir. Ebeveynleri ile göçen katılımcılar anadili kullanmaya daha yatkındır. Aile büyükleri dil öğrenme

konusunda gençler kadar avantajlı olmamakla birlikte buna dirençli de olabilmektedir. Bu nedenle ev içinde genellikle anadil kullanımı söz konusu olmaktadır.

“...Evde yüzde yüz Arapça...Anne, baba, anneanne, babaanne olduğu için ister istemez ana dile geçiyorsun...” (Katılımcı 14)

“Günlük hayatımda Uygurca kullanıyoruz ama ara ara Türkçe karıştırıyoruz. Artık hepimiz Türkçe konuşabiliyoruz bazı kelimeleri buzdolabı mutfak gibi bazen Türkçe söylüyoruz...” (Katılımcı 1)

Şekil 6: Katılımcıların Çocuklarının Dil Öğreniminin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi⁴⁰

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ayrıca katılımcıların ifadelerine göre küçük yaşta göçen ve ilk sosyalleşmelerini Türkiye’de yaşayan çocuk göçmenlerin aile içinde de Türkçe konuşmaya daha yatkın oldukları anlaşılmaktadır. Çocuğu olan katılımcılardan bazıları aile büyüklerinin Türkçe bilmediğinden bağın kopmaması için kendi anadillerini öğretme gayretindedirler. Bu nedenle de evde anadil ve Türkçe’nin eş zamanlı kullanımı söz konusu olmaktadır.

“...Kardeşim ikinci sınıftayken geldi o mesela bazen Türkçeye kayıyor kuzenimle konuşurken -o da aynı yaşta-. İkisi de Türkiye’de yaşadılar, ikinci sınıfta okumaya

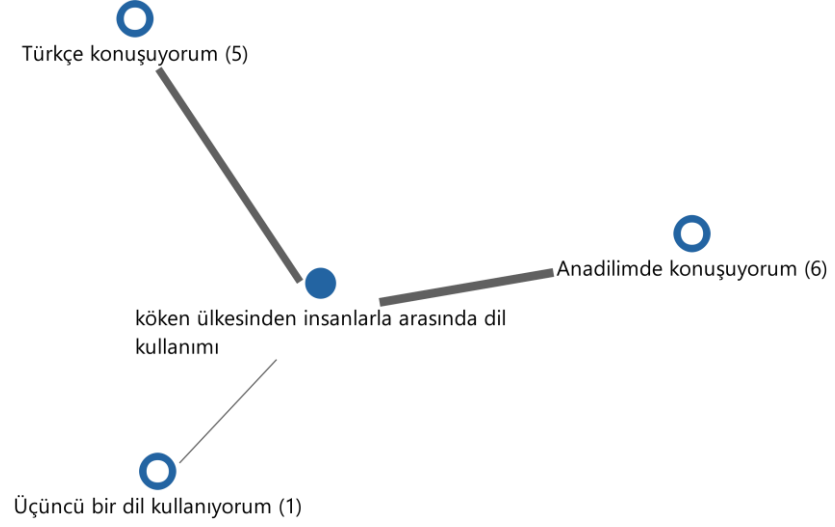
⁴⁰ Mavi daire ile gösterilen çocukların dil öğrenimi kodu, mavi çemberler ise alt kodları göstermektedir. Etiketli kodlar ise alt kodlarla ilişkili olduğu tespit edilen kodlardır. Kırmızı tireli çizgiler bu ilişkiyi göstermektedir. Kod ve alt kodlar arasındaki gri çizgilerin kalınlığı ise sıklığı ifade etmektedir.

başladılar. Arada Türkçe arada Arapça. Benden daha yakın Türkçeye gibi oldu.”
(Katılımcı 14)

“Annem, babam, kardeşimle Korece genelde ama bazen Türkçe de konuşuluyor
bazen ikisi karışık oluyor.” (Katılımcı 13)

“Biz evde iki dili de kullanıyoruz. Ağzına hangi dil gelirse. Konuşma hangi dilde
başlarsa o dilde devam ediyor. Oğlum Türkçe konuşuyor genelde, okul arkadaşlar
onun ortamı hep Türk çünkü.” (Katılımcı 7)

Katılımcılardan kendi kökeninden olmayan biriyle evlenenlerin ise ortak dil olarak Türkçe konuşmaya daha meyilli oldukları görülmektedir. Katılımcı 3 Türk olan eşinin Türkmençe veya Rusça bilmemesi nedeniyle, Katılımcı 10 ise eşinin Arapça, kendisinin de Bulgarca bilmemesinden dolayı ortak dil olarak Türkçe kullanmaktadır. Aile arasında dil kullanımı sorgulamasında dikkat çekici olan bazı katılımcıların veya aile üyelerinin anadili unutmasıdır. Katılımcı 5 “Türkçe kullanıyoruz. Çünkü eşim Pomakça konuşmıyor artık. O yüzden de çocuklar öğrenemediler onlarla hep Türkçe konuştuk.” demektedir. Katılımcının eşi genç yaşta Türkiye’ye kaçmıştır ve ebeveynleri ile Türkçe konuştuğundan dili unutmuştur. Katılımcı 3 ise 10 yıldır Türkiye’dedir ve tek konuştuğu akrabası olan kardeşi ile üçüncü dil olarak Rusça konuşmaktadır. Bu nedenle anadilini “işime yaramıyor zaten” diyerek unuttuğunu söylemiştir. Köken ülkesinden ailesi ile birlikte küçük yaşta göçen Katılımcı 2 de benzer şekilde Pomakçayı unutmuştur ve çocuklarının da “işine yaramayacağı için” öğrenmesine gerek olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların dili unutmasının veya çocuklarına anadil öğretme gayretinde olmamalarının sebepleri köken ülkeye geri dönme düşüncesinin olmamasından kaynaklı dile ihtiyacın olmaması ve aile büyüklerinin Türkçe bilmeleri nedeniyle iletişim kopukluğu olmayacağını düşünmeleridir.

Şekil 7: Katılımcıların Köken Ülkesinden İnsanlar Arasında Dil Kullanımının Kod-Alt Kod- Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dikkat çekici bir şekilde katılımcılardan yalnızca Bulgaristan ve Yunanistan göçmenlerinin kendi aralarında da Türkiye Türkçesi konuştuğu görülmüştür. Diğer ülkelerden gelen katılımcılar günlük hayatlarında Türkçe konuşmalar bile köken ülkelerinden insanlarla konuşurken anadillerine veya şivelerine geçmektedir. Fakat Balkan göçmenleri sadece köken ülkelerinde yaşayan akraba ve arkadaşları ile konuşacakları zaman anadillerini kullanmakta, Türkiye'dekilerle Türkiye Türkçesi ile iletişim kurmaktadır.

“Onlarla da (Türkiye’de yaşayan köken ülkesinden insanlardan bahsediyor) Türkçe konuşuyoruz. Genelde herkes Türkçe konuşmaya başlamış Pomakça konuşan yok. Sadece annemlerle artık konuşuyorum çünkü onlar hala Yunanistan’da. Ama buradaki Yunanistanlıların bir kısmı burada okumuş büyümüş oluyor Pomakçaları çok iyi değil zaten. Öyle olunca toplandığımızda herkes ortak dil Türkçe konuşuyor. Biz de alıştık hiç Pomakça konuşmamaya.” (Katılımcı 5)

Son olarak katılımcıların internette dil kullanımlarında dikkat çekici nokta Türkçeyi iyi öğrenmek için kullanım dili olarak Türkçe kullanan katılımcıların olmasıdır. Katılımcılar her iki dilde ve İngilizce olarak interneti kullanırken Katılımcı 3 ve Katılımcı 9’un anadil veya Türkçe yerine Rusça kullandığı görülmüştür. Diğer katılımcılar için internet kullanım dili anlamlı bir sonuç göstermemektedir.

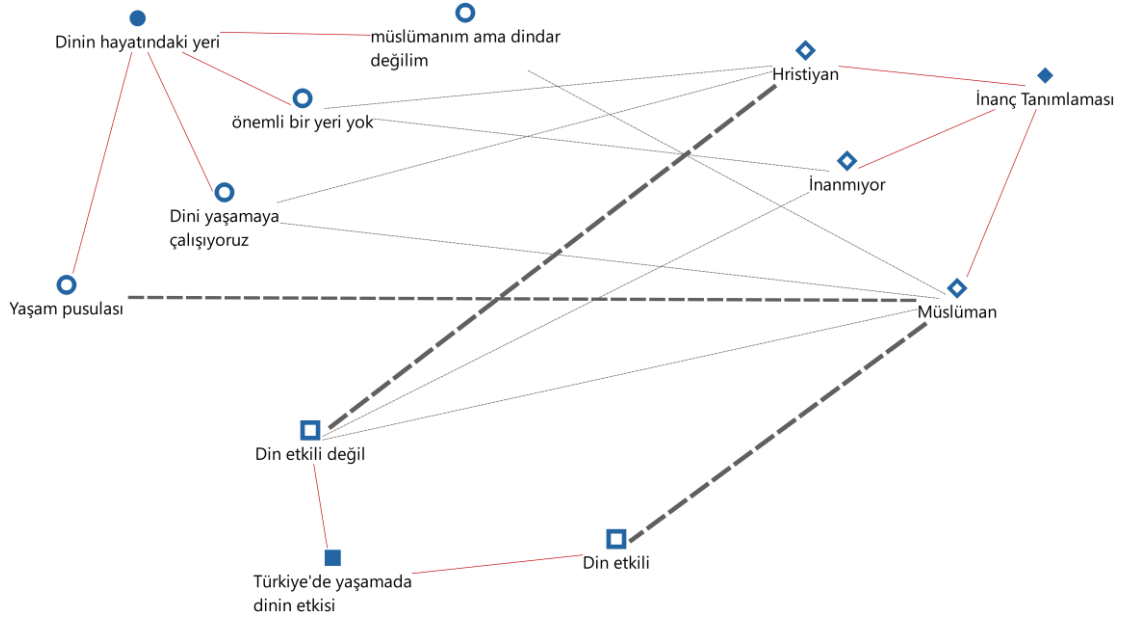
Katılımcıların dil yeterlilikleri ve kullanımları incelendiğinde anadili korumaya çalışmanın köken ülke bağının varlığı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca çocuklara

anadil eğitimi vermek veya vermeyi istemek, aile büyükleri ile bağın kopmaması veya çocukların dil bilmesinin işe yarayacağı düşüncesi ile bağlantılıdır. Türk soylu katılımcılar şive farklılıklarını, diğer katılımcılar ise Türkçeyi öğrenmek istemelerinin veya mecbur kalmalarının nedeni günlük hayatlarını idame ettirmekte yaşanan zorluktur. Bu zorlanma olmadığı takdirde birçoğu için dil öğrenme ertelenebilir bir konumda durmaktadır.

3.1.2.3. Din

Din toplumsal hayatı ve insan davranışlarını etkileyen ve bireyleri birbirine bağlayan önemli bir olgudur. Birçok araştırma ile ortaya konduğu üzere din, dini topluluklar, ibadethaneler ve dini motivasyonlar aidiyet gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye’de farklı dinlere ve inançlara mensup birçok kişi yaşamaktadır. Fakat her ilde her inanca ait alanların ve toplulukların olduğunu söylemek oldukça zordur. Büyükşehirler haricinde ibadethane çeşitliliğine sahip il sayısı azdır. Bu ise İslam dinine mensup kişiler haricinde çoğu kişinin dini motivasyonlar ile ülkeye göçünü veya ibadethanelerin sosyalleşme mekanı olarak işlevinden yararlanmasını zorlaştırmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde dinin aidiyet gelişimi ile ilgisini çözümllemek adına öncelikle katılımcıların inançlarının hayatlarındaki yerini tanımlamaları istenmiştir. Daha sonra Türkiye’ye göçme veya burada yaşamaya devam etme kararlarında dinin etkisi sorgulanmıştır. Katılımcıların dini yaşama konusunda yaşadığı deneyimler dinlenmiş, Türkiye’nin dini imkanlarını yeterli görüp görmedikleri sorulmuştur.

Şekil 8: Dinin Hayatındaki Yeri- İnanç Tanımlaması ve Türkiye’de Yaşamada Dinin etkisi Kodlarının Kod Birlikte Oluşturma Modeli⁴¹

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmadaki katılımcıların büyük çoğunluğu Müslümandır. Türkiye laik bir ülke olmasına rağmen geçmişinden ve nüfusunun büyük çoğunluğu İslam dinine inandığından Müslüman ülke olarak anılmaktadır. Bu nedenle de çoğunlukla Müslümanların hedef ülkesi konumundadır. Dini motivasyonların etkili olduğu göçlerde imkânları nedeniyle Türkiye öne çıkan çıkmaktadır.

Dinin hayatlarındaki yeri sorgulandığında öne çıkan “yaşam pusulası, tüm hayatım, hayatımın merkezi ve olmazsa olmazım” cevapları Müslüman katılımcılardan gelmiştir. Bu cevapları veren katılımcıların bazılarının Türkiye’ye göç motivasyonu da dini öğrenmek veya dini yaşayabilmektir.

Katılımcı 1 Türkiye’yi, Müslümanlar için kutsal yerleri barındıran Suudi Arabistan kadar önemli gördüklerini belirtmektedir. Doğu Türkistan’da Çin işgali nedeniyle dinini yaşama konusunda sıkıntılar yaşayan Katılımcı 1 için İslam dinini öğrenmek ve yaşamak için Türkiye “mükemmel bir yer”dir.

⁴¹ Modelde dinin hayatındaki yeri, Türkiye’de yaşamada dinin etkisi ve inanç tanımlaması tanımlanan üç kodu göstermektedir. Kırmızı çizgiler ile gösterilenler ise bu kod ile birlikte oluşan alt kodlardır. Gri çizgiler ilişkili olan kodları birbirine bağlamaktadır. Bu çizgilerin kalınlaşması ise kod frekansını bir diğer deyişle kodlar arasında sık tekrarlanan ilişkiyi göstermektedir.

“Hani din benim hayatımda dediğim gibi olmazsa olmazım buraya gelme amacım dini kendi değerimi özgürce yaşamak için... Türkiye dini anlamda rahat olduğu için. Yine de Türkiye'nin o zamanlar için bizim için çok değeri vardı bizim için yani. Hem kardeş olarak görüyorduk hem de her açıdan bir değeri vardı. Türkiye deyince her zaman sanki Suudi Arabistan gibiydi bir aklımdan geçiyordu. Her açıdan mükemmel bir yer hani biz orada okumak için yaşamak için gitsek bile bize sahip çıkar gibi geliyordu. Kapısını bize açacağını düşündüğümüz için içimiz rahattı... Amacımız sadece eğitim almak dinimizi özgür yaşamak olduğu için bu yüzden gelmeye karar vermiştik...” (Katılımcı 1)

Katılımcı 4 Makedonya'da yaşanan din ile kendi anlayışı arasında farklar olduğundan “uyumsuzluk var kendimi gerçekleştiriyordum” demektedir. Dinin gereklerini yerine getirmek istediğinde “Türk olacak” eleştirisi ile karşılaştığını ve bu nedenle Türk olmanın en büyük hayali olduğunu söylemektedir. Katılımcı ve köken ülkesindeki çevresi için inancını gereklerine göre yaşamak -dindar olmak- ile Türk olmak bağlantılıdır. Katılımcı “hoca” olmak için nitelikli eğitimi almak istemiş fakat ailesi buna karşı olduğu için gizlice Türkiye'nin burslu öğrencisi olmuştur. Katılımcı 4'de “inançlı yaşam” için “en ideal yer” olarak Türkiye'yi görmektedir.

“Din benim hayatımda evet merkezde, olmazsa olmazım. Çünkü dini yaşamımdan gayri bir şey olarak görmüyorum. Din tam bir yaşam sunuyor, yaşam ilkeleri sunuyor. Yaşam reçetesi sunuyor. Bir de din bize bunun pratik yanını sunuyor. Dolayısıyla böyle baktığımda bu açıdan benim olmazsa olmazım oluyor... Benim Türkiye'de kalma sebebim değer görmek kendi ülkemde (Kendi adı) ama burada (Kendi adı) hocayım bunu bana değer verdiği için yapıyor ve ben bu yüzden burada kendimi ait hissediyorum. Tabi ki de inancımın dolayısı ile iki dünyayı da göz önünde bulundurduğumda evlatlarımda da gerçekten bunu çok samimiyetle söylüyorum ezan okunan bir ülkede yaşamasını istiyorum. Çünkü ben Avrupa'ya gittim görev aldım, İsviçre'de yaşadım, Danimarka'ya programlar yaptım kendi memleketimde bile programlar yürüttüm Diyanet aracılığıyla. Hiçbir yerde burada olduğum rahatlıkta samimiyetle olamadım kendi ülkemde bile yabancılaşma çektim o yüzden hani kendi hani yaşantımı sürdürmem için inançlı bir yaşantı sürdürmem için hakikaten en ideal yer burası. O yüzden burayı seçtim.” (Katılımcı 4)

Suriye'de dinini yaşayabilen fakat savaş nedeni ile Türkiye'ye göçen Katılımcı 14 için de durum benzerdir. Katılımcı 14 savaşın ilk yılında Suriye'den ayrıldığından birçok ülkeye gitme imkânı bulunmasına rağmen Müslüman bir ülke olması nedeniyle “en iyi ülke”

olarak nitelendirdiği Türkiye'yi seçmiştir. Katılımcı 10'da Türkiye için benzer ifadeleri kullanmıştır. Bir Müslüman olarak Müslüman ülkede yaşama konforunu kaybetmemek Türkiye'yi seçme ve ikamete devam etme nedeni olarak öne çıkmaktadır.

“Çok önemli bir yeri var nerdeyse pusula olması lazım ne yaparsak ona kıyaslayarak yapmamız lazım. Arada kayıyoruz belki yani belki hatalar yapabiliriz ama kesinlikle o bizim pusulamız diye düşünüyorum. Acaba Allah'ın rızası var mı bu işte, acaba Allah buna razı mı, dinimizde bu helal mi, haram mı diye hep bunu sorguluyoruz. Ben bunu yapmaya gayret ediyorum.... Çok etkili o kadar etkisi var off anlatamam. Müslüman bir ülkede yaşamak çok farklı ben Almanya'da falan yaşamak hayatta istemezdim. İstemezdim de istemeyeceğimde. Çok giden Suriyeli var, çok arkadaş akraba var. Ama yani Allah sınamasın yani benim için bu olacaksa bir imtihandır. Zor imtihandır. Çünkü orada senin dinini koruman zordur, gittikçe de zorlaşıyor. Çocuklarını terbiye etmek de çok zor. Gittikçe zorlaşıyor. Ateistlik, eşcinsellik bunlar çok zor şeyler. Yani ben orada yaşayacağım dersem orada ölürüm. Gelse çocuğum ateistlik hakkında bir şey bahsetsin ben orada bittim. Yani o yüzden yüzde yüz istemem. Türkiye bu açıdan yani Türkiye benim tercihim. Çok büyük bir etkisi var, din etkisi. Şu an hatta bence Türkiye en iyi ülke, nerede yaşayayım seçme hakkım varsa ben Türkiye şu an.” (Katılımcı 14)

“Türkiye'ye gelme nedenim dinimdi. Müslüman olup rahat ve iyi bir eğitim alabileceğim ülkelerden en iyisi Türkiye'ydi. O yüzden buraya geldim. Kalma nedenim olarak da başka bir ülkeye geçmeyişimin nedeni bu olabilir. Yani yüksek lisansımı bir Avrupa ülkesinde yapabiliirdim ama bu konforu bırakmak istemedim.” (Katılımcı 10)

Türkiye'nin Müslümanların dini yaşamak ve öğrenmek için en iyi ülke olarak görülmesi dini motivasyonlu göçlerde aidiyetin yüksek olacağı beklentisini oluşturmaktadır. Amit ve Bar-Lev'in çalışmasında (2015) dini motivasyonlu göçlerde diğer faktörler olumsuzken bile aidiyetin yüksek çıktığı görülmüştür. Fakat bizim çalışmamızda dini beklentinin karşılanıp karşılanmadığının önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcı 1'in dini beklentisi dini eğitim imkânlarının yetersiz bulunması nedeniyle karşılanmamıştır. Fakat yine de dini inancını yaşayabildiği için “teselli” olmaktadır. Katılımcının beklentilerinin karşılanmamasının nedeni Türkiye hakkında yeterli bilgisinin olmaması ile yüksek beklentisinin birleşmesidir.

“Ben kardeşlerimi burada okullara kurslara verdik ama pek yeterli bulamadık maalesef beklentimizin çok altında aslında. Mesela bizim memlekette olsaydı -yani

şimdi öyle imkanlar yok orada 2017'den sonra tamamen kapandı da- o eskiden biz orada ne kadar zorlansak da çocuklara din eğitimi vermeyi önemserdik... Ahlak daha eksik... Hani biz böyle bekliyorduk zaten insan orada çok sıkıntı yaşadık Arabistan'a, Türkiye'ye, Mısır'a gittiğimizde orada her şey güzel olacak böyle beklentiyle. Hani sanki burada bir okula gittiğimizde bize her şeyi sıfırdan öğretip bizi çok iyi bir insan olarak çıkartacaklarmış gibi böyle büyük bir beklenti içimizde yani oradaki insanlar Müslüman oradakiler öyle böyle diye beklenti içinde geldiğimizden bir iki ay içinde bakıyorsun böyle hiçbir şey yok. Öyle büyük bir şey asla olmuyor... Neyi isteyerek geldim ben buraya ne için diyordum fakat tabi ki dini inancım için rahatça onu yaşayabilmek için. Bu sıkıntılar ne ki onun yanında diye kendimizi teselli etmeye çalışıyoruz.” (Katılımcı 1)

Katılımcı 4 “değer gördüğü” ve istediği gibi “hoca” olabildiği ve imkânların çok olması nedeniyle beklentileri karşılanmıştır. “...Ben bu ülkede yeteneklerimi konuşturabiliyorum bir (kendi adı) hoca olarkten değer görebiliyorum. Üç kişi olmasına gerek yok bir kişi olsun, iki kişi olsun sana sen olduğun için insan gözüyle bakabilen...” şeklinde bir nevi aidiyet tanımı yapmaktadır. Aidiyet, “kişinin kendi belirlediği grup tarafından kabul edilmiş, değerli ve saygıya değer görüldüğü ve grubun değerleri ile kişisel değerlerinin uyumlu olduğunu düşünmesi”dir (Levett-Jones, Lathlean, Higgins, & McMillan, 2009). Katılımcı 4’ün bu ifadeleri dini motivasyonlu göçlerde dini beklenti karşılanmasının aidiyeti olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Katılımcı 14’ün beklentileri de imkânların fazlalığı ve devletin destek olması nedeniyle karşılanmıştır. Fakat Katılımcı 14, “ırkçılık” ve “ayrımcılık” gibi Türkiye’de birçok göçmenin yaşamadığı ağır şeyler yaşamaktadır. Buna rağmen kendisini kabul eden “melek gibi” diye tarif ettiği insanların ona yaklaşımları nedeniyle Türkiye’de geleceğini kurmaktadır. Katılımcı 14’ün dini beklentilerinin karşılanıyor olmasından kaynaklı aidiyet gelişimi olumlu etkilenmektedir. Ayrıca Amit- Bar-Lev’in (2015) dini eğitim alan çocukların hayat hakkında daha “iyimser” olduklarına dolayısıyla da yaşam memnuniyetlerinin şartlar kötü olsa bile yüksek olacağına dair işareti bu katılımcılarda görülmektedir. Yaşadıkları zorlukları anlattıktan sonra “elhamdülillah, yine de çok şükür, dinimizi yaşayabiliyoruz ya diğerleri önemli değil” demeleri bu İslam’ın “isyan etmeme, şükretme” motivasyonu ile ilişkilidir.

“Türkiye’de ben başarmak istiyorum diyen ve bunu yapamayan bir kimse olmaması lazım. Çünkü çok olanak var. Çok imkân var öyle böyle değil. Şartlar ne olursa olsun

imkânlar çok fazla... Camide olmazsa bir ilahiyatçı olur, bir ilahiyatçı olmazsa dine meyilli birinden olur. Burada o var. Dolayısıyla ben evlatlarımı burada yetiştirmek burada eğitimini aldirmek ve buranın olanaklarından imkânlarından istifade etmelerini çok isterim.” (Katılımcı 4)

“... güzel faaliyetler hatta devletten çok güzel destekler var. Sohbetler yapılıyor camilerde vakıflarda. Devlet hiç buna sınır koymuyor yapamazsın demiyor bildiğim kadarıyla, hep yapabilirsin. Ben sohbete gidiyorum diyebiliyorsun camiye gidebilirsin. Biz Eskişehir’deyken Anadolu Üniversitesi’nin camisinde arkadaşlar izin aldı Diyanetten ve her hafta Diyanetten bir hoca gelip sohbet yaptı. Bak bunu Anadolu Üniversitesi içinde yapabildik, demek yapılabilir.... Bazen çok sıkıldım ‘ya uff ya inanılmaz ya böyle olmaz’ dediğim insanlar oldu. Bazen de iyi insanları gördüğümde ben bunlar için Türkiye’de kalacağım dediğim oldu” (Katılımcı 14)

Katılımcı 8 Türkiye’ye dini arayışlarını tamamlamak için gelmiştir. Avusturya’da İslam’ı araştırırken karşılaştığı bir vakfın onu dini daha iyi öğrenmek için Türkiye’ye yönlendirmesi sonucu göç etmiştir. Dini anlamda hoş karşılanmamak ve dini yaşama önünde engellerinin olması göçünün itici gücü olmuştur. Türkiye’de İslam’ın yaşanma şeklinin beklendiğinden daha esnek olması nedeniyle beklentilerinin bir kısmı karşılanmamıştır. Fakat İslam’ı öğrenebildiği ve yaşayabildiği için beklentilerinin büyük kısmının karşılandığını ifade etmektedir.

“...Benim aklımda hiç Türkiye yoktu, ülke değiştirmek de yoktu. Oradaki hayat beni iyice rahatsız etmeye başladığında ve ben İslam’ı iyice öğrenmeye başladığımda hayat daha da zorlaştı. O sırada dernekten bir tanıdığım Türkiye’de okuyabileceğimi, daha iyi öğrenebileceğimi söyledi. Ben orada üniversiteyi bırakıp burada ilahiyata başladım... Türkiye’de Müslüman olmak. Türkiye çok da Müslüman değilmiş dedim ben geldiğimde. İlahiyat bile o kadar Müslüman değilmiş gibi. Yani burada dindarlık az gibi. Ben daha farklı bekliyordum. Örtümü büyük yaptığımda kapalı olanlar bile garipsiyor neden ki diyordum. Namaz saatleri konusunda hassasım mesela bunu erteletmek istiyorlar sonra kılırsın falan. Oruç tutmayan Müslümanlar görüyorum mesela. İlk geldiğimde hayret ediyordum tabi ben Müslüman deyince Avusturya da öğrendiğim gibi Müslüman bekliyordum. Sonradan anladım bunu tabi Türkiye’nin yapısını falan öğrenince...” (Katılımcı 8)

Katılımcı 9’ da Türkiye’ye dini motivasyonlar ile göçmüştür. Fakat Türkiye’de kaldığı yıllarda inancı değişmiş ve dinin hayatında yeri kalmamıştır. Dini çevrelerin içerisindeyken maddi hayatı ve iş hayatı kötü olmasına rağmen bunu sorun etmemiştir.

Bu durum dinin iyimserlik etkiyle yaşam memnuniyetini yükselmesini sağlamasının (Amit & Bar-Lev, 2015) bir örneğidir. Fakat Katılımcı 9 düşünceleri değiştikçe kendini “kısıtlanmamışlık, çerçevenememişlik anlamında özgür” hissettiğini belirtmektedir. Din ve din ile birleşmiş geleneklerin kendisinin yaşam memnuniyetini büyük ölçüde düşürdüğünü düşünmektedir. Öyle ki Türkiye’de yaşama hakkında görüşleri de bu dini çerçevenin dışına çıkan konularda (eğlence hayatı, kadın erkek ilişkileri gibi) Türkiye’de rahat edememesinden, kısıtlanmasından dolayı olumsuzlaşmıştır.

“Dini inancım -ya inanç olur da- dini inanç hayatımın önemli bir yerinde olduğunu söyleyemem ama inanç açısından evet yani inanç açısından oluyor ama herhangi bir dini eklediğin zaman bir yerde olmuyor... Önceden vardı, önceden öyle olduğunu söyleyebilirim. Zaten benim buraya gelme sebebim de yani ben eskiden çok dindar bir çocuktum. Eskiden böyle Türkiye’de daha dindar kalacağıma inanıyordum. Ama tabii yaş ilerledikçe bir şeyler okudukça her şey değişiyor... Dindarken şöyle galiba çok daha kısıtlı bir hayatım vardı. Bunun galiba biraz da ekonomi ile alakası var, biraz değil baya vardı. Dindarken genelde böyle genelde çok gerek maddi hayat olsun gerek iş hayatı olsun çok önem vermiyordum. Dindar olduğum zaman çünkü etrafımı buna benzer kişiler çevreliyordu; vakıflar olsun farklı cemaatler olsun farklı dindar kesimler olsun. Onlar etrafımı çevrelediği için ben de onlarla aynı dalgadaydım. Hiçbir zaman iş hayatı etkilemiyordu ve dolayısıyla dindar olduğumda daha sınırlı bir yaşam olduğunu ve daha kısıtlı hatta evet böyle olduğunu söyleyebilirim. Daha sonra düşüncem değiştiği sıradan beri daha özgür daha geniş çaplı yaşadığımı görüyorum. Özgür burada farklı anlaşılmasın. Özgür dediğim hem maddi anlamda hem düşünce anlamında daha hem akademik açısından daha özgür olduğumu düşünüyorum.” (Katılımcı 9)

Katılımcılardan Müslüman olan fakat dinin hayatındaki yerinin merkez nokta olmadığını söyleyenler ise “dini yaşamaya çalışıyoruz” olarak durumlarını betimlemektedir. Bu, bazı katılımcılar için “kapalı” olmak, “oruç tutmak”, “teravihe gitmek” anlamına gelirken, bazı katılımcılar için “aşırı dindar” olmamak fakat dinin temel gerekliliklerine riayet etmeye çalışmak şeklinde anlaşılmaktadır. Bu katılımcılar köken ülkelerinde de İslam’ı yaşamaktadırlar fakat kendi deyimleri ile bu “sözde Müslümanlık”tır. Dinin gereklerinin tam bilinmemesi, bilinse bile uygulanmaması veya uygulanamaması söz konusudur. Nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olarak tanımlanan Türkmenistan’dan gelen Katılımcı 3 oradaki dinin yaşanma anlayışını şu şekilde aktarmaktadır:

“Türkmenistan’da yani buradaki gibi her yerde cami yok bu bir. Ramazan’da oruç tutmak zorlayıcı oluyor çünkü herkes tutmadığı için bir tek sen aralarında farklı oluyorsun. Namaz kılmak konusunda tabi ki herkes kendi evinde kılabilir ona bir şey diyemem. Ama örtülü veya kapalı biri olduğun zaman daha çok toplumda daha çok ayrımcılık gösteriliyor. Şey gibi düşün Rusya’da bir tek sen kapalısın onların hepsi farklı bakıyor ya o bakış var... Bizde de kurban kesilirdi ama böyle Ramazan Bayramı diye bir şey yoktu.” (Katılımcı 3)

Katılımcı 3 evliliği nedeniyle Türkiye’ye gelmiştir, göçünde dini bir motivasyon olmadığı gibi Müslüman olmayan bir ülkede de rahatlıkla yaşayabileceğini belirtmektedir. Katılımcının Türkiye’ye aidiyetini, dinin etkilemediği açıktır.

“Hayır ben her yerde yaşayabilirim. Eşim Gürcistan’da çalıştığı için orada da kaldım hala gidiyoruz. Türkiye’de olmasa başka yerde de yaşayabilirdim din sorun değil.

Burada evlendiğim için yaşıyorum. Öyle seçmedim.” (Katılımcı 3)

“Dini yaşamaya çalışıyoruz” diyen diğer Müslüman katılımcılar ise Balkan göçmenleridir. Türkiye’ye baskın dini motivasyonlar ile göçmediklerini belirten katılımcılar Türkiye’de kalma sebeplerinde dinin etkili olduğunu belirtmektedirler. Katılımcı 5’in Türkiye’nin ileride Müslüman bir ülke olmaması durumunda buradan ayrılmak isteme ihtimalinin olması Türkiye aidiyetinin din aidiyeti ile ilişkilendirildiğini göstermektedir.

“Şimdi bu ülkeye 44 yıldır geldiğim için başka herhangi bir dine mensup ülkede yaşayacağımı tahmin edemiyorum. Neden çünkü Bulgaristan’dan başka ülkeye gitseydim belki yaşayabilirdim ama dini görüşü başka ülkeye gittiğinde o ülkenin dinine daha çok riayet etmeye başlıyorsun ister istemez. Orada riayet etme şansın olmadığından burada daha çok olduğundan İslam dininin ne kadar önemli olduğunu veya hangi seviyede olduğunu burada farkına vardık açık konuşmak gerekirse.”

(Katılımcı 2)

“Yani ben buraya evlendiğim için geldim ama eşimin Türkiye’ye gelme sebebi Müslüman ülke olduğu için tercih etmiş. Burası artık Müslüman olmasa yine de kalmak ister miyim, istemem belki. Ama Yunanistan’da tekrar yaşamak istemem mesela çünkü alıştık buraya Müslüman ülkede yaşamaya.” (Katılımcı 5)

Göçmenler özellikle ev sahibi toplumun büyük çoğunluğundan farklı bir dine inanıyorsa dini cemaatler ve ibadethaneler sosyalleşme açısından büyük fırsatlar oluşturmaktadır. Aslan’ın (2021) Almanya’daki Türkler hakkındaki araştırmasında veya Yazgan’ın (2010) Almanya’daki Türkler hakkındaki tezinde görüldüğü üzere camiler, Müslüman Türkler

için önemli bir toplanma ve dayanışma alanı oluşturmaktadır. Türkiye’de ibadethanelerin ve dini cemaatlerin sosyalleşmeye etkisini Hristiyan olan Katılımcı 7’de görmek mümkündür. Katılımcı 7 dinin kendisi için “olmazsa olmaz” şeklinde tanımlanamayacağını fakat kilisenin Türkiye’deki hayatı için önemli bir yere sahip olduğunu anlatmaktadır. Katılımcı 7 Türkiye’ye göç ettikten sonra dil bariyeri nedeniyle sosyalleşememiş ve yalnızlık çekmiştir. Yaşadığı yerdeki kilisede “kendine benzeyen” insanlar bulunduğunu ve onun için göçün ilk yıllarında rahatlatıcı etkisi olduğunu aktarmaktadır. Bu rahatlatıcı etkinin sebebinin “dini inancı nedeniyle yargılanmama ve dışlanmama” güveni olduğunu “rahat oluyorsun çünkü aynısın” söyleminden anlaşılmaktadır. Kilise cemaatinin Müslüman bir toplumda Hristiyanların nasıl yaşayabileceğine dair yol göstericiliği söz konusudur. Fakat Türkiye’de ve katılımcının yaşadığı Bursa’da Hristiyan nüfusun ve cemaatin sayıca az olmasından dolayı kilise etnik çeşitliliğe sahiptir. Bu nedenle sosyalleşme için dil yeterliliği yeniden gündeme gelmiştir. Katılımcı için günümüzde kilise bu işlevini tamamlamıştır ve artık kilise dışında da sosyal ve rahattır. Bu, farklı dinde olanların aidiyetler konusunda kararsız kalmalarının küçük bir oran olduğunu gösteren Sauer’in çalışmasını (2020) doğrular nitelikte bir örnektir.

“Din olmazsa olmaz diyemem. Hayatımın bir bölümünü kiliseye uğramadan dua etmeden geçirdim. Çok fazla ritüel olmadığından da olabilir. Yani haftada bir ayine katılmak zor değil ama hayatınızda çok büyük bir yer de edinmiyor. İlk geldiğimde ve Bursa’da böyle bir kilise olduğunu öğrendiğimde heyecanlanmışım. Çünkü bana benzeyen insanlar varmış dedim. Burada çok fazla kilise olmadığından cemaat çok çeşitli. Biraz da birbirine sahip çıkma vardı o zaman. Çünkü etrafın önyargılı olabileceğini düşünüyorduk. Zaten insanlar da hemen soruyorlardı dinimizi. O topluluk içinde rahat oluyorsun çünkü aynısın. Ama sonraları aynı olmadığını da görüyorsun. Orası biraz karışık tabi ama en azından burada yabancı olarak benimle aynı yollardan geçmiş insanlar çok yardımcı oldular. O yalnızlığını gideriyor ama tabi bunlar benim Türkçe öğrenmemle de oldu. Çünkü burada sadece Fransızlar yok Korelisi, Amerikalısı hepsi var. Türkçe de öğrenmeye başlayınca kiliseye daha çok gittim. Arkadaşlarım oldu. Evde vakit geçirmekten kurtuldum. İlk kiliseden arkadaşımın evine gitmiştim mesela.” (Katılımcı 7)

Bir diğer Hristiyan Katılımcı 13 ise inancını “tanrıya inanıyorum sadece” olarak tanımlamaktadır. Katılımcı 13 çoğunluktan farklı bir dine sahip olmasına rağmen aidiyet konusunda kararsız kalmamakta ve bunun nedeninin dinin gereklerine yerine getirmiyor

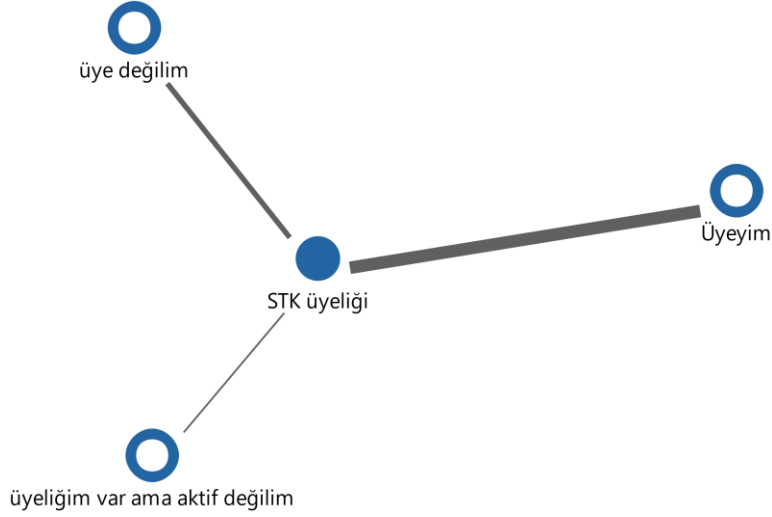
olması olabileceğini düşünmektedir. Bu örnek ise Aslan'ın (2021) dinin gereklerini yerine getirmeyen Türklerin Almanya'ya aidiyetlerinde kararsız kalmadıklarını aktardığı çalışması ile uyumludur. Ayrıca Katılımcı çocuk yaşta Türkiye'ye geldiğinden sosyalleşme için kiliseye ihtiyaç duymamış olabilir. Ek olarak babasının kendisi Türkiye'ye gelmeden önce de Türkiye'de çalışması nedeniyle Katılımcı ve annesi için hazır bir sosyal çevre söz konusudur.

“Hristiyanım ama yani dindar diyemem. Ailem Hristiyan, ama onlar da kiliseye falan gitmez. Kore'deyken de gitmeyiz. Öyle aşırı bir yeri yokmuş demek ki. Sadece tanrıya inanıyoruz gibi bir şey. Çünkü ben dini eğitim almadım hiç. Burada kalmam da etkisi sıfır. Kore'ye dönme sebebim de din olmazdı. Burada Hristiyan olarak gayet rahatım. Ama dindar olsam bilmiyorum tabii.” (Katılımcı 13)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere Türkiye Müslümanlar tarafından dini yaşamak ve öğrenmek için hedef ülke olarak görülmektedir. Din motivasyonlu göçlerde beklentinin karşılanmamış olması göç sonucu hayal kırıklığı yaşatmakta ve yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir. Dini cemaat ve ibadethaneler Müslümanlar için toplanma mekânı olarak görülmemekle birlikte sosyalleşme açısından faydalı olabilmektedir. Hristiyanlar için ise hem toplanma hem de sosyalleşme işlevi daha anlamlıdır.

3.1.2.4. Sosyal Hayat

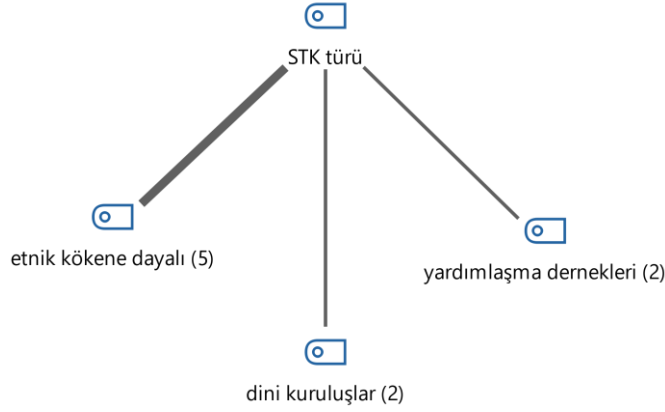
Çalışmada sosyal hayat teması altında sivil toplum kuruluşu ve siyasi parti üyeliği, Türkiye gündemini takip etme, göçmenlere karşı tutumları değerlendirme, devletin göçmenler için düzenlenen faaliyetlerine katılım, Türkler ile evlenme veya çocuğunun Türk ile evlenmesi hakkındaki görüşler ve son olarak Türkler ile diyalog incelenmiştir. Sosyal hayat günlük yaşam pratikleri ile şekillenen, uyum çabalarının sonuçlarını net olarak görülebildiği bir alandır. Ayrıca sosyal hayat göçmenlerin “zorunda olmadıkları” tercih ettikleri yaşamı ortaya koyduğundan aidiyeti incelemek için elverişli bir alandır.

Şekil 9: Katılımcıların STK Üyeliğinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sivil toplum kuruluşları, dini cemaatler ve ibadethaneler gibi sosyalleşme merkezleridir. Ortak bir amaç altında farklı görüşlerde, farklı etnik kökünde insanları bir araya getirme potansiyeline sahiptir. Bu kuruluşlar göçmenlere özel olabileceği gibi yardımlaşma kuruluşları da olabilir. Göç söz konusu olduğunda iç veya dış göçlerde göçmenler birbirleri ile dayanışma içerisinde olabilmek adına kendi köylerine, illere, ülkelerine veya göçmen statülerine dair dernekler kurabilmektedir. Türkiye’de hemen her ilde bir başka ilden göçen kişilerin dayanışma dernekleri bulunmaktadır. Başka ülkeden gelen göçler için ise özellikle “mülteci” veya “göçmen” dernekleri mevcuttur. Bunlar genellikle Türk toplumu ve göçmenlerin bir arada çalıştığı yardımlaşma ve dayanışma dernek ve vakıflarıdır. Aidiyet gelişimi için iki toplumu bir araya getirmesi adına önemli bir yere sahiptir. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde öne çıkan iki grup STK üyeliği mevcuttur. Bunlardan birisi ulusal ve uluslararası çalışan yardımlaşma ve iyilik dernekleridir. Bir diğer STK grubu ise etnik kökene dayalı olanlardır.

Şekil 10: Katılımcıların Üye Oldukları STK Türlerinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılardan üçü sivil toplum kuruluşlarına üyeliği gerekli görmemekte, birisi ise üye olsa bile aktif olarak katılım sağlamamaktadır. Bunun gerekçeleri ise “ihtiyaç olmaması” ve “ayırarak vaktin olmaması”dır. Katılımcı 14 ise yoğunluğundan dolayı üye olduğu bir kuruluş olmadığını fakat faaliyetlerini takip ettiğini belirtmiştir. Katılımcı 10 ise köken ülkesine yapılan yardımlarda sıkça adı geçen derneğe “gönül borcu” olduğundan üyedir.

“Direkt üye olduğum yok, öyle bir aktivitem yok. Dışardan uzaktan takip ediyorum ve takip ediyorum, görüşlerim var. İHH biliyorum, öğrenciyken üyeliğim vardı. Bazen katılırdım, hep değildim, aktif değildim. Benim okul çok çalışmak isteyen okul o yüzden vaktim olmazdı. Oraya güveniyordum, inanıyordum, insanlar iyiydi. Şu an yok”. (Katılımcı 14)

Katılımcı 9 ise Türkiye’ye “daha dindar olabilmek” için gelmiş ve dini misyonları olan bir vakıfta çalışmıştır. Dini görüşleri değişmesine rağmen vakıfla ilişkisini kesmemiş ve karşılıklı iletişimlerini devam ettirmiştir. Söz konusu vakıf, göçün ilk döneminde sosyalleşmesine fayda sağlamış, oradaki insanların içinde uzun zaman yaşamıştır. Ayrıca vakıf ülkeye ilk geldiğinde kalacak güvenli yer temin etmiştir. Aynı vakıf Katılımcı 4’ün lise döneminde kaldığı ve Kur’an Kursu aldığı yerdir.

“K: Üye olduğum önceden üye olduğum üye diyemem de önceden lojistik alanında çalıştığım Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı vardı. Onlarla çalıştım. Hani onlarda işte şey yaptım lojistik anlamda tercümanlık yapıyordum. Orada tanıdığım birkaç arkadaş vardı onların sayesinde. Yoksa onların dışında üye olduğum sivil toplum kuruluşları ile ilgim yok.

G: Peki bu sosyalleşmenize fayda sağladı mı?

K: Tabii kesinlikle sağladı hatta şu an bağlı olduğum irtibatımın olduğu Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı'nda olanlar var. Çok fazla tanımasam da bağlantım var. Ara sıra onlara yardımcı olacak onlar bana yardımcı olacak konularda danışıyorum.”

(Katılımcı 9)

Etnik kökene dayalı kuruluşlarda ise Balkan göçmenleri öne çıkmaktadır. Balkan göçmenlerinin hem bölgesel hem de ülke bazlı dernekleri mevcuttur. Bu dernekler hem göçmenlerin kültürel değerlerini koruma hem köken ülke ile bağlarının sürekliliğini sağlama hem de ev sahibi ülkede dayanışma işlevi görmektedir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere söz konusu dernekler katılımcıların Türkiye’de sosyalleşme, Türkiye’ye alışma, iş bulma, vatandaşlık işlemlerini yapma, köken ülkeden haberler alma, kültürel değerleri yaşatma gibi birçok konuda hemen her Balkan göçmeninin başvurduğu ilk adrestir.

Katılımcı 2’nin üye olduğu Bal-Göç Bulgaristan göçmenlerinin derneğidir. Dernek göçmenleri kendi içlerinde sosyalleştirmenin yanı sıra Türk toplumu ile sosyalleşmeleri ve uyum sağlamaları konusunda önemli bir çaba sarf etmiştir. Dernek bu uyum çalışmasını eski göçmenlerin yeni göçmenlere eşlik etmesi şeklinde nesilden nesile sürdürmüştür. Katılımcının ifadesi ile “sosyalleşme açısından manevi yönden” bu destek Katılımcı 2’nin yabancılaşma, izole olma hissini yaşamadan, “bocalamadan” hayatına devam edebilmesini sağlamıştır. Ayrıca dernek kendi içinde göçmen gençlere iş bularak onları ekonomik yönden desteklemiştir. Katılımcı 2 yaklaşık 44 yıldır gördüğü desteği gözleri dolarak anlatmaktadır.

“Balgöç’e üyeyim. Çok iyi çalışıyordu da son zamanlarda bocalamaya başladı. Rahmetli Mümin Gençoğlu vefat edince burası yavaş yavaş pasifleşti. Balgöç balkanların göçmen derneği değil Bulgaristan’ın göçmenlerinin derneği. Balkan göçmenleri derneği var bir de Yugoslavya var, Arnavut, Bulgar, Yunan var. Onu bilmem. Balgöç sosyalleşme açısından manevi yönden yardımcı oldu. Açık konuşmak gerekirse ben 84’de askere gittim, 85’de geldim. O dönem genel başkan Mümin Gençoğlu çoğu gencimize bunlar içinde ben de dâhilim iş sahası, iş organize etti. Kendisi de sanayici ve iş adamı olduğu için fabrikalara yönlendirdi. Bize böyle destek oldu. Uyum sağlamamız içinde kaynaşmamız için yardım etti. Burada ben 33 yıl Yeşilyayla’da ikamet ettim. Hep beraber Erzurum’un kahvesine, Kars’ın kahvesine de gittik. 89’a kadar gelenleri bu şekilde kaynaştırdı. 89’dan gelenler bu sefer o görevi bizlere verdiler, biz yaptık bizim gibi o dönemin gençlerine. Biz aldık konumuzu komşumuzu, akrabamızı, eşimizi, dostumuzu aldık Erzurum Muş

kahvesine herhangi bir kahve yani hiç önemli değil. O dönem Mümin Bey hepimize yardımcı oldu.” (Katılımcı 2)

Katılımcı 6 Türkiye’de doğup büyümesine, Katılımcı 5 ise Türkiye’de “hazır sosyalleşme alanına” sahip olmasına rağmen Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği’ne üyedir. Katılımcıların aileleri de bu derneğe üyedir. Dernek üyelerinin birbiri ile iletişimlerinin kopmaması veya yeni gelenlerin kaynaştırılması için çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Ayrıca Yunanistan’da gerçekleştirilen kültürel etkinliklerin Türkiye’de devamlılığını sağlamaktadır. Bunun dışında çifte vatandaşlar veya ikamet izni ile Türkiye’de yaşayanların Yunanistan’ın yönetimi ile bağının kopmaması ve azınlık olarak görüldükleri ülkede haklarını koruyabilmeleri için seçim zamanları ülkeler arası ücretsiz gidiş dönüş imkânı sağlamaktadır. Bu önemli çalışmalar göçmenlerin diasporik kimlikleri için kayda değer katkılar sağlamaktadır.

“Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneğine üyeyiz. Onlar kahvaltıları oluyor. Gençlere özel işte bazı şehirlere geziler düzenliyor. İftarlar veriyor... Bizim köyde yaptığımız gibi Panayırlar yapılıyor, Balkan geceleri... Yunanistan’da seçimler olduğunda otobüs kaldırıyor. Başka da bir etkinliği yok sanırım. Yeni gelen Yunanistan’dan onlar bizimkileri burada bulabilirim der. Ama biz zaten hazıra geldiğimiz için bilmiyorum” (Katılımcı 5)

“Balgöç’e üyeyim. Buraya gelince zaten her göçmen önce oraya gider biz birbirimizi tutarız. Katılımcı etkinliklerine de... Onlar yol yordam gösterdi.” (Katılımcı 11)

Balkan göçmenleri haricinde etnik temelli dernekleşmeleri olan Katılımcı 1 uluslararası öğrenciler için olan bir bursu aldığından dolayı resmi olarak üye olamamıştır. Fakat öğrencilere ve eğitime yönelik faaliyetlere katılmıştır. Dernek, öğrencilerin sıkıntılarını çözenin yanı sıra kendi kökeninden olanlara anadillerinde eğitimler vermektedir. Dernek bu faaliyet ile Türkiye’de doğan veya büyüyen kendi kökenlerinden insanların kökenlerinden kopmamasını sağlamanın yanı sıra Türkiye’de yaşayanlara maddi destek ve iş imkânı sağlamaktadır.

“Öğrenciyken üniversitenin başlarında bizim en büyük derneğimiz var Sultan Saltuk Buğra Han diye onun etkinliklerine katılmıştım ama ben Diyanet burslu öğrencisi olduğum için üye olamamıştım. Etkinliklerine katılıyordum, yazlarda üç dört günlük kamplarına katılmıştım. Daha sonrası öyle bir fırsatım olmadı diyanetin kamplarına katıldım. Uygur Akademiyesi falan var... Katıldığım etkinlikler eğitime yönelik. Diğer etkinlikler var sosyalleşme için her sene yapılan. Yeni öğrenciler için Bursa,

Kahraman Maraş vs oraya bizim Uygur derneklerden oraya gidip öğrencilerle görüşüyorlar. Öğrenci başkanlarından ne sıkıntılar var diye haber alıyor, sorunları çözmeye çalışıyor... Uygurca kurslarımız var. Benim kaldığım yerde yaklaşık 67 senedir burada olduğumuzdan yeni doğan çocuklara dili öğretmek için kurslarımız var. Sadece dil değil, matematik, resim, dini dersler de veriliyor... bir yanda mezun olan veya hala öğrenci olanlara internet dersleri oldu bu da pandeminin sağladığı bir şeydi. Orada alıştığımız için internette kurslar açıldı orada öğrenciler yurtdışındaki öğrencilere veya Türkiye'deki Uygurlara anadil dersi ya da kuran dersi, dini dersler, matematik falan veriyorlar. Böyle yaparak öğrenci de kendi parasını kendi kazanabiliyor. Kendi aramızda yaparak on öğrenciye ders veriyor bir aylık harçlığını kazanıyor. Baya güzel bir şey oldu aramızda.” (Katılımcı 1)

Katılımcı 14 ise Türkiye’de büyük bir göçmen kitlesine sahip olmasına rağmen çalışma koşulları nedeniyle Suriyelilerin dernek gibi faaliyetlere vakit ayıramadığını bu nedenle de etnik kökene dayalı bir kuruluşları olmadığını söylemektedir. Bunun yanı sıra üniversitelerde öğrenci kulüpleri aracılığıyla eğitim başvuruları, sosyalleşme ve sorun çözümlerinin gerçekleştiğini ifade etmektedir.

“Suriyelilerin Derneği yok bilmiyorum. Öğrenciyken tabi vardı öğrenci kulübü vardı bir tane Suriyelilerin sıkıntıları çözmek için. Hala da var ama hep öğrenci hep destek vermek nasıl üniversiteye başvurursun falan. Eğitim hayatının dışında böyle faaliyetler yok. Suriyelilerin hiç zamanı olmuyor bir şey yapmak için çok hayatına yetişmek için çok çalışıyorlar...” (Katılımcı 14)

Etnik kökene dayalı derneklerin bir önemli faaliyeti de devlet ve göçmenler arasında köprü olmasıdır. Türkiye’de Irak Türkmenleri derneklerinin göçmenlerin vatandaşlık işlemlerini yapması anlamında önemli çalışmalar yaptığı bilinmektedir. İki ülke arasında belge toplama işlerini, ikamet izni veya askerlik işlerini dernek yönetiminin bağlantıları ile gerçekleştirmek söz konusu olabilmektedir. Bir başka örneği ise Ahıska Türklerinin dernekleri ile gerçekleşmiştir. Katılımcı 9’un aktardığına göre Ahıska Türklerine kontenjanlı olarak vatandaşlık verilmesine dair genelge derneğin isyanı sonucunda çıkarılmıştır. Türkiye’de vatandaşlık verme işlemleri genelde kamuya duyurulmadan genelgeler düzenlenmekte ve bu ilanlar süreli olarak yayında kalmaktadır (Parla, 2023) Bu nedenle de geriye dönük tarama yapıldığında veya duyuru siteleri incelendiğinde bu belgelere ulaşılamamaktadır. Fakat ilgili göçmen dernekleri bunun haberini kendi üyelerine duyurmaktadır. Örneğin Türkiye’de birinci derece akrabası olan

Yunanistanlılara vatandaşlık verilmesine dair çıkarılan genelgeye ulaşılamamaktadır fakat Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği bunu zamanında üyelerine duyurmuştur ve Katılımcı 6'nın dedesi ve babaannesi bu yolla vatandaşlık almıştır.

“... Ancak işte 2018 yılında galiba Suriyelilerin toplu şekilde vatandaş almaları sonucunda Ahıska Türkleri dernek başkanları bir isyanda bulundu. İşte bu hatta haberlere çıktı falan. “Neden biz Türk olduğumuza, Türk soylu olduğumuza rağmen alamıyoruz, onlar alıyor?”. Dolayısıyla istisnai vatandaşlık olarak bize de vatandaşlık vermeye başladılar...” (Katılımcı 9)

“Torba yasa zamanı çıkmıştı galiba. Bir sene boyunca Türkiye’de birinci derece akrabası olan Yunanistan vatandaşları vatandaşlık koşulsuz şartsız verildi. Vatandaşlık almayanlara süresiz ikamet verildi... Dedem o kanunla, bir yıllık kanunla aldılar. Dedem vatandaş oldu onun üzerinden de babaannem aldı. Onlar alırken de kimse onları sorgulamadı. Üç ay içinde aldılar. Herkes o yasadan süresiz ikamet aldı.” (Katılımcı 6)

Köken ülke ile bağlarda bir gösterge olarak kabul edilebilen gündemi takip etme ev sahibi topluma aidiyet için de anlamlı bir veridir. Ayrıca ülkenin siyasi, ekonomik gündemini takip ediyor olmak geleceği hakkında endişe duymanın, söz sahibi olma isteğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Tıpkı insan ilişkilerinde karşılıklı iletişim ve birbiri hakkında endişe duymanın aidiyeti geliştirmesi gibi ülke ve ülkenin toplumu ile göçmen arasında karşılıklı iletişim ve birbiri hakkında endişe duymaları aidiyeti geliştirmektedir. Katılımcılara siyasi parti üyeliklerinin olup olmadığı sorulduğunda ikisinin üye olduğu diğerlerinin üye olmadığı görülmüştür. Bazı katılımcılar üye olmadıklarını fakat destekledikleri partilerin olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye’de siyasi partilere üye olma oranı oy oranları ile kıyaslandığında toplumun üyelik ile desteklemek arasında birebir bağlantı kurmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların Türkiye’nin gündemini takip etmeme sebepleri arasında geçmişi bilmediklerinden anlamamaları veya siyasetin çok değişken olmasından dolayı yetişememeleri vardır. Katılımcı 1 ise kendi köken ülkesinin haberleri ile ilgilendiğinden Türkiye’dekini takip etmemektedir. Türkiye’de yaşamayan Katılımcı 12 ise sadece kendisini ilgilendirdiği ölçüde “ekonomik kararları” takip etmektedir.

“Türkiye’nin siyasetini çok aktif olarak takip ettiğimi söyleyemem çünkü zaten Türkiye’nin siyasetini takip etmek pek mümkün değil o yüzden sürekli karşıma çıkıyor her yerde dolayısıyla böyle yüzeysel daha çok takip ettiğimi söyleyebilirim...” (Katılımcı 9)

“Ben buradakileri tanımıyorum ara sıra internetten gördüğüm kadar biliyorum. Anlamıyorum bu ne, ne olmuş, neden olmuş.” (Katılımcı 15)

“Türkiye siyasetiyle çok takip etmiyorum. Son sene bıraktım eskiden takip ediyordum. Aklım karışıyordu. Daha çok sosyal medyayı Uygurlarla ilgili haberlerle ilgilendiğim için Türk siyasetini kendim takip etmiyorum. Arkadaşlar konuşunca aa nasıl olmuş diyorum. Tek Uygur benim burada Türklerle oturursak illa ki siyaset konuşuluyor ben pek anlamadığım için soruyorum o nasıl oldu bu niye falan diye. Biri mesela bu partiyi kötülüyor biri şu partiyi övüyor ben onları dinliyorum. Ama çok takip ettiğim bir şey değil. Merakla biri anlatırsa dinliyorum yani.” (Katılımcı 1)

Diğer katılımcıların ifadeleri incelendiğinde ise Türkiye'nin gündemini “karşılaştırmalı” veya “sıkı” şekilde takip ettikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcılar köken ülkelerinden farklı olarak Türkiye siyasetinin çok canlı olduğunu bu nedenle de ilgi çekici olduğunu düşünmektedir. Katılımcı 4 Makedonya'da Türkiye gündeminin Makedonya gündeminden daha çok takip edildiğini belirtmektedir. Katılımcının ifadesinden Türkiye'de halkın siyaseten söz sahibi olmasının siyasete olan ilgiyi arttırdığı anlaşılmaktadır.

“Türkiye siyasetini takip etmemek mümkün değil herhalde. Burada her şey çok canlı. Bir de konuşmalar hep siyaset. Çok ilgilenmesen de duyup öğreniyorsun. Ya da konuşabilmek için de öğreniyorsun. Türkiye'de siyaset bizden farklı biraz. Siyaset deyince sadece liderleri dinlemek falansa ben hep açıp dinlemiyorum ama sosyal medyada haberleri takip ediyorum. Bugün Erdoğan ne dedi, ekonomi bakanı ne dedi özellikle sağlık bakanını çok dinledim korona yüzünden. Sanırım o dönem daha da siyasetle ilgili oldum. Her şey pamuk ipliğine bağlı gibi onların sözlerini takip ediyorduk.” (Katılımcı 7)

“Balkanlarda şöyle bir yapı var biz Anadolu'dan gitmişiz ya oraya Anadolu'yla duygusal bağımız hiçbir şekilde kopmamış. Dolayısıyla kendi yaşadığımız ülkeden ziyade Türkiye'de olup bitenler bizi daha çok ilgilendiriyor. Yemin ederim. Kendi siyasetimizi sorsan o kadar bilmem ama buranın siyasetini çok iyi bilirim. Kendi ekonomimizi o kadar bilmem ama buradaki ekonomiyi daha iyi bilirim. Buradaki yapıyı... Oralarda Avrupa'da Balkanlarda bir şey var siyasi anlamda kapalı kutu Avrupa. Türkiye kadar hararetle ülkeler değil onlar. Her şey masada olup biter halka söylenir. Ve bunu kabul ederiz istesen de istemesen de.” (Katılımcı 4)

Türkiye gündemini takip eden herkesin gördüğü üzere özellikle 2023 genel seçimleri ile birlikte göçmen karşıtlığının görünürlüğü ve şiddeti artmıştır. Muhalefetin seçim propagandalarının ana konusu haline gelen “göçmenlerin geri gönderilmesi” vaadinin etkisiyle toplumda göçmen nefreti körüklenmiştir. Siyasilerin demeçleri dinlendiğinde vurgu özellikle Suriyeli ve Afganlara yönelik olsa da göçmenlerin geri gönderilmesi gerektiği, göçmenlerin ülkeye girişi ile ülkenin namusunun kirlendiği⁴², sığınmacıları geri göndermenin ırkçılık olmadığı gibi ima ve sözler dikkat çekmektedir. Kemal Kılıçdaroğlu’nun “Sınır Namustur” bildirisi ve özellikle radikal bir göçmen karşıtlığı yürüten Zafer Partisi’nin açıklamaları seçim süreci boyunca gündemde olmuştur. Katılımcılara siyasilerin göçmenlere karşı tutumları hakkında ne düşündükleri sorulduğunda bu gündem nedeniyle cevaplarda Suriyelilere karşı tutumlara geniş yer verildiği görülmektedir. Temelde “iktidar bize sahip çıktı”, “kucak açtı” denilirken muhalefet eleştirilmiştir. Parti liderlerinin ve partiyi destekleyen insanların ülkeye göçmen alınmasından dolayı ülkeyi “çöplük” olarak görmelerinin “onur kırıcı” olduğunu, bazen bu tavırların Türkiye’de yaşamak istememe noktasına getirdiği görülmektedir.

Katılımcı 14 istenmeyen ve geri gönderilmeleri üzerine kampanyalar düzenlenen göçmen nefretinin ana konusu olan Suriyeli göçmenlerden biridir. Siyasilerin ve toplumun göçmenlere karşı tavrında Suriyelileri “ayrı tabakta” değerlendirmek gerektiğini belirtirken aslında Türkiye’de öteki hiyerarşisinde en alt tabakada olduklarını anlatmaktadır. Medyanın göçmen karşıtlığının ve önyargıların artmasında büyük rolü olduğunu, seçim dönemi Suriyeliler geri gönderilirse Türkiye’nin tüm sorunlarının çözüleceğine dair ütopyik inancın yayılmasının artık komik boyutlara ulaştığını belirtmektedir. Medyanın, göçmen ve ev sahibi toplumun birbiri ile kaynaşmasının ve aidiyet gelişiminde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Katılımcı 1’in de ifade ettiği gibi medya aracılığı ile yayılan “yanlış bilgiler” göçmenlerin kabul edilebilirliğini zedelemektedir. Medyanın ve siyasilerin söylemlerinin etkisi olmasa insanların birbirleri ile gerçek iletişim kurmaları hakkında iyi anlaşma, birlikte uyum içinde yaşama olasılıklarının artacağına inanmaktadır. Medyada Suriyelilere dair sadece olumsuz haberlerin yayılmasının göçmen nefretini arttırması ve Suriyelilere karşı şiddet

---

⁴² İlgili söylemlerden bir örnek için bkz. <https://chp.org.tr/yayin/sinir-namustur/Open> Erişim Tarihi: 19/08/2023

eylemlerinin artması Katılımcı 14'ün ülke içinde güvenlik hissini yıkmaktadır. Ayrıca günlük hayatında kendisinin ve ailesinin yaşadığı bu psikolojik şiddet iç huzurunu olumsuz etkilemektedir.

“Suriyeli olarak tam ayrı tabakta koyacağız. Çok üzücü, çok sinir edici, bazen çok can sıkıcı kusura bakma çok açık diyeceğim. Yani bıktırıcı, bazen artık burada yaşamak istemiyorum dedirttiriyor, bazen korkunç korkutucu, güvende hissetmiyorsun kendini bazı böyle ırkçı insanların yüzünden. Oysa bakıyorsun, soruyorsun beni tanıyan insanlara “sen çok iyi birisin ya, çok farklısın emin misin Suriyeli olduğuna?” diyor. Evet eminim. Ee benden başka kimi tanıyorsun, “yok senden başka tanıdığımız”. Ee o zaman niye kötülüyorsun? İlk tanıştığınız iyi çıktı o yüzden Suriyeliler iyi diye bir tablo olması lazım. “Hayır sen farklısın onlar kötü” diyorlar. Neden? Çünkü medya. Medya kapatılırsa sadece insanlar birbirlerine bırakılırsa, görseller yine ırkçılar olabilir ama ilişkiler daha iyi olabilir. Medya daha çok fena taraftan hayatı sadece kötü yönlendiriliyor. İstiyorlar ki bu halklar arası kötü şeyler sıkıntılar yaşansın Türkler Arapları sevmesin. Bu da zaten tarihe ait bir şey Türkler sevmesin Suriyeliler kötü şeyler yaşasınlar. Hep biraz bırakılırsa belki aralarında yine keşfedebilir halk böyle şeyler yaşadıkça aslında iyi yaşayabilirler... Her şey nasıl bir sıkıntı yaşanır yaşınsın Suriyelilere bağlanıyor. İktisadi sıkıntı ise Suriyeliler yüzünden gitseler her şey güzel olacak. Seçimlerden önce çok duymuşsunuzdur böyle şeyleri onlar gitse her şey güzel olacak hep... Bunlar oluyor sonra bu reklam medya hadi senin üstünden büyüterek her gün her sayfada “bakın bakın Suriyeli bir şey yaptı.” Yaptılar ne yapayım ama ben utanıyorum ondan iyileri de var ama onları hiç çıkarmıyorlar.” (Katılımcı 14)

Kendisi de savaşın içinde büyüyen Katılımcı 10 kendisine karşı bir kötü bir söylem görmemekle birlikte göçmenlere karşı tutumda Suriyelilerin “kaçtığı” algısını eleştirmektedir. “Çocuğun bomba sesini biliyor olmasının” normalleştiği bir ortamdan kaçmanın doğal olduğunu belirtmekte ve söylemlerin “insancıl” olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca katılımcı Mart 2016'da Ankara Güvenpark'ta gerçekleşen bombalı saldırıyı örnek göstererek “haftalarca Kızılay bomboştu⁴³, ölüm korkusu normal” diyerek sivil halkın “kaçmasının” insani olduğunun altını çizmeye çalışmaktadır.

---

⁴³ Araştırmacı Güvenpark saldırısı gerçekleştiği yıl Ankara'da yaşadığından bu bilgiyi doğrulamaktadır. Kızılay-Güvenpark, Ankara'da ana transfer noktası olmasına rağmen araştırmacı dahil birçok kişi Güvenpark hattını uzun süre kullanmamayı tercih etmiştir.

Katılımcı 4 Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın göçmenlere “yabancı” yerine “misafir” demesinin kendisi için çok anlamlı olduğunu belirtmektedir. Bu anlayış aslında Türkiye’de yabancıların hoş karşılanmadığı fakat misafirin el üstünde tutulduğu kültürün bir yansımasıdır. Katılımcı 4 her ne kadar soydaş kategorisinde olsa da toplum tarafından zaman zaman Suriyeliler gibi muameleye maruz kaldığını belirtmektedir. Katılımcının kendi kökenini söylemekten çekinecek hale gelmesi, göçmen karşıtlığının Suriyeliler üzerinde yoğunlaşmasına rağmen tüm göçmenleri etkileyecek boyuta ulaştığını göstermektedir.

“... Cumhurbaşkanımız Allah razı olsun ondan şöyle bir kavram geliştirdi bize, yabancı uyruklular dışardan gelenlere ağına gitmesin diye. Bizlere ağır gelmesin diye yabancı uyruklu kavramını kaldırdı misafir tabirini getirdi. Bizim için o zaman kaçtı 2013 müydü 2014 müydü yaptığında bunu. İnanılmaz bir şeydi bizim için... Devlet bazında Türkiye Cumhuriyeti şu an ki hükümet bazında konuştuğumda bize gerçekten sahip çıkıyor Allah razı olsun ama diğer taraf bize gerçekten çok kötü bakıyor. O yüzden ben böyle zaten simaen de Karadenizliye çok benzediğim için hemen diyorlar Türkçemden de çok anlamazlar evet diyorum Rizeliyim. Çünkü biliyorum Makedonyalıyım dediğim anda başlayacak. “Sizi de mi aldı, olsun zaten ülkem herkesi alıyor, çöplük ülkem, herkesi doldurdu” ve bunlar bir Suriyeli gözünden baktığımda ki Suriye’ye de gittim geçen gidiyorum işlerimizden dolayı inanılmaz kırıcı. Bir insanın onuru böyle kırılır.” (Katılımcı 4)

Katılımcı 1 göçmenlerin kendi içlerinde de öteki hiyerarşisini oluşturduklarını ve Suriyelilerin bu hiyerarşide Türk soylulardan aşağıda görüldüğünü aktarmaktadır.

“...Hukuk okuyan savcı olacak olan bir Uygur arkadaşımızla konuşurken o bile “gitsinler artık kendi memleketine, işimizi baya ucuzlaştırdı onların yüzünden, size vermediği hakları onlara verdi, her ay para veriyorlar” falan diye söylemediği şeyler kalmadı. Bende diyorum yok öyle bir şey. O diyor “yok rahat şekilde gidip geliyor kendi memleketlerine, eskisi gibi savaş da yok, şimdi niye gitmiyorlar”. Sanki orada para kazanıp baya dolar bozup harcıyorlar bizden daha iyi durumdalar diye. Eğitimli bir üniversite öğrencisinden bunları duymak şaşırtıcı... Ben arkadaşlarımla dışarı çıktığımda bahçede falan da nerelisiniz diyorlar işte Cezayir, Tayland falan biri Suriyeliyim deyince hemen onunla ayrı bir muhabbet muamele oluyor kaç senedir buradasın falan diye mesela daha çok.” (Katılımcı 1)

Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerine karşı kötü bir tavır görmediklerini belirtmektedir. Katılımcı 6 ise Yunanistanlı göçmenlere “fazla iyi” davranıldığını

düşünmektedir. Vatandaşlık verme hususunda Yunanistanlıların ayrı bir muamele gördüğünü belirten katılımcının Türk soylu olmamasına rağmen sınır dışı edilme korkusu yaşamamış olması katılımcılar arasında nadir bir güvenlik hissini göstermektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan “Balkan ve Rumeli Kadınları Buluşması” konuşmasında “Sizler farklı göç yollarını aşarak gelmiş olsanız da ne göçmen ne misafirsiniz. Çünkü sizler evinizdesiniz.”⁴⁴ diyerek balkan göçmenlerini öteki hiyerarşisinin dışına çıkarmıştır. Bu nedenle Balkan göçmenlerinin ülkede ayrıcalıklı konumlarının bir ölçüde -en azından söylemlerde- devam ettiği söylenebilir.

“Bizim Pomak olduğumuzu biz hariç kimse bilmiyor. Yunan Devleti bizi Pomak olarak tanımıyor, bizi Müslüman azınlık sayıyor. Yani dolayısıyla bizi Pomaksınız, Türk değilsiniz diye ayrımcılık yaparak geri gönderemezler” (Katılımcı 6)

Siyasilerin tutumları sorgulanırken katılımcılar, toplumun bu söylemlerden etkilendiğini belirtmişlerdir. Fakat cevapların genellikle Suriyeliler üzerinden şekillenmesi üzerine katılımcılara kendilerinin Türkler ile diyaloglarının nasıl olduğunu sorulmuştur. Göçmenlerin aidiyet ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve toplum ile aidiyet geliştirebilmeleri için oldukları gibi kabul edilmeleri, değer görmeleri, birbirlerine destek olmaları ve grubun ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmaları gerekmektedir. Katılımcıların ifadelerinde göçmen karşıtlığının etkileri görülmekle birlikte toplumun büyük çoğunluğu ile olmasa bile bir kısmı ile olumlu bağlar kurdukları görülmektedir. Katılımcı 14 Türklerle iletişim kurmanın önyargının fazla olduğu illerde daha zor olduğunu belirtmektedir. Bu önyargıları veya “terslik” yaşamayı, din ile ilişkilendirmiştir. Bu düşünce göç ile bağlantılı olan “ensar-muhacir” kabulünün dindar Müslümanlar için daha ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcı konuşmanın bir bölümünde “Bazıları dindar Ak Partili ama Suriyelilerden hep nefret ediyor!” diyerek Müslüman birinin nefretini hayretle anlatmıştır. Dışlanan grupta olan Katılımcı 14, Türk komşularından birinin onları sevmediğini mimiklerinden ve ses tonundan anladığını belirtmektedir. Katılımcının bu açıklaması Sosyal İzleme Sistemi olarak adlandırılan reddedilen kişinin ses tonu ve mimiklere daha çok dikkat ettiği ve daha doğru yorumlayabildiğini gösteren Pickett ve arkadaşlarının çalışmasını (2004)

---

⁴⁴ Erdoğan’ın konuşmasının tamamı için bkz. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/362/103765/sayin-hanimedefendi-nin-balkan-ve-rumeli-kadinlari-ile-bulusma-programi-konusmasi> Erişim Tarihi: 23/10/2023

doğrulamaktadır. Katılımcı 14 kendi tabiri ile karşılaştığı “melek” gibi insanlar nedeniyle Türkiye’de yaşayacağını belirtmektedir. Olumlu etkileşimlerin ve kabullerin aslında reddedilen kısmın üstesinden gelebildiğini göstermektedir.

“Bu tam kişiyle alakalı bence bulunduğu şehir, bulunduğu toplum, bulunduğu yerler. Eskişehir’de mesela bunu yaşamak daha zor. Eskişehir’de önyargılılık daha fazlaydı terslik daha çoktu, Bursa’da daha az. Bence bunu din çok etkiliyor, dindarlık etkiliyor. Dindar insanlar bunu daha çok anlıyorlar. O yüzden Bursa daha muhafız daha güzel bir şehir olduğundan Bursa’da bunu yaşamak daha kolay... Ondan sonra komşular dersin komşularımız sürekli değişiyor. Tek iletişimimiz yok çünkü öğrencilerdi onların hiç kimseyle yok. Suriyeliler vardı onlarla tabi iletişimimiz var. Mesela son yeni komşumuz geldi iki tane Türk komşumuz geldi birisi bizi sevmiyor, hiçbir şey yapmıyor aramızda hiçbir sıkıntı yok çok şükür ama sadece gözünden, selamından, selam vermemesinden anlıyoruz. Diğer başka aile var çok tatlılar, seviyorlar, hatta yemeklerimizi gönderiyoruz, yemeklerini gönderiyorlar. O yüzden farklı insanlara göre değişiyor. İş açısından sorarsan ben çok çok memnunum iş arkadaşlarım beni çok seviyorlar bende onları çok seviyorum. Ama tam tersi de çalıştığım yerler var. Hastalarda dersin çalıştığım bölgede insanlar çok güzel, iyi niyetliler falan o yüzden hiç terslik nadiren geliyor. Eskişehir’de her gün o hastaya (terslik çıkaran hastalardan bahsediyor) karşılaştım... Yani böyle Araplara karşı bir bakış açısı olduğunun farkındaydım hissettim ama aslında Arap da değil de Suriyeli olmanın. Çok sıkıntılar yaşadım. Yani elhamdülillah. Ters insanlarla karşılaştım arada çok önyargılı insanlarla karşılaştım beni üzen ya da ağlamaya götüren insanlarla karşılaştım. Öyle zamanda da melek gibi insanlarla karşılaştım. Bazen çok sıkılırdım ‘ya uff ya, inanılmaz ya, böyle olmaz’ dediğim insanlar oldu. Bazen de iyi insanları gördüğümde ben bunlar için Türkiye’de kalacağım dediğim oldu.” (Katılımcı 14)

Katılımcı 4 ise muhalefetin olumsuz tutumlarının yanı sıra taraftarlarının da bu söylemi sürdürdüğünü aktarmaktadır. Katılımcı 4’ün kendisinin İlahiyat çevresinde dışlamaya maruz kalmıyorken tıp okuyan kardeşinin ve onun göçmen arkadaşlarının dışlanmaya, ayrımcılığa ve hatta ırkçılığa maruz kaldığını görmesini Katılımcı 14 gibi bu durumu din ile ilişkilendirmesine neden olmuştur. Göçmen öğrencilere “benim vergimle okuyorsun” denmesi aşağılayıcı bir tona sahiptir. Hem vergilerin göçmenlere gitmesine karşı sitem hem de bir üstünlük iddiası taşımaktadır. Oysa bilindiği üzere devlet üniversitelerinde eğitim yalnızca Türk vatandaşı öğrencilere ücretsizdir. Yabancı uyruklu öğrenciler harç

ödemektedir ve bu harç bazen okulu bırakmalarına neden olacak kadar fazladır. Katılımcı 1 bu konuda bazı Uygur öğrencilerin harçları ödeyemediğinden okulu bırakmak zorunda kaldıklarını aktarmıştır. Katılımcı 4 bunun dışında en çok “benim ülkem” denmesini ayrımcılık olarak görmektedir çünkü kendisi de vatandaştır. Ayrıca okumak için gelen uluslararası öğrencilere sürekli kınayıcı imalar ile neden geldiklerinin sorgulanıyor olması Katılımcı 1’in de üzerinde durduğu bir konudur. Neden geldiklerinin sorusunun ardından gelen ne zaman gideceksin sorusu hakkında “kalbine hançer gibi saplanıyor ağlamamak için kendini zor tutuyor insan” demektedir. Hoş geldin demeden ne zaman gideceksin sorusu katılımcılar için istenmediklerinin açık ifadesidir.

“Şimdi bu bölümden bölüme değişen bir olay. Şimdi beni dinlersen ben çok farklı anlatırım kız kardeşimi dinletsem sana çok farklı bir profil sunar. Neden? Çünkü benim okuduğum bölümde bizim ortamımız hep uysal insanların pozitif insanların aynı görüşte olan insanların grubuyduk biz. (kardeşinin adı)’nin okuduğu yer yani tıp fakültesi, ateistlerin, seküler insanların olduğu bir yer. Dolayısıyla (kardeşinin adı) benim kadar özgür olduğunu söylemiyor bu ülkede. Benim kadar da iyi bir bakışa sahip değil. Bu benim yorumum anlamında değil tamamen ortam ile ilgili. (kardeşinin adı) işte orada sol görüş çok yoğun olduğu için ve fakültelerde bu çok var. Yabancılara yabancı gözüyle bakıyorlar ve zulüm de edebiliyorlar. Sırf yabancı uyruklu diye sınavdan bırakabiliyor adamlar.. (kardeşinin sınıf arkadaşı) çok başarılı çok çalışıyor. Ama elinden şeyi bile alabiliyorlar pratik yapacak dersi. “sen Suriyelisin sen sonra, benim ülkem burası”. Bu inanılmaz böyle bir insanı caydırmak için yapılabilecek en büyük şeylerden biri. Ben bunu hiç yaşamadım, ilahiyat olunca hiç yaşamadım. Ya da şöyle de olabiliyor: kız kardeşim de yaşadı ben de yaşadım çok, genelde halk bunu yapıyor, okuyan kişiler de bunu yapıyor. ‘Hep size hak veriyor devlet bizi görmüyor ki hep siz!’. Asla böyle bir şey yok .... Çok geliyor bu bize. ‘Benim vergilerimle’ diyor ‘sen okuyorsun’. Ağırdır, bunu çok yapıyorlar. Bana da yaptılar kız kardeşime de çok yaptılar Suriyeli arkadaşlarımıza da inanılmaz yapıyorlar. ‘Benim ülkem’ Türkiye’de en nefret ettiğim ve en çok gördüğüm ayrımcılık dersin burada gördüm. Benim ülkem. Hayır diyorum benim de ülkem burası. Suriyeli diyor ki benim de ülkem burası... Muhalefetin bize bakışı çok kötü. Bunu sadece televizyonda söylemelerine gerek yok gerçekten sadece o görüşü destekleyenlerin muhalefet taraftarları bile ikili görüşmelerde bize bunu çok yapıyorlar. ‘Niye geldin ki ya?’. Diyemiyorsun Makedonyalıyım. ‘Hımm Niye ki? Hayrolsun’. Vatandaş olduğum gün piknik yapıyoruz burada arkadaşlarımla. Hiç

unutmuyorum -ilahiyyattan bir de hepsi- ben de işte ‘kızlar bugün oldum kimliğim geldi” deyince arkadaş şöyle yaptı “inanamıyorum ya ülkemde herkes vatandaşı!” ve ben onunla 4-5 yıldır çok yakın bir arkadaşım. Ve çok üzüldüm birden yüzüm düştü. Dedi ki “bu kadar kolay olmamalı (katılımcının adı). Dedim ki ‘sen bilmiyorsun atlattığım badirelerin neler olduğunu’. Tek takıldığı şey benim ülkem ve burada ben yemeliyim bu ülkeden ben istifade etmeliyim asla dışarıya para gitmemeli.” (Katılımcı 4)

Katılımcı 1 ailesi ile birlikte Türkiye’de olmasına rağmen ailesinden farklı bir ilde okuduğu sırada yalnızlık çektiğini fakat çevresindeki insanların yanında olması, “destek olması”, “aileden saymasının” kendisine yardımcı olduğunu söylemektedir. Yalnızlığını “içi içine çökme” veya “içini kemirmesi” olarak tarif eden Katılımcı 1 diğer insanların desteklerinin “hayata gülümseyerek bakmasını” sağlayacak kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Katılımcı 10’da Filistinli olması nedeniyle insanların kendisinin ve ailesinin nasıl olduğunu, nasıl yardım edebileceklerini merak etmesinin kendisini “ayakta tutacak” kadar değerli olduğunu söylemektedir. Önemsizlik duygusunun güvende olma ve duygusal olarak rahatlama sağladığı görülmektedir. Önemsizliğini hissettiği çevrelerde kendisinin yakın ilişkiler kurabilmesi aidiyet ihtiyacı ile ilişkilidir. Fakat Katılımcı 10’un ilk adımı karşıdan beklediği anlaşılmaktadır. Bu durum Katılımcı 10’un Lavigne ve arkadaşlarının tezine (2011) göre öncelikle eksiklik azaltma yönelimine sahip olduğu fakat güvenin gelişmesi ve reddedilme korkusunun azalması ile büyüme yönelimine geçtiğini göstermektedir. Büyüme yönelimi aidiyetle ilişkilidir ve uyum geliştiricidir.

“Allaha şükür karşıma çıkan hep iyi insanların destekleri eğitim hayatım olsun çevremde olsun. Ankara’da bir iki üç tane ailem var, aile ablam var. Onlar çok ilgi gösteriyor sağ olsunlar hani sadece bana değil, birkaç tane yabancı öğrenci var orada. Hani Asmaköprü Derneği var ya, öğrencilere orada üye çalışan ablalar çok iyi davranıyor. Ayda bir kahvaltuya çağırıyor, ramazanda iftara çağırıyor ya da bir pikniğe falan. Bizimle çok ilgileniyor, ‘biz sizin aileniziz, yalnız kalmayın’ diyorlar. İnsanın yanında bir Türkiye’de olsa bile bazen ben kendimi yabancı hissetmiyorum. Kendi kardeşlerimde burada ama bazen insan yabancılık çekiyor. Bir anda insan içine çöküyor, içi içini kemiriyor. Özellikle ailem burada çok yalnız arkadaşlarım var anne babasıyla kaç yıldır iletişime geçemeyen. Onları görünce, mesela onların ne hissettiğini hissetmeye çalışınca, ben sanki onlardan daha çok üzülüyormuş gibi hissediyorum. Mesela öyle birine Türkiye’de olan biri destek olunca ondaki değişim

bambaşka oluyor hayata gülümseyerek bakması. Bu yüzden çevremizdeki insanların bizi desteklemesi hayatımızı çok kolaylaştırıyor sadece ekonomik olarak değil manevi açıdan yalnız olduğumuzu hissetmemek için de.” (Katılımcı 1)

“Ama burada Filistinliyim deyince insanların bana aileme dua etmesi, orada kötü durumlar olunca insanların bana nasılsın ne yapabiliriz demesi bunlar insanı ayakta tutuyor bence. Burada bir yıldır tanıdığım ve yüz yüze görüşmediğim insanlar bile mesaj atıp soruyorlardı. Bu acıma duygusu değildi ya da ben öyle hissetmedim bilmiyorum önemseniyorsun. Öyle olunca kendini iyi hissediyorsun ‘aa bak benim başıma bir şey gelse arkasını arayacak merak edecek insanlar var, benimle ilgilenebilecek insanlar var’ diyorsun. O zaman bir rahatlama oluyor. O zaman sende açıktan değer verebiliyorsun, yakın ilişkiler kurabiliyorsun, bir sorunun olduğunda ona danışabiliyorsun, yardım isteyebiliyorsun, ona yardım teklif edebiliyorsun.” (Katılımcı 10)

Katılımcı 7 ise Türk komşularını “dayanabileceğim insanlar” olarak tarif etmektedir. Komşuları ile güven bağına kuran Katılımcı 7, komşuların yardımlarını “seni düşünüyorum, önemsiyorum” olarak algılamaktadır. Bu önemsenme eylemleri sayesinde bireyler karşı grup için değerli olduklarını, “aile gibi” vazgeçilmez parça olduklarını düşünmektedirler. Komşular, iletişimin görece daha istikrarlı olması nedeniyle aidiyet ihtiyacını karşılayabilecek önemli bir dış referanstır. Thomese’in (2003) belirttiği gibi komşuların iyiliği hakkında karşılıklı bir endişenin olması aidiyeti geliştirmesinin etkisi ile yalnızlığı azaltmaktadır. Aidiyet bu şekilde bir yalnızlık tamponu görevi görmektedir. Katılımcı 14’ün komşularının sürekli değişiyor olması onun bu istikrarlı iletişimden, komşularının onları sevmemesi çatışmasız iletişimden faydalanmasını engellerken Katılımcı 7 için komşuları istikrarlı ve çatışmasız bir ilişki sunmuştur.

“Komşular bence buradaki en güzel tecrübeydi. Benim daha önce anlattığım gibi tanımadan bile hediyeleşiyorduk, hoş geldin diyorlardı. Bir şeye ihtiyacın olunca arayabiliyorsun. Çocuk hastalanıyor yardım ediliyor, ben hasta olunca çocuğu okuldan alıyorlar, ben yardım istemeden de yardım ediyorlar. İnsan o zaman rahatlıyor işte. Evet dayanabileceğim insanlar var diyor. Komşum bana anahtarlarını veriyor tatile giderken evde bir şey olursa diye. Bu çok garip gelmişti ama güven var bende verebilirim ona. Bir ölüm oluyor mesela cenaze evine yardım ediyorlar. Birisi doğum yapıyor hemen yemekler götürüyorlar. Halinden anlıyorlar yani. Bunları parayla da yapabiliriz ama insanlar seni düşünüyor. Bu değerli bir şey. İhtiyacın olunca haber ver diyenler de çok var ihtiyacın olabileceğini düşünüp sormadan

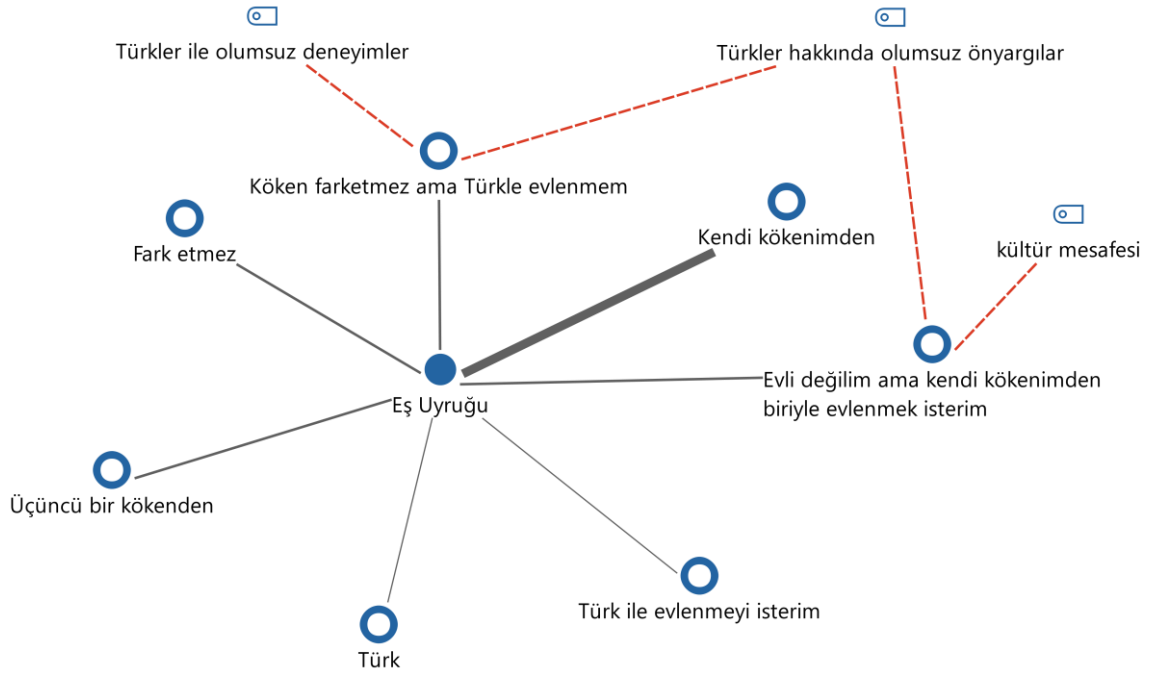
yapanlarda. Ben başta yardım istemeye çok çekinirdim bizde öyle yani fazla bireysel. Ama burada bir ihtiyaç halinde herkes bir işin ucundan tutuyor. Şimdi bende diğerleri için bunu yapabiliyorum ve gerçekten bana da iyi geliyor. Bu şekilde bir aile gibi oluyorsun dinleneceğin bir alan açıyorlar. Bilmiyorum komşularım hep çok iyiydi o konuda şanslıyım.” (Katılımcı 7)

Katılımcı 9 daha önceden yaşadığı olumsuz deneyimler nedeniyle Türklerle iş yapmamaktadır. Reddedilme deneyimi bu örnekte “yabancıyı aldatma” olarak karşımıza çıkmaktadır. Reddedilenler dış gruptan daha fazla olumsuz eylem beklemektedir (Howard & Rothbart, 1980). Bu nedenle birçok reddedilen göçmen kendi iç grubuna dönerken Katılımcı 9’un -başka nedenler ile- dönebileceği iç grubu yoktur. Bu durum onu “tek kalmaya” itmiştir. Çoğu katılımcı reddedilme deneyimi yaşamasına rağmen kabul edilme deneyimleri de vardır. Bu nedenle aktardıkları deneyimlerin büyük bölümü olumludur. Katılımcı 9’un ise görüşleri değiştikten sonra aktardığı kabul edilme deneyimi yoktur. Katılımcı 9’un görüşme boyunca tüm konularda olumsuz deneyimlerinden bahsetmesinden reddedilme deneyiminin seçici bir hafızaya yol açtığı ve reddedilenlerin olumsuz olayları daha çok hatırladıkları tezini (Pickett, Gardner, & Knowles, 2004) doğrulayabilir. Ayrıca kadın erkek ilişkilerinin Türkiye’de Ukrayna’dakilere göre kendi tabiri ile rahat olmamasından dolayı yaşadığı olumsuz deneyimler onu özel hayatı için de Türklerle iletişim kurmamaya itmiştir. Bu durum köken ülkedeki ve ev sahibi ülkedeki değerlerin birbiri ile çatışmasının yabancılaşmayı doğurabileceği tezi (Gierveld, Pas, & Keating, 2015) ile uyumludur. Tüm bunlara rağmen Katılımcı 9’un “sıkı bağı” olan arkadaşlıkları vardır.

“Şöyle ben zaten böyle çok sosyal birisiyim ama insanlarla çok az iletişim kurarım. Bunun dışında okul arkadaşlarım var, onlarla görüşüyorum. İş hayatında ben tamamen herkesten bağımsız yani iş hayatında asla Türklerle iş yapmam. Benim için çok zordur çünkü Türkiye’de birçok hile ve çok yalanla karşılaştığım için o yüzden artık sadece profesyonel olarak sadece kendim çalışıyorum. Ve bunun beni en çok üzen şey. Bu ülkede bu durum sayesinde şunu daha fazla yapamam. Daha fazla iş yapamamamız, bu ülkede daha çok işin dönememesi... O yüzden arkadaş hayatında evet var arkadaşlarım, onlarla görüşebiliyorum, konuşabiliyorum, yemeğe gidiyoruz ama iş hayatında çok titizim bu konuda ve çok hani kendimi kaptırmamaya çalışıyorum çünkü çok öyle karşılaştım. Özel hayatta daha önce söylediğimiz gibi Türklerle iletişim kurmak hele tanımadığın bir kızla iletişim kurmak çok zor. Hani bizim Ukrayna’daki gibi rahat değil. Yani Ukrayna’da kız hoşuma giderse oturur

konusurum, evet evet yok yok. Ama burada tamamen farklı biliyorsun, burada yani kız hoşuma giderse bile yanına gidip konuşursan farklı bir tepki alabilirsin. Sonra o insanı bir müddet öyle bir etkiler ki “ben ne yaptım ki”. Ben bununla ilk Türkiye’ye geldiğimde karşılaşmıştım ondan beri yani artık biliyorum bu durumun nasıl olduğunu. Dolayısıyla biraz şeyim buna. Özel hayatta asla, iş hayatı asla, yüzeysel konuşma arkadaşta açığım, konuşuyorum sıkı bağım var.” (Katılımcı 9)

Özel hayata Türklerin dâhil edilmesinin veya Türklerin hayatlarına farklı kökenlerden kişileri alması karşılıklı kabulün bir şeklini göstermektedir. Yine farklı kökenlerdeki kişilerin evliliği kültürlerin birbirini tanınması ve bir ölçüde birleşmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda katılımcılardan evli olanların eş uyrukları sorgulanmış, bekâr olanlara ise Türkler ile evlilik hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Sorunun halihazırda başka kökenden kişiler ile evli olanlar için de anlamlı olabilmesi için ise çocuklarının Türkler ile evliliklerine nasıl bakacakları sorgulanarak sorular detaylandırılmıştır.

Şekil 11: Katılımcıların Eş Uyruğu Tercihlerinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılardan 9 tanesi bekârdır. Bekâr katılımcılardan dördü Türkler ile evliliğe olumsuz yaklaşmaktadır. Katılımcı 12 artık Türkiye’de yaşamadığı fakat yaşasa bile Araplara yönelik “barbar” veya “dört eşli” algısı nedeniyle bunun zor olacağını belirtmektedir. Katılımcı 9’un da eş uyruğu tercihinde daha çok Türk kültürünün olumsuz önyargı ve eleştirilerinin etkili olduğu görülmektedir. Katılımcı evleneceği kadının “kadınlığını dışa vurmasını” istemektedir fakat bunun Türkiye’de bunun “kötü kadın” algısı yaratacağını düşünmektedir. Bu nedenle sadece Türk’le evlenmesi değil Türkiye’de herhangi bir kökenden biriyle evliliğini istediği gibi yaşaması zor gözükmektedir.

“... Özellikle benim bu son yıllarda kafa yapım çok değiştiği için, düşünce yapım çok değiştiği için biraz zor görüyorum ancak hani akraba, komşu, arkadaş çevresinde hiçbir sıkıntı olmuyor sadece özel hayatımda sıkıntı olacağını düşünüyorum... Bu şey diyebilirim kadın ruhu çok eksik Türk kızlarında. Beni en çok iten şeylerden biri bu olduğu için biraz zor olacağını düşünüyorum. Muhtemelen de... Türkiye’de kadınların daha çok bir çember içinde tutulduğu için, duyguları bastırıldığı için olabilir. Evlendiğimde evlenirsem bile bu kadınla Ukrayna’da yaşasaydım çok rahat olurdu. Ki bende burada yaşasaydım evli bir erkek olarak, burada benim eşimin duygularını açık bir şekilde dışarı vurmasını bende istemem. Çünkü burada dışarıda birçok insan onu farklı algılıyor özellikle erkekler. Burada bunu herkes bilmelerine rağmen herkes öyle olduğunu biliyor ve o yüzden eşine izin vermiyor, engel oluyor. Çünkü aynı şekilde kendisinin başkasına bakacağını bildiği için eşine de öyle bakılacağını biliyor dolayısıyla böyle zincirleme bir şekilde gidiyor.” (Katılımcı 9)

Kendi kökeninden biriyle evlenmeyi istemenin ise iki temel sebebi olduğu görülmektedir. Birincisi kültür mesafesi ikincisi ise kökenini korumak ve devam ettirmektir. Katılımcı 14 Suriye’nin kültürünün Türk kültürü ile çok benzediğini fakat farklılıkları göz önüne alarak kendi kültüründen biri ile evlenmenin daha iyi olacağını düşünmektedir. Katılımcı 10’da kendi deneyiminden yola çıkarak eşi ile kültür farkını açıklamaktadır: “Çünkü kültürlerimiz çok farklı. Bazen kalıplara çok takılıyoruz sorun oluyor. Yani ona göre olmazsa olmaz bir şey var ama bu benim alışık olduğum bildiğim bir şey değil. İlk yıllarda bu baya zorluyordu bizi.” Farklı kültürdeki bireylerin ve ailelerinin farklı gelenekleri, beklentileri ve bakış açıları vardır. Bu nedenle çatışmaların yaşanılması kaçınılmazdır. Ülke içinde yer alan kültürler bile çatışmalı hale gelebilirken farklı kökenlerin kültür mesafesi daha derin olması normaldir. İstenmeyen göçmen kategorisinde olan Katılımcı 14 bu riski ağır bulmaktadır.

“Yani şimdi dinimizde (hadisin Arapçasını söylüyor) Allah’ın razı sizin razı olduğunuz dini ahlaklı kişi geldiğinde kabul etmeniz lazım diye hadis var. Böyle düşünmek lazım aslında. Dindar, Allah’ın razı olduğu bir kişi olduğunda kabul etmemiz lazım. Ama doğrusunu söyleyeyim siz belki bu kişilikle alakalı bir şey yani karakterle alakalı, bazı kişiler rahatlıkla bulabilir. Çok Türk adamlar Suriyeli bayanlarla evlendi, tam tersi de oldu. Ama bunu ben kendim olarak zor buluyorum. Bazen düşündüm geleneksel açıdan ve adet, örf çok benzese de. Çok benziyor hatta farklı Arap ülkelerinden daha çok benziyoruz. Ben mesela Arabistan’ın, Fas’ın Libya’nın adetleri benden çok uzak ama Türkiye’yle çok yakın. Özellikle yemekleri güneyle çok benziyor. Adetler, örf çok benziyor buna rağmen değişiklikler olabilir. Ben bunlara bakarak bana zor geliyor belki olabilir kısmet.” (Katılımcı 14)

Katılımcı 1 ise farklı kökenden biriyle evlenmeyi kökeninin yok olmasına yol açacağını düşünmektedir. Kökenini korumak ve devam ettirmek için -tamamen yabancı görmese bile- Türklerle evlenmeyi uygun bulmamaktadır. Türkiye’de yaşayan bir Türk’le evlenmek Türkiye’de yaşamaya devam etmenin örtülü kabulünü içermektedir. Ülkesine dönmeyi bekleyen Katılımcı 1 için bu bir risk faktörüdür. Bu nedenle Türklerle evlenmeyi uygun görmemesi anlaşılabilir bir tercihtir.

“Kültürel olarak da kendi kendimize çok sahip çıkmaya çalıştığımız için aile olarak da benim özgür bağımsız düşüncem olarak da buna asla teşvik de etmem, olumlu da bakmam. Yabancıyla asla Allah korusun. Türk biriyle onları tamamen yabancı görmüyorum ama olmazsa daha iyi diye bakıyorum. Kendi aileme bunu uygun görür müyüm? Hayır asla görmem. Çünkü kökenimizi kendi kültürümüzü biz korumak onu devam ettirmek zorundayız. İlla ki böyle işgal altında kalıp ezilip yok olacak değil...” (Katılımcı 1)

Katılımcı 4 ise tam da söz konusu Türkiye’de yaşamaya devam etme kabulünü içermesi nedeniyle Türk biriyle evlenmek istemektedir. Kendisini rahatsız eden “dini pratikler” ve görüşme esnasında sık sık dile getirdiği “kadının değer görmemesi” nedeniyle köken kültüründe değil Türk kültürü içinde yaşamak, çocuklarını Türk kültürü ile büyütmek istemektedir. Katılımcının Türk kültürü vurgusunda dinin çok etkili olduğu görülmekle birlikte Türkiye’de kadına daha çok değer verildiğini köken ülke deneyimleri üzerinden sık sık karşılaştırmalı olarak anlatmaktadır. Katılımcı 4 “değerli” ve “kendi” olabilmek için Türk biriyle evlenmeyi istemektedir.

“Türkiye’yi yani bütün hücrelerimle her şeyimle Türklüğü çok benimsediğim için ben kesinlikle Türkiye’den biriyle evlenmeyi düşünürüm. Türkiye’de yaşamımı

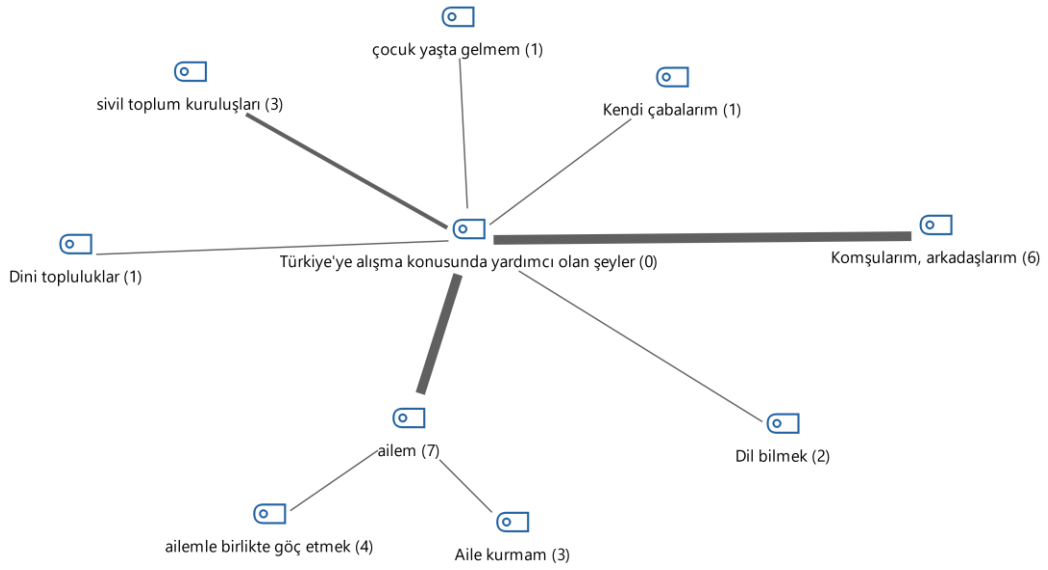

sürdürmek istiyorum. Bu gelenek, bu görenek ile devam etmek istiyorum. Kendi kültürümde az önce bahsettiğim işte dini kırılmalar, dini eksilmeler, kültürel farklılıklar, ataerkil problemleri, kadının kendini gerçekleştirememesi gibi sorunlardan dolayı ya da çok keskin kültürel tabular var bizde... Bunlar yıkılmayan tabular. Ben hiçbir zaman kendimi bir gelin olarak görmediğim için birilerinin isteğini yapma anlamında çok ağır geldiği için ben Türkiye’de yaşamayı tercih ediyorum.” (Katılımcı 4)

Evli katılımcılardan sadece biri Türk ile evlidir ve Türkiye’ye evlilik yoluyla gelmiştir (Katılımcı 3). Katılımcı 6 ise Türkiye’de doğup büyümüştür Türk kültürüne hâkimdir. Türk biriyle evlenmek üzere olması ailesini Türklere karşı önyargılardan dolayı tedirgin etmektedir. Katılımcının evliliğinde kültür mesafesi değil, önyargılar sorun oluşturmaktadır. Kendi kökeniyle veya Türk harici bir kökenle evlenen katılımcılara çocuklarının Türk’le evlenmesi hakkında ne düşündükleri sorulduğunda ise iki katılımcı hariç hepsi bunun sorun olmadığını söylemiştir. Katılımcı 7 oğlunun Türkiye’de doğup büyümesi nedeniyle kültürel farklılıklardan etkilenmeyeceğini düşünmektedir. Fakat Balkan göçmeni olan ve ülkesi ile bağını koparmayan iki katılımcı çocuklarının da kendi kökeninden -Pomaklar- ile evlenmesini istemektedir. Köken ülkesi ile bağını kopartan ve Türk soylu olan Katılımcı 2 ise mutlu olduğu sürece istediği ile evlenebileceğini belirtmektedir. Pomak katılımcılardaki ortak algı Türk erkeklerin “şiddete meyilli” olması ve “kadına değer vermeyen” insanlar olduklarıdır. Ayrıca Türklerin kendi yaşam tarzlarındaki kadın erkek ilişkilerine göre “daha az rahat” olduklarını bunun ise iki taraf için zorlayıcı olduğunu düşünmektedirler.

“...bizde hep Türkler dayakçı olduğunu, kadınlara değer vermediğini düşünürler hala böyle. Kızını verenler alışıyor. Hep dövüyorlar denirdi öyle kaldı. Ben de bizimkilerden biriyle evlensin isterdim. Tanıdıklarıyla evlenir bizde. Türkiye’de yaşayan bir Yunanistanlıyla evlensin ama Yunanistan’dakiyle değil.” (Katılımcı 5)

“Biz biraz rahat büyüdük yani Türkiye’deki gibi değil bizde kız erkek ilişkileri. Hele şimdi hiç değil. Bizde kızların sevgilisi olması normaldir. Benim kızımın da var ve başından beri biliyorum. Çevredeki Türkler bunu çok garipsiyor, mesela evli nişanlı değil ama çocuk size gelebiliyor birlikte dışarıda dolaşıyorlar diye. Kızı çarşıda görenler bana söylüyor. Onlara biraz nasıl diyeyim ahlaksız, garip geliyor bu durum. Benim için kızımın kiminle nerede olduğunu bileyim yeter.... Çocuklar bizden biriyle evlense tabi bize daha iyi olabilir. Kültür farklılığı zor olur diye düşünüyorum Türkiye bizim kadar rahat değil insanlar açısından.” (Katılımcı 11)

Şekil 12: Katılımcıların Türkiye'ye Alışmalarına Yardımcı Olan Şeylerin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi⁴⁵

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların sosyal hayatlarına ilişkin Türkiye'ye alışmalarına yardımcı olan şeylerin neler olduğu incelendiğinde; çocuk yaşta gelmek, aile ile birlikte göç etmek, dini topluluklar, sivil toplum kuruluşları, komşu ve arkadaş çevresi, dil bilmek ve kendi uyum çabaları başlıklarının öne çıktığı görülmektedir. Katılımcıların alışma süreçlerinde devletin uyguladığı bir politikanın veya uyum çalışmasının varlığına veya yokluğuna değinmemiş olması dikkat çekicidir. Bunun bir sebebi halihazırda böyle bir çalışma olmamasıdır. Fakat bir diğer önemli sebebi de göçmenlerin bunun yapılabileceğini hiç düşünmemeleridir. Katılımcılar uyum yükünün sadece göçmenlere yüklenmesini içselleştirmişlerdir. Katılımcıların devletten kültürünü yaşatma, inanç kimliğini kabul etme gibi talepleri olmadığı gibi bunu talep etmenin bir hak olabileceğine dair bilinçlerinin de olmadığı görülmektedir.

Göç hem göçmenin kendisi için hem de ev sahibi toplum için birtakım değişimler getirmektedir. İyi yönetilmemiş bir göç göçmen karşıtlığının yükselmesine, göçmenin ve toplumun refahının düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle uyum konusunda büyük ölçekli çalışabilecek olan kurumun devlet olduğu kabul edilmektedir. Türkiye'nin

⁴⁵ Modelde çizgilerin kalınlığı kod frekansını göstermektedir. Kalın çizgiler kodun sık tekrarlandığını ifade etmektedir.

göçmenlerin uyumu konusunun kurumsallaşması oldukça yenidir. Türkiye’de göç ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek için 2013 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 2013’e kadar göçmenler ile ilgili işleri Emniyet Genel Müdürlüğü yürütmüştür. EGM’nin bu görevi üstlenmesi ise göçmenlerin bir güvenlik meselesi olarak görülmesi açısından anlam kazanmaktadır. Suriye üzerinden gelen büyük göç dalgası nedeniyle EGM kaynakları yetersiz kalmış ve göç alanında yoğunlaşan bir kuruma ihtiyaç artmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü daha sonraları başkanlık statüsüne kavuşturulmuştur. Başkanlığın görevlerinden birisi göçmenlerin “uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek”tir (GİB, Başkanlık, 2023). Göçmenlerin Türkiye’yi tanıma, alışma ve uyum konularında Göç İdaresi’nden hiç bahsetmemiş olmaları bu nedenle dikkat çekicidir. Katılımcılardan bazıları Göç İdaresi’nin kuruluşundan önce vatandaşlık almışlardır ve EGM veya herhangi bir devlet kurumunun uyum çalışması olduğundan haberleri yoktur. Göç İdaresi’nin kuruluşundan sonra ve hatta 2023 yılına kadar göçmen statüsünde olan katılımcılar mevcuttur. Bu katılımcılar Göç İdaresi’ni yalnızca ikamet izini alma “çilesi” nedeniyle bilmektedir. Katılımcıların tamamına yakını devletin göçmenlere dair herhangi bir faaliyetinden haberdar değildir. Katılımcılardan yalnızca bir tanesi Göç İdaresi’nin bir çalışmasından haberdardır. Katılımcı14, 11 yıldır Türkiye’dedir ve 2018 yılında vatandaşlık almıştır. Kendisi vatandaşlık aldıktan sonra Göç İdaresi bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliğin içeriği ise “Suriyelilere yönelik” Türkiye’de temel yaşam bilgilendirmesidir. Katılımcı bu bilgilendirme etkinliğinin yeni gelenler için güzel olduğunu fakat zamanlama olarak yaklaşık 3 buçuk milyon⁴⁶ göçmen için “geç” olduğunu belirtmektedir. Göç İdaresi’nin faaliyetinin sadece Suriyelilere yönelik olması “uyuma ihtiyacı olanın” yalnızca Suriyeliler olduğu algısını oluşturmakla birlikte uyumun temel yaşam bilgilendirilmesi ile sınırlandırılmış olması Türkiye’nin uyum politikalarının içeriğinin epey zayıf olduğunu açıkça göstermektedir.

“Ben geldiğimde yoktu hatırladığım kadarıyla bir defa oldu Suriyelilerin Türkiye’de yaşaması için entegrasyonu için bir konferans gibi bir şey oldu. Tüm Suriyelileri davet ettiler, tüm Suriyeliler gelsin, gelmesi gerekiyor. Gittiğimizde de -ben gitmedim, ailem gitti, ben vatandaş almıştım gitmedim- bazı öyle şeyler anlattı

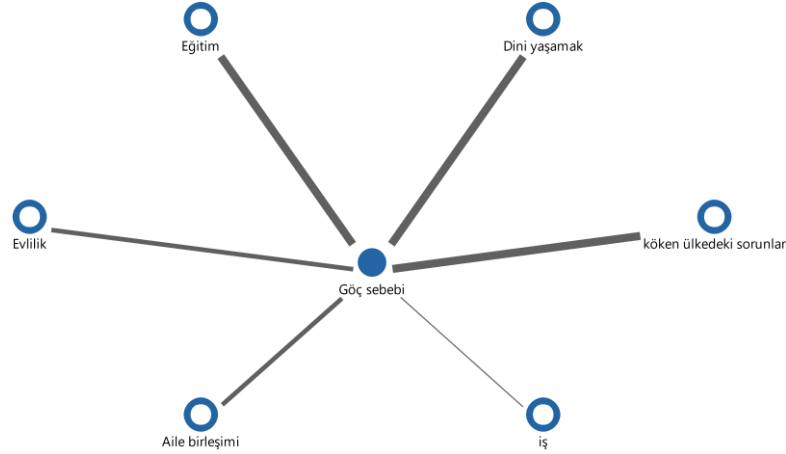
⁴⁶ Suriye’den göç 2014 yılı itibari ile bir buçuk milyonu geçmiş 2017 yılında ise yaklaşık üç buçuk milyonu bulmuştur. Geçici koruma istatistikleri için bkz. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 20/10/2023

hastaneye gideceksen nasıl randevu alabilirsin, bir şey yapacaksan nasıl yapabilirsin yani yol gösterici şeyler anlatılmış ve bu sefer biz çok öğrendik biraz geç. Yeni oldu güzel yaklaşım ve güzeldi. Biz geldiğimizde yoktu 11-12 yıldır bir bu oldu.”
(Katılımcı 14)

3.1.2.5. Göç Motivasyonu ve Göç süreci

Uluslararası hareketlilik; iş, savaş, eğitim, evlilik gibi çeşitli sebepler ile gerçekleşmektedir. Göç sebebine göre göçmenlerin uyum motivasyonları da değişmektedir. Evlilik sebebi ile göçenlerin hayatlarının geri kalanında Türkiye’de yaşama olasılığı daha yüksek olduğundan uyum sağlama çabalarının daha fazla, geri dönme olasılıkları daha fazla olan iş motivasyonlu göçmenlerin uyum çabalarının daha az olması olasıdır. Eğitim amaçlı göçler tüm dünyada yaygındır. Fakat bu göçler uzun vadeli planları içermediğinden uyum sağlama motivasyonu da görece daha düşük olmaktadır. Uluslararası öğrencilerin bir kısmı geri dönme anlaşması ile Türkiye’ye gelmektedir ve bu öğrenciler eğitimleri bittikten sonra köken ülkelerine geri dönmek zorundadır. Bu anlaşma dışında gelen öğrencilerin ise Türkiye’de iş bularak kalıcı olma olasılıkları daha yüksektir. Bir diğer önemli göç sebebi ise köken ülkede yaşanan sorunlardır. Köken ülkede savaşın olması, can güvenliğinin herhangi bir sebep ile tehlikede olması, özgürlüklerin kısıtlanıyor olması göç için itici sebeplerdir. Bu durumda savaşın veya baskının biteceğine olan inanç geri dönme motivasyonu sağlayabilmekte ve bu nedenle de uyum çabalarını azaltmaktadır.

Katılımcıların göç sebepleri incelendiğinde bunların; köken ülkedeki sorunlar, eğitim, iş, evlilik, din ve aile birleşimi olduğu görülmektedir. Göç sebebi ile Türkiye’yi seçme sebepleri iç içe geçmiştir.

Şekil 13: Katılımcıların Göç Sebeplerinin Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcı 2, Türkiye ve Bulgaristan arasında yapılan Yakın Akraba Göçü Anlaşması ile Türkiye'ye göçmüştür. Katılımcının anlattıkları ve dönemin Bulgaristan'ına bakıldığında göç sebebinin aile birleşimi olmasının yanı sıra Bulgaristan'da etnik Türklere artan baskının ve yasakların etkili olduğu görülmektedir. Katılımcı 2 bu baskıları; Türk köyünde yaşamasına ve Türk öğretmenleri olmasına rağmen eğitim dilinin Bulgarca ve Rusça'ya çevrilmesi, okul içinde Türkçe konuşmanın yasaklanması ve dini eğitimin “dört duvar arasında” kalması olarak aktarmaktadır. Katılımcı bu yasakların başladığı dönemi “...bu 86-87 baskı rejimi orada tohumu atılmaya başladı 75-76 yıllarında zorlaştı.” diyerek anlatmaktadır. Bu nedenle 1978 yılında anlaşmadan faydalanarak daha önce kaçarak gelen akrabalarının yanına göç etmiştir. Katılımcının yaşadığı zorluklar ve ailesiyle birlikte göçmesi nedeniyle Bulgaristan'a geri dönme umudu ve isteği yoktur. Bu isteksizlik, Türkiye'ye uyum sağlamanın ve hatta imkanı varken bile çift vatandaşlık almamasının sebebidir.

“Köyde 20 öğretmen varsa 17 tanesi kendi köylümüzdü. Rahattık ve konuşabiliyorduk ama daha sonra bir şekilde yasakladılar Türkçe konuşmayı. Tenefüslerde dâhil. Yani okul kapısından girdiğin anda Türkçe konuşmayı yasakladılar. ...Yani şimdi orada din dersimiz falan yoktu. Hatta ben 4. ve 5. sınıfta haftada 30 dk Türkçe öğreniyorduk onun haricinde bizim derslerin yüzde doksan dokuzu Bulgarcaydı ya da Rusça. Din konusunda öğrenme şansımız yoktu. İşte üç beş tane büyüğümüz bir araya gelecek, onlar konuşacak anca oradan kapıyorduk. Büyüklerimiz derdi işte derdi sabah namazı, öğlen, akşam, cenaze namazı öyle deniyordu ama bunlar hep dört duvar arasında kalmak şartıyla...Büyüklerimizde zamanla dinin yüzde 30'unu öğrenmiş bize de 25'ini öğretebilmiş.... Öyle bir

düşüncem olsa (Bulgaristan'a gitme veya dönme) bugün ben çifte vatandaş olma hakkına sahibim. Ki ne eşim ne ben başvurmadık.” (Katılımcı 2)

Katılımcı 1, Çin'in işgali altında olan Doğu Türkistan'da istediği kalitede dini eğitim alamadığı ve dinini yaşayamadığı için Türkiye'ye göç etmiştir. Katılımcı 1 ve ailesinin göç planı eğitimin tamamlanmasından sonra köken ülkelerine geri dönmektir. Fakat beklenmedik şekilde gerçekleşen sınırların kapatılması ülkelerine geri dönememelerine neden olmuştur. Katılımcı 1 hala ülkesine dönebileceği günü beklemektedir bu nedenle de uzun dönemli planlar yapamadığı gibi uyum çabası da görece azdır. Türkiye'de yaşadığı sürece kökenini korumaya ve ülkesine donanımlı olarak dönmeye odaklıdır.

“Yüksek binadan aşağı atılmış gibiyim. Biz geldiğimizde sadece eğitim amaçlı diye geldik. Eğitimimizi alıp geri gideceğiz düşüncesindeydik. Bu yüzden insan aklında böyle uzun süreli bir plan bile yapamıyor. Sanki düşünüyorsun belki bu sene yol açılır, bir şeyler değişir de memleketimize gideriz. Bu şeylerle yaşadığın için böyle 5-10 senelik uzun süreli bir plan kurmak çok zor. Bunun şimdi yeni farkına vardım ben, yeni bir iki senedir. Ta birinci sınıfa başladığımdan beri belki yaz tatilinde gideriz, belki seneye giderim bu düşünceyle, sonra vatandaş olduk işte... Babam bizi yerleştirdikten sonra işi orada olduğu için geri gidecekti. Planımız böyleydi ama bir anda babam geldi bir ay sonra her şey bambaşka bir dünyaya gelmişiz gibi...”

(Katılımcı 1)

Katılımcı 14 Suriye iç savaşında devlet karşıtı tarafta mücadele eden babası hakkında tutuklama emri çıktığını ve tutuklananlar için “sadece sen değil; ailesi, taifesi, köyü bile silinebilirdi” diye açıkladığı cezalandırma nedeniyle göç etmek zorunda kalmıştır. Savaş bitse bile Suriye'deki yönetim değişmediği sürece ülkeye ziyaret için bile gitmeyeceğini belirtmektedir. Sivillerin devleti yenemeyeceğini düşünen Katılımcı 14'ün ülkesine geri dönme umudu yoktur. Katılımcı Türkiye'yi Müslüman olduğu için seçtiğinden Türkiye'de yaşamaya devam etmek istemektedir. Bu nedenle uyum çabaları yaşadığı ırkçılığa rağmen yoğundur. Ülkeye geldiğinde ilk işi, kültürü de anlayabilmek için dil öğrenmek olmuştur. Bu çabasını “Dil çok şey öğretiyor kültür çünkü.” olarak açıklamaktadır.

“...Ama babam susamadı sesini çıkardı, protestoya çıktı, kanlı geldi bazen eve, şehit niyetiyle çıkıyordu zaten. Ben aileme kızlarıma -biz üç kızız sadece yani abimiz yok işte bakacak- hep babam sorumluydu. O yüzden derdi annem “biraz susar mısın, gideceksin bizi de götüreceksin” derdi. Babam da Allah'a bırakıyordu bizi. Allah var diyordu. Ama babamı aramaya başladılar, tutuklamak istiyorlardı o zaman işte.

Babam bizim yüzümüzden çıktı ki dayanamazdı tecavüzlere. Çıktık, bizi buna iten buydu.... Türkiye'nin en özel, en güzel, en pozitif yanı Müslüman olması. Ezan duyuyorsun ya bu çok büyük nimet, gezebiliyorsun ya başörtünle bu çok büyük nimet ve istediğin zamanda abdest alıp camiye girebilmen büyük nimet. Bunlar çok önemli şeyler bunlar için diğer şeylere dayanabilirim yani.” (Katılımcı 14)

Diğer bir göç motivasyonu iştir. Katılımcı 13 babasının işi, Katılımcı 7 eşinin işi, Katılımcı 12 ve Katılımcı 15 kendi işi nedeniyle Türkiye'ye göç etmiştir. İş nedeniyle göçlerin kalıcı olmama olasılıkları yüksek olsa da katılımcıların vatandaşlık almış olması dönme motivasyonlarının düşük olduğunu göstermektedir. Yalnız Katılımcı 12, Türkiye'deki işleri bittikten sonra Türkiye'den ayrılıp ailesinin yanına dönmüştür. Katılımcı 13 ve Katılımcı 7'nin çekirdek ailesi Türkiye'dedir ve hepsi vatandaşlık almıştır. Katılımcı 15'in Türkiye'de yalnızdır fakat şirkette önemi bir pozisyonda olduğundan işini bırakma dolayısıyla da dönme isteği yoktur. Geri dönme motivasyonunda ailenin Türkiye'de olup olmamasının etkili olduğu görülmektedir.

Katılımcı 1, Katılımcı 10 ve Katılımcı 4 Türkiye'ye eğitim amaçlı gelmişlerdir. Katılımcı 1 ve Katılımcı 10 eğitim sonrasında köken ülkeye dönme niyeti ile göç etmişlerse de Katılımcı 1 köken ülkesine dönemediğinden, Katılımcı 10 ise Türkiye'de evlendiğinden kalıcı olmuşlardır. Katılımcı 10 “ailesini korumak” zorunda hissettiğinden savaş halinde olan ülkesine dönemeyeceğini düşünmektedir. Katılımcı 4 ise görünür sebebin eğitim olduğunu asıl amacının Türkiye'de yaşamak olduğunu söylemektedir. Katılımcı 4 lise, lisans ve yüksek lisans eğitimlerinin sonunda işe girerek Türkiye'de kalma amacını gerçekleştirmiştir. Geri dönmeye dair herhangi bir isteği yoktur.

“Lise dönemi çattığında beni orada kayıt yaptı babam. Ben de bütün evrakların fotokopilerini, her şeyini maillerini almıştım zaten. Türkiye'ye müracaat ettim ve Türkiye Bursa İmam Hatip beni kabul etti. Mülakata falan da girdim, hepsini yaptım ve babamlar böyle beklemiyorlardı. Bir akşam yemeğindeyiz ve babama amcam söyledi. “(kendi adı) gidiyor artık Bursa'ya” babam şok, nereye gidiyor! “Karışamazsın o artık bir Türk olacak, dediği gibi olacak yani”. Ve orada bitti, ailem darıldı benimle. Gidiş sürecimde dargındık biz yani kesinlikle istemedikleri için kılığımı hiçbirisi istemiyorlardı. Ve benim hep bu dikkatimi çekti, buradaki yaşam, buradaki insanlar, 28 Şubat, olaylar vs. Türkiye'ye geldiğinde bunları karşıladın mı dersin çok karşıladığı da oldu, hayal kırıklığı yaşadığım noktalar da oldu. Ama vatandaş olmak hep dediğim gibi yani Türkiye'de kalmak daha ilk günden beri aklımda olduğu için vatandaş olmayı ben hemen benimsedim.” (Katılımcı 4)

Din bölümünde üzerinde durulduğu gibi katılımcıların göç etme ve göç için Türkiye’yi seçme motivasyonlarında dinin etkisi oldukça fazladır. Katılımcılar “Türkiye’ye gelme nedenim daha çok dindar bir hayat yaşayacağım içindi” (Katılımcı 9), “dinimizi öğrenmek için bir yerlere gitmek çok istiyorduk. Özellikle Türkiye” (Katılımcı 1), “Buraya arayışımı (dini arayışlarından bahsediyor) devam ettirmek için geldim” (Katılımcı 8), “kafama koymuştum ben din ile ilgili bir şey yapmalıyım ya, hoca olacağım derim ve orada hoca olmak çok zordur... hocalarımız vardı okulda babama söylüyorlardı bak bu çocuk imam hatip diyor diyor ki Türkiye falan” (Katılımcı 4), “Türkiye en iyi ülke (Müslüman olarak) nerede yaşayayım seçme hakkım varsa ben Türkiye şu an.” (Katılımcı 14), “(göçü başlatan eşi için) Müslüman ülke olduğu için tercih etmiş” (Katılımcı 5) gibi cümleler ile göçün itici gücü her zaman din olmasa bile göç için Türkiye’yi seçme nedenlerinin din olduğunu belirtmişlerdir.

Her göç, kişinin hayatında bir kırılmaya yol açmaktadır. Birçok açıdan evsizleşme deneyimi denebilecek göç, yeni bir ev edinme umudunu olarak başlasa bile yaşam standardının düşmesi, beklentilerin karşılanmaması ile birleştiğinde travmatik bir deneyime dönüşebilmektedir. Beklentilerin karşılanmıyor olması yaşam memnuniyetini etkilediğinden dolayı olarak aidiyetin gelişimini de etkilemektedir.

Kaliteli ve yoğun bir dini eğitim beklentisi ile Türkiye’ye gelen Katılımcı 1’in dini eğitim beklentisinin karşılanmamış olması Türkiye’deki hayatından memnun olmamasının bir sebebidir. Katılımcı 1 göç sonrası deneyimini “Yüksek binadan aşağı atılmış gibiyim.” diyerek açıklamaktadır. Hayata sıfırdan başlamayı “diken” gibi kalmak şeklinde tarif etmektedir. Diken benzetmesini yalnızlığını, uyumsuzluğunu ve güzel bir bütünden ayrılmış olmayı ifade etmek için kullanmaktadır. Türkiye’ye geldikten sonra ekonomik olarak da yaşam standartları düşen Katılımcı 1 göç öncesi ve sonrası bütün bu acı deneyimlere dayanma gücünü dininden aldığını aksi takdirde “intihtar” etmenin olası olduğunu belirtmektedir.

“...Bazen düşünüyorum da bizim bu başımıza gelen -herkesin acısı kıyaslanmaz ama- başımıza gelen başka dinde olan veya dini olmayan birinin başına gelseydi çoktan kendini bir binadan aşağı atmıştı. İntihar ederdi yani. Sırf Müslüman olduğumuz için buna dayanıyoruz sanki... Mesela yeni geldiğimiz zaman üç aya kadar gayet iyiydik, büyük bir ev bile kiralamıştık. Ama gittikçe babamın da mesleği olmadığından (babası köken ülkesinde ticaret ile uğraşmaktadır, meslekten kastı geçerliliği olan bir mesleki eğitiminin olmamasıdır) zor durumlar yaşadık. Hatta

öğrenci olarak Ankara'ya gittiğimde cebimde 150 lira vardı. Ta benim bursum bir ay sonra gelene kadar o 150 lirayla yaşamıştım. Ailemde biz biraz kalabalığız, 5 kardeşiz... Bu benim gençliğimde ergenliğimde yaşadığım bir olay olduğundan “ya ben ne beklemiştim böyle” demiştim yeni geldiğimde alışana kadar. Alışana kadar derken çünkü iyi bir evin var, çok iyi bir düzenin, çok iyi bir akraban var. Böyle yapıyınız diken gibi kalıyorsunuz her şeye sıfırdan başladığında. Orada hiç ev kirası ödemediğimi hatırlamıyorum, nerede oturursak kendi evimizdi. Satın alıp orada oturuyorduk. Bu yüzden ev kirası ödemek çok ağırıma gitmişti. Bu konular beni biraz zorlamıştı. “Neyi isteyerek geldim ben buraya, ne için” diyordum. Fakat tabii ki dini inancım için, rahatça onu yaşayabilmek için. Bu sıkıntılar ne ki onun yanında diye kendimizi teselli etmeye çalışıyoruz. Bazen “niye her şeyi bırakıp geldik” diyoruz. Sonra kendimize teselli bulunca bu şeylerde geçiyor yoluna giriyor yani.”

(Katılımcı 1)

Köken ülkesinde güvenliğinin ve huzurunun olmadığını belirten Katılımcı 14 Türkiye'ye geldikten sonra da bu huzur bulamamıştır. “Benden nefret edeni sevmeye çalışıyorum” diyen Katılımcı 14 için göç deneyimi “yorucu” olmaktadır.

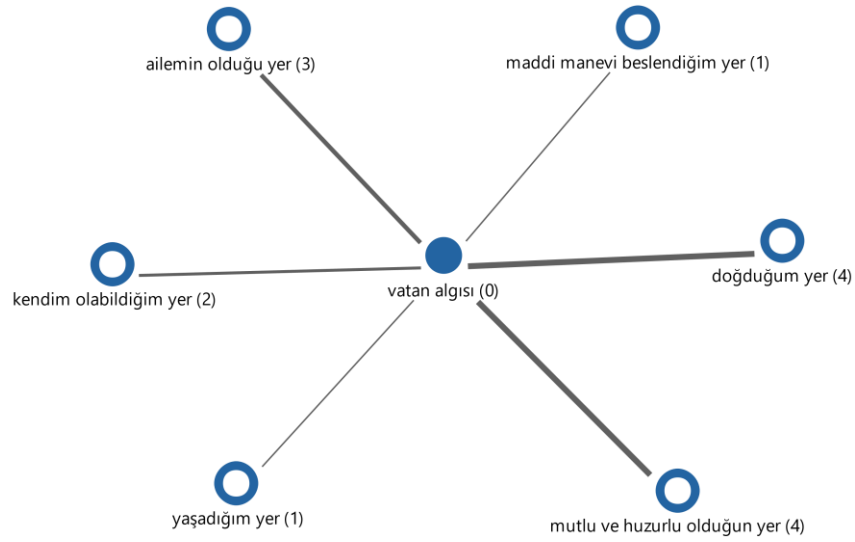
“Huzurlu olmamamın büyük etkiyle Suriyeli algısı. Başka bir şey yok bu olmasaydı huzur çok farklı olurdu huzuru etkiliyor maalesef göz ardı etmeye çalışıyorum ve beni benden nefret edeni sevmeye çalışıyorum ama bazen yoruluyorsun. Empati kurmaya çalışıyorum onlar için bahane bulmaya çalışıyorum anlamaya çalışıyorum ama bazen yoruluyorsun bu huzuru etkiliyor.” (Katılımcı 14)

Katılımcıların göç sebepleri birbirinden farklı olmakla birlikte göç beklentisinin gerçekleşmesi geri dönme motivasyonlarını azaltmaktadır. Özellikle dini motivasyonlu göçlerde Türkiye'nin bu beklentiyi çoğunlukla karşıladığı görülmektedir. Ayrıca göçün, motivasyonu fark etmeksizin kalıcılaşmasında aile ile birlikte göçün veya Türkiye'de yeni bir aile kurmanın da etkili olduğu görülmektedir.

3.1.2.6. Vatan Kabulünün Aidiyet ile İlişkisi

Bir ülkeyi vatani olarak görmek duygusal veya resmi bir bağa işaret etmektedir. Katılımcılar vatandaş oldukları için resmi bağın ötesinde duygusal olarak onlar için vatanın ne ifade ettiğini öğrenmek, Türkiye'yi vatan olarak görme veya görmeme nedenlerini anlamak için önemli olmaktadır. Vatan, anavatan ve memleket gibi kavramlar bazen aynı anlamda bazen ise ince detaylar ile farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu

nedenle katılımcılara vatan-anavatan kavramlarının kendileri için ne ifade ettiğini ve Türkiye ile köken ülkeleri ile ilişkilendirilerek bu algılarını açıklamaları istenmiştir. Vatanla ilişkilendirilen bağ, devlet ve toplumla bir arada olabileceği gibi sadece o ülkenin toplumuyla da olabilir. Topluma aidiyet, yönetiminden bağımsız olarak toplumla kurulan bağdır ve kendini kültür, evlilik, dil, sosyal hayat ve arkadaş seçimlerinde gösterebilmektedir (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006). Aidiyet bilinci her zaman berrak olmayabilir, daha önce sorgulanmamış olabilir. Bu nedenle katılımcılardan bazıları aidiyetlerini açıkça ifade ederken bazıları için görüşmenin detaylı analizi ile aidiyetlerinin ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

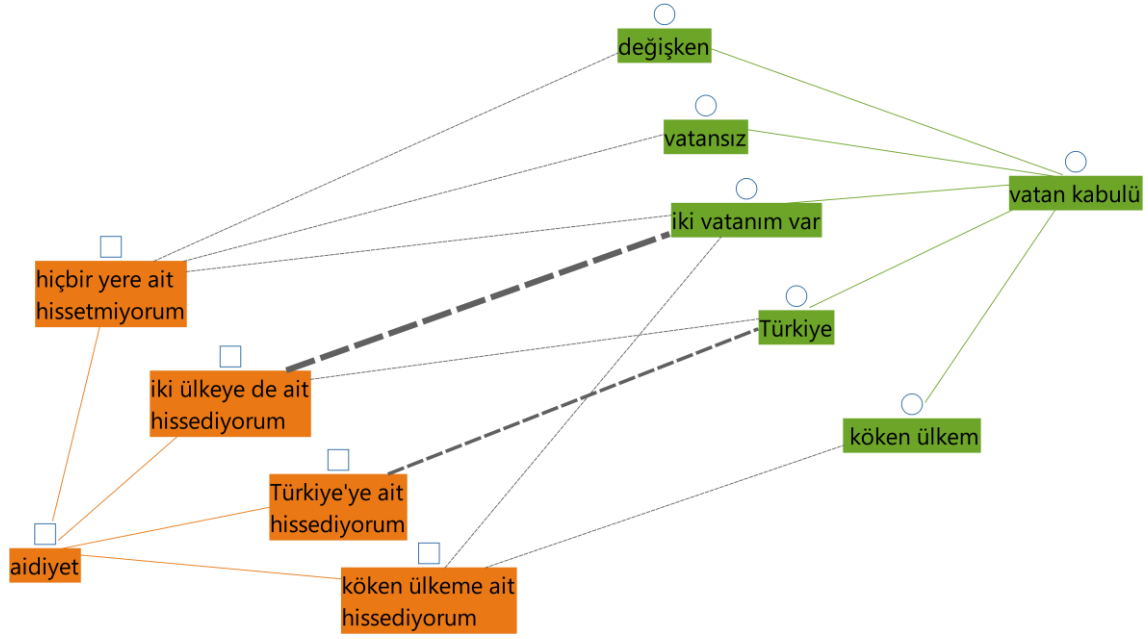

Şekil 14: Katılımcıların Vatan Algısının Kod- Alt Kod- Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Anavatan tanımlamalarında doğum ülkesi algısı yoğunluktadır. Vatan algısı ise çeşitlidir. Katılımcıların büyük bölümü doğrudan veya dolaylı olarak vatani “mutluluk, huzur ve güven” üzerinden algılamaktadır. İfadelerden anlaşıldığı üzere dolaylı olarak “ailesinin olduğu yer”, “kendi olarak kabul edildiği yer”, “maddi manevi doyduğu yer” katılımcılara mutluluk, huzur ve güven sağlamaktadır. Bu ise vatanlarının değişebilirliğini göstermektedir. Fakat bazı katılımcılar ise “doğduğu yer”, “atalarının bıraktığı” yer olarak vatanını değişmez bir kabul ile ifade etmektedir. Göç sonrası katılımcılar vatan hasreti çekebilecekleri gibi, yeni bir vatana da sahip olabilir ve hatta iki vatani olarak kendilerini ifade edebilirler. Bu durum ülkeler ile kurulan bağ ile açıklanabilir. Bu vatan kabulleri Berry’nin kültürleşme profillerine (2006) uyarlanabilir gözükmektedir. Buna

göre; asimilasyon tek vatan olarak ev sahibi ülkeyi görme, entegrasyon iki vatanlılık, marjinalizasyon vatansızlık, ayrılma ise tek vatan olarak köken ülkeyi görme şeklinde açıklanabilir. Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların vatan algıları ve bu doğrultuda vatan kabullerinin bu profillere ne kadar uyduğu incelenecektir. Ayrıca yine Berry'nin kültürleşme profilleri üzerinden aidiyetleri ve vatan kabulleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Şekil 15: Aidiyet ve Vatan Kabulü Kodlarının Kod Birlikte Oluşturma Modeli⁴⁷

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.1.2.6.1. Asimilasyon Profili

Katılımcı 11 vatani, ailesiyle birlikte “korkmadan yaşamak” bir başka deyişle huzurlu bir hayatı veren ülke olarak algılamaktadır. Köken ülkesi Bulgaristan’da komünist baskı rejiminden dolayı korku ve tedirginlik yaşayan Katılımcı 11 için bu huzurlu hayatı Türkiye vermiştir. Bu sebeple Katılımcı 11 tek vatani olarak Türkiye’yi görmektedir. Katılımcı 2’de aynı ülkeden gelmektedir ve “cennet vatanım” olarak Türkiye’ye işaret etmektedir. Katılımcı 2, kendisini sadece başka topraklarda doğmuş bir Türk olarak

⁴⁷ Aidiyet ve Vatan Kabulü kodları sırasıyla turuncu ve yeşil renkler ile gösterilmiştir. Koda ait alt kodlar ilişkili olduğu kodların renklerindedir. Alt kodlar arasındaki gri çizgiler alt kodlar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Çizgilerin kalınlaşması ise kodlar arasındaki ilişkinin güçlü olduğunu göstermektedir.

tanımlamakta ve göçünü gerçek vatanına dönüş olarak görmektedir. Katılımcı 4 ise köken ülkesinde kimliğinin başkası üzerinden tanımlanması nedeniyle kendini değerli hissetmezken “Türkiye’nin ona kendi olarak değer vermesi” nedeniyle Türkiye’yi vatani olarak görmektedir. Katılımcı 4’ün görüşme ifadeleri kendini “Türkiye’ye adadığı” konusunda şüphe bırakmamaktadır. Katılımcı 8’de benzer şekilde Türkiye’de “kendini bulduğu” için vatani olarak Türkiye’yi görmektedir. Bu nedenle söz konusu katılımcıların vatan kabulü olarak asimilasyon profiline girdiği rahatlıkla söylenebilir. Aidiyetleri incelendiğinde ise bu dört katılımcının da köken ülke devletleri ile resmi ve duygusal bağının kalmadığı görülmektedir. Katılımcı 11 ve Katılımcı 2 Türkiye’ye ilk geldiklerinde Bulgaristan göçmenleri sayesinde sosyalleşmiştir fakat bu sosyalleşme Türk toplumu ile iç içe geçmiş bir sosyalleşmedir. Katılımcı 2’nin günümüzde böyle bir ayrışması olmadığı gibi mekânsal etnik ayrışmadan uzaklaşmıştır. Katılımcı 4 ve 8 ise kendi kökenlerinden bilinçli olarak uzak duran, yaşam dili olarak Türkçe konuşan, Türkler ile evlenmeyi düşünen bireylerdir. Söz konusu bu dört katılımcının vatan- aidiyet ilişkilerinin paralel olduğu söylenebilir.

“Vatan huzurlu olduğun yerdir öbür türlü yaşamak olmuyor. Huzurlu olman için işin evin ailen olması lazım. Vatan bunları sağlayan yer işte. ...Türkiye benim vatanım bana bunları veren korkmadan yaşadığım yer.” (Katılımcı 11)

“Vatan benim için ben demek, beni ben yapan bir (kendi adı) olaraktan varlığımı haykırabildiğim yerdir benim için vatan. Kendi özümü istediğim gibi yaşayabilmemdir. Makedonya da kendi ülkem orası, orada doğdum, orada büyüdüm ama kendimi oraya ait hissetmiyorum. Annem diyor ki çok af edersin “ya sen aptal mısın? Kira değil, yediğin önünde yemediğin arkanda. Sen niye mutsuzsun? Senin ne problemin var?” anne diyor “biz ne hata yaptık seninle ilgili”. Anne diyorum “ben burada bu ülkenin bir ferdi olarak hissetmiyorum. Burada ben ya komşunun baktığı bir kızım ya birinin geliniyim ama ben Türkiye’de (kendi adı)im, özüm orası.” Burada ben varlığımla, kendi düşüncelerimle, kendi duygularıyla varım. Ve bir insanın kendi duygu ve düşünceleriyle hareket edebildiği yer bence vatandır... Ben bu ülkede yeteneklerimi konuşturabiliyorum, bir (kendi adını söylüyor) hoca olaraktan değer görebiliyorum. Üç kişi olmasına gerek yok, bir kişi olsun, iki kişi olsun sana sen olduğun için insan gözüyle bakılabildiği yer bence insanın en büyük vatani.” (Katılımcı 4)

“...benim vatanım Türkiye Cumhuriyeti olmasaydı ben 1980’den bu yana Bulgaristan’a giden bir şahıs değilim. Bu benim şahsi fikrim görüşüm. Ve benim

için Türkiye vatani her zaman en üsttedir. Cenabı Allah bana bu nefesi verdiği sürece, çalıştığım sürece cennet gibi benim için, burası benim vatanım. Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım, Türk olarak doğdum ama başka topraklarda doğdum. İsmim de Türk.” (Katılımcı 2)

“Benim için vatan kendimi kendim hissettiğim yerdir. Yani doğma büyüme meselesi değil de kendini bulduğun o yer. İnsan hiçbir zaman tamamlanmaz da sanki eksik parçalarını görmüşsün de şimdi yerine koyman lazım gibi. Ben buraya gelmeden önce o parçaları arıyordum. Burada buldum gördüm aldım üstüme... Kelime kökeni olarak farklarını bilemem tabi. Ama kökenim Avusturya vatanım Türkiye.” (Katılımcı 8)

Katılımcı 5 için anavatan vatan ayrımı yoktur ve vatan denince doğup büyüdüğü, anne babası ve kardeşinin olduğu yerdense “evi olarak gördüğü” Türkiye aklına gelmektedir. Katılımcı köken ülkesinde azınlık olarak kabul edilmektedir ve Yunanistan’ın kendisini bu nedenle korumayacağına inanmaktadır. Ayrıca Katılımcı Türkiye’de kendisini hiçbir zaman göçmen olarak görmediğini belirtmektedir. Katılımcının ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda vatan kabulü açısından asimilasyon profilinde değerlendirilebilir. Katılımcının aidiyet profili incelendiğinde ise etnik ayrışmayı desteklemesi, çocuklarının Türklerle evlenmesini istememesi, arkadaş çevresinde daha çok kökenini tercih etmesi, sosyal etkinliklerinde daha çok köken ülkesindeki insanları tercih etmesi nedeniyle vatan-aidiyet ilişkisinin uyumlu olmadığını göstermektedir. Katılımcının köken ülke devleti ile duygusal bağı olmamakla birlikte azınlık olan kendi toplumu ile duygusal bağı devam etmektedir. Katılımcının tercihlerinin Türkleri istememekten ziyade “konfor alanını terk etmeme” isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Katılımcının çocuklarının Türklerle değil de “Türkiye’de yaşayan Yunanistanlılardan” evlenmesini istemesi çocuklarından uzaklaşmama isteğine işaret ettiğinden Türkiye’ye dair aidiyet belirtisi olarak yorumlanamaz. Tüm bunlar göz önüne alındığında katılımcının aidiyet profilinin vatan olarak asimilasyon olmasına rağmen toplum olarak daha çok entegrasyon olduğu söylenebilir.

3.1.2.6.2. Entegrasyon Profili

Katılımcı 6 Türkiye’de doğup büyümüştür fakat anavatan olarak Yunanistan’ı görmektedir. Vatani ise ailesinin olduğu yer olarak tanımlamaktadır. Katılımcının ailesi ve sevdiği insan Türkiye’de olduğundan vatani olarak Türkiye’yi gördüğü söylenebilir.

Katılımcının Türkiye ile “sıkı aidiyet bağları” olmakla birlikte köken ülkesi ile de duygusal bağının oldukça güçlü olduğu; arkadaşlarıyla bağının sağlamlığı, her yıl Yunanistan ziyareti için özel çaba sarfetmesinden anlaşılmaktadır. Bu nedenle vatan kabulü konusunda entegrasyon profiline girdiği söylenebilir. Katılımcının bir Türkle evlenmek üzere olması, arkadaş çevresinin her iki kökeni de içeriyor olması, sosyal etkinliklerinde özel bir köken tercihi olmaması, Türkçe biliyor olması, kültürel olarak iki ülkenin geleneklerine yakın olması göz önüne alındığında vatan kabulü ve aidiyet ilişkisinin paralel olduğu ve aidiyet bağlamında da entegrasyon profiline girdiği söylenebilir.

“Benim için ailemin olduğu yer şu an. Yunanistanlıyım ama Yunanistan’ı vatanım olarak pek görmüyorum. Orada yaşayan sadece dayım ve ananem var. Burada ailem, sevdiğim insanlar var. Burada doğdum, sevdiğim insanlar burada o yüzden burası.”

(Katılımcı 6)

Katılımcı 7 anavatanı “zorunlu”, vatani ise “tercihli” görmektedir. Vatani, eşi ve çocuğu ile yaşamayı tercih ettiği Türkiye olarak görmektedir. Katılımcının anavatan algısı daha çok “memleket” veya “etnik köken” ile ilişkilidir. Bu nedenle zorunlu olarak Fransa ile bağı vardır. Fakat vatan algısı daha çok kendi tercihleri ile şekillenen hayatını içermektedir. Katılımcının anavatanı ile bağlarının süregelmesi ve Türkiye’yi vatani olarak görmesinden entegrasyon profiline girdiğini anlaşılmaktadır. Aidiyet bağı incelendiğinde ise iki dili de kullanıyor olması, arkadaş çevresinin tek bir kökene yönelmiyor olması, çocuğunun evliliğinin bir Türk ile olmasına olumlu bakması hem kendi kültürünü hem Türk kültürünü yaşıyor olması nedenleri ile entegrasyon profiline girdiği söylenebilir.

“Vatan. Bilmiyorum yani ailemin olduğu yerdir benim için. Doğup büyüdüğüm yere karşı nostaljik bir sevgim var evet ama ailem burada. Çocuğumu burada büyütüyorum, eşimle güzel zamanlarımız burada geçiyor. Arkadaşlarım burada. Yani orada da arkadaşlarım vardı ama yıllar geçtikçe biraz bağ kopuyor. Yani o eski konuşmalar olmuyor, belki yaşımız büyüdüğü için. Ortak şeylerimiz azaldı yine bayramlaşıyoruz falan ama eskiden daha çok şey paylaşırdık. Annem babam kardeşim oradalar ama onlarla zaten üniversiteye gidince ayrılmıştım...Bana nerelisin diye sorduklarında Fransa diyorum. Çünkü ben Fransızım. Türk vatandaşım ama Türk değilim... Anavatan sanki zorunlu olan vatan ise tercihli olan gibi. Ben burayı tercih ettim.” (Katılımcı 7)

Katılımcı 10 anavatanı “ata toprağı” veya “köklerinin olduğı yer” olarak tanımladığından Filistin olarak görmektedir. Vatan olarak ise hem Türkiye’yi hem Filistin’i gördüğünü söylemektedir. Katılımcının Filistin’i vatani olarak görmesinin “kan borcu”na, Türkiye’yi vatani olarak görmesinin ise ihtiyaç duyduğunda yanında olması ve koruma sağlaması nedeniyle “vefa borcuna” dayandığı anlaşılmaktadır. Katılımcının vatan kabulü bağlamında entegrasyon profiline girdiğı söylenebilir. Katılımcı iki ülkeye de aidiyet hissettiğini fakat Filistin aidiyetinin daha üstte olduğunu belirtmiştir. Katılımcı ayrılma profiline giremeyecek kadar Türk kültürünün içindedir. Etnik ayrışmayı desteklememekte, Türkçe konuşmakta, Türk arkadaşlarını da sosyal etkinliklerde tercih etmekte ve çocuğunun Türkle evlenmesine olumlu yaklaşmaktadır. Bunlar göz önüne alındığında aidiyet bağlamında da entegrasyon profili ile uyumlu gözükmektedir.

“Anavatan atalarımın bana bıraktığı yerdir. Bizim gibi işgal altında olanlar için vatan çok farklı bir yerde duruyor. Kelimeler boğazınızda düğümleniyor. Bazen burada soruyorlar neden gitmiyorsunuz diye sonuçta savaş var. Ama işte bizim köklerimiz orada o toprakta. Onun için o kadar çok kan döküldü ki artık bırakamayız. Hem bize ait olanı vermek istemiyoruz hem verilen canlara bunu borçluyuz...Benim ana vatanım ata toprağım Filistin. Vatanım konusu o zaman biraz ikileme kalıyor çünkü Filistin’i de Türkiye’yi de vatanım olarak görüyorum diyebilirim. Türkiye bana kucak açtı, Türkiye bize kucak açtı her ihtiyaçta ilk koştu. Ben de Türkiye’ye borçluyum. Vefa borcum var.” (Katılımcı 10)

Katılımcı 13’ün anavatan- vatan algısı alışılmışın dışında bir bağlama oturmaktadır. Vatan olarak köken ülkesini anavatan olarak iste Türkiye’yi göstermektedir. Fakat genel bağlama oturtulduğunda Katılımcı iki ülkeyi de temsil etmekten gurur duyması, kendini yarı Türk olarak tanımlaması göz önüne alındığında hem vatan kabulü hem de aidiyet konusunda iyi bir entegrasyon profili örneğı olduğu görülmektedir.

“Vatan doğdum yer anavatan ise yaşamayı sürdürdüğüm yer. Şimdi normalde tersi gibi anadil Korece vesaire gibi ana deyince ama bence ana temel demek. Benimde temel ülkem burası. Burada büyüdüm, burada yaşıyorum, burada yaşayacağım.” (Katılımcı 13)

3.1.2.6.3. Marjinalizasyon Profili

Katılımcı 3 vatan konusunda net bir tanım yapmamakla birlikte “yaşadığı yere” vatan demektedir. Türkmenistan’dan “ülke yönetiminden” kaynaklı sorunlar nedeniyle

vazgeçmiştir ve şu an Türkiye’de yaşadığı için vatani olarak Türkiye’yi göstermektedir. Katılımcının Türkmenistan’ı vatan olarak görmediği açıktır. Fakat katılımcının görüşme esnasında tekrarladığı üzere Türkiye, evlendiği için geldiği, bilerek seçmediği bir yerdir. Türkiye’den ayrılması da onun için herhangi bir şey ifade etmemektedir. Bu nedenle katılımcının marjinalizasyon profiline girdiği açıktır. Aidiyetleri konusunda kararsız cevap veriyor olsa da Türkiye’ye de aidiyet bağı ile bağlı olmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcı 3’ün Türkçeyi kullanması, arkadaş çevresinin Türk olması, sosyal etkinliklere Türklerle katılması kendisi hariç göçmen olan kimsenin yaşamadığı bir köyde ikamet ettiğinden “zorunluluktandır”. Katılımcı 3, tatillerde eşinin yanına Gürcistan’a gitmektedir ve arkadaş seçiminde -çevresinde olmasına rağmen- Türkler yoktur. Oradaki hayatında Azeri arkadaşı ile de Rusça ağırlıklı konuştuğunu belirtmektedir. Katılımcı 3’ün tercihleri ve “Türk hissetmiyorum” demesi göz önüne alındığında aidiyet açısından da marjinalizasyon profiline olduğunu söylemek daha doğru gözükmemektedir.

“K: Bilmiyorum şu an yaşadığım için herhalde Türkiye olabilir. Ama Türkmenistan’dan şartları nedeniyle de vazgeçmiş olabilirim. Çünkü daha çok baskı ve nasıl diyorsunuz cumhurbaşkanının şeyine, diktatörlük, daha çok baskı olduğu için orada daha rahat hareket edememe konusunda. Yani işsizlik bilmem ne, o kadar çok şey olduğu için orada insanlar rahat özgür değillerdi.

G: Türkmenistan’ın durumu düzelse vatanım Türkmenistan der misiniz?

K: Demem artık geçti.”

“Ben Türkiye’ye ait hissediyor muyum? Yani bilmiyorum. Ben Türküm demiyorum ama aslında Türk kökenliyim, hatta sizden daha çok Türküm. Ama bu benim için bir şey ifade etmiyor. Devletin ihtiyacı olur bir şey olur yardım ederim bu borcum olur ama illa herkes gibi Türküm demek zorunda değilim. Öyle hissetmiyorum.”

(Katılımcı 3)

Katılımcı 14 ise huzur ve güvenle vatan kavramını ilişkilendirmektedir. Doğduğu büyüdüğü yer olan Suriye’ye karşı duygusal bağının kopmaması nedeniyle Suriye’yi zalimlerin aldığı “yaralı anavatan” olarak tanımlarken hem Suriye’yi hem Türkiye’yi vatan olarak görebilmektedir. Anavatanda güven ve huzur, vatanda ise kısmen güvenlik olsa bile huzur eksiktir. Huzur eksikliğinin sebebi Türkiye’deki göçmen karşıtlığıdır. Katılımcı 14 vatanın ikisi bir arada olduğunda “gerçek vatan” olacağını belirtmektedir. Katılımcı 14’ün ifadeleri değerlendirildiğinde iki ülkenin de tam bir vatan bağı oluşturamadığı görülmektedir. Katılımcı 14 görüşme tamamlandıktan sonra “Tüm

Müslüman ülkeler benim ülkemdir. Belki bir gün eski günler gibi tüm ülkeler bir olur da Müslümanlar birlikte yaşar o zaman vatanım derim” notunu eklemek istemiştir. Katılımcı 14’ün vatan algısının büyük ölçüde dine dayalı olması ve iki ülkenin de bu dini gerekleri yerine getiremiyor olması Katılımcıyı bir nevi vatansız yapmaktadır. Göçmenlerin toplumda kötü karşılanmaları ayrılma profiline girmelerine, etnik ayrışmaları yoksa da marjinalleşme profiline sahip olmalarına neden olabilmektedir (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006). Suriyeli göçmenler Türkiye’de hoş karşılanmadıkları ve kötü muameleye maruz kaldıklarından ve etnik çoğunlukları olduğundan ayrılma profiline daha yatkındır. Fakat Katılımcı 14’ün kökeniyle bağlarının çeşitli nedenlerle güçlü olmaması göz önüne alındığında ayrılma profilinde değerlendirilmesi doğru gözükmemektedir. Bu nedenle en azından günümüzde marjinalizasyon profiline yakın gözükmemektedir. Katılımcı 14 en temel aidiyetinin İslam olduğunu belirtmektedir. İslam onun için “hak, hukuk, adalet, insaf, kötülere ceza, iyi insanlara iyilik” toplamıdır. Bunun hakim olduğu ülkeye ait hissedeceğini belirtmektedir. Bu nedenle de iki ülkeye de ait hissedememektedir. Katılımcı 14’ün aidiyet bağlamında da marjinalizasyon profiline girdiği söylenebilir.

“Aslında çok kolay olması gerekirken çok zor bir soru. Çünkü biz vatanımızı vatan gibi tanımadık. Çünkü biz vatanımızdan çıkarıldık, yani mecburi bir göçe mecbur kaldık. Vatan ne demek biliyor musun? Huzur, güven bulduğun yer. Sen onda yaşarken güvende olduğunu hissedeceksin, huzurlu olduğunu hissedeceksin, onun için canını vereceksin. Ama maalesef Suriye yine de bizim vatanımız çünkü orada doğdum, büyüdüm, hatıralarım orada geçti. Orada kesinlikle bir şey var. Ama şu an bakıyorum bu vatan bana güven vermedi Esed yüzünden. Ama ben bu vatanda güvende değildim, dinimi savunamadım, şerefimi onurumu kaybedebileceğim yer, tecavüze uğrayabileceğim, işkence, ölene kadar işkence görebileceğim bir yer. Ki şu an çok var yani güven yok huzur yok...O yüzden vatan güvenli huzurlu olduğun yerdir. Şimdi benim anavatanım Suriye diyebilirim. ...Yani benim yaralı anavatanım. Türkiye’ye bakarsak vatanım diyebilirim ama burada da eksiklikler var. Orada güvenliğim yok burada huzurum. O yüzden ikisi bir arada bir karışım olması lazım ki gerçek vatan olsun... Yani tam anlamda Türkiye ait olduğum yer diyemem o da Suriye aitim de diyemem biliyor musun anavatan vatan dediğimiz gibi aynı şey aynı şey anlatabilirim.” (Katılımcı 14)

Vatanı maddi manevi “doyduğu yer” olarak gören Katılımcı 9 iki vatani olduğunu belirtmektedir. Fakat Katılımcı 9 hem görüşlerinin değişimi hem de savaş nedeniyle Ukrayna’ya dönmek istememekle birlikte kendisini Türkiye’ye bağlayan tek şeyin işi

olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Katılımcı 9'un Türkiye'den ayrılma ve vatandaşlık değiştirme planları mevcuttur. Bu durumlar göz önüne alındığında Katılımcı 9'un belirttiği gibi entegrasyon profilinde değerlendirmek zorlaşmaktadır. Katılımcı 9 daha çok marjinalizasyon ve entegrasyon profilleri arasında bir yerde durmaktadır. Katılımcı 9'un "bir ülkede yaşadığın zaman kesinlikle asimile olacaksın ancak kendi değerlerini kaybetmeden." demesinin sebebi kendini üst düzeyde ifade edebilecek -büyük oranda siyasi anlamda- etkiye sahip olmaktır. Kendisi, asimilasyon için ideal olarak belirttiği on seneyi geride bırakmıştır. Fakat asimilasyondan kastı kendi değerlerini korumak fakat dil bilmek, ülkenin kültürel gidişatına katkı sağlamaktır. Katılımcı 9'un düşüncesine göre kendisi asimile olmuştur çünkü dil bilmekte ve akademik katkılar sağlamaktadır. Fakat bu asimilasyon olarak nitelendirilmesi oldukça güç bir bağlamdır. Katılımcı 9'un asimile olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda aidiyeti incelendiğinde Katılımcı 9'un iki vatanlılığının "bir katkı sağlıyorsam bunu bana bu bilgiye ulaşmamı sağlayan ülkenin adına yapmalıyım" bilincinden kaynaklı "hakkını vermek" olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Katılımcı 9'un vatan kabulünün de aidiyetinin de profili marjinalizasyona daha yakındır. Fakat özellikle Katılımcı 3 ve Katılımcı 9'un Sussman'ın (2000) ifadesi ile "kültürlerarası kimliğe" sahip oldukları ve katılımcıların uyumlarının entegrasyondan daha karmaşık olduğu görülmektedir.

3.1.2.6.4. Ayrılma Profili

Katılımcılardan yalnızca ikisi vatan kabulü konusunda net bir ifade ile ayrılma profiline uymaktadır. Katılımcı 1'in anavatan vatan ayrımı olmamakla birlikte vatani "anne" veya "hava"ya benzetmektedir. Vatani işgal altında olduğundan kendini "yetim" ve "nefessiz" hissetmektedir. Katılımcı 1 vatanına dönmek için işgalin sona ermesi veya en azından güvenliklerini tehdit etmeden sınırın açılmasını beklemektedir. Katılımcı 1 Türkleri içeri almayan bir etnik ayrışmayı benimsemesi, kendi kökenlerinden olan iç gruba doğru kapalı bir hayat sürdürmesi, kökenini korumaya veya yaşatmaya öncelik vermesi, geri dönüşü umutla beklemesi gibi bir çok nedenden dolayı tam bir ayrılma profili örneğidir. Türkiye'ye ait hissetmediğini açıkça söyleyen Katılımcı 1 aidiyet konusunda da ayrılma profilinde değerlendirilebilir.

"Vatan benim için anne gibi yani bir insanın annesi olmazsa yetim kalıyor ya vatani olmazsa da bir yanı eksik. Özellikle de doğduğu yer. Bizde bir atasözü var "Kimlik kanın döküldüğü yer senin vatanın". Ama onun kıymeti bambaşka oluyor. Çok

köşedeki bir köyde olsa senin için anlamı bambaşka oluyor. Havaya benzetebiliriz. Hava olmasa nefes alamıyoruz ya vatanda öyle sevgi saygı bir özlemle duyuyor. Ben hala bir etkinliğe katıldığımda ya da kardeşim karnesini almaya gittiğimde bu İstiklal Marşı'nı söylemek, bayrağı görmek, kendimi zar zor tutuyorum. İnsanın kalbi titriyor ne zaman bize de böyle güzel bir an nasip olacak diye. İnsanın özgür bir şeyi olması ne güzel bayrağın olması marşı söylenmesi... Yeni yeni alıştım vatandaş olalı üç sene oldu galiba. Yeni yeni kendimi aitlik hissetmesem de yaşamak için ilerde kardeşlerim ailem çocuk için onların benim gibi şeyler yaşamaması için kendime büyük hedefler koydum.” (Katılımcı 1)

Katılımcı 15 vatanını doğduğu yer olarak görmektedir. Türkiye, doyduğu yer konumunda olduğundan vatani olarak görmemektedir. Katılımcı 15'in Türkler ile diyalogunun minimumda olması, Türkçe öğrenmemesi, Türkiye ile bağının iş olması gibi birçok nedenden dolayı aidiyet ve vatan kabulü konusunda ayrılma profilinde olduğunu göstermektedir. Katılımcı 12 ise anavatanı doğduğu yer olarak tanımlayanlardandır fakat vatan tanımını “severek yaşadığım yer” olmasından kaynaklı değişkenlik göstermektedir. Türkiye'yi ve doğduğu, büyüdüğü ve hala yaşadığı yeri de vatani olarak görmesi kararsızlığını yansıtmaktadır. Katılımcı 12 Türkiye'de ırkçılığa ve ayrımcılığa uğradığından ve oldukça kısa bir süre kaldığından tam olarak bağ kuramamıştır. Fakat Katılımcı 12'nin köken ülkesinde tek sorunu ailesi ile ilgilidir. Bu durumda Katılımcı 12'nin vatan kabulünde ayrılma profiline yakın olduğu söylenebilir. Aidiyetinin ise köken ülkesi olduğunu açıkça belirtmektedir. Katılımcı 12'nin Türkiye ile yalnızca iş ilişki kurması Türkiye ile aidiyet gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle aidiyet bağlamında da ayrılma profilinde değerlendirilebileceği görülmektedir.

“Anavatan deyince doğduğum yer aklıma geliyor. Vatan deyince benim için o biraz değişken. Türkiye'deyken bir dönem burası vatanım dediğim zamanlar oldu bazen olmaz olsun dediğim oldu. Burası için de öyle.” (Katılımcı 12)

3.1.2.7. Vatandaşlık

Türkiye'de vatandaşlık verme prosedürü her göçmen statüsü için farklı işlemektedir. Başvuru koşulları değişmekle birlikte vatandaşlık teklifi verilmesi, başvurunun reddedilme sebebi, işlem süresi, mülakatın yapılması gibi birçok konu karmaşık bir süreç oluşturmaktadır. Türkiye vatandaşlık verme konusunda ırka dayanan kanuni

düzenlemelere sahiptir. Bu durum Türk soyluların vatandaşlık almasının kolay olacağını düşündürmekle birlikte literatürdeki çalışmalar bunun doğru olmadığını gösteren birçok örnek sunmaktadır. Türkiye’de vatandaşlık verme süreci şeffaflıktan uzak olduğu gibi idarenin takdir yetkisine bağlıdır. Katılımcıların deneyimleri de incelendiğinde süreçlerin bu değişkenliği ortaya çıkmaktadır.

Göçmenlerin hepsi ev sahibi ülkeden vatandaşlık alma motivasyonuna sahip değildir. Genellikle eğitim ve iş göçlerinde vatandaşlık almak göç planının bir parçası olmamaktadır. Savaş gibi zorunlu sebepler ile yapılan göçlerde ise savaşın bitiminde köken ülkeye dönme planları yapılabilmektedir. Evlilik yolu ile gelen göçmenlerin ise vatandaşlık alma motivasyonu en yüksek grup olduğu söylenebilir. Türkiye’nin yabancılara sağladığı haklara bakıldığında vatandaş olmanın getirilerinin çok fazla olduğu söylenemez. O halde “göçmenleri vatandaşlık almaya iten sebepler nelerdir?” sorusu tartışılmaya değerdir. Katılımcıların vatandaşlık alma sebepleri üç başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki “Türkiye’de kalıcı olma kararı”, ikincisi “iş”, üçüncüsü ise “sınır dışı edilme korkusu”dur.

Katılımcıların Türkiye’de kalıcı olarak yaşama kararı, vatandaşlık almalarının ana sebebi olmakla birlikte yaşarken ikamet izni ile uğraşmamak, ikamet izni şartlarını sağlama stresini yaşamamak, yaşamda kolaylık gibi sebepler de etkili olmuştur.

Katılımcı 7 “geri dönmeye dair düşünceleri aklına gelmemeye başladığında” vatandaşlığa başvurmuşken, Katılımcı 10 “eşi ile Türkiye’de yaşamaya karar verdiğinde” ve Türk vatandaşlığının kendisi ve çocuğunun Türkiye’de kolay yaşaması için ve köken ülkesine gidişlerinin görece daha kolay olacağını düşündüğünden vatandaşlık istemiştir. Katılımcı 5 ise Türkiye’de evlenmiştir fakat turist vizesi ile kaldığından “kolaylık olsun” diye vatandaş olmuştur. Katılımcı 8, Katılımcı 13, Katılımcı 15 ve Katılımcı 11 artık geri dönmeyecekleri için vatandaşlık istemiştir.

Türkiye’de Türk şirketi olmanın daha kazançlı olması Katılımcı 12’nin vatandaş olmasının nedenidir. Katılımcı 9 ise vatandaş olmadan önce resmi olarak çalışamamasının vatandaşlık almasında etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Türkiye’ye bir Türk vatandaşı olarak katkı sunmanın önemli olduğunu düşünmektedir.

“...vatandaş olup çalışabiliyorum resmi olarak. Tek sıkıntım daha çalışmak... Bir şeyler yapmaya çalışırsam vatandaş olarak yapmalıyım. Bir ülkede bunu yapacaksam bu ülkenin vatandaşı olarak yapayım. Çünkü bu on senedir bu ülkedeyim ve on senedir bu ülkede bir şey yaptım ve bunun farklı bir ülkeye

gitmesini istemezdim. Burada ben güzel bir şey yaptığımda burada bunu bir Ukrayna vatandaşı yaptı desinler istemezdim. Türkiye’de yaptığım için Türkiye’de bunu biriktirdiğim için bu bilgileri ve alt yapıyı o yüzden buranın vatandaşı olarak temsil etmek isterim.” (Katılımcı 9)

Ülkesine dönemeyecek durumda olanlar veya dönmek istemeyen katılımcıların ise vatandaşlık almasında etkili olan sınır dışı edilme korkusudur. Ülkesinde tutuklanma veya can güvenliği sorunu olanlar için bu korku daha ciddi boyutlardadır. Türkiye’de sabit bir işinin olmaması ikamet izninin yenilenmemesi stresi oluşturmaktadır. Katılımcı 5 Türkiye’ye geldiğinde eşi henüz Türk kimliğini almamış ve vatansız konumdadır. Bu nedenle de kaçak olarak Türkiye’de çalışmaktadır. Bu durumda ikamet izni alamayan Katılımcı 5, her 3 ayda bir sınır kapısından geçip geri gelmektedir. Bu durum hem onun hayatını zorlaştırmış hem de her an sınır dışı edilme korkusu yaşamasına neden olmuştur. Katılımcı 14 ve ailesi ise Suriye’den ikamet izni ile gelmiş olmalarına rağmen ailesinin (kendisi hariç) pasaport süresinin bitmesi ve yenileyememeleri nedeniyle geçici koruma altına girmek zorunda kalmışlardır. Suriyelilerin ülkede “geçici” olarak korunmasından dolayı sınır dışı edilme korkusuyla vatandaşlık almıştır. Katılımcı 3, Türkmenistan’a geri dönmek istemediğini ve Türkiye’de de sınır dışı edilme korkusu ile olaylardan ve polisten korkarak yaşadığını aktarmaktadır. Bu nedenle evlendiği anda vatandaşlığa başvurmuştur. Katılımcı 6 ise Yunanistan Türkiye arasındaki gerginlikler nedeniyle üniversitede Yunanistan vatandaşlarının kayıt silmeye zorlandığı günleri anlatarak “Ülke içinde mesela beni vatandaş olduğum için diyemezler buradan çıkın diye” sınır dışı edilmekten ve kazanılmış haklarının ellerinden alınmasından korktuğu için vatandaş olmuştur.

Türkiye’de sonradan vatandaşlık kazanmanın çeşitli yolları vardır. Bunlardan ilki genel başvuru yolu ile vatandaşlık almaktır. Katılımcılardan 3’ü genel başvuru ile vatandaşlık almıştır. Genel başvuru yolundaki ikamet şartında 2010’a kadar ırksal ayırım uygulanmış ve Türk soylular için bu şart 2 yıl iken yabancı soylular için 5 yıl olarak işlemiştir. 2010 yılında bu ayırım düzeltilmiştir. Katılımcılardan 3 tanesi genel başvuru yolu ile vatandaşlık almıştır ve bunlardan biri Türk soylu olmasına rağmen 2010’dan sonra vatandaşlık başvurusunda bulunduğundan 2 yıldan yararlanamamıştır. Katılımcı 4 öğrenci vizesi bittikten sonra kısa dönem ikamet ve kısa dönem çalışma izinleri ile Türkiye’de 5 yılını tamamlamış ve başvuru yapmıştır. Vatandaşlık alma sürecini ayrıntılı olarak anlatan Katılımcı, iki ülkedeki tüm belgeleri toplamak için verilen 3 ayın çok az

olduğunu ve sürecin çok maliyetli olduğunu vurgulamıştır. Mülakata Cumhurbaşkanlığı onayına gitmeden hemen önce alındığını belirtirken mülakatın içeriğini Türk olduğunu ispatlamak olarak görmektedir. Fakat sorulan soruları Türklerin de bilmeme olasılığı olduğunu bu nedenle anlamsız bir kanıtlama olduğunu düşünmektedir. Mülakatın içeriğinin kestirilemez ve keyfi oluşu, hazırlanmayı imkânsız hale getirmektedir. İşlemlerin sonuna kadar hiçbir sorunla karşılaşmazken mülakatta eleniyor olmak göçmenler için hem maddi hem manevi büyük bir kayıptır. Katılımcının vatandaşlık başvurusu ile onayı arasında geçen süre bir buçuk yıldır. Bu bir buçuk yılda devlet tarafından sürekli gözlemleniyor olmak ve en ufak bir aksilikte vatandaşlık alamayacağını biliyor olmak ciddi bir tedirginliktir.

“Mülakat var orada af edersin çok saçma sorular soruyorlar. Orada 4 kişi oluyor ve sana Türkiye hakkında tarih, coğrafya, genel kültür her şeyi sorabiliyor, kafasına ne eserse adamın o an. Yani senin Türk olduğunu ispatlaman lazım orada. Bana sorulan soruları duysan gerçekten gülersin. Gesi bağlarındayı sordular bana. Evet, Gesi bağları nerede bulunur? Ben de söyledim Konya’da bulunur. Türkiye’de 3 tane problem say dediler saydım: biri eğitim dedim, ikincisi sizsiniz bürokrasi, üçüncüsü Diyarbakırlı anneler terör dedim. Onlar da siz derken? dediler. Dedim “çünkü başta olması gereken mülakatı sona aldınız bu ülkede işler tek cumhurbaşkanına bakmıyor bizler de bir şeyler yapmamız gerekiyor” demiştim. Mesela benim bir tane arkadaşım Filistinli o mesela Kenan Evren’i bilemedi diye düşürdüler mülakattan. Tabi, yemin ederim gözüktüğü kadar kimseyi vatandaş yapmıyorlar. 20-30 dakika sürüyor mülakat. Diyarbakır karpuzunu bile sordular. Bursa’da okuduğum için şeftalisini, şairlerini falan. Hatta dedim ki peygamber efendimizin sözü var “soru soran sorulandan daha çok şey bilmiyor” diye hakikaten onların kendiler belki de bilmiyorlar.” (Katılımcı 4)

Katılımcı 13 babasının vatandaşlık başvurusu ile birlikte işlem gören çocuk olarak vatandaşlık almıştır. Bu nedenle kendisine özel herhangi bir prosedürden geçmemiştir. Katılımcı 10 ise Katılımcı 4 ile benzer süreçlerden geçmiştir fakat mülakatı oldukça kısa ve kolay geçmiştir. 4-5 ayda vatandaşlık işlemlerinin hallolmasından dolayı süreci hızlı olarak değerlendirmektedir.

Türkiye’de vatandaşlık almanın bir yolu da evliliğdir. 3 katılımcı evlilik yoluyla vatandaşlık almıştır. Şaşırtıcı olarak vatandaşlık kabul süreçleri birbirinden çok farklıdır. Türk Vatandaşlığı Kanuna göre evlilik yoluyla vatandaşlık almak için başvuru tarihine

kadar 3 yıldır evlilik birliğinin devam etmesi gerekmektedir. Bu şart 2003 yılında yapılan değişiklik ile getirilmiş olup öncesinde Türk vatandaşı ile evlenen yabancı kadın talebi halinde vatandaşlığa alınmaktaydı. Katılımcı 5, 1997 yılında vatandaşlık aldığından vatandaşlığı hızlıca alabilmiştir.

“Ben hiç ikamet almadım, vize gibi üç ayda bir çıktım. Sonra evlenince hemen başvurdum bir iki yılda aldım. Sanırım 5 yıl zorunluluk vardı ama benim o kadar sürmedi. Bir yıl bir buçuk yılda geldi vatandaşlığım evlendikten sonra. Evlilikle aldım göçmenlikle almadım. Resmi nikâhla geldim eşim Türkiye vatandaşı olduğu için aldım.” (Katılımcı 5)

Katılımcı 3 ise 2013 yılında kanun maddesi yürürlükteyken evlenmiş olmasına rağmen evlenir evlenmez vatandaşlık başvurusu yapabilmiştir. Bunun yanı sıra Katılımcı evliliğinin ilk üç yılında Türkiye’de yaşarken eşi yurtdışında yaşamaktadır. Evlilik birliğine dair delil eşinin ikamet adresinde yaşıyor olmasıdır. Katılımcı 3 “evrakları verdim kimliği aldım” diye tarif edecek kadar vatandaşlık sürecini kolay geçirmiştir. Mülakata da alınmayan Katılımcı 3’ün vatandaşlık aldığı ilk yıllarda dil bilgisi zayıftır ve Türkiye’nin tarihi, kültürü veya coğrafyasına dair hiçbir bilgisinin olmadığını belirtmektedir. Katılımcı 7 ise evliliğinin 4. yılında başvuru yapmıştır ve vatandaşlık süreci aynı kolaylıkta geçmiştir. Katılımcı 7’nin başvuru yaptığında çocuğunun olması evliliğin birliğinin delili olarak kabul edilebileceğinden sürecinin hızlı geçmesi anlaşılabilir.

“Vatandaşlık almak çok zor değildi. İşte ilk geldiğimde belgeleri topladık başvuruyu yaptık. 3 yıl sonra kızımın kimliği ile birlikte benimkisi de geldi.... Kimse gelip sormadı bana, evi kontrol etmediler. Komşulara falan sordularsa bilmiyorum. Ben kimseyle muhatap olmadım. Evrakları verdim, kimliği aldım.” (Katılımcı 3)

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde evlilik yoluyla vatandaşlık almak gerçekten genel başvuru, istisnai durumlar ve yatırım yolu ile vatandaşlıktan çok daha kolay bir prosedüre sahiptir. Katılımcı 3’ün ifadeleri ve başvuru koşullarını sağlamaması göz önüne alınırsa vatandaşlık başvurularının hepsinin “yeterli seviyede incelenmediği” veya idarenin takdir yetkisinin kanuni sınırları aştığı söylenebilir.

Kanunda belirtilen istisnai hallerden yararlanarak vatandaşlık alan katılımcılar üçe ayrılmaktadır. İlki yatırım yolu ile kazanan ikincisi İskan Kanunu’na göre göçmen kabul

edilenlerden kazananlar ve son olarak hangi bende istinaden alındığı bilinmeyen⁴⁸ katılımcıdır.

Türkiye’de son dönemlerde ekonomik kriz ve Türk lirasının dolar karşısında değer kaybetmesi nedeniyle birçok yabancı için Türkiye’den taşınmaz satın almak kolay hale gelmiştir. Özellikle bazı turistik bölgelerde “yabancı” mülkiyetinin arttığı görülmektedir. Yatırım yolu ile vatandaşlık alabilmek için yapılan bir yatırımda belirli tutarda olan taşınmaz alımıdır. Bu nedenle yabancı mülkiyetinin görünür artışı vatandaşlık verilmesi ile birleştirildiğinde toplumda ciddi bir “vatandaşlık satışı” eleştirisi oluşmaktadır. Ayrıca daha önce vatandaşlık bölümünde tartışıldığı üzere “kanunilik” ilkesine aykırı olma şüpheleri de hukuki çevrelerde tartışma konusudur. Bu nedenden olabilir ki bu yol ile vatandaşlık alan yalnızca bir kişi görüşmeye katılmayı kabul etmiştir. Katılımcı 12 vatandaşlık almadan önce uzun dönem ikamet izni ile Türkiye’de yaşamıştır. Bu nedenle de kısa dönem ikamet izni aranıp aranmadığı sorgulanamamıştır. Yatırım yapıp vatandaşlık aldıktan iki yıl sonra Türkiye’den ayrılmış, köken ülkesinde yaşamına devam etmektedir. Katılımcı 12 için vatandaşlık sadece “bir takım prosedür”dür. Vatandaşlığı herhangi bir milli duyguya referans vermediği için vatandaşın tanımı olan “yurtları ve yurt duyguları bir olanlardan her biri” olarak değerlendirmesi zordur. Tartışmaların bu şekilde kazanılan vatandaşlığa yoğunlaşmasının sebebi Türkiye’de vatandaşlığın hala milli duygularla bağdaştırılmasıdır. Diğer başvurularda aranan 5 yıl ikamet şartı veya bir Türk ile 3 yıl evli kalmak, 18 yaşından küçükken Türk vatandaşı tarafından evlat edinilmek ya da vatandaşlığı yeniden kazanmak gibi durumlarda kişinin Türklerle etkileşimde olması, Türk kültürünü kısmen de olsa tanınması, dili öğrenmesi gibi birçok imkân vardır. Fakat yatırım usulü vatandaşlıkta kısa dönem ikamet izni -ki bunun aranıp aranmadığı muğlaktır- almak yeterlidir. Bu nedenle vatandaşlık ticareti olarak yorumlanması anlamlı bir noktaya oturmaktadır fakat kanuni alt yapısı mevcut olduğundan yasal olarak herhangi bir sorun teşkil etmemektedir.

“Yatırım yaptık o zamanlar 250 bin dolar gibi bir şeydi yanlış hatırlamıyorsam.

Gerekli belgeleri veriyorsun, başvurun işleme alınıyor ve vatandaş oluyorsun. Biz

---

⁴⁸ Suriyeli göçmenlerin hangi maddeye göre vatandaşlık aldığı hem devlet hem de Katılımcı tarafından açıklanmamıştır. Fakat genel açıklamalar Türkiye’ye katkı sağlayacağı düşünülen, daha çok başarılı üniversite öğrencilerine verildiği yönündedir. Bu doğrultuda kanunda 12. maddesinde belirtilen istisnai hallerden a veya c bendine göre alındığı tahmin edilmektedir.

daha öncede burada çalıştığımız için bu süreç bizde zor olmadı. Üç dört ay diyeyim... Vatandaş olmak genel olarak bir şey ifade etmiyor. İşte kolaylıklardan faydalanmak, vergi vermek askere gitmek. Bir takım prosedür işleri işte.”
(Katılımcı 12)

İskan Kanunu'na göre göçmen kabul edilerek vatandaşlık alan katılımcılar Bulgaristan Türkü, Pomak, Ahıska Türkü ve Uygur Türküdür. Bu göçmenlerin vatandaşlık alma süreçleri de birbirinden farklıdır. 1978 yılında Bulgaristan'dan göçen Katılımcı 2 sınırda ismini yazdırarak vatandaşlık almıştır. İki ülkenin anlaşması ile geldiklerinden herhangi bir bürokratik işleme takılmadıklarını ifade etmektedir. Katılımcı 11 ise Bulgaristan'dan 1998'de göç etmiştir ve tamamen farklı şekilde birkaç kere reddedildikten sonra vatandaşlık alabilmiştir.

“Türkiye'ye geldiğimizde Edirne'ye geldik, üç gün ikamet ettik orada. Tabi eşya süreci var, kriz var, dönüş olmayan bir yola giriyorsun turist olarak gelmediğin için. Orada bizim isimlerimizi falan aldılar, soyadımızın ne olmasını istediğimizi sordular, söyledik orada kaydedildik. Ondan sonra devlet dairelerinde işimiz olursa diye bize bir evrak verildi, nüfusa başvurduğumu işte, vatandaşlığa başvurulduğumu, işlerinden ileride gönderilecek ama devletle işin varsa bu kağıtlarla yapılabilir diye. Nüfus kağıdım 80-81 de anca geldi. O kadar sürüyordu 4 ya da 3 yıl o zaman. Kimlikler içinde herhangi bir zorluk çıkmadı kayıt yapıldığımız için. İşleri orada kağıtlarımız hazırlanıyor tabi şimdiki gibi bir teknoloji olmadığı için uzun sürüyor o dönemde göç çok olduğundan süreç uzun sürüyor...Biz iki ülke anlaşmasıyla geldiğimiz için öyle olmadı. Başkanlar anlaştı Bulgar 500 gönder ben 500 alcam dedi öyle oldu. Biz bürokrasiye hiç takılmadık.” (Katılımcı 2)

Katılımcı 9'un ise Ahıska Türkü olduğunu ispatlamak için soy kütüğünü onaylatması, Ahıska Türkçesi ile konuşması gerekmiştir. Türk kültürüne dair herhangi bir mülakat yapılmamış yalnızca Ahıska Türkü olduğu denetlenmiştir. Bunun sebebi ise Ukrayna vatandaşı olmasıdır. Aynı şekilde Çin vatandaşı olarak gözüken Uygur Türkü Katılımcı 1'de Uygur Türkü olduğunu kanıtlamak zorunda kalmıştır. Fakat Bulgaristan ve Yunanistan göçmeni katılımcılar ve onların vatandaşlık almış diğer aile üyeleri Türk soylu olduklarına dair herhangi bir kanıt sunmamışlardır.

“...Vatandaş olmak için bizim dedelerin, ninemin Ahıska Türkü olduğunu ispatlamam lazım, aynı zamanda komisyonda Ahıska Türkçesini konuşmam lazım. Şöyle bir şeyden geçtik işte: bir sürü belge tercüme ettim ben, onlar işte noter onaylı bu şekilde ee önceden isim başvuruyorduk biz hani Ahıska Türkü olduğumuza dair

göç idaresine geliyoruz belgeler veriyoruz. Bütün bu belgeler inceleniyor komisyon tarafından, onu geçiyoruz eğer gerçekten bizim Ahıska türkü olduğumuzu ispatlıyorsa. Bu sefer bir liste yayınlıyorlar -istisnai vatandaş olabilecek kişilerin listesini- o listede ismimi gördüğümüz zaman artık o belgeleri topluyoruz. Yine aynı belgeleri topluyoruz onların kopyalarını. Onun dışında da normal vatandaşlık prosedürleri işte pasaport komisyonu işte evraklar dolduruyoruz öyle. Biraz zorluydu...” (Katılımcı 9)

Katılımcı 1 Uygur Türklerine dair bir genelge ile vatandaşlığa başvurmuştur. Soy kütüğüne ulaşma imkanları olmaması nedeniyle dil ve tarih üzerinden sorulara cevap vererek Uygur olduğunu kanıtlamıştır. Kanuni olarak göçmen sayılanların “yeteri kadar Türkçe konuşabildiklerini” kanıtlamalarına gerek yoktur. Fakat mülakatında buna dair birkaç kelime bilgisi sorgulanmıştır.

“Vatandaşlık sürecim şöyle. 2016’da geldim. Hatta temmuzun başında geldim 15 temmuza denk geldi. 2019’un sonunda başvuru yapabilme kararı verildi. Ailecek başvuru yaptık. Bu birkaç günlüğüne açılmış galiba, benim ablam evliydi o bizden birkaç gün sonra başvuru yaptığında onunki kabul edilmemişti. O zaman biraz kontenjan gibi açtı herhalde, ben çok anlamadım. Ondan sonra elemeyen sonra onlara sıra gelebilir dediler. Bizim başvurudan sonra 9 ay sonra falan vatandaşlığımız geldi. Mülakat yaptık. Biri Türkçe konuşuyordu. Birkaç kelime sordu ama çok da uğraşmadı çok sıra olduğu için. Bizde uzun zaman dönem ikameti verdiler bize. Biz Çin vatandaşı olarak gözükyoruz ya gerçekten Uygur muyuz diye mülakatta çok iyi Uygurca konuşanlar vardı. Göç idaresi çağırdı, bir kadın vardı Uygurca konuşuyordu, bazı soruları ben bile cevap verememiştim zor sorulardı. Sultan Saltuk Buğra Han Müslüman olduktan sonra adını falan sordular unutmuştum. Abdulselim Han. Stresten unutmuştum. Kısa bir mülakat oldu bizi denemek gibi. Abim demişti ki devletten takip süresi varmış, takip ediliyormuşuz. Vatandaşlığın birkaç aşaması var internetten kontrol edebiliyorsun. Çok zor gelmedi bizim, bazılarına 4 -5 ay da gelmiş, bizim 9 ayda geldi ama aynı anda yapan bazılarına 2 senede geldi. Ablamlarda sonra açılan kontenjana başvuru yaptı, daha geçen sene geldi onunkisi...” (Katılımcı 1)

Katılımcı 14 ise Suriyeli olup istisnai vatandaşlık kazananlardandır. İlgi çekici şekilde kendisi başvurmadan “aranarak vatandaşlığa başvurmak isteyip istemediği sorulan” tek katılımcıdır. Suriyelilerin vatandaşlığa alınması toplum nezdinde infiale yol açtığından bilgilere ulaşmak oldukça güçtür. Katılımcı 14 ikamet izni ile Türkiye’ye gelmiş ve

pasaport süresi bitmeden öğrenci ikametine geçtiği için Geçici Koruma altına girmek zorunda kalmamıştır. Katılımcı ikamet şartını öğrenci ikametine geçmeden öncede karşılıyor olmasına rağmen vatandaşlık başvurusunda bulunmamıştır. Katılımcı istisnai vatandaşlık aldığını belirtmekle birlikte istisnai hallerden hangisi ile vatandaşlık aldığını bilmemekte veya söylememeyi tercih etmektedir. Katılımcı, ikisi Göç İdaresi'nde biri nüfus müdürlüğünde olmak üzere toplamda üç mülakata alınmış fakat diğer mülakatların aksine dil, tarih, kültür bilgisi yerine aile ve gelecek ile ilgili sorular sorulmuştur.

“Ben 2018’de aldım... Okuduğumdan oradayken ikametim bitti hep yeniledim öğrenci olarak, kolay açısından ve çok şükür yetti pasaportum. Ondan sonra tam bitecekti pasaportum, vatandaşlık hakkı kazandım o yüzden hiçbir şey olmadan ikametten direkt vatandaşlığa geçtim. Yaklaşık sekiz ay sonra geldi. Başladı aşamalar böyle rutin gitti ilerledi ilerledi sonunda aldım, hiç zorluk çekmedim. Aradılar böyle böyle istiyor musun diye. Ben de neden olmasın dedim, algılamadım daha çok, tamam olsun dedim... Gittim mülakata Nüfus Müdürlüğünde isim bazı bilgiler aldılar, sonra başka mülakata aldılar sonra bir daha. Hayır hayır Göç İdaresinde ilk ikisi, Göç İdaresine çağırdılar başka bölüme. Üçüncüsünde nüfus müdürlüğünde. O mülakatta da birkaç kişi vardı böyle jüri gibi. Mesela kaymakam, biri polis, birkaç kişi müdürlüğün müdürü gibi. Birkaç soru sordular, daha derin sorular sordular: ne düşünüyorsun gelecekte, ailemle alakalı daha detaylı sorular sordular. Gittim aşamalar internet vasıtası ile kolayca takip ettim...” (Katılımcı 14)

Bir ülkenin vatandaşlık verme şekli ülkenin vatandaştan beklentisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türkiye vatandaşlık verme konusunda ırksal ayrımları ikamet şartını eşitlemek gibi çeşitli şekillerde düzenlemeye çalışsa da göçmen tanımı ve göçmen sayılanlara vatandaşlık verme kolaylığı nedeniyle hala ırksal temayı devam ettirmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin vatandaştan beklentisinin öncelikle Türk olması ve Türk kültürüne asimile olması beklentisi olduğu düşünülebilir. Fakat herhangi bir asimilasyon çabasının olmadığı da düşünüldüğünde Türkiye'nin göçmenden beklentisinin Türkleşmesi olmadığı ya da bunu kendi kendine yapmasını beklediği anlaşılmaktadır. Kanundaki ırksal ayrımlar ve devlet nezdindeki soydaş söylemi her ne kadar milli duygulara referans ediyormuş gibi gözükse de yatırım yolu ile vatandaşlık verilebiliyor olması ve bu vatandaşlıkta herhangi bir dil, kültür ve hatta ikamet zorunluluğunun olmaması milli duygular ile istenen vatandaşlığın bağlantısının çok güçlü olmadığını göstermektedir. Ayrıca Mavi Kartlıların vatandaşlığa geri dönüşünde bir şart olmaması

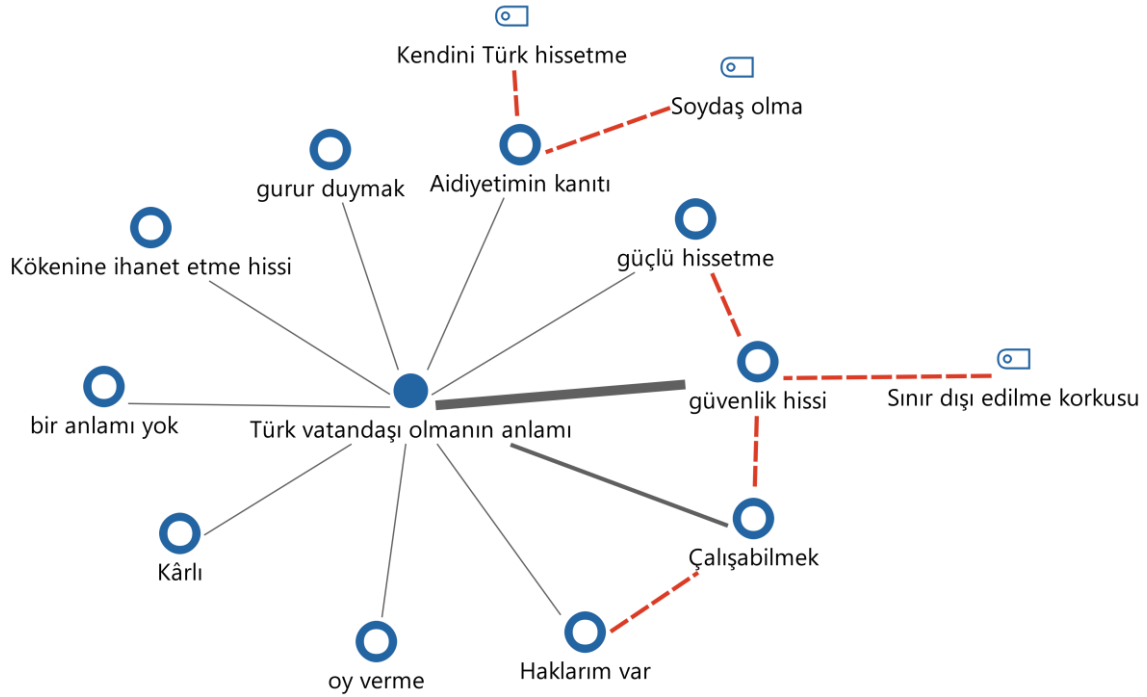
vatandaşlığın vatandaşlar nezdinde çıkar için değiştirilebilecek bir konuma koymaktadır. Zira Türkiye’de doğmuş büyümüş birçok çifte vatandaş veya başka ülkeden vatandaşlık alabilecek durumda olan gençler YÖS’e girebilmek için vatandaşlıktan çıkmakta ve okul bitiminde çalışabilmek için vatandaşlığa geri dönmektedir. Ayrıca vergisiz taşıt gibi birçok imkanın da olması ekonomik çıkar için vatandaşlığın terkine teşvik etmektedir. Zira Türkiye’de Mavi Kartlılar ile vatandaş biribirinden ayıran oy ve askerlik haricinde bir hak farklılığı neredeyse yoktur. Tüm bunlar göz önüne alındığında Türkiye’de devletin vatandaşlık anlayışının aidiyeti içermediği söylenebilir.

Türkiye vatandaşlık verirken her zaman mülakat yapmamaktadır. Vatandaşlık vermek idarenin takdiridir. Takdir yetkisi fazla geniş olduğundan sürecin büyük bölümü değişkendir. Aynı şekilde mülakatların içeriği hakkında net bir prosedür yoktur. Türk soylular bazen göçmenlik ile vatandaşlık alacaklarında Türk soylu olduklarını ispatlamaları için mülakata alınmaktayken genel başvuru yoluyla alınanlarda daha çok Türkiye hakkında genel kültür sorulduğu anlaşılmaktadır. Vatandaşlık verme de herhangi bir süre sınırı olmaması, aidiyetin ise gelişimi için belirlenebilecek bir süre olmaması nedeniyle vatandaşlık kazanımında aidiyetin sorgulanmadığı düşünülmektedir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere hiçbir mülakat sorusu aidiyeti etkileyen faktörlere, göçmenin göç sebebine, Türkiye’deki deneyimlerine odaklanmamaktadır. Ayrıca Göç İdaresi’nin ve nüfus müdürlüklerinin bu verileri analiz ederek aidiyet sonucuna varabilecek nitelikte yeterli elemanının da olmadığı göz önüne alınacak olursa vatandaşlık verilirken aidiyetin önemli olmadığı söylenebilir. Buradan iki sonuç çıkarılabilir: ilki vatandaşlığa başvurmanın başlı başına bir aidiyet ifadesi olduğunun kabulü ikincisi ise vatandaşlığın aidiyet gerektirmediğinin kabulü. İlkinin geçerli olmadığı en önemli kanıt yatırım ile 3 ay içerisinde vatandaşlık alınabilmesidir. Ayrıca Türkiye’ye gelir gelmez vatandaşlık başvurusunda bulunulmasından da aidiyet duyulduğu için vatandaşlık talep edilmediği anlaşılmaktadır.

3.1.2.7.1. Vatandaşlığın Haklar Boyutu: Çalışma, Seyahat Özgürlüğü, Oy Hakkı

Vatandaşlık almanın aidiyetin gelişimine katkısının olup olmadığını anlamak amacıyla katılımcılara vatandaşlık öncesi ve sonrası hayatlarındaki değişimlerin neler olduğu

sorulmuştur. Bu değişimler hak ve sorumluluklar temelinde değerlendirilebileceği gibi duygusal değişimleri de içermektedir.

Şekil 16: Katılımcılara Göre Türk Vatandaşlığının Anlamının Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vatandaşlık genellikle hak ve ödevler temelinde tanımlanmaktadır. Yabancılar ile vatandaşlar arasındaki farklılıklar da bu hak ve ödevlerden kaynaklanmaktadır. Vatandaşlık ödevleri herkes için aynı değişimi getirirken hakların değişimi yabancıların ülkede kalış statüsü ile büyük değişimlere sebep olabilmektedir. Türkiye’de birçok farklı statü söz konusudur ve her statüye tanınan haklar farklıdır. Özellikle Geçici Koruma statüsünün hakları diğerlerine göre oldukça azdır. Vatandaşlık almak katılımcıların hayatında özellikle “çalışma” konusundaki farklılık oluşturmuştur. Türkiye’de yabancılar çalışmak için çalışma iznine sahip olmalıdır. Fakat Geçici Korumaya kabul edildikten 6 ay sonra çalışma iznine başvurabilirken öğrenciler bir yıl sonra başvurabilmektedir. Mülteci veya ikincil koruma sahipleri hemen çalışabilmektedir. Bu düzenlemelere göre Türkiye’de geçimlerini kendileri sağlaması gerekenler kayıt dışı piyasaya yönelmektedir. Kayıt dışı çalışmanın tespitinin sonucu sınır dışı edilme olduğundan oldukça risklidir.

Ayrıca kayıt dışı çalışmak düşük ücret ve sigortasızlık anlamına gelmektedir. Bağımsız çalışılmayacak ise çalışma izni başvurusu yapma görevi işverenindir. Ayrıca yabancı uyruklu kişiyi çalıştırmak için belirlenen kotalar vardır. Çalışma izni başvurusu için işverenin insafına bırakılan göçmenler, izin başvurusu ve sigorta ücretlerini ödememek, düşük ücretle kotanın üzerinde yabancı çalıştırarak maliyeti düşürmek için işverenler tarafından kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Kayıt dışı çalışmak işveren-çalışan arasındaki ilişkide çalışanın hakkını arayamamasına neden olurken olası bir iş kazası durumunda çalışanın korumasız kalacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca sigortasızlık, düşük ücret alınmasına rağmen daha fazla hastane masrafı ödeyerek ekonomik olarak çalışanların geçimini zorlaştırmaktadır.

“Şöyle çok şey değişti. Bir defa ben daha önce kendi maddiyatımda ve ailemden eğitim hayatım boyunca bir destek almadığım için çalışmak zorundaydım. Hem çalıştım ve hem okudum. Çalıştığım yerlerde gördüğüm muamele güzel bir muamele değildi. Bu Türkçeme rağmen, Türk asıllı olmama rağmen yani her şeyimle Türk olmama rağmen gerçekten çok fazla hak yiyebiliyorlardı. Fabrikada çalışıyoruz, ben de varım orada Suriyeli bir çocuk da var, Ahmet hiç unutmuyorum. O zamanın parasıyla 1.600 lira asgari ücret 1.600’e anlaştık. Maaş zamanı geldi ustabaşının bana verdiği para 475 TL. Ben de zannettim ki üç aşamada verecekler parayı. Baktım 1 hafta geldi vermediler, sorma gereği duydum. Bana dedi ki “sen yabancı uyruklusun, bizim için risksin, sen tabi ki de daha az alacaksın!”. Ve bizim çalışma saatimiz 12 saat. Günde 12 saat çalışıyorsun bir tekstil atölyesinde, hiçbir şekilde oturmaya bile izin vermiyorlar, suyu bile zamana göre içiyorsun. Ve Türkler 1600 lira alabiliyordu, benle Suriyeli Ahmed 475 lira alıyorduk. Ben 3 ay çalışabildim, Ahmed ailesine bakmak zorunda olduğu için belki hala çalışıyordur orada. Bu haksızlık son bulmuyor. Bir ikincisi sigorta. Asla sigortan yok ve hastaneye gittiğin zaman devlet hastanesinde bile özele gitmeden yarı parasını veriyorsun işte diyelim ki özelde 400 liraysa devlette sen yabancı uyruklusun diye 200 lira veriyorsun. Ve verilen 99lu kimlik ile asla ve kat’a bir iş kuramazsın, bir iş kuramadığın gibi bir işe de giremezsin. Böyle şey gayri resmi yerlerde böyle işte atölyelerde yevmiyelilerde, hamallık yapma gibi yerlerde çalışabiliyorsun. İstersen doktoranı bitir hiç önemli değil o 99 olduğu müddetçe seni kaale almazlar... Özel sektör özellikle mahvediyor. Ben işte vatandaşlığa geçtikten sonra bir Türk gibi olduğumda yani şey yaptım müracaatlarımı ona göre yaptım. Şu anda bir devlet kurumunda tam değil de belediye bünyesinde çalışıyorum ben. Bir eğitim kurumunda belediyeye bağlı. Mesela şöyle

bir rahatlık oluyor: diyorsun ki “8 saat çalışıyorum ama bunun bir arkadaşımın aynı alıyorum en azından”. O kadar çok sömürüyorlardı ki yabancı uyruklu olduğumuz anda. Şu an o muamele yok. Kimliğimi kullanabiliyorum hastanelerde özellikle bunun rahatlığını çok yaşıyorum şu anda.” (Katılımcı 4)

Bir diğer önemli hak ise seyahat özgürlüğüdür. Bu durum ülke içinde Geçici Koruma statüsündekilerin en büyük dezavantajlarından biridir. Geçici Koruma sahiplerinin şehir dışına çıkmadan önce izin almaları gerekmektedir. Ülke dışında ise pasaport yenileme imkânı bulunmayanlar için yurtdışına çıkmak mümkün değildir. Vatandaşlık almak hem ülke içi hem de uluslararası seyahati kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yurtdışına seyahat amaçlı gidilmese bile istenildiğinde Türkiye’ye kolayca dönme özgürlüğü de vermektedir.

“..mesela Türkiye içinde gezebilmek, başka şehre gidebilmek izin almadan. Bazen kendini hapisanede gibi hissediyorsun. Çünkü mesela yasadışı olan biri ya da suç işleyen kişi gibi çünkü sen kontrol altındasın gibi böyle hissettiriyorsun. Mesela başka şehre gideceksen, bir öldü, bir düğün var, bir şey yapmak istiyorsun ya da bir akrabamı ziyaret etmek istiyorum böyle bir hak yok. Suriyeli olduğun için izne başvurman lazım. O yüzden bundan da kurtulmuş oluyorsun. ...Rahatlıkla çıkıp dönebilirsin yurtdışına diyelim gezmek için -gezmek kişinin hakkı-. Bazıları mesela ‘Hem Suriyelisin hem gezecek misin?’ diyorlar. Sanki ben öleyim yani. Ama en basiti gezmek yani ya da işle alakalı çıkmak olabilir yurtdışına. Bazen gerektiriyor babam gibi çıkmak, gitmek. O yüzden gidemiyor maalesef ‘makina kontrol etmek için gelemiyorum çünkü Suriyeliyim’. Yani Suriyeli olduğundan dolayı çok haklardan mahrum kalıyor” (Katılımcı 14)

“Sadece şunu diyebilirim ben artık buradanım. Dönüp dolaşıp geleceğim yer burası.

Ve buna artık hakkım var.” (Katılımcı 8)

Yabancı ile vatandaş arasındaki önemli bir diğer fark da oy hakkıdır. Demokratik katılımın öne çıkan şekli oy vermedir. Devlet yönetiminde vatandaşlar söz sahibidir. Bazı ülkelerde yerel yönetimlerde ikamet izni ile kalanlara da kısmi oy hakkı sağlanmaktadır fakat Türkiye’de bu söz konusu değildir. Göçmenler yaşamsal olan sosyal ve ekonomik haklardan sonra siyasal hakları da talep etmektedir. Oy kullanmak bir bağ işareti olduğundan diasporaların köken ülke ile bağlarının kopmaması adına yurtdışında oy verme imkânı sağlanmaktadır. Bu sayede kişiler ülkenin geleceğinde hala söz sahibi olmanın bağına sürdürebilmekte, ülkeyi takip etmeyi bırakmamaktadır. Aynı şekilde söz hakkı olması göçmenler için bir bağ kurulması anlamına gelebilir. Oy hakkı paydaş olarak

görülmünün bir ifadesidir ve grubun bir parçası olduğu mesajını vermektedir. Aidiyet için Hagerty'nin (1995) ifade ettiği gibi sisteme katılım anlamında önemli bir gelişme olarak yorumlanabilir. Oy kullanmak, Katılımcı 4'ün ifadesi ile “devletten kopmamak”, Katılımcı 9'un ifadesi ile “devletin içine girmek”tir.

“Bir ara heyecanlanmışım oy kullanacağımda referandum da. Türk vatandaşı olduğumu anladığım bir olay yok başka.” (Katılımcı 6)

“Oy vermeye başladım mesela bu yüzden siyaseti daha çok takip etmeye başladım. Yani gitme düşünceniz olunca bunları anlamaya çok çalışmıyorsunuz bence sizi anca çıkışınızı zorlaştıracak şeyler ilgilendiriyor.” (Katılımcı 7)

3.1.2.7.2. Vatandaşlığın Ödev Boyutu: Askerlik ve Savaş Hali

Vatandaşlığın haklar boyutunun dışında bir de ödevler boyutu vardır ki bu katılımcılarda “askerlik” olarak öne çıkmıştır. Bir grubun topluluk olması için sadece “iyilikleri ve çıkarı değil yükü de paylaşması” gerekmektedir (Esposito, 2018). Bu yük ise hem vergi hem de devleti korumak anlamında “askerlik”tir. Kanunlara göre Türkiye’de sonradan vatandaş olmuş kişiler vatandaşlık aldıklarında 22 yaşını doldurmuşlarsa veya köken ülkede askerliklerini yapmışlarsa askerlik yükümlülüğünden muafır. Bu nedenle bazı erkek katılımcılar askerlikten muaf olmuşlardır. Katılımcılara Türkiye’deki askerlik hakkında neler düşündükleri, savaş ve seferberlik durumunda tutumlarının ne olacağı sorulmuştur. Böylece hem kadın katılımcıların hem askerlikten muaf olan katılımcıların tutumları da tespit edilebilmiştir. Katılımcı 2 “göçmen olmasına rağmen Genel Kurmay binasında görev yapabildiğini” gururla anlatmaktadır. Askerliğini yapan Katılımcı 11 “bu devlet bizi kabul ettiyse biz de görevimizi yapacağız” demekle bunun bir borç ödeme olarak gördüğünü göstermektedir. Katılımcıların askerlik, savaş ve seferberlik konusundaki tutumları iki ana temaya ayrılmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye’yi korumanın borç sayılmasıdır. Bu hem vatandaşlığa kabul edildiği, haklar sağlandığı ve hem de devletin kendisini koruyacağı içindir.

“Burası bana özgürlüğümü verdi huzurumu verdi. Bunu borçluyum. Bir de borçlu olmanın yanında ben burada yaşama niyetiyle buradayım bunu korumam lazım ki yaşayabileyim.” (Katılımcı 8)

“Savaş durumunda da Türkiye’yi desteklerim. Türkiye’de kalmak isteriz zaten bizim ailemiz orada ama Yunan hükümeti bizim ailemizi orada koruyacak bir hükümet

değil. İlk fırsatta Türk köylerine baskın yapacaktır. O yüzden Türkiye'yi tabi ki destekleriz. Sahip çıkmıyorlar işte neden tutalım onları.” (Katılımcı 6)

“Vatandaş olduğum ülkeyi desteklemem mantıklı olur beni koruyacak olan o. Yani şimdi yabancılara savaştan kaçır gözüyle bakılıyor ama burası benim evim, evimi neden terk edeyim? Evime nasıl hırsız girmesini istemiyorsam ülkem için de aynı şeyi düşünürüm.” (Katılımcı 7)

“Sonuçta savaş bu yaşadığım ülke tabi ki de herkes elini taşın altına koymak ister sonuçta rahat yaşamının bir bedeli oluyor.” (Katılımcı 3)

Bir diğer tema ise Türkiye’de askerlik veya savaş durumunda katılmamadır. Vatan ile onun için savaşmayı ilişkili görmeyen Katılımcı 9 seferberlik durumunda parasal veya duygusal destek verebileceğini fakat asla savaşmayacağını belirtmektedir. Katılımcı 12 ise seferberlik durumunda yardımcı olabileceğini fakat kaynaklarının köken ülkesinde olması nedeniyle onları koruması gerektiğini belirtmektedir. Katılımcı 15 ise savaşa karşı olduğunu bu nedenle savaşmayacağını belirtmektedir.

“Haa savaşır mıyım bunun için onu da söyleyeyim hayır. Böyle şey için savaşmam asla. Savaş, her zaman şey görüyorum özellikle şu an Ukrayna’da olup bitenleri gördükten sonra ve bu benim yaşadığım bir ülke olduğu için daha da yakından takip etme sansım oldu o yüzden hayır asla böyle bir şey için savaşmam savaşılacak tek şey kendi canım galiba ya da birincil derecedeki akrabam. ..Ben küçükken askerliğin sadece bir desk gibi düşünüyordum ama büyüyünce anlıyorsun ki bu ileride ki bir saldırıya hazırlık. Bu daha çok şöyle yapılmalıdır isteyen için ücretli olacak o bir kadro oluşturulacak. Ben öyle düşünüyorum herkes askere alınmamalı, onun özel kadrosu olup maaşı olmalı. İsteyen başvurup asker olsun... Yok manevi destek işte olsun para destek olsun olabilir ama fiziksel olarak orada bulunmak istemem kendim savaşmam.” (Katılımcı 9)

3.1.2.7.3. Vatandaşlığın Duygusal Boyutu

Şekil 17: Vatandaşlığın Duygusal Boyutuna Dair Kod Bulutu⁴⁹

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde vatandaşlığın duygusal bağlamda güvenlik hissi ile ilişkisinin güçlü olduğu gözükmemektedir. Bu aynı zamanda sınır dışı edilme korkusu ile de bağlantılıdır. Katılımcıların büyük çoğunluğu vatandaş olduktan sonra “geri gönderilmeyecekleri” için rahatladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca güvende hissetme devletin koruması altında olma anlamına gelmektedir ve bu “güçlü” hissettirmektedir. Katılımcılar bir ülkede alıkonma gibi bir durumda olduklarında veya gittikleri bir başka ülkedeki sorun yaşadıklarında Türkiye’nin onları koruyacak kadar “güçlü” olduğunu düşünmektedir. Türkiye’nin sözü geçen bir ülke olarak görülmesi vatandaşları için bir “gurur”dur. Ayrıca yabancı olarak haklarının güvence altında olmadığını düşünen katılımcılar, vatandaş olunca haklarını arayabileceklerini düşünmektedir. Vatandaşlık almadan önce herhangi bir olaya karışmaktan korkan ve polisin kendilerinin yanında olmayacağını düşünen katılımcılar vatandaşlık aldıktan sonra adli konularda güvende hissetmişlerdir. Bir başka önemli ifade ise vatandaşlıklarının “aidiyetlerinin kanıtı” olarak görülmesidir. Kendini Türk veya yarı Türk olarak gören katılımcılar için Türkiye vatandaşlığı bunu kanıtlamaktadır. Özellikle etnik olarak Türk olan katılımcılar sıklıkla “soydaş” vurgusu yapmaları veya bir başka etniği kastederek biz ve onlar kıyaslaması

⁴⁹ Kod Bulutu gösteriminde kodların yazım fontunun büyüklüğü kod frekansının fazla olduğunu göstermektedir.

yapmaları aidiyetlerini kimlik üzerinden tanımladıklarını göstermektedir. Fakat etnik olarak Türk olmayan bazı katılımcıların da vatandaşlığın onları ait hissettirdiğini belirtmişlerdir.

“Ben kendimi yarı Türk sayıyorum burada yaşadığım için. Türk vatandaşı olmak da bunun bir kanıtı gibi.” (Katılımcı 13)

“Benim için vatandaş olmak ile aidiyetle bağ var ben bunu hissediyorum.” (Katılımcı 14)

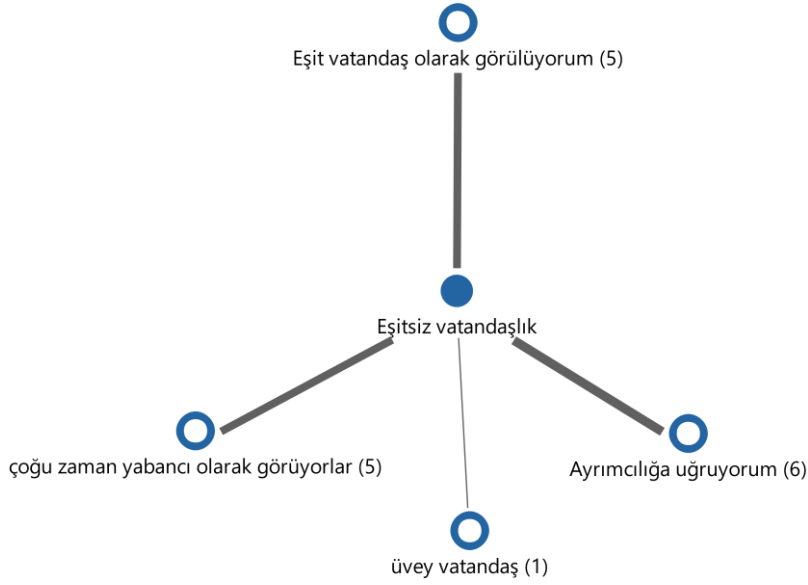
“...Kendimi daha farklı hissediyorum. Sanki daha çok aitmişim gibi bir vatandaşlık bile o kadar etki yapıyor aynı şekilde de öyle Ukrayna'nın pasaportu bile yanımda olduğu zamanlar pasaportu gördüğüm zaman çok farklı psikolojik olarak etkiliyordu.” (Katılımcı 9)

“Ben şu açıdan bakıyorum bu ülke bana o hakkı verdiyse evet sen (kendi adı) olarak benim ülkemdeki (kendi adı) ile eşitsin artık dediyse benim bu ülkeye karşı sorumluluğum başlıyor. Eğitimci kimliğim varsa hem de artık bu ülkede sadece yiyip içeceksin, etinden sütünden yararlanacaksın olmaz, onu muhakkak hissetmeliyiz sorumluyuz.” (Katılımcı 4)

Fakat vatandaşlık almak Katılımcı 1 için etnik kimliğini, aidiyetini terk etmek gibidir. Bu durum aidiyet ile vatandaşlık arasındaki bağı doğruluyor olsa da katılımcı için olumsuz bir sonuç doğurmuştur. Türkiye'den vatandaşlık almanın anlamı Türkiye'ye ait hissetmediği için “büyük bir duygusal yükür”. Din motivasyonlu bir göçmen olarak vatandaşlık değiştirmeyi “din değiştirmek” olarak tarif etmesi, vatandaş olmanın kendisini gelecekteki birçok sorundan kurtardığına sevinmesine rağmen “ama bir yandan aidiyet içimizi kemiriyor” demesi katılımcının vatandaşlık ve aidiyet arasında güçlü bir ilişki kurduğunu göstermektedir.

“Buradan vatandaşlığı almak orayı kaybettiğimi hissettim. Bir yandan bu herkesin elde edebileceği bir şey değil şans yani. Bir yandan çok mutlu oluyorsun ama bir yandan sanki Uygur kimliğini bırakıp tamamen onu inkar edip onu değiştirmişsin gibi, sanki din değiştirmiş gibi. Ben vatandaş olduğumda bir süre alışamadım kimseye de söyleyemedim vatandaş olduğumu. Bilip de kötü davranır diye değil de insan kendini ait hissedemiyor. Nereye aitsin Türkiye'ye mi oraya mısın? Sana aitlik yok gibi ait hissettiğin yer yok. İki tane adım oldu kimlikte ben kendi adımları yazdırdım ama bizde Çince yazıldığında adını çok kötü yazıyorlar mesela Muhammet adını Maymayti yazdığı için benim adımları zor okursunuz. Biri adımları

sorduğunda ben bir kalıyorum hangi adımı söyleyeyim. Önceki adımı söyleyeyim şimdikini mi?” (Katılımcı 1)

Şekil 18: Eşitsiz Vatandaşlık Algısının Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Göçmenler arası öteki hiyerarşisi olduğu gibi vatandaşlar arasında da vardır. Doğumla vatandaş olan “yerliler” ile sonradan vatandaş olanlar arasındaki bu hiyerarşi eşitsiz vatandaşlığı oluşturmaktadır. Resmi olarak bir farklılık olmamasına rağmen toplumda sonradan vatandaş olanlar ötekileştirilebilmektedir. Köken ülkelerinde de “yabancı” görülen göçmen kökenli vatandaşların Türkiye’de de “yabancı” görülmeleri marjinalize olmalarına neden olabilmektedir. Özellikle fiziki özellikleri nedeniyle Türk olmadığı anlaşılan vatandaşlar bu ötekileştirmeye daha çok maruz kalmaktadır. Vatandaşlara yabancı gözü ile bakılmasının bir sonucu ise onların Türkiye hakkındaki şeyleri “anlamayacakları” bu nedenle de “karışmamaları gerektiği” düşüncesidir. Bu düşünce ise istenmeyen kişi pozisyonuna sürüklenmelerine neden olmaktadır.

“Burada hala yabancı olarak görülüyorum. Ne zaman görseler yüz tipim farklı olduğu için anlıyorlar yabancısın yani diyorlar. Oysa ben Türk vatandaşım. Ama onlarla aynı değilim. Bu her kültürde var. Mesela nasıl doğuştan Türk vatandaşı olsa da çingenelere ya da Kürtlere farklı bakıyorlar onun gibi. Denk olmuyorsun ama vergimi veriyorum her şeyimi yapıyorum. Kimse bana sen sonradan vatandaşlık aldın sana doğalgaz bedava, şunda indirim demiyor. Hepimiz eşitiz ama eşit görmüyorlar.” (Katılımcı 3)

“Burada herkesle eşit vatandaş gibi değil. Bir eksikliğim ya da fazlam varmış gibi hissediyorum. Mesele yüzüme bakınca yabancılığım belli oluyor Özbek misin Japon musun diyorlar. Hatta arkadaş çevrem ‘bu da bizden biri oldu’ diye arasına alma gibi bir şey olmadı. Birkaç kişi dışında yine yabancı gözüyle bakıyorlar yine ayırım yapıyorlar. ‘Sen anlamazsın, aa şöylesin, böylesin’ böyle ayrımcılık oluyor...” (Katılımcı 1)

“Şimdi tarihinizi tam bilmiyoruz, devlet işleyişini bilmiyoruz. Bazı yaşam anlayışlarımız farklı oluyor. Bir öneride bulunuyorsun çok iyiyse kendi ülkeneye git diyebiliyorlar. Benim ülkem burası desen de olmuyor. Üvey evlat muamelesini hissettiğim zamanlar oluyordu.” (Katılımcı 8)

Askerlikten muaf olan erkek katılımcıların askere gitmemiş olmaları “yerli vatandaşlara” karşı bir ayrımcılık olarak değerlendirilmekte ve bu sonradan vatandaş olanlara karşı önyargıyı beslemektedir.

“Bir de şey vardı benim askerlikten muaf olmamın üzerine birisi kötü şeyler söylemişti. Yani madem aramızda fark yok neden size ayrımcılık var gibi. Haklı da yani. Ama bu benim yaptığım bir şey değil.” (Katılımcı 10)

Bazı katılımcıların vatandaş olduklarını açıklamaktan korktuklarını belirtmeleri dikkat çekicidir. Vatandaş olabilmeleri kabul görmeyen bu katılımcılar vatandaş olmalarına rağmen hiçbir zaman “gerçek” vatandaş olarak eşit görülmemektedir. Ayrıca vatandaşlık veriliyor olması toplumda rekabet edecek daha çok kişi oluşturduğundan, vatandaşlık alana karşı bir hırs oluşmaktadır.

“Eşit davranan da var, vatandaşlık hakkını kazandığımı söylemekten korktuğum insanlar var. Çünkü “Suriyelisin ve vatandaşlığı mı kazandın! Ya nasıl sen bu hakkını kazanabilirsin! Nasıl Türklerle eşit olabilirsin, bir bu eksikti” gibi şeyler diyorlar. O yüzden bazı insanlara söylemekten korkuyorum. İlk kazandığımda biliyor musun sakladım, hiç kimseye söyleyemedim çünkü korkuyordum sanki suç işlemişim gibi. Aslında kolaylaştırması lazımdı hayatımı ama ilk başta korktum, sonra söylemeye başladım bazen kötü tepki aldım bazen “iyi aa ne güzel ne kadar sevindim senin adına” diyenler vardı. Bazen “aa eczane açabileceksin” diyen maddi açısını düşünen vardı yani sanki “sen rakip olacaksın yani Suriyelisin ve rakipsin” gibi farklı farklı algılar var. Bazıları “aa harika ya iyi ki verdiler senin gibi iyi insanlara ihtiyacımız var” diyenler var değişiyor işte.” (Katılımcı 14)

Yatırım yolu ile vatandaşlık alan Katılımcı 12 ise kendisinin her an ihaneti beklenen biri olarak görülmesinden dolayı vatandaş olarak görülmediğini hissetmektedir. Ayrıca diğer

katılımcılarında ifade ettiği gibi vatandaşlık zorla alınmış, askerlikten zorla muaf olunmuş gibi bir algı söz konusudur. Bu nedenle bazı vatandaşlar vatandaşlık aldıkları için “suçlanmaktadır”.

“Orada yatırımla vatandaşlık aldıysan paralı asker muamelesi görüyorsun bu net. Her an hain olabilirsin. Bunlar ülkeyi mahvetti, bunlar şurayı satın aldı, bunlar bunlar.. Halbuki ülkeye para getiriyorum, birçoklarından daha çok faydam var. Ayrıca bunu devlete zorla yaptırmadık sonuçta.” (Katılımcı 12)

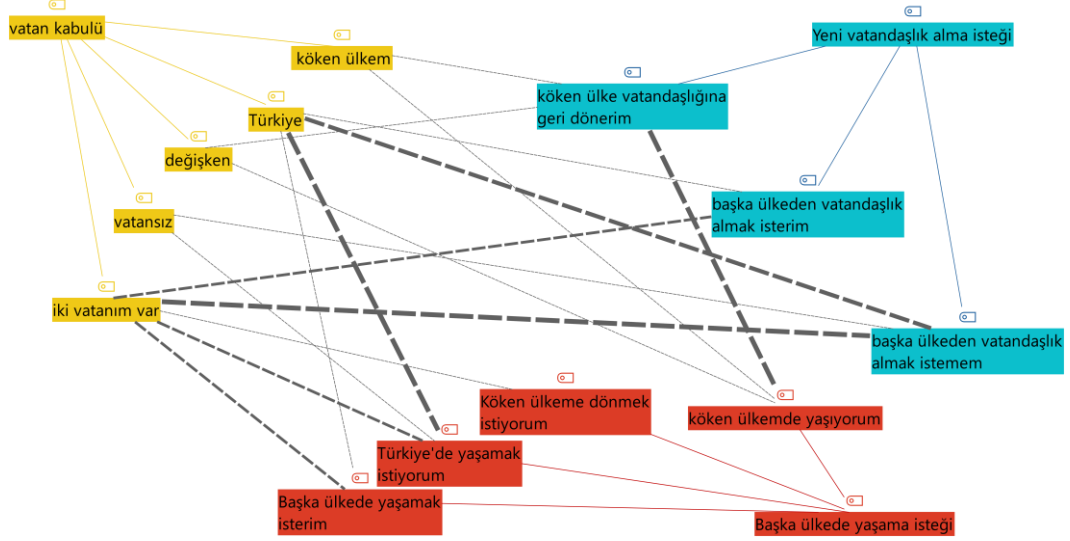
Bu olumsuz tecrübelerin yanı sıra herhangi bir vatandaşla eşit muamele gördüğünü söyleyen katılımcılar da vardır. Dahası Katılımcı 13 vatandaşlık aldığı için insanların “gurur” duyduklarını söylemektedir.

“Bizim görünüşten dolayı anlaşılıyor yabancı olduğumuz. Telaffuz da tam düzgün değil. Ama buradaki insanlar vatandaş olduğumuzu öğrenince çok gururlanmıştı. Ben aramızda bir fark görmüyorum bir farklılık hissetmedim de.” (Katılımcı 13)

“Bize karşı herkes yerli gibi davranıyor hiç dışlanmadık. Kendimi hiç öyle düşünmüyorum Suriyelileri neden aldılar falan diyorlar hiç üstüme alınmıyorum bile.” (Katılımcı 5)

Bu eşitsiz vatandaşlığın Balkan göçmenleri gibi Türkiye’de kuruluştan itibaren kabul görmüş grupları etkilemediği gözükmektedir. Ayrıca Türkiye’den daha gelişmiş ülkelerden gelen göçmen kökenli vatandaşlar gelişmemiş ülkelere göre daha fazla eşit görülmektedir. Fakat gelişmiş ülkelere gelenlerin ülke eleştirisi “aşağılık kompleksine” neden olurken gelişmemiş ülkelere gelenlere “şükürsüz” muamelesi yapıldığı görülmektedir. Toplumda, gelişmemiş ülkelere gelen soydaşlara da devlet kadar sahip çıkılmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bu eşitsiz davranışlar vatandaş olmasına rağmen Katılımcı 1 ve Katılımcı 14’ün ülkeye aidiyet gelişimini zorlaştırdığı görülmektedir.

3.1.2.8. Gelecek

Şekil 19: Vatan Kabulü, Başka Ülkede Yaşama İsteği ve Yeni Vatandaşlık Alma İsteği Kodlarının Kod Birlikte Oluşturma Modeli⁵⁰

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vatandaşlık almak bir nevi ülkede yaşama taahhüdü olarak görülmektedir. Fakat yapılan görüşmelerde bu düşüncenin herkes için geçerli olmadığı görülmüştür. Katılımcıların 7 tanesi Türkiye’de yaşamaya devam etmeyi düşünürken; biri köken ülkesine dönmüş, 2’si köken ülkesine dönmeyi, 3’ü ise üçüncü bir ülkede yaşamayı istemektedir. Ayrıca Türkiye’den ayrılmayı isteyen katılımcılardan üç tanesi başka bir ülkeden vatandaşlık almayı, bir diğeri ise ülkesi bağımsızlık kazanırsa köken ülkesinin vatandaşı olmak istemektedir. Türkiye’den ayrılmak isteyen katılımcıları buna neyin ittiği sorgulandığında ise çocuklarının daha iyi eğitim alması, Türkiye’deki yaşamdan memnun olmamak, köken ülkeye geri dönmeyi istemek ve Türkiye’de yaşamamak olduğu anlaşılmaktadır.

“...Nasıl işler döndüğünü ve neler olduğunu gördüğüm için bu artık beni yormaya başladı. İşte gürültü, insan kalabalığı, çöp, yoldaki kavgalar, insanların birçoğunun medeniyetsiz davranmaları ondan sonra taksi ayrı dünya orası zaten. Öyle bu

⁵⁰ Koda ve onun birlikte olduğu alt kodlara bir renk atanmıştır. Kodlar arasındaki gri çizgiler kodlar arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Çizgilerin kalınlaşması kodlar arasındaki ilişkinin güçlü olduğunu göstermektedir.

durumlardan bazı olumsuzluklarla karşılaşmak, böyle standartların daha da aşağıda olması bunlar beni sıktığı için ileride biliyorum hani böyle bir aklımda bir şey vardı başka bir yerde yaşayayım ki bunlarla karşılaşmayayım. Tabi bu her yerde var da böyle sorunlarda ama bu kadar yüksek değil, bu kadar fazla değil, çok nadir olabilir. Yani taksit çağırıp şuradan havaalanına tık diye binip gitmek isterim. Dediğim gibi bazı yerlerde var ama maalesef bizde hala bu olmuyor. Bunun göz göze olmadığını da görüyorum. Yani herkes biliyor böyle bir sorun olduğunu ve çözülüyor. Çözülmemesinin nedenlerinden biri aslında bu işin içerisinde bir pay olduğu belli. O yüzden bunlar hep üzer insanı ve işte hırsızlık olayları falan polise gidip ben her zaman gelmeden önce Türkiye’de polislerin çok iyi olduğunu düşünürdüm ama olayla kendiniz karşılaştığında işte öyle değilmiş... o yüzden böyle şeyleri gördükçe daha çok gitmek istiyorum” (Katılımcı 9)

Vatan kabulü, gelecek beklentileri olarak başka ülkede yaşama ve vatandaşlık istekleri birlikte incelendiğinde anlamlı sonuçlar elde edilebilmektedir. Vatanı olarak sadece Türkiye’yi gören katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye’de hayatlarına devam etmek istemekte ve başka bir vatandaşlık düşünmemektedir. Köken ülkesini vatan olarak gören katılımcılar köken ülkesine ve vatandaşlığına geri dönmeyi düşünmektedir ki bu da aidiyet ve vatan kabulü arasındaki ilişkiyi onaylar niteliktedir. Hem Türkiye’yi hem de köken ülkesini vatan olarak gören katılımcılar başka ülkelerde yaşamak istese bile çoğunlukla vatandaşlık almak istememektedir. Genç katılımcılardan Türkiye’yi vatan olarak görmesine rağmen başka ülkede yaşamak isterim diyenler ise daha çok deneyim veya iş için bunu istediklerini belirtmişlerdir.

SONUÇ

Günümüzde göç hareketliliğinin ve özellikle kalıcı göçlerin artması ile vatandaşlık üzerine tartışmalar çeşitlenmiştir. Bu göçler ile çeşitlenen toplumlar için ise yeni vatandaşlık çözümleri üretilmeye çalışılmaktadır. Fakat Türkiye’de göçmenlerin vatandaşlığı alanındaki tartışmalar oldukça kısıtlıdır. Bunun nedenlerinden biri Türkiye’nin vatandaşlık verme uygulamalarının şeffaflıktan uzak olmasıdır. Uygulamanın nasıl olduğuna dair fikir edinmenin zorluğu ve veri eksikliği nedeniyle göçmenlerin vatandaşlıklarına dair tartışmaları yürütmek zorlaşmaktadır. Türkiye uzun yıllardır göç ülkesi olmasına rağmen göç politikalarını sağlam bir zemine oturtmaya çalışması yenidir. Kurulan Göç İdaresi Başkanlığı göçmenler için uyum politikaları benimsediğini belirtse de uyuma dair çalışmaları geri planda kalmaktadır. Türkiye’de yükselen göçmen karşıtlığı göz önüne alınırsa uyum çalışmalarının başarılı olduğunu söylemek oldukça zordur. Uyum politikaları göçmenler ikamet ettikleri süre içinde hem göçmenin hem toplumun refahını düzenlemek için önemlidir. Göçmenler vatandaşlık aldığı anda ise uyum sağlamamış göçmen ve toplum için bir sonraki sorunun vatandaşlar arası uyum olacağı açıktır.

Her ülkenin vatandaşlık anlayışı kendine özgüdür ve vatandaşlık verme işleri bu anlayışa göre şekillenmektedir. Türkiye’nin vatandaşlık verme şartları ise bu anlamda oldukça karışıktır. Türkiye her göçmen grubu için farklı şartlar sunduğundan vatandaşlık beklentisini anlamak zorlaşmaktadır. Tarihinin bir bölümünde milli vurgular oldukça fazla olmasına rağmen günümüzde vatandaştan beklentinin ne olduğu muğlaklaşmıştır. Toplum nezdinde vatandaşlık hala soya ve milli duygulara bağlı gözükse de devlet nezdinde bunun anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu durum göçmenlere yönelik aidiyet beklentisi olmamasından da anlaşılmaktadır.

Türkiye’de sonradan vatandaşlık kazanmış olan göçmenlerin aidiyet gelişimlerinin anlamaya çalışan bu araştırma, aidiyeti etkilediği düşünülen köken ülke ile bağlar, dil, din, sosyal hayat pratikleri, göç deneyimi, vatan algısı ve kabulleri ile vatandaşlık süreçleri ve son olarak gelecek beklentileri çerçevesinde yürütülmüştür. Bu kapsamda farklı kökenlerden farklı statüler ile Türkiye’ye göç eden ve farklı yollar ile vatandaşlık almış göçmenlerin Türkiye’deki deneyimleri incelenmiştir.

Aidiyeti etkileyen faktörleri birbirinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu faktörler bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak etkide bulunurken aynı

zamanda da birisi geliştirirken birinin yavaşlatıcı etkisi olabilmektedir. Yine aynı şekilde bir faktörün etkisi diğerlerinin etkisini aşabilmekte ve aidiyet konusunda belirleyici olabilmektedir. Ayrıca tüm faktörlerin her katılımcı için etkili olmadığı görülmüştür ki bu durum aidiyetin öznel değişkenleri olduğunu yeniden göstermektedir.

Köken ülke ile bağların durumunu analiz etmek göçmenlerin neden tek aidiyet, çoklu aidiyet geliştirdikleri veya aidiyet yoksunluğu içinde olduğunu anlamak adına önemli bir faktördür. Çalışmada köken ülke ile bağların; köken ülkeden ayrılışın mahiyeti, aile ve yakın arkadaş grubunun köken ülkede yaşaması ve devlet ile duygusal bağın devamlılığı olmak üzere üç değişkene bağlı olduğu görülmüştür. Son iki değişken köken ülke ile bağların sürdürülmesinin sebebi iken ayrılış mahiyeti aidiyet ile ilişkilidir. Geri dönüş motivasyonunu etkileyen ayrılış nedeni ve şekli dolaylı olarak ev sahibi toplumla bütünleşme isteğini de belirlemektedir. Köken ülke ile bağın ev sahibi ülkede sürdürülmesi olarak görülebilecek etnik ayrışma ve yerleşme ise içine kapanma ile sonuçlandığı durumlarda ev sahibi ülkeye aidiyeti büyük ölçüde olumsuz etkilemiştir. Fakat diğer durumlarda katılımcılar etnik yerleşme olmasına rağmen Türkler ile iletişimlerini sınırlandırmamış, sadece göçün ilk yıllarında güvenlik ve tanıdıklık hissi için etnik ayrışmaya gitmişlerdir. Bu durumda etnik ayrışmanın zorunlu olarak ev sahibi ülkeye aidiyeti olumsuz etkilemediğini ve köken ülke bağlarını korumayı sağlamadığını anlaşılmaktadır. Ancak etnik yerleşmeye dahil olmayanların diğerlerine göre Türk toplumu ile daha hızlı sosyalleştiği ve aidiyet gelişimlerinin daha erken ve kolay gerçekleştiği için etnik ayrışmanın aidiyet gelişimini bir ölçü yavaşlattığı söylenebilir.

Dil yeterliliği, ev sahibi toplumla iletişim kurmak açısından önemlidir. Türkçe bilmek, Türkler ile iletişimin kurulabilmesi anlamına geldiğinden aidiyet bağına oluşturabilmek için gerekli zemini oluşturmaktadır. Ayrıca dil yeterliliği, eğitim ve iş alanlarına etki ettiğinden yaşam memnuniyetini arttırmada rol oynamaktadır. Türkiye’de yaşam memnuniyetinin artması ise dolaylı olarak Türkiye’ye aidiyeti etkilemektedir. Göç öncesi Türkçeyi bilenlerin (soydaş olanların) sosyalleşmelerinin diğerlerine göre daha hızlı ve kolay olduğu, dolayısıyla da yalnızlık ve izole edilmişlikten daha az mustarip oldukları görülmüştür. Günlük hayatta daha çok Türkçe konuşmak, iş ve okul gibi nedenler ile zorunluluktan kaynaklanmaktadır, aidiyet ile ilişkili olmadığı anlaşılmaktadır. Anadili çocuklara öğretmenin köken kültürü koruma bilinci ile yapıldığı durumlar hariç (diğer aile bireylerinin Türkçe bilmiyor olması ve ileride çocuğun işine yarayabilme olasılığının

düşünülmesi) aidiyet ile ilişkili olmadığı görülmektedir. Dil yeterliliğinin yalnızlığı azaltıcı ve yaşamı kolaylaştırıcı dolayısıyla da yaşam memnuniyetini arttırarak aidiyet gelişimini hızlandırıcı katkıları olduğu tespit edilmiştir.

İslam dinine inanmanın, Türkiye'nin hedef ülke olması ve Türkiye'de yaşamaya devam etme isteği ile ilişkisinin güçlü olduğu görülmektedir. Dinin yaşamındaki yerini "olmazsa olmaz" olarak tarif eden Müslüman katılımcıların tamamının göç yeri tercihinin başat belirleyicisi Türkiye'yi dini yaşamak için ideal yer olarak görmeleridir. Din ile Türkiye'ye aidiyet arasındaki ilişki dini beklentilerin karşılanmasına bağlıdır. Din motivasyonlu göçte dini beklentinin karşılanmadığı örnekte ise göç bir hayal kırıklığı oluşturmakta ve geri dönme motivasyonunu güçlendirmektedir. Bu anlamda dini beklentilerin karşılanıyor olması aidiyeti geliştirici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Hristiyan katılımcılar için ise dini motivasyonlardan söz etmek mümkün değildir fakat toplumun geneli ile olan din farklılığı aidiyet gelişimlerini engellememiş veya yavaşlatmamıştır. Hristiyanlar için ibadethanelerin sosyalleşme işlevi görebildiğini ve tıpkı etnik ayrışma gibi göçün ilk yıllarında tanıdıklık ve benzerlik üzerinden psikolojik refahı etkilediği görülmektedir. Fakat iki katılımcı da dini ibadethanelerin olduğu bir ilde ikamet ettiğinden ibadethanenin bulunmadığı bir yerde ikamet eden dindar bir Hristiyanın aidiyetinin etkilenip etkilenmeyeceği tespit edilememiş ve karşılaştırma yapılamamıştır. Göçmenlerin kendi tercihleri ile şekillenen sosyal hayatları aidiyet hakkında önemli veriler elde etmemizi sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşları göçmenlerin bir topluluğa dahil olması bağlamında önemli bir yerdedir. Dini kuruluşlar ve etnik kökene dayalı derneklerin katılımcıların göç sürecinin başından itibaren Türkiye'ye alışmaları, Türklerle sosyalleşmelerine yardımcı olmalarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve psikolojik refahlarına katkıda bulunarak Türkiye'deki yaşam memnuniyetlerini arttırdıkları anlaşılmaktadır. Etnik kökene dayalı dernek çalışmalarının köken ülke ile bağların korunmasında etkin rol oynamanın yanı sıra göçmenlerin Türkler ile karşılıklı kaynaşması adına düzenledikleri etkinlikler iyi bir entegrasyon çalışması örneği oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının en azından bir kısmı yaşam memnuniyetini arttırıcı, yalnızlığı giderici etkilerinden dolayı aidiyet gelişimine olumlu katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Ev sahibi topluma aidiyet gelişiminin bir diğer göstergesi de gündeminin takibidir. Türkiye gündemini takip etmek, Türkiye'nin geleceği hakkında merak ve endişeye,

sisteme katılım isteğine dair bir işarettir. Ev sahibi ülke gündemini takip etmeme ve ait hissetmeme arasında ilişki tespit edilmiştir. Fakat gündemdeki göçmen karşıtı söylem ve eylemlerin aidiyet oluşumunu engellediği veya hiç değilse yavaşlattığı anlaşılmıştır. Toplumda göçmenlerin vatandaşlık almalarına karşı oluşan tepkiler sonradan vatandaşlık kazanmış göçmenlere karşı eşitsiz muamelenin başlangıcını oluşturmaktadır. “Benim ülkem” sahiplenmesinde Türk toplumu sonradan vatandaşlara -Balkan göçmenleri hariç- büyük oranla yer vermemektedir ve bu tutum göçmenlerin vatandaşlık pratiklerini ve aidiyetlerini olumsuz etkilemektedir. Reddedilme deneyimleri hayatının birçok alanına yayılan, değerleri çatışan kişilerin aidiyet ilişkisi kurması zorlaşırken Türkiye’den ayrılma istekleri bununla doğru orantılı olarak artmaktadır. Bu ayrımcı ve dışlayıcı söylemlerin yanı sıra katılımcılar Türk toplumunun tamamı ile olmasa da bir bölümü ile kalıcı, istikrarlı ve çatışmasız iletişim kurabilmiştir. Aidiyet gelişiminde öne çıkan unsurlardan birisi arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin olumlu olmasıdır. Türk toplumu ile olumlu ilişkiler, toplum ile aidiyet bağının kurulmasını sağlamaktadır ve göçmenle yerlilerin iç içe geçmesinin önünü açmaktadır. Türklerin özel hayata dahil edilmesinin bir yolu olan evlilik aynı zamanda Türkiye’de yaşamaya devam etme anlamına gelmektedir. Türklerle evliliğe olumsuz bakmanın bir ucunda kültür mesafesinin oluşturacağı çatışmalar yer alırken diğer bir uçta kökeni koruma endişesi yer almaktadır. İlk konumda çocukların Türk kültürü içinde büyüyeceğinden Türklerle evliliğe olumlu bakılması bu konumun aidiyet ile ilişkili olmadığını göstermekteyken ikinci konum aidiyet bağının yokluğu ile doğrudan ilişkilidir.

Aidiyet gelişiminin sonuçlarını görülebileceği yer ise vatan kabulüdür. Türkiye, göçmenlerin mutluluk ve huzur kaynaklarını sağlayabildiği ölçüde vatan olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların vatan kabul profilleri Berry’e referansla kültürleşme profillerine uyarlanmıştır. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde asimilasyon (vatanım Türkiye) 5, entegrasyon (iki vatanım var) 4, marjinalizasyon (vatanım yok) 3, ayrılma (vatanım köken ülkem) 3 katılımcı olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların aidiyetleri bu profillere uyarlandığında ise yalnızca bir katılımcının vatan kabulü Türkiye olmasına rağmen aidiyeti entegrasyon olarak yorumlanmıştır. Burada etkili olanın köken ülke ile değil köken ülke toplumu ile aidiyet ilişkisinin devam etmesi olduğu anlaşılmaktadır. Dikkat çekici olan marjinalizasyon profilinde değerlendirilen iki katılımcının aidiyetlerinin dengeli olmaktan ziyade yaşadıkları ülkeye göre hızla değişmesidir.

Katılımcıların hepsi Türkiye’de en az 7 yıl yaşamıştır ve bu süreç içinde bazı göçmenlerin Türkiye ile aidiyet bağı kuramamış olması dikkate değerdir.

Vatandaşlık ile aidiyet arasındaki ilişki incelendiğinde ise katılımcıların vatandaş olmaya iten sebeplerin “güvenlik” hissi ile güçlü bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Türkiye’de yaşama kararı alınması aidiyet ile ilişkili görülebilir fakat vatandaşlık alma kararında aidiyetin etkili olduğunu yalnızca katılımcıların küçük bir bölümü için söylemek mümkündür. Bunun dışında Türk soyluların Türkiye’yi anavatan olarak görmeleri aidiyetlerini milliyetçi kimlikleri üzerinden tanımlamaları nedeniyle gerçekleşmektedir. Bu anlamda anavatan dönüş motivasyonu içermekten çok anavatan kabul göreceğini bilmek göçte tercihin Türkiye olmasını etkilemiştir. Soydaş olmayanların Türkiye’de kalıcı olma kararı yaşam memnuniyetinin olması ile ilişkilidir. Yaşam memnuniyeti ise aidiyeti zorunlu kılmamakla birlikte önemli bir geliştiricidir. Katılımcıların vatandaşlık alma sebepleri aidiyetlerinden çok yaşam kolaylığıdır. Fakat vatandaş olmak birçok hakkı da beraberinde getirdiğinden yaşam standartlarını yükseltmekte bu da yaşam memnuniyetinin artmasına ve aidiyetin gelişmesine yardım etmektedir. Vatandaşlık alma isteğinin aidiyeti gerektirmediğini Türkiye’ye gelir gelmez vatandaşlık başvurusunda bulunan, geri dönme motivasyonu çok yüksek olmasına rağmen sınır dışı edilmemek için vatandaşlık alan katılımcılar kanıtlamaktadır. Önemli olan bir nokta ise bazı katılımcıların vatandaşlığı aidiyetle ilişkilendirmesidir. Bazı katılımcılarda vatandaşlık almak Türkiye’ye aidiyetlerini kanıtlamakta bazı katılımcılarda ise köken aidiyetlerini kaybetme hissine neden olmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin gözünde aidiyet ile vatandaşlık arasındaki ilişkinin kopmadığı görülmektedir. Vatandaşlığın yüklediği bir görev olan askerlik ve ülke müdafaasında yer alma konusu ise aidiyet duygularından ziyade borç ödeme, kaynaklarını ve ailesini koruma güdüsü ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Gelecek planlamaları vatan kabulü ve dolayısıyla aidiyetle ilişkilidir. Katılımcılar köken ülkelerinde yaşam memnuniyetlerinin yüksek olduğundan bahsetmelerine rağmen bu memnuniyetlerini zedeleyen bazı unsurların olduğunu aktarmıştır. Bu olumsuzlukların büyük oranda göç sebebi veya itici gücü olduğu görülmüştür. Yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlerin göç için motivasyon oluşturması bir diğer okuma ile Türkiye’de yaşam memnuniyetlerinin olmaması durumunda yeni bir göç motivasyonu oluşabileceğini göstermektedir. Türkiye ile aidiyet bağı kurmayan katılımcıların köken

ülkeye veya başka bir ülkeye göç etme istekleri ve planları olduğu görülmekteyken çoklu aidiyeti olanların başka ülkede yaşama istekleri daha çok deneyim veya daha iyi şartlarda yaşama isteği ile ilişkilidir. Fakat başka ülkeden vatandaşlık alma isteğinin doğrudan aidiyetle ilişkili olabileceği görülmektedir. Vatan kabulü Türkiye’yi içeren katılımcılar başka ülkeden vatandaşlık almak istemezken daha çok marjinalizasyon ve ayrılma profilinde olan katılımcıların başka ülkelere vatandaşlık almak istedikleri görülmektedir.

Sonuç olarak vatandaşlık alma isteği aidiyetle doğrudan bir ilişki içinde değildir. Fakat vatandaşlık almanın yaşam memnuniyetini yükseltecek katkıları vardır ve bu nedenle aidiyet gelişimini hızlandırabilmektedir. Köken ülke ile bağların çok güçlü olması yeni bir ülke ile aidiyet bağı kurmaya engel olabilirken aynı zamanda çoklu aidiyetlere zemin hazırlayabildiği görülmektedir. Etnik ayrışma Türkler ile iletişimi sınırlamadığı ölçüde göçmenin refahını arttırarak aidiyete yönelik olumlu etkilere sahiptir. Dil yeterliliği, dinin yaşanmasında zorluğun olmaması aidiyetin gelişimini olumlu yönde etkilerken göçmenlere karşı olumsuz tutumlar aidiyetin gelişimini yavaşlatmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik çok fazla olmamasına rağmen genele bakıldığında göçmenin ekonomik, sosyal ve psikolojik refahında önemli rol oynamaktadır. Göçmenlerin devletin uyguladığı bir uyum faaliyetinden haberleri olmadığından katılma deneyimleri de yoktur. Araştırma boyunca görüldüğü gibi göçmenin topluma, toplumun da göçmene alışması kendilerine bırakılmıştır. Bu ise göçmen karşıtlığı yükselirken yeni gelen göçmenlerin aidiyet gelişimlerini büyük ölçüde yavaşlayacağını göstermektedir. Türkiye birçok imkan açısından göçmenlerin beklentilerini karşılamaktadır. Fakat devlet ile göçmen arasında resmi bir aidiyet bağı kurulurken toplum ile aidiyetin oluşması zorlaşırsa eşitsiz vatandaşlık, resmi bağı da etkileyebilir ve vatandaşlıktan ayrılma istekleri artabilir.

KAYNAKÇA

- Afonso, J. D., Barros, S., & Albert, I. (2022). The Sense of Belonging in the Context of Migration: Development and Trajectories Regarding Portuguese Migrants in Luxembourg. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, s. 518-546.
- Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Duke University Press.
- Aksürmeli, Z. S. (2018, ocak). Ulus-ötesi Yurttaşlık: Eleştirel Bir Tartışma. *Türk Yurdu Dergisi*(365).
- Amit, K., & Bar-Lev, S. (2015, Kasım 8). Immigrants' Sense of Belonging to the Host Country: The Role of Life Satisfaction, Language Proficiency and Religious Motives. *Social Indicators Researche*, s. 947-961.
- Aron, A., Dutton, D. G., Aron, E. N., & Iverson, A. (1989, Ağustos). Experience of Falling in Love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 6(3), s. 243-257.
- Aslan, A. (2021). İş Gücü Anlaşmasının Altmışıncı Yılında Aidiyet ve Ötekileştirilme Arasında Almanyalı Türkler. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 1(2), s. 96-120.
- Aslan, Ş. (2020). Avrupa'nın Değişen Kimlik Manzarasında Yerlileşen Yabancılar; Avusturyalı Aleviler Örneği. M. Poyraz içinde, *Aidiyet, Göçmen ve Toplumsal Çeşitlilik* (s. 161-184). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Aydın, A. (2023). *Göç Ekseninde Sosyal Uyum ve Aktif Vatandaşlık*. İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Balcı, M. E. (2022). Zorunlu Göç: Kimlik, Aidiyet ve Uyum Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Tezkire Dergisi*(81), s. 109-124.
- Barden, R., Garber, J., Leiman, B., Ford, M. E., & Masters, J. (1985). Factors Governing The Effective Remediation of Negative Affect and Its Cognitive and Behavioral Consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(4), s. 1040-1053.
- Barros, S., & Albert, I. (2020). Living In-Between or Within? Cultural Identity Profiles of Second Generation Young Adults with Immigrant Background. *Identity*, 20(4), s. 290-305.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, s. 497-529.
- Benhabib, S. (2018). *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 55(3), s. 303-3322.
- Bollen, K. A., & Hoyle, R. H. (1990). Perceived Cohesion: A Conceptual and Empirical Examination. *Social Forces*, 69(2), s. 479-504.
- Bonini, A. N. (2008). Cross-National Variation in Individual Life Satisfaction: Effects of National Wealth, Human Development and Environmental Conditions. *Social Indicators Research*, 87(2), s. 223-236.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), s. 9-32.
- Bozkurt, S. (2018). Göçmen ve Vatandaşlık. 21. *Yüzyılda Uluslararası Göç Konferansı*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi.
- Brubaker, W. R. (1989). The French Revolution and the Invention of Citizenship. *French Politics and Society*, s. 30-49.
- Brubaker, W. R. (2012). Fransa ve Almanya'da Göç, Vatandaşlık ve Ulus-Devlet: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Çözümleme. A. Kadioğlu içinde, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* (s. 55-92). İstanbul: Metis Yayınları.
- Cajax, C. S., & Berman, H. (2010). Belonging Among Newcomer Youth Intersecting Experiences of Inclusion and Exclusion. *Advances in Nursing Science*, 33(4), s. 17-30.
- Cambridge. (2023). *Belonging*. Ağustos 12, 2023 tarihinde Cambridge Dictionary: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/belong?q=belonging> adresinden alındı
- Chavis, D. M., Hogge, J. H., McMillan, D. W., & Wandersman, A. (1986). Sense of Community Through Brunswik's Lens: A First Look. *Journal of Community Psychology*, 14(1), s. 24-40.
- Chow, H. P. (2007, Nisan). Sense of Belonging and Life Satisfaction among Hong Kong Adolescent Immigrants in Canada. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(3), s. 511-520.
- Cueto, S., Guerrero, G., Sugimaru, C., & Zevallos, A. M. (2010). Sense of Belonging and Transition to High Schools in Peru. *International Journal of Educational Development*, 30(3), s. 277-287.
- Çiçek, N., & Karadeniz, S. (2021). Mültecinin Özneleşme Talebi: Vatandaşlık. *Mültecilik ve Vatandaşlık* (s. 21-48). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Davis, U., & Rabinowitz, D. (1998). Citizenship and the State: A Comparative Study of Citizenship Legislation Israel, Jordan, Palestine, Syria and Lebanon. *The Palestine Yearbook of International Law Online*, 10(1), s. 297-309.

- Déloye, Y. (1998). De la citoyenneté stato-nationale à la citoyenneté européenne: quelques éléments de conceptualisation. *Swiss Political Science Review*, 4(4), s. 169-194.
- Demir, G., & Bolat, S. (2017). Çerkezler'de Kimlik ve Aidiyet. *Journal of Economy Culture and Society*(55), s. 1-42.
- Desforges, L. (2004). The Formation of Global Citizenship: International Non-Governmental Organisations in Britain. *Political Geography*, 23(5), s. 549-569.
- Die Gaste. (2023, 10 12). *26 Ağustos 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*. Die Gaste: <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayii1712.html> adresinden alındı
- Doytcheva, M. (2020). *Çokkültürlülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri. *Sosyal Bilimler Metinleri*(1), s. 16-27.
- Erdoğan, M. (2021). *Suriyeliler Barometresi 2020*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Esposito, R. (2018). *Communitas*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fausser, M., Libeau, E., Voigtländer, S., Tuncer, H., Faist, T., & Razum, O. (2015). Measuring Transnationality of Immigrants in Germany: Prevalence and Relationship with Social Inequalities. *Ethnic and Racial Studies*, 38(9), s. 1497-1519.
- Febvre, L. (1973). *Frontiere: the Word and Concept*. L. Febvre, & P. Burke (Dü.) içinde, *A New Kind of History: From the Writings of Lucien Febvre* (K. Folca, Çev., s. 208-2018). New York: Haper & Row Publishers.
- Gardner, W. L., Pickett, C. L., & Brewer, M. B. (2000). Social Exclusion and Selective Memory: How the Need to Belong Influences Memory for Social Events. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(4), s. 486-496.
- GİB. (2023, 10 8). *Başkanlık Göç İdaresi Başkanlığı*: <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri#:~:text=G%C3%B6%C3%A7%20%C4%B0daresi%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%2004%2F04,ile%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BCn%20kurulu%C5%9Fu%20d%C3%BCzenlenmi%C5%9Ftir> adresinden alındı
- GİB. (2023, Ağustos 14). *Geçici Koruma*. Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- GİB. (2023, Ağustos 11). *İkamet İzinleri*. Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi: <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> adresinden alındı
- GİB. (2023, Ağustos 14). *Uluslararası Koruma*. Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> adresinden alındı

- GİB. (2023, 10 12). *Uyum Hakkında*. Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda> adresinden alındı
- Gierveld, J. d., Pas, S. V., & Keating, N. (2015, Mayıs 16). Loneliness of Older Immigrant Groups in Canada: Effects of Ethnic, Cultural Background. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, s. 251-268.
- Gilroy, P. (1987). *There ain't No Black in the Union Jack*. Londra: Hutchinson.
- Gilroy, P. (1993). *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*. Londra: Verso.
- Goodenow, C., & Grady, K. E. (1993). The Relationship of School Belonging and Friends' Values to Academic Motivation among Urban Adolescent Students. *Journal of Experimental Education*, 62(1), s. 60-71.
- Gordan, M., & Krishanan, I. A. (2014). A Review of B. F. Skinner's 'Reinforcement Theory of Motivation. *International Journal of Research in Education Methodology*, 5(3), s. 680-688.
- Güllüpinar, F. (2014). Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), s. 1-16.
- Güngör, M. (2017). Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), s. 438-464.
- Haas, H. d., & Fokkema, T. (2010). Intra-Household Conflicts in Migration Decisionmaking: Return and Pendulum Migration in Morocco. *Population and Development Review*, 36(3), s. 541-561.
- Hagerty, B. M., & Patusky, K. (1995, Ocak). Developing a Measure of Sense of Belonging. *Nursing Research*, 44(1), s. 9-13.
- Hagerty, B. M., Lynch-Sauer, J., Patusky, K. L., Bouwsema, M., & Collier, P. (1992, Haziran). Sense of Belonging: A Vital Mental Health Concept. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6(3), s. 172-177.
- Hall, S. (1991). Two Old and New Identities, Old and New Ethnicities. D. Morley içinde, *Essential Essays, Volume 2: Identity and Diaspora* (s. 63-82). New York: Duke University Press.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. (M. D. Üst, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Hill, D. L. (2006). Sense of Belonging as Connectedness, American Indian Worldview and Mental Health. *Archives of Psychiatric Nursing*, 20(5), s. 210-216.

- Hou, F., Schellenberg, G., & Berry, J. (2018). Pattern and Determinants of Immigrants' Sense of Belonging to Canada and Their Source Country. *Ethnic and Racial Studies*, 41(9), s. 1612-1631.
- Howard, J. W., & Rothbart, M. (1980). Social Categorization and Memory for In-group and Out-group behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), s. 301-310.
- Hurtado, S., & Carter, D. F. (1997). Effects of College Transition and Perceptions of the Campus Racial Climate on Latino College Students' Sense of Belonging. *Sociology of Education*, 70(4), s. 324-345.
- İçduygu, A., Soyarik, N. Ş., Çoban, C., & Gökçek, A. (2014). *Türkiye'deki Göçmenlerin Vatandaş Olma Eğilimleri: Algılar*. İstanbul: Tubitak Proje (112K168).
- İlhan, G. O., & Seçmez, N. (2022). Türkiye'de Yaşayan 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Vatandaşlık Algısı. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 2(26), s. 354-367.
- IOM. (2023, Temmuz 13). *Veri ve Kaynaklar*. Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Web Sitesi: <https://turkiye.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar> adresinden alındı
- Inin, E. F., & wood, P. K. (1999). *Citizenship and Identity*. London: Sage.
- Joppke, C. (2007). Transformation of Citizenship: Status, Rights, Identity. *Citizenship Studies*, 11(1), s. 37-48.
- Kadioğlu, A. (2012). *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaya, A. (2000). Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük. T. Marshall, & T. Bottomore içinde, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* (s. 137-169). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kelly, K. (2001). Individual Differences in Reactions to Rejection. M. R. (Eds.) içinde, *Interpersonal Rejection* (s. 291-315). New York: Oxford University Press.
- Kirişçi, K. (2003, Kasım 1). *Turkey: A Transformation From Emigration to Immigration*. Ağustos 18, 2023 tarihinde <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-%C4%B0migration> adresinden alındı
- Kirkpatrick, L. A., & Ellis, B. J. (2001). An Evolutionary-Psychological Approach to Self-esteem: Multiple Domains and Multiple Functions. M. C. (Eds.) içinde, *The Blackwell Handbook of Social Psychology* (s. 411-436). Oxford: Blackwell.
- Kokanovic, R., & Bozic-Vrbancic, S. (2015). Being marked as different: The Emotional Politics of Experience of Depression and Migrant Belongings. *Emotion, Space and Society*(16), s. 130-137.
- Kymlicka, W. (2020). *Çokkültürlü Yurttaşlık; Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

- Kymlicka, W., & Norman, W. (2012). Vatandaşın Dönüşü: Vatandaşlık Kuramındaki Yeni Çalışmalar Üzerine bir Değerlendirme. A. Kadioğlu içinde, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* (s. 185-217). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- LaFromboise, T., Coleman, H. L., & Gerton, J. (1993). Psychological Impact of Biculturalism: Evidence and Theory. *Psychological Bulletin*, 114(3), s. 395-412.
- Lavigne, G. L., Vallerand, R. J., & Crevier-Braud, L. (2011, mart 6). The Fundamental Need to Belong: On the Distinction Between Growth and Deficit-Reduction Orientations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(9), s. 1185-1201.
- Leary, M. P., & Cox, C. B. (2008). Belongingness motivation: A mainspring of social action. J. Y. (Eds.) içinde, *Handbook of motivation science* (s. 27-40). The Guilford Press.
- Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K., & Downs, D. L. (1995). Self-esteem as an Interpersonal Monitor: The Sociometer Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(3), s. 518-530.
- Leca, J. (1996). Bireycilik ve Yurttaşlık. E. Balibar, & D. Borne içinde, *Dersimiz: Yurttaşlık* (s. 31). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Levett-Jones, T., Lathlean, J., Higgins, I., & McMillan, M. (2009). Development and psychometric testing of the Belongingness Scale-Clinical Placement Experience: an international comparative study. *Collegian*, 16(3), s. 153-162.
- Linklater, A. (1998). Cosmopolitan Citizenship. *Citizenship Studies*, 2(1), s. 23-41.
- Litwin, H. (1997). The Network Shifts of Elderly Immigrants: The Case of Soviet Jews in Israel. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*(12), s. 45-60.
- Lockwood, D. (1996, Eylül). Civic Integration and Class Formation Source. *The British Journal of Sociology*, 47(3), s. 531-550.
- Mahar, A. L., Cobigo, V., & Stuart, H. (2013). Conceptualizing Belonging. *Disability and Rehabilitation*, 35(12), s. 1026-1032.
- Mahçupyan, E. (2004, Haziran). *Türkiye'de Gayrimüslim Cemaatlerin Sorunları ve Vatandaş Olamama Durumu Üzerine(*)*. www.tesev.org.tr: https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Turkiyede_Gayrimuslim_Cemaatlerin_Sorunlari_Ve_Vatandas_Olamama_Durumu_Uzerine.pdf adresinden alındı
- Mann, M. (1987). Ruling Strategies and Citizenship. *Sociology*, 21(3), s. 339-354.
- Marshall, T. H. (2000). Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar. T. H. Marshall içinde, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* (s. 13-82). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Marshall, T. H., & Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

- Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Meindl, J. R., & Lerner, M. J. (1984). Exacerbation of Extreme Responses to an Outgroup. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(1), s. 71-84.
- Mellor, D., Stokes, M., Firth, L., Hayashi, Y., & Cummins, R. (2008). Need for Belonging, Relationship Satisfaction, Loneliness and Life Satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 45(3), s. 213-218.
- Morris, L. (2002). *Managing Migration: Civic Stratification and Migrants Rights*. London: Routledge.
- Mouffe, C. (2005). *The Return of the Political*. London: Verso.
- MültecilerDerneği. (2023, Eylül 15). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı*. Mülteciler Derneği Web Sitesi: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> adresinden alındı
- Oldfield, A. (2012). Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik mi? A. Kadioğlu içinde, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* (s. 92-106). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Pamuk, İ. (2019). *Almanya'da Kimlik, Aidiyet ve Türkiye Kökenli Öğrenciler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Parla, A. (2023). *Kırılgan Umut Türkiye'de Göç ve Aidiyetin Sınırları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park: CA: Sage.
- Perlman, D., & Peplau, L. A. (1981). Toward a Social Psychology of Loneliness. *Personal Relationships*, 3, s. 31-56.
- Phinney, J. S., & Devich-Navarro, M. (1997). Variations in Bicultural Identification Among African American and Mexican American Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 7(1), s. 3-32.
- Phinney, J. S., Horenczyj, G., Liebkind, K., & Vedder, P. (2001). Ethnic Identity, Immigration and Well-Being an Interactional Perspective. *Journal of Social Issues*, 57(3), s. 493-510.
- Pickett, C. L., Gardner, W. L., & Knowles, M. (2004, Eylül). Getting a Cue: The Need of Belong and Enhanced Sensitivity to Social Cues. *Society for Personal and Social Psychology*, 30(9), s. 1095-1107.
- Polat, E. G. (2010). *Anayasal Vatandaşlık (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

- Polat, E. G. (2011, Mayıs 1). Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*(3), s. 127-157.
- Poyraz, M. (2020). Anlam Arayışı ve Güvensizlik Çağında Yalnızlaşan Bireyin Yeni Toplumsallık Eğilimleri. M. Poyraz içinde, *Aidiyet, Göçmen ve Toplumsal Çeşitlilik* (s. 33-57). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Reitz, J. G., & Banerjee, R. (2007). Racial inequality, social cohesion and policy issues in Canada. K. Banting, T. J. Courchene, & F. L. (Eds.) içinde, *The Art of the State III: Belonging? Diversity, Recognition and Shared Citizenship in Canada* . Institute for Research on Public Policy.
- Sassen, S. (2002). Towards Post-National and Denationalized Citizenship. E. F. Isin, & B. S. Turner içinde, *Handbook of Citizenship Studies* (s. 277-291). London: Sage.
- Sauer, M. (2020). *Sauer, M. (2020). 20 Jahre Mehrthemenbefragung Integration und Partizipation türkeistämmiger Zugewanderter in Nordrhein-Westfalen 1999 bis 2019; Eine Analyse in Kooperation mit dem Ministerium für Kinder, Familie, Flüchtlinge und Integration des Landes No.* Essen: Stiftung Zentrum für Türkeistudien und Integrationsforschung.
- Saygılı, R. (2022). Türk Vatandaşlık Siyasetini Yarım Kalan Bir Göç Hikayesinden Değerlendirmek: Gagauzlar ve Türk Kimliği. *Akademik Hassasiyetler*, 9(18), s. 131-154.
- Sedgwick, M. G., & Yonge, O. (2008, Eylül). 'We're it', 'we're a team', 'we're family' means a sense of belonging. *Rural Remote Health*, 8(3), s. 1-12.
- Soysal, Y. N. (2000). Citizenship and Identity: Living in Diasporas in Post-war Europe? *Ethnic and Racial Studies*, 23(1), s. 1-15.
- Sussman, N. M. (2000). The Dynamic Nature of Cultural Identity Throughout Cultural Transitions: Why Home Is Not So Sweet. *Personality and Social Psychology Review*, 4(4), s. 355-373.
- Şan, M. K., & Akyiğit, H. (2021). Göç Kimlik ve Aidiyet: Amerika'da Yaşayan Türkler Örneği. *Bilig*(97), s. 137-175.
- Şengöz, M. (2022). Viyana'da yaşayan Avusturyalı Türklerin Sosyal Aidiyet Algısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(1), s. 93-116.
- Tahiroğlu, M. (2022, Eylül 20). *Göç Politikaları: Türkiye'deki Mülteciler ve 2023 Seçimleri*. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Web Sitesi: <https://tr.boell.org/tr/2022/09/20/goc-politikalari-turkiyedeki-multeciler-ve-2023-secimleri> adresinden alındı
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R., & Flament, C. (1971). Social Categorization and Intergroup Behaviour. *European Journal of Social Psychology*(2), s. 149-178.

- Taşkesen, S. (2021). *Aidiyet Siyaseti İçerilme, Dışlanma, Siyasal Tercihlerimiz*. Ankara: Nika Yayınevi.
- TDK. (2022, 02 02). *Genel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Thomése, F., Tilburg, T. V., & Knipscheer, K. C. (2003, kışım 14). Continuation of exchange with neighbors in later life: The importance of the neighborhood context. *Personal Relationships*, 10(4), s. 535-550.
- Turner, B. S. (2012). Bir Vatandaşlık Kuramının Anahatları. A. Kadioğlu içinde, *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara* (s. 107-139). İstanbul: Metis.
- Tümtaş, M. S. (2020). *Nöbetleşe Dışlanma: Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- UNHCR. (2023, Ağustos 13). *Refugee Data Finder*. UNHCR: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> adresinden alındı
- Urry, J. (2000). *Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*. London: Routledge.
- Uysal, A. (2015). Londra'daki Türklerde Aidiyet ve Mekan İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*(30), s. 61-78.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Üstel, F. (2002). Türkiye Cumhuriyet'nde Resmi Yurtaş Profiline Evrimi. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - 4: Milliyetçilik* (s. 275-283). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and Researching Transnationalism. *Etnic and Racial Studies*, 22(2), s. 447-467.
- Walton, G. M., & Cohen, G. L. (2007). A Question of Belonging: Race, Social Fit, and Achievement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(1), s. 82-96.
- Wehlage, G. G. (1989). Dropping out: Can Schools be Expected to Prevent It? L. Weis, E. Farrar, H. Petrie, & (eds.) içinde, *Dropouts from School* (s. 1-19). New York: State University of New York Press.
- Wilder, D. A., & Thompson, J. E. (1980). Intergroup contact with independent manipulations on in-group and out-group interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, s. 589-603.
- Yazgan, P. (2010). Danimarka'daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Aidiyet ve Kimlikleri. Sakarya.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Young, I. M. (1989). Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship. *Ethics*, 99(2), s. 250-274.

EK

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Bölüm 1: Demografik bilgiler

Cinsiyet:

Yaş:

Türkiye'ye geldiğinizde kaç yaşındaydınız?

Köken ülke:

Medeni durum:

Evliyseniz eşinizin kökeni neresi?

Çocuğunuz var mı, kaç tane?

Eğitim Durumu:

Çalışma Durumu:

Gelir düzeyi olarak Türkiye göz önüne alındığında hangi düzeyde tanımlarsınız?

İnancınızı nasıl tanımlarsınız?

Bölüm 2: Köken ülke ve vatandaşları ile bağlar

Köken ülkenizdeki hayatınızı nasıl tanımlarsınız yaşam memnuniyetiniz nasıldı?

Köken ülkenize hangi sıklıkla ve ne amaçla gidiyorsunuz?

Köken ülkenizin siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelerini takip ediyor musunuz?

Türkiye'ye ilk geldiğinizde yaşayacağınız yeri seçmedeki temel motivasyonunuz neydi, nelere dikkat ettiniz?

Yaşadığınız bölgede köken ülkenizden olanların yaşadığı bir bölgede mi yer alıyor?

Bölüm 3: Dil

Türkçeyi konuşma, anlama durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz? Türkçeyi ne zaman ve hangi yolla öğrendiniz?

Türkiye'ye geldikten sonra dil konusundaki deneyimleriniz nasıldı?

Günlük hayatınızda hangi dili kullanıyorsunuz?

Aile içinde hangi dili daha çok kullanıyorsunuz?

Çocuklarınızın dil öğrenimi hakkında ne düşünürsünüz?

Türkiye'de yaşayan köken ülkenizden insanlarla iletişiminiz var mı? Varsa aranızda hangi dili kullanıyorsunuz?

Bölüm 4: Din

Hayatınızda dini inancın yerini nasıl tanımlarsınız?

Türkiye'de kalma sebeplerinizde inancınız ne ölçüde etkili?

Türkiye'de inançlarınızı yaşama konusunda yaşadığınız deneyimlerden bahsedebilir misiniz?

Köken ülkenizde kutladığınız özel gün ve bayramları Türkiye de kutluyor musunuz? Burada dini bayramları kutlama deneyimleriniz nelerdir?

Çocuklarınıza dini eğitim vermeyi düşünüyor musunuz? Türkiye'nin bu konudaki imkânlarını yeterli buluyor musunuz?

Bölüm 5: Sosyal Hayat

Türkiye'de üye olduğunuz herhangi bir siyasi parti veya sivil toplum kuruluşu var mı?

Türkiye siyasetini ne ölçüde takip ediyorsunuz?

Siyasilerin göçmenlere yabancılara karşı tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türkiye'nin göçmenlere karşı gerçekleştirdiği programlara katılma deneyiminiz oldu mu?

Göç İdaresi Başkanlığının göçmenlere yönelik faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türkiye'deki hayata alışma konusunda size yardımcı olan şeyler nelerdir?

Türkiye’den biriyle evlenmek hakkında ne düşünürsünüz? Çocuklarınızın bir Türk ile evlenmesine bakışınız nasıl?

Geleneklerinize uygun bir yaşam sürdürebildiğinizi düşünüyor musunuz, deneyimlerinizden bahsedebilir misiniz?

Gelenekleri yaşama konusunda talepleriniz var mı?

Bölüm 6: Göç

Sizin için vatan ne ifade etmektedir?

Türkiye ve köken ülkeniz ile ilişkilendirecek olursanız anavatan ve vatan algınızı açıklar mısınız?

Türkiye’ye gelme nedeniniz nedir?

Göç etmeyi veya Türkiye’ye gelmeyi düşündüğünüzde önünüzdeki yıllar konusunda planlarınız nasıldı? Nasıl değişimler yaşandı?

Bölüm 7: Türkiye ve Vatandaşlık

Sonradan vatandaşlık almış kişi olarak Türkiye vatandaşı olmayı tercih etme nedenlerinizi sıralayabilir misiniz?

Türkiye vatandaşı olmak sizin için ne ifade ediyor?

Yerleşme ve vatandaşlık alma sürecinden bahsedebilir misiniz?

Yerleştikten ne kadar süre sonunda vatandaşlık için başvuru yaptınız?

Vatandaşlık alma işlemlerin ne kadar sürdü?

Vatandaş olmak gündelik hayatınızda ne gibi değişikliklere neden oldu?

Köken itibari ile vatandaş olanlar ile sonradan vatandaşlık alanlar arasında vatandaşlık icraları arasında bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz?

Türk vatandaşları ile diyalogunuzu nasıl tanımlarsınız? Komşuluk ilişkileri, kurumsal işlemler, okul hayatı gibi alanlarda iletişiminiz ne düzeyde?

Türkiye’de askerlik hizmeti hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sıralayacak olsanız en baskın aidiyetiniz olarak neyi söylerdiniz?

Bölüm 8: Gelecek

Türkiye’den başka yaşamak istediğiniz bir ülke var mı?

Türkiye’den başka bir ülkeye yerleşmek, başka bir ülkeden vatandaşlık almak hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizi buna iten sebepler ne olurdu?

KARAR

5. Ayşenur KURT'un "Sonradan Kazanılmış Vatandaşlıkta Aidiyet Bilinci" başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda; Ayşenur KURT'un "Sonradan Kazanılmış Vatandaşlıkta Aidiyet Bilinci" başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Aşenur KURT	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atılım Üniversitesi
Fakülte	İşletme Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Makale ve Bildiriler	
<p>1. Kurt, A. (2023, 24 Kasım). <i>Türkiye'deki Göçmenlerin Siyasal Katılımlarına Etki Eden Faktörler</i> (Bildiri sunumu). Genç Göçmenlerin Sosyal Hayata Katılımı Sempozyumu, Göç Araştırmaları Vakfı, Ankara.</p> <p>2. Kurt, A. (2024). Türkiye'deki Göçmenlerin Siyasal Katılımlarına Etki Eden Faktörler. <i>Turkish Journal of Diaspora Studies</i>.</p>	